

НЕНАД ГРУЈИЧИЋ
РУКУ НА СРЦЕ

Библиотечка
Уметност и култура

Колекција
Пропланци есеја

Уредник
Петар В. Арбутина

Главни и одговорни уредник
Проф. др Радосл Љушић

НЕНАД ГРУЈИЧИЋ

РУКУ НА СРЦЕ

– СЕЋАЊА, ПОЛЕМИКЕ, ЕСЕЈИ,
ЗАПИСИ И ПУТОПИСИ –

О ПРВОЈ И ПОСЛЕДЊОЈ РЕЧЕНИЦИ

Сад кад ништа не могу да напишем, или ми се бар тако чини, покушавам да, насупротив свему, направим жив текст. Опис мојих вањских манифестација не води ничем. Стога, почињем изнутра. То изнутра, све је што, као извесни аргумент акције, могу да понудим. Али, и ова реченица је врло неубудљива, танушна, јер поменуо сам тзв. *извесни аргументи*, што је отрцана фраза којом се обилато служе равнодушни критичари.

Шта ми је, дакле, преостало?

Да погледам кроз прозор голе зимске гране што вапе за сменом годишњих доба? Смена!?

Тај бубањ природе о чији трбух годишње тресну четири серије сунчевих удараца, и та слатка воћка што се испиљује, веша о грану и игра на поветарцу сунчевине – те просте чињенице нападају ме наједанпут излазом из почетне кризе. И тако, подешен и подстакнут, почињем да пишем.

(Ултраструктуралисти би се, наравно, грохотом загрцнули над оваквим објашњењем, али, спаса им, и онако, нема – текст стеже, без обзира на то што им у прилог иде почетна реченица. О последњој – о том потом.)

Још само да погледам кроз прозор.

(1982)

НА ХОРИЗОНТУ

КАКО ЈЕ НАСТАО (И НЕСТАО) КЊИЖЕВНИ ЛИСТ *То јест?*

С јесени 1978. године изашао је први *То јест*. Пре његове појаве штампано је пет бројева *Књижевної билтен*а. Главни уредник тог студентског књижевног пентаграма, са именом налик на комитетски тефтер, био је непревреди цетињски поета са сталним копирањем других, касније критичар – Сариб Сариб, који ће критику престати и да пише. Младић склон кишобранима дневне политике, никад лидер на њеном пољу већ послушни апартчик са трик-знањем премештања тачака у дневном реду седнице, нарочито у последњој – разно, с унапред договореним и добро истренираним дриблинзима и штосевима притворних функционера. Млађани узрујанко који се, чешкајући браду одоздо, пробијао кроз живот овако и онако. Завршивши факултет, престао је да води *Књижевни билтен*.

Дакле: *То јест*! Главни и одговорни уредник шестог по реду билтена постао је Драган Станић (будући Иван Негришорац, сада председник Матице српске). Желели смо понешто да променимо у концепцији, да се дубље укључимо у књижевни живот, да пронађемо ново име листу... Сметали су нам патетични називи часописа и листова за „културу, књижевност и друштвена питања“: *Видици*, *Поља*, *Руковеш*, *Мосћови*, *Сћремљења*, *Огјек*, *Око*, *Живош*, *Кораци*, *Раскришћа*, *Овдје*, *Улазница*, *Пушјеви*, *Лица*... Јавила нам се реч: *Међуштим*!

Али, у то време, време клонулог самоуправног социјализма, у којем, истина, беше неки папирнати мир, постојала је једна живахна телевизијска емисија истога имена, коју је уређивао Феликс Пашић. Предложио сам да се наш лист зове: *То јест*! Није као *Међуштим*, али је у семантичком смислу слично,

можда и боље, оригинално звучи и помало збуњује. *То јесѝ* није имало старомодну метафоричност, било је чисто и, некако, правило отклон према свему што је у периодици и на културној сцени постојало.

На брзину сам дебелим фломастером скицирао скраћеницу: ТЈ. Нисам сматрао да је то коначно ликовно решење, већ само иницијални сигнал за неко ново, потпуније. Међутим, Станић је, ваљда, мислећи другачије, сматрајући да је то – то, однео недовршену скицу у штампарију „Просвета“ у Новом Саду, и *То јесѝ* је изашао са том скраћеницом у окер боји. Убрзо, Драган је отишао у Вараждин, у љубљену нам војску коју је једва поднео. Вратио се као Иван Негришорац који је нетом добио награду „Горан“ у Луковдолу у Хрватској, где се одржавала позната песничка манифестација у част Ивана Горана Ковачића, и виноу се у сам врх савремене српске поезије и критике.

Дошавши на место главног и одговорног уредника, био сам јако мотивисан за рад. И уопште, после две године проведене на Вишој техничкој школи, био сам срећан што студирам књижевност, иако су ме врли писци без свршеног факултета убеђивали да то не чиним, јер, забога, па ни Крлежа није имао завршену средњу школу! Веровао сам, патетично и својеглаво, да је књижевност мој живот. То уверење продубљивало се у радости студирања литературе, у разговорима и сарадњи са млађаним писцима на Филозофском факултету. А сјатили су се тих година као никад дотад. Прича се да се пре и после наше генерације такав збир енергија и талената није више појавио. Седамнаест формираних имена, са делом и угледом, постоји данас у јавном књижевном и културном миљеу из тога доба!

А у редакцији *То јесѝа* били су: Сава Дамјанов, Данило Јокановић, Десанка Јовичин, Михајло Душан Бенка и Тури Тибор. Касније се прикључио и Никола Китановић алиас Раул Амон. Он ме је, вративши се из војске после свега две недеље, ошишан на нулу и резигниран до смакнућа, замолио у новембру 1979. године да му помогнем да упише књижевност на Филозофском факултету. Имао је неодговарајућу (хемијску) средњу школу с којом је морао полагати проширен пријемни испит. Не знам

како, али успео сам да му помогнем. Тадашњи директор наше катедре на факултету био је Петар Милосављевић, који је одувек волео даровите студенте, оне који пишу и храбро анализирају, на пример, поезију Момчила Настасијевића. Поверовао је да је Китановић даровит песник, и Ницо је успео да се упише на факултет без пријемног испита. Ту негде с њим, уписали су се и браћа Милутин, Војислав и Перица, необични момци рембоовског немира, који су се, касније, попут Раула Амона, посветили бизнису и чарима тог економског рингишпила, потпуно занемаривши књижевност. Треба рећи да су сви они, после тричетири месеца, напустили студије говорећи – досадно је!

За све време излажења *То јесџа*, становао сам у улици Теодора Мандића 8а, у бараци у којој су тешко живеле пролетерске судбине, нискоквалификовани радници одасвуд, испод насипа канала Дунав-Тиса-Дунав, према Најлон-пијаци, код тетке Милене, полуквалификоване куvariце, самохране мајке, која је радила на бродовима од Ђердапа до Новог Сада. Чувао сам десетогодишњег братића који није волео учење, чак је знао да кроз књигу забодe нож у под. Памтим Перу Зелића, добричину-пијаницу попут „миле мајке“, кормилара на бродовима Дунава, пореклом из Далматинске Загоре, који се до земље повијао наливен коњаком без мере. Говорио ми је да ћу бити Вук Караџић и смејао се повијене главе, с рукама на великим устима пуним кривих и несталих зуба.

Нисам имао грејање у собици, а купатило је било смештено у другој бараци, удаљеној пар стотина метара. Кад год сам ишао да се купам, чувар предузећа „Иван Милутиновић“ питао ме је да ли сам њихов радник. Потврдно сам климао главом и, с пешкиром и сапунчићем испод пазуха, стижао у разваљено дрвено купатило сезонских радника, у којем је парило и маглило из огромног захрђалог бојлера покрај полупаног прозора. На маховинастим и попуцалим мокрим старим даскама на бетону, ноге су се клискале и саплитале на несигурној подлози. Промаја је била моја мајка.

И у том пролетерском купатилу, размишљао сам о *То јесџу*, јаросном младом листу који је био опозиција *Пољима*, хладном

часопису што је имао промењив и незграпан однос према најмлађим писцима. У тој чаробној бараџи без грејања, сачинио сам једне вечери нови знак *То јесѿа*. Изгледао је лепо. Између два Т, на почетку и крају, стајало је „о јес“, што би у преводу на енглески језик могло значити оптимизам нове редакције. То је приметио Андреј Тишма и сматрао да сам се добро досетио. А испало је сасвим случајно, само од себе. Тај препознатљиви знак наћи ће се на седам бројева које сам потписао као главни уредник.

Песник Раде Томић, добар човек болне судбине, научио ме је штампарским пословима. Увео ме је у тајне „прелома“ листа, у све врсте слова и других штампарских цака. Он је био, петнаестак година пре тога, покренуо часопис *Поезија*, који је изашао у само два броја. Попут каквог младића, Раде је острашћено помагао *То јесѿу*. Проналазио је из својих извора слике и илустрације за нове бројеве *То јесѿа*. У једном, штампани су његови колажи, снажни онирички светови пуни интимне драматике.

Одлазио сам у његов станчић у улици Вељка Петровића 10, и превртао старе француске часописе и књиге. Томић је био ожењен Францускињом која га је са троје деце напустила, вративши се у родну земљу. У Радетовој соби буквално је ницала ликовна опрема *То јесѿа*. На малој тераси његовог станчића приметио сам тротинет који је припадао његовом најстаријем синчићу, Иву. (Много година касније, видео сам на телевизији да Ив Томић, син Радетов, сведочи против Шешеља у Хагу). Касније ће Раде, испрепадан животом, помало се уплашити сарадње са *То јесѿом* и готово параноично окренути самоме себи. Томе је био разлог, поред осталог, и у једној незгоди у којој се нашао лист, а о чему ћу мало касније.

У сваком броју *То јесѿа* био је понеки значајан текст, нарочито када се са данашње временске дистанце сагледају ризични почеци младих писаца. Тако је, на пример, Сава Дамјанов свој први есеј објавио у *То јесѿу*, на насловној страни. Тада се жалио да тешко и споро пише, готово са страхом, и да му то представља велики проблем. Касније ће он убрзати своју

штампарску пресу и написати бројне прозне и друге књиге. У другом неком броју, пак, Дамјанов ће разбуцати Мирослава Антића као рецензента једне минорне аматерске збирке.

Иван Негришорац (Драган Станић) објавио је есеј о љубавној (еротској) поезији Милана Комненића. И своје прве песме, из касније награђене књиге, Негришорац је објавио у *То јесџу*. Своје прве приче, баш у *То јесџу*, објавили су Фрања Петриновић и Ђорђе Писарев, књижевни близанци који ће касније заједнички потписивати неке своје радове. Овај други се, заправо, нашао у прилозима *То јесџа* који је као темат гостовао у београдском Знаку, часопису студената Филолошког факултета, који је тада уређивао Никола Вујчић.

Жестоко перо младог критичара Миливоја Ненина калило се управо на страницама *То јесџа*. Многе је старије писце палацнуо рашљасти Ненинов језик. И, уопште, критика је тада била јача страна *То јесџа*. Осим ових истакнутијих имена, на страницама *То јесџа* по први пут своје текстове објавио је велики број младих писаца, не само са Филозофског факултета, али су се многи загасили, престали писати. Лепо су се разгађили у женидбеним јаслама и писање оставили за пензионерске дане.

Како је постајао јачи и значајнији, *То јесџ* је изазивао зазубице у редакцији Поља (у рукама недошколованог главног уредника), часописа на буџету државе, који се покушавао идеолошки скривати иза тзв. преведених високоумних текстова из сфере филозофије, антропологије, социологије, теорије књижевности... Избегавао је било какве полемичке варнице или коментаре проблема из књижевног и културног амбијента. То није годило политичком систему и држави. *То јесџ* се, пак, упуштао у ватренија кађења и тумачења актуелног књижевног живота, био искрен, радоснији, наивнији, ревноснији и племенитији. Просто, био је то лист нове литерарне енергије. Ризично и поштено – ту се није имало шта изгубити.

Око *То јесџа* стасавала је потпуно свежа плејада писаца од којих многи нису могли ни примирисати у Поља. Ја сам био лишен тог проблема (мада сам прошао тешке тренутке), јер сам већ имао две књиге објављене у Београду (после организованог

одбијања истих у Новом Саду, уз асистенцију ложе у *Пољима*, која је дугоруко прислушкивала планове других издавача). У *Пољима* сам, након низа перипетија, имао чак и насловну, па и задњу страну корица, што ми је на махове могло и присести код фрустрираног и нихилистички расположеног главног уредника, који је био и остао познат по амбивалентном и мргодном односу према талентима. Имао човечуљак салијеријевску потребу да уништи оне којима је (што у својим „просветљењима“, а што под притисцима писаца и из других средина), повремено, и привремено, давао крила. *То јесћ*, дакле, био је за *Поља* опасна и жива конкуренција. Неке сараднике *То јесћа*, нарочито по моме одласку у војску, уредник *Поља* ће намамити у своје јасле и окренути против моје маленкости.

У немогућности да *То јесћ* буде промовисан на „Трибини младих“ у Новом Саду, јер је све конце држао глодур *Поља*, то смо учинили у Музичкој школи „Исидор Бајић“, где је Вујица Решин Туцић неким чудом нашао простор и представио наш лист, а учествовали сви сарадници и уредници. Памтим представљање Нике Топића који је рекао: Ја сам *нико* Топић! Главни уредник *Поља* данима је беснео што нас је представио контроверзни песник Туцић. Међутим, *То јесћ* више није било могуће задржати.

Али... Једна опака незгода заслужује посебну пажњу. Наиме, 4. маја 1980. године умро је „велики човек без дела“, аутор, туђом руком исписаних томова за кућни намештај, Јосип Броз Тито. Требало је тих дана да се појави нови *То јесћ*. Уредништво пола броја посветило узалудној смрти, а другу половину редовним прилозима сарадника. Е, та прва половина поломи нас на три половине! У њој су се, до самог изласка из штампе, налазили текстови: песма у прози *Цар* Херберта Збигњева у преводу Љиљане Грубишић, проза *Фрањин бунар* Јована Радловића и прича *Штџака* Ђуре Ђуканова. Као да је сам ђаво све замесио. Изненада заустављен процес штампања листа: Слово-слагач приметио сумњиве текстове!

Бучна звоњава телефона из свих државних канцеларија, комитета и полиције, мљацкава бројна испитивања, разговори,

заклетве, ломњава прстију, сузне очи испитивача, застрашивања, главе на конопцу и пању! Претрагама никад краја. Михајло Душан Бенка на пола пута изгубио моћ говора. Укупно петнаест дугих састанака, мучних провера, сумњи и претњи. На једном испитивању у градском комитету, тада бивши декан Филозофског факултета, Јан Кмећ (актуелни Чедомир Попов није тога дана био у граду), загрмео је да би ме Новосађани каменовали да се у јавности појавио јеретички лист са приказаним текстовима. Испитивање је трајало неколико сати, присуствовали су Стеван Шогоров и Драган Буновић, комитетски људи. Овај последњи ме је све време, без речи, налакћен на руку, посматрао са столице у ћошку. Касније сам сазнао да је Шогоров рекао да су ми очи биле поштене и да је то превагнуло у коначној оцени целог скандала.

Но, док је трајало то саслушавање, у ходнику су седели Сава Дамјанов, Михајло Душан Бенка и Никола Китановић, чекајући на ред док мене на пропитивању ови не исцеде. Кад су позвали колеге да уђу, никога не беше у ходнику. Схватих да пријатељства нису тако вечна, и да рандеси са девојкама пресудише двојици од тројице да напусте поприште проблема. Као да нису схватили о чему је реч или се, пак, уплашили. Углавном, осетио сам у том трену да сам сâм самцијат на овоме свету.

Радован Ждрале, у име комитета, дошавши на факултет са ташном-актовком, плакао и тражио да до у црвца објаснимо како се то догодило, и нагласио да би свога сина казнио да је урадио ово што смо ми. Плачући, споменуо је тадашњег министра иностраних послова СФРЈ, мршуљавог Словенца, Јанеза Врховца, како се у свету сатра објашњавајући снагу и значај Брозовог дела у земљи која ће и без њега наставити живот у самоуправљању: Друже Тито, ми ти се кунемо... А ми тако?! Страшно. А сузе лију ли лију Радованове!

У омладинским канцеларијама покрајинске власти, анонимни председник је од броја једанаест на корицама *То јесѿа* помислио да је лист требало да се појави једанаестог маја. И ту смо се нелагодно осећали док је тај млађани партијац, мислим да се звао Ђорђе, да ли Суботић, седео испод огромне,

два метра велике, слике Јосипа Броза. Фразе из његових уста мождиле су наша лирска и младићка срца.

А шта је, уствари, било у проблематичним текстовима који тога маја не угледаше светло дана? Песмица у прози *Цар Херберта Збигњева* сликала је владара у лову с пушком, загрљеног с децом, моћног, који је волео да се смеје и фотографише. Нај-проблематичније беше пишчево упутство читаоцу да погледа да ли у његовој соби виси царева маска! Па, онда, откуд прича *Фрањин бунар* кад се Титов отац звао Фрањо? Па, откуд *Штџака* кад се зна да је председник требало да, после операције ноге, носи штаку од злата? Чак је тадашњи декан Чедомир Попов пронашао у још једној песмици-причици Херберта Збигњева некаквог млинара, а зна се, молим те ја лепо, да је „највећи син наших народа и народности“, у време Октобарске револуције у Русији, радио као млинар! Тушта и тма идеолошког камења на крхким леђима дечака из редакције листа *То јесћ*.

Изддржали смо сва понижења и дуго били „опасни“ на Филозофском факултету, у јавном и културном животу Новог Сада. Конкретно ја, имао сам непремостиву муку око за-послења. Наивно сам веровао да ћу можда бити уредник *Поља*. Али, глодур је нашао замену, изабрао кандидата који нема завршен факултет да би по томе били исти. Послао га је у нашу редакцију у време најжешћих проблема у *То јесћу*, да овај види и послушне како ствари стоје. Јер, титовски проблеми у *То јесћу* били су кец на десетку за глодура *Поља* – имао је главни аргумент против мене да и не помислим на редакцију *Поља*. Имао сам већ објављене две запажене књиге и био лауреат двеју значајних награда. Али, узалуд, мрља је била велика и идеолошки лако употребљива.

То јесћ је, после великог потреса, почео да замире. Одједном, није више било новца за штампање из касе Универзитета! Једва смо издали још два броја и, закључно са бројем тринаест, свако од нас је отишао својим путем.

Године 1983. по повратку из ЈНА у Рашкој и Београду, која ми је добро дошла да се одморим од свега, конкурисао сам на место књижевног референта у Стеријином позорју. Од тридесетак

кандидата, после урађеног теста из језика, био сам одабран од комисије као најбољи. Међутим, збор радника то није потврдио. Једноставно, био сам на списку непожељних. Знало се за проказани *То јесѝ*. Био сам одлучио да напустим Нови Сад. А, онда, моје бунтовне песме објављене у *Књижевним новинама*, на задњој страни корица, на парадоксалан начин учине да останем у Новом Саду. О томе неки други пут.

ЛИСЈЕ НА ХОРИЗОНТУ

У Новом Саду живи и ради таксиста Бошко Ливада. Почесто ме вози, понекад и на релацији Нови Сад – Сремски Карловци, и обрнуто. Веселичаст и окретан, избеглица са Кордуна, већ при првом контакту, пре више од десетак година, у краткој возњи по граду, дао ми је своју визит-карту. Одмах сам га упитао за Рашу.

Да, рече, он је мој рођак, Раденко Ливада, истог смо годишта, отац му је рођен где и ја, у Примишљу код Слуња, на путу за Плитвичка језера. У пубертету сам дошао у Земун на школовање и кратко становао код Раденка, свега месец и по дана. Нешто се као дечаци нисмо слагали, често смо се и тукли, а и ја сам био незгодан, Раденко ме гађао кућним предметима. Он градско, ја сељачко дете, сметао му је мој кордунски нагласак. Отишао сам у подстанаре. Толико га памтим, знам да је признат песник. Имам његову књигу песама *Каранџин*, знам је скоро напамет.

Рекао сам Бошку да Рашу Ливаду и те како познајем, да смо били пријатељи и да је он од посебне важности за мој улазак у књижевност. Да није било Раше, никад се не би у едицији *Пеџаз* Књижевне омладине Србије појавио мој песнички првенац *Мајерњи језик*. Ово је заинтересовало таксисту па је тражио да му причам о њиховом Раденку. Обећао сам да ћу то једном приликом учинити, када будем имао више времена, када будемо дуже путовали.

И, догодило се – прошле јесени изненада сам морао до Стражилова. Десетак минута возње, таман да таксиста испричам како сам упознао Рашу и притом додам неке слике и

прилике око *Мајтерњеј језика*, шири контекст и догађаје без којих би иницијални заметака сећања на то време био нејасан.

Раша Ливада је, да поновим, одиграо пресудну улогу за излазак моје прве књиге. Притом, уопште се нисмо познавали. Читао сам његове песме, видео негде фотографију, али ништа више од тога. Знао сам да је био победник *Фесџивала јујословенске јоезије младих* у Врбасу и добитник *Бранкове напраге* за првенаца *Појрскаан знојем казальки*. Још тад сам приметио да се не појављује често у јавности, да делује, некако, из сенке, испотиха, а снажно присутан, што ће касније постати одликом његове личности.

Таксиста ми каже да Раденко и није много контактирао са широм родбином. Од када је као дечак напустио његов стан у Земуну, Бошко га више није видео. Чуо је, касније, да се Раденко дружи са одабраним друштвом и да се потпуно посветио литератури и култури.

С пролећа 1978. године, припремио сам свој први рукопис за штампу, збирку *Мајтерњи језик*, сачињену од двадесет девет песама. На старој машини за писање, коју сам за осамдесет динара купио од Радмиле Гикић, прекуцавао сам песме *Мајтерњеј језика*.

Ко ме да понудим свој првенац? Двоумио сам се између едиције *Прва књија* Матице српске, *Наге* у сарајевској *Свјејлосџи*, такође специјализоване колекције за почетнике, и *Пејаза* у Београду, који је био чувена едиција Књижевне омладине Србије. Тих година, *Прва књија* Матице српске била је нешто у застоју, то ме је збуњивало и демотивисало да понудим свој песнички првенац. Пуне три године није се појавило коло ове чувене едиције, па сам у *Дневнику* неким чудом објавио свој први текст полемичке интонације, *О коме брине Прва књија?* Текст је изазвао веома велику пажњу. Ко је тај младац да тако кочоперно пише? Будућа уредница ове едиције сусрела ме је на улици и дала љутиту опаску да *Прва књија* има уредништво, а не жири као сам ја био написао. Хтела је, ваљда, да каже да још не разликујем неке „важне“ ствари. То је, у ствари, значило да и не покушавам понудити рукопис за едицију *Прва књија* Матице српске.

У редакцији *Поља*, где су се, амбициозни и помало наивни, окупљали млади песници и писци, није било добре атмосфере за упутства и савете куда и како с првом књигом. Схвативши да мој рукопис доживљавају као некакву опасну конкуренцију (све ми то тад не беше до краја јасно), одлучио сам да ником не говорим где ћу га понудити.

И, послао сам рукопис под шифром *Ars poetica* на конкурс Књижевне омладине Србије, за едицију *Peiaz*. У другој коверти – разрешење шифре: име и презиме аутора, адреса, телефон нисам имао. Готово истовремено, послао сам и десет песама на конкурс *Горановој љрољећа* у Загреб, па ако буде по оцени жирија најбољи, то би значило штампање књиге.

И, након месец-два, појаве се резултати конкурса едиције *Peiaz* Књижевне омладине Србије. Примљено осам књига, међу њима и моја. Око мога имена роје се и други млади писци: Снежана Брајовић, Миодраг Вуковић, Будимир Жижовић, Војислав Кнежевић, Новица Савић, Витомир Теофиловић и Љубомир Ђорилић. А уредништво: Раша Ливада (председник), Владислава Рибникар Перишић, Ђорђије Вуковић, Адам Пуслојић, Драган Драгојловић, Радован Бели Марковић и Милисав Савић.

Свака част, смејући се таксиста.

У том ће *Гораново љрољеће*. До мене дођоше вести од Адама Пуслојића, члана жирија и у Загребу, да је мој циклус од десет песама био најбољи и да бих добио награду *Горан* да ми у међувремену књига није примљена у *Peiaz*.

Књига *Мајтерњи језик* појавила се крајем октобра 1978. године. У Новом Саду никако да буде промовисана на познатој *Трибини младих*, јер се на спрату изнад налазила редакција *Поља*. У Београду – промоција у Дому омладине. Говорили Синан Гуцевић и Милош Комадина, моји исписници, којима су се такође тих месеци појавили првенци, *Грађа за љријовешке* у београдској *Просвети* и *Обично јујиро* у чувеном *Нолићу*.

Ипак, у Новом Саду промоција *Мајтерњеј језика* одржана је у студентском клубу, у подруму старог Филозофског факултета у Његошевој улици. О књизи говорили Јован Делић и Миливој Ненин.

Таксиста отпухну и закочи на семафору: И шта је даље било, где је Раденко?

Поводом *Дана младосћи*, крајем маја 1979. године, гостујем на Радио Београду и ту, по први пут у животу, сусретнем Рашу Ливаду. Наступамо заједно, он, у име уредништва *Пејаза* и ја, аутор те едиције. Седимо у студију, нашли се ту изнебуха, нисам ни знао да ћу гостовати на Радио Београду. Било је вече, око 21 час. Пре тога, наступио сам у Дому омладине са десетак младих песника, а околo на суседним бинама, галеријама и трибинама, концерти, изложбе и друге врсте програма. Неко ме је повукао за руку и позвао на радио, неко од уредника *Књижевне речи*. Раша и ја смо се у студију поздравили спонтано, у први мах нисам ни разумео о коме је реч.

Водитељка емисије још се није појавила, а Раша ми је већ рекао да је само он био за моју књигу. То ме је зачудило, нисам разумео до краја о чему је реч. У глави су ми се завртела силна имена уредништва. Раша је наставио – да му се допао рукопис под шифром *Ars poetica*, сматрао га је најостваренијим. Нико од осталих чланова уредништва није био за тај рукопис, чак се није нашао ни у ширем избору. Чудно ми све то што Раша прича, али слушам укочен. Раша је пред члановима уредништва инсистирао на *Мајтерњем језику*, док су га неки одговарали од наума говорећи да је та књига писана ијекавски и да је боље да буде понуђена издавачима у Босни и Херцеговини, Црној Гори или Хрватској, да ће тамо лакше проћи.

Раша је уредништву предложио да би он као председник жирија требало да има право да изабере једну књигу по свом укусу и да би то био његов допринос у одбиру осам најбољих књига од укупно 274 пристигла рукописа. И гле, прихватили су Рашин предлог – и моја књига је прва била прихваћена, о осталима се тек већало и гласало.

Стигла је водитељка у студио и кренула су питања. Био сам поприлично ошамућен Рашином причом, готово сам заборавио и како се зovem. Јао, да њега није било у жирију *Пејаза*?! Емисија је кренула, казао сам песму *Оловка*, која завршава стиховима: *По некоји џуш/ клизим с џосћеље/ низ џаиир*. Раша

Ливада је говорио о едицији *Peīaz* и посебно истакао *Maīšerñi jезик*. Помињао је и књиге других издавача, првенце Милоша Комадине и Синана Гуџевића. Говорио је о зрелости и међусобним разликама наших рукописа. Све то било ми је нестварно, као да је нечија туђа књига посреди.

По завршетку емисије, још смо мало попричали, Раша ми је рекао да не журим с другом књигом и да је добро да пишем и дуже песме, као што је *Преводилачки рад*. Разишли смо се, он се лепо осмехнуо, а мени је још звонило у глави од његове приче.

И јесте ли се кад поново срели, да није све к`о код мене, нисам Раденка видео четрдесет и више година, запиткује таксиста без кочења.

Штошта ме је с Рашом везивало у животу, пре свега поезија, и Сремски Карловци, на пример. Раша је у Карловцима завршио учитељску школу, на Стражилову примио *Бранкову напругу*. У Земуну, Раша је био један од најважнијих људи који су оберучке прихватили сарадњу са Бранковим колом. Бранко Радичевић је пре доласка у Карловце живео у Земуну. Имао сам идеју да спојим Сремске Карловце са свим местима у којима је Радичевић живео. Поред Славонског Брода у којем је Бранко рођен, и Вуковара одакле је родом Бранкова мајка Ружа Михајловић, Земун је био од посебне важности, јер ту је Радичевић пет година учио српску и немачку основну школу. Као једанаестогодишњак, Бранко је са млађим братом Стеваном стигао у Сремске Карловце 1835. године.

Ова прича је узбуђивала Рашу Ливаду. Тражио је да му поклоним своју књигу о Бранку. Имао је дар за схвати значај минулог времена, талентованих људи и њихових непролазних вредности. Јако се уозбиљавао кад бисмо о томе разговарали, поготово кад бисмо предлагали поједине ствари и планове. Имао је визије које су биле чврсто засноване на реалној слици и конкретним моћима да буду реализоване. Много тога би успешно припремио и организовао, а онда се не би појавио на самом чину свечаног отварања или проглашења пројекта. То је био његов стил. Делаш је посвећено, са осећањем мисије у

времену које долази. Много племените светлости насељавало је наше сусрете и разговоре.

Године 1986. направили смо у Земуну велику изложбу о Бранку. У пројекту су, поред Раше и моје маленкости, са конкретним прилозима учествовали и Павле Штрасер, у име Музеја у Сремским Карловцима, те Давид Албахари, Стеван Радовановић и Душан Батиница, у име библиотеке *Јован Појовић* из Земуна. Раша није волео импровизацију, та његова особина ми је импоновала, од њега се на том плану могло доста научити, све је давало озбиљан тон целом пројекту. Велика изложба о Бранку пренесена је, потом, у неколико градова везаних за песников живот и школовање.

Чуо сам ја за нашег Раденка да је вредан, али и помало боем, додацује таксиста на прилазу Сремским Карловцима.

Раша је волео је да се дружи са женама, боље рећи, да ћаска и ужива у њиховој близини, у осмесима, гласовима и магичном треперењу чулности. Оне су, такође, волеле да се нађу у нашем друштву, оне пробирљивије, култивисаније, оне које воле да чују паметну и духовиту реч, али не од мргудних умишљеника, жене које разумеју праве песнике и таленат за језик и реч, жене са осећањем за знатижељне интелектуалце и врцаве досетке, жене који нису изгубиле романтични нерв и смисао за мало другачију стварност. Раша се много радовао таквим сусретима и питао да ли ће се Милка и Гоца прикључити у *Лийи* или *Сечуану* у Новом Саду, у *Боему* или *Чарди* на Дунаву у Сремским Карловцима. Волео је да слуша тамбураше и све нас изненади наручујући песму *Три мејшера сомоша*. Уз стихове ове старе панонске песме, смејао би се на њему својствен начин, леполико и звонко, с цигаретом у налакћеној шаци.

Поводом премијере емисије *Ојкача – вековна ђесма Појкозарја*, коју је Телевизија Нови Сад премијерно емитовала 16. јануара 1990. године за тада цели простор Југославије и шире, Раша Ливада ме је назвао телефоном и честитао, тражио примерак књиге одушевљен оним што је видео и чуо, као да му се пробудио завичајни крајишки нерв. У звонколиком смеху,

истакао је духовиту лепоту двостиха који су ојкачи отпевали поред брвнаре на Козари: *Умри, боже, и остави кључе, / да се баја го раја говуче*. Касније је присуствовао неколиким ојкачким певанијама, отворених чула пратио уз пиће и мезетлук како се изводи ова чудновата вековна песма.

Често је помињао мог презимењака, власника ресторана *Орач* у Београду. Тражио је да и сáм отпевам нешто, што сам радо чинио, знајући да жели чути и песме с југа Србије, севдалинке и староградске. Рашу је привукла песма грохоталица, ојкачка врста из личко-кордунашког миљеа, чији је рефрен лично на грохот, на грохотање. Објаснио сам му да професори етномузикологије погрешно именују ту врсту певања као – гроктање. И то се уврежило, на жалост. Јер, гроктање има поспрдан призив у тумачењу значења, подругљиво слика такву врсту као песму оних који једу свињетину и „грокћу“. Заинтересовао се за то, отпухујући дим са свог аполонског лица.

Таксиста је отпевао једну грохоталицу, ја му припомогао, а онда смо још једну. Бошко је жалио што није више времена проводио с Рашом, што се нису обилазили.

На православну Нову 1991. године, око један после поноћи, звони ми телефон. Јавља се Радио Београд, ноћни програм уживо, у студију Раша Ливада, Давид Албахари и Душан Батиница. Гостују и причају о сарадњи Земуна и Сремских Карловаца. Водитељ емисије ме позива да се укључим, јавља се Раша, поздравља и пита шта тренутно радим. Дан пре из Њујорка пристигла ми је у посету на неколико дана пријатељица Марцела Балажова, па сам рекао да имам друштво. У програм се укључила и Марцела, која је знала неколико језика, па помало и српски. Био је то жив и непоновљив прилог у ноћном програму Радио Београда.

Знао је Раша да ме назове у неко доба ноћи, чак пред зору, и да се повери, да саопшти нешто важно. Били су то дуги разговори на разне теме, са дионизијском потком бола. Понекад веома поверљиви. Тако ми је пред зору јавио да је умро Бошко Петровић, и нагласио да је он заслужан што Тито није угасио Матицу српску.

Једном приликом, у кинеском ресторану у Дунавској улици у Новом Саду, Селимир Радуловић је негде од средине мезетлука упитао Рашу, врло строго, зашто је касно, пред зору, звао телефоном и њега на кућу – да је то било веома непријатно, баш те ноћи није био код куће па је то узнемирило укућане. Раша је на то буквално заплакао извињавајући се, дуго брисао сузе, јеццао и – тражио опроштај. Био сам изненађен таквом реакцијом, видео сам Рашу-дечака у том чину. Ни дан-данас не могу до краја да објасним тај догађај. Не могу да поверујем да је заплакао због тога што је чово који је седео с нама био покрајински секретар за културу, од кога је Раша тражио новац за своје пројекте.

Раних деведесетих, Раша и ја смо били чланови Управног одбора Удружења књижевника Србије. Тада је председник УКС био Јован Христић, а ја на челу Друштва књижевника Војводине, које је по статуту саставни део УКС. Раша је дошао у Нови Сад са Јованом Христићем и Душаном Вукајловићем, тада секретаром УКС, и Милутином Петровићем, чланом Управног одбора. Имали смо конкретне договоре, нарочито на плану сарадње са писцима из света. Раша је био идеалан сарадник на ту тему, као уредник *Писма*, часописа за светску књижевност. Узајамно поверење било је огромно, у радости, веровали смо да можемо доста да урадимо. Касније смо Ласло Блашковић, тадашњи секретар ДКВ, и ја одлазили у Београд на договоре и та је сарадња имала неколико веома добрих резултата. Раша је давао штимунг свему, ништа није смело да буде површно, осећали смо узајамно поштовање, наглашен пријатељски однос, на махове, и братски, ма колико то било патетично за оне који Рашу не познају довољно. Његова боја гласа и проницљив поглед одавали су човека који зна шта ради.

Једном смо се затекли у чувеном новосадском ресторану *Баџа Пежо*. Ту су се састајали познати људи и уметници одасвуд. Домаћин је био велики боем и козер, искусан и цењен у свом послу, Бата Пежо. Било је то 1994. године, када је Милошевић поставио границу на Дрини због сукоба са Караџићем. Те вечери у ресторану била је и крајишка група *Пошкозарје*, која

је отпевала ојкачу: *Дрино вого, жубора ѿи ѿвоѿа, / немој би ѿи међа рога моѿа*. Раша је умео да тумачи наше и светске догађаје, имао је увек јаке аргументе и погледе који су били посве свежи и оригинални, изван дневнополитичког дриблинга и површности. Као да је имао неки извор из којег сазнаје ствари које други не могу.

Таксиста ме је довезао на Стражилово, до ресторана *Бранков чардак*, у чијој близини се налази споменик Радичевићу. Изашли смо из аута и отишли до бронзане песникове фигуре. Рекао сам таксисти да је вајар Јован Солдатовић узео Рашин лик за израду Бранковог. Бошко Ливада је загледао и без речи додирнуо метално лице. Из јесењих крошања ветар стражиловац отргну неколико петељки и као да чусмо Бранков стих *лисје жуѿо доле веће ѿага*. А Бошко додаде Рашин: *Хоризон ѿи се шире*.

О НАГРАДАМА

1.

Награде су јавне скеле које писца придржавају за живота. Кад-тад, ослабе и нестају. Остаје незаштићено дело, и ништа више. Награде су специфични амблеми једног времена који показују куда је и како текао књижевни живот једне средине. Не може се казати да су неважне, да не значе ништа. Награде су крајпуташи једне конкретне судбине са именом и презименом. Има ли ту правде или кривде, шта би било да није било, тек су нека од уобичајених питања поводом награда, њихових узрока и последица.

Без књижевних награда, готово је незамислива литерарна сцена. Повика на ову врсту јавних признања релативан је вид оспоравања. Многолике врсте награда, и њихов велики број, говоре, поред низа мањкавости, и о својеврсном богатству, ма и у џунгли књижевног и друштвеног живота. Затим, феномен честог и разноврсног награђивања пружа какву-такву подршку песницима и писцима у опустошеној збиљи без иоле уређених односа, услова и правила на егзистенцијалној равни (статус уметника, ауторска права и слично).

На анимално удешеној јавној сцени која је попримила облике најдегутаментних видова естрадне промоције, пре свих, демонских дневних политичара, те тзв. носилаца друштвеног живота, чин објаве значајних књижевних награда, као иницијални знак једног истинског талената, могао би да представља неку врсту катарзичног сигнала који промовише високи ред духовних и моралних вредности. Јер, иза награде стоји цепидлачки рад и велико бдење једног талента. Осим тога, уметничко дело је по својој онтолошкој уређености

увек са извесним вишком квалитета у своме замаху у односу на социологију свакодневице.

У шаренишу технолошки узнатрпедовале брзине штампања новина и књига непојамно ниског стандарда, чак и на плану елементарне писмености, као и на пољима тематско-проблемских интересовања (да не говоримо о електронским медијима и њиховим „чаробним“ видовима проституисања на многим нивоима), култивисана врста приступа и стручне инвентивности не налази своје место. Поезија као највиши облик писмености, а с њом и остали књижевни жанрови, скрпили су се у остатку неугушених литерарних часописа који једва да прате ритам смене годишњих доба. Поезију, есеј и причу, у недељном ритму, редовно штампају и афирмишу само један или два наша дневна листа. Но, то не сматрам хендикепом поезије или белетристике, већ и добитком у односу на простацкук масовних таблоидних излучевина. Поезија је тако привилеговани забран, царство матерњег језика несклоно пропадању.

Награде представљају неку врсту јавне корекције и *замене* *и*еза спрам наопаких вредносних облика и видова афирмације. Јавна позорност бива, у суштини, основним добитком проглашеног лауреата. Његово дело и име су на трен осветљени и интересантни за публику и евентуалне издавачке подухвате. Неке награде носе, ето, и извесну новчану добит за хронично сиромашне писце. Остало зависи од низа судбинских и иних аспеката.

Књижевни живот није лишен турбуленција које захватају укупни животни амбијент. Напротив, веома брзо, можда пре свих, књижевност, уметност и култура препознају сигнале тектонских поремећаја историје и друштва. Овом приликом, и засад, нећу дословно говорити о томе, о минхаузеновски релативним хиперболама жирија, о трговачко-пропагандним подметањима, идеолошким и поетичким условљеностима, о форсирању истих имена на воденицу свих награда, о деобама плена између лауреата и пресудитеља, о вештачком преименовању скале вредности кроз награде, о храбрости ретких песника да не прихвате *наmeshи*аљку самољубивог жирија и одбију

награду са именом класика чија је поетика у потпуној опреци са награђеном, а поред бројних врских аутора са примереним одблеском поетике у делу аутора чије име носи високо признање, о присуству једних те истих писаца-критичара у десетинама жирија, о покорном и, чак, инфантилном ћутању песника и писаца, и страху да било шта приговоре на рачун *свемоћних* чланова жирија, о агресивном обрађивању председника и чланова жирија од стране издавача а поводом наше *најпрестижније* награде за прозу, о прелестима *славе* и сујете, о ментално-психолошким девијацијама и сваковрсном *блају* из арсенала чуда невиђених. Штошта би се могло рећи поводом награда, а да не буде само слово о њима.

Ево коментара поводом одбијања Новице Тадића да прихвати награду са именом Десанке Максимовић. *Нага* мноме је извршено *наирађивање*, рекао је, у ствари, а не изговарајући познату изјаву једног старијег песника, Новица Тадић, одбијајући да прихвати одлуку жирија награде *Десанка Максимовић*. Гест Новице Тадића је високоразредни морални чин, потез чистог образа. Он је поштено схватио да му награда са именом Десанке Максимовић не припада, не по томе што он није песник тога формата, напротив, већ, пре свега, по томе што је његова поетика радикално друкчија, чак *проштивна* Десанкиној. Он је часним гестом неприхватања рекао да постоје многи значајни живи савремени српски песници који су на трагу стражиловске линије певања, којој припада и Десанкина лира. Тиме је одао признање и Десанки Максимовић. Новица Тадић се, у ствари, с разлогом, наругао препотентном и неодговорном жирију који га је довео у неприлику.

Пошто у нас постоје многе књижевне награде са песничким именима разних генерација, логично је да би их требало, по могућности, додељивати у поетичкој шифри аутора по којем признање носи име. Наравно, не буквално. То није слеп или, пак, механички концепт, већ логична могућност у односу на број награда, али и различитих поетика. Ако не постоји извесна сличност у корену и континуитету одређене поетике, онда је потребно доделити награду значајном песнику приближне

поетичке мустре и вредности. Али, то никако не би требало чинити на начин актуелног жирија награде *Десанка Максимовић*, који је у више махова бесловесно наградио потпуно опречне (за награду, њену мисију и одјек, нефункционалне) поетичке системе и тиме релативизовао, па и подсмехнуо се имену награде и овенчаном делу. Још се сећамо како је сад већ антологијски српски песник Бранислав Петровић одбио да присуствује *окрућом сћолу* посвећеном његовом делу поводом награде истог имена. Неки су то сматрали Браниним хиром, али сад тек увиђамо смисленост и сјај таквог потеза.

Награда са Десанкиним именом припала је пре коју годину једној врсној савременој песникињи, која такође гради радикално супротну поетику. Та награђена песникиња, којој није пало на памет да одбије награду, саставила је и једну антологију женске српске поезије из које је искључила управо Десанку Максимовић. То је жири знао и, ипак, доделио награду са Десанкиним именом песникињи која је истуреним јавним гестом показала да Десанка Максимовић за њу не постоји у српском песничком језику. Гест жирија, дакле, био је, мора се казати, лицемеран. Био је то опет покушај вештачког прекрајања лирског крвотока савремене српске поезије. Такав концепт рада жирија у основи је контрапродуктиван, у корист сопствене и штете свих учесника у јавном догађају, својеврсни атак на дело и име Десанке Максимовић, али и на поезију уопште. У одлуци жирија награде *Десанка Максимовић* видим и облик додворавања дневнополитичким ветровима ниског нивоа. Сличну судбину доживљава годинама и награда *Ђура Јакшић*. И не само она.

2.

Израна су ме *најдагле* награде, и то се догађа до данашњих дана. Имам, дакле, континуирано искуство за сликање венца награда и успостављање тзв. *мере за меру*. Да ме *Лейойис Машинце српске* није позвао да напишем нешто о наградама, готово

бих заборавио да сам лауреат награда и за прозу, и есеј, и критику и рад на пољу културе. Некако сам се већ стопио са осећањем (и подразумевањем) да сам награђиван само за поезију. Али, не лези врашчићу!

Сад кад ме, по наруџби, сећање води ка туцету награда, присећам се да сам, у ствари, прву награду добио за ликовну уметност. Наиме, пре тридесетак година, у *Сџугију* 24 Трибине младих у Новом Саду, био је организован јавни час цртања. Тридесетак младих уметника, студената академије и других лепршана, добило је те вечери папир и угљену боју, и задатак да нацртају шта желе. Ја сам у неколико хитрих потеза нацртао птицу у суноврату којој доњи део с канцама прераста у сечиво секире. Стручни жири, на челу са Слободаном Радошевићем, 20. марта 1976. године прогласио је мој рад најбољим: освојио сам прву награду, годишњу претплату на лист *Глас омлагине*.

Озарен и изненађен, али и, видеће се, неискусан, па и наиван, понудио сам сутрадан часопису *Поља* да објави награђени цртеж уз неку песму или текст. (Тада сам био две године далеко од прве ми књиге песама). Са каубојски прекрштеним ногама на столу, раширених дневних новина испред намргођеног носа, тадашњи главни и одговорни уредник *Поља* није ме ни погледао, чак ни узвратио на моје *добар дан*. Наставио је да листа новине, а када сам му рекао да сам освојио прву награду за цртеж и да бих желео да буде објављен у *Пољима*, он се нагло избечио, збацио ноге на под и дрекнуо да то не долази у обзир.

– Знаш ли ти кога је све објављујем, која велика ликовна имена са мном сарађују, ко си ти да теби објавим цртеж – отерао ме је глодур-напаст за којег је Сава Дамјанов, присећајући се прохујалих година и тадашњег уредника *Поља*, а поводом 50. годишњице тога часописа, недавно записао: *Тај је часопис наиме био сѣрукѣиуиран као ѣровинцијски царски двор, са свим (наравно, ѣровинцијално-симѣлификованим) асѣкѣима исѣиої: сѣлѣйке, оѣоварања, ауѣокрайска нейредвидљивосѣ цара, годворавање исѣиом, издаје и љубави, ѣа чак и мирис смрѣи. Начин који је намеѣао Зивлак, ѣун врѣљања ѣо ѣарѣијским*

комишћима и још ојаснијим месћима, не служи на часћ: сада бих рекао да је свим акћерима, било посредно било нејосредно, донео мање добра нејо зла.

Прва књижевна награда припала ми је за есеј, боље рећи, за семинарски рад *Јавна ишћица Милана Дегинца*. Као студент књижевности, хтео сам, у ствари, да радим семинарски рад о ирском нобеловцу Виљему Батлеру Јејтсу, али ме је професор Петар Милосављевић преусмерио и убедио да на другој години студија пронађем и прочитам чувену поему *Јавна ишћица* Милана Дединца. Прочитао сам је, јаросно ме уздрмала и – написао сам семинарски рад који је убрзо предложен за *Бранкову наирагу Машице српске*. Године 1978. ту награду су, поред моје маленкости, добили још и Сава Дамјанов (садашњи председник комисије за доделу овог признања), Радослав Петковић, Љиљана Пешикан и Пал Шандор. Данас, све важна имена у различитим жанровима и пољима јавне делатностима. Професор Милосављевић је, добро се сећам, позвао целу групу студената друге године југословенске и опште књижевности са Филозофског факултета у Новом Саду да присуствује свечаном чину доделе награде у Матици српској. Од четрдесетак студената дошло их је – шта мислиш, драги читаоче, колико? – само један: Данило Јокановић. Ту научих млађан, првеначки, да се мало ко радује туђем успеху.

Мојој првој књижевној награди, наравно, најмање се обрадовао *свевидећи* глодур *Поља*, па је све чинио да случајно не добијем и *Бранкову наирагу ДКВ* за прву књигу песама. Било би то невиђено и недопустиво – да неко добије две Бранкове награде. То се није смело дозволити. Наиме, 1978. године појавила се у Београду моја прва књига песама *МаШерњи језик* у едичији *Пеіаз* Књижевне омладине Србије. Двадесетак афирмативних приказа од Скопја до Сарајева и Сплита! Многи и у Новом Саду и у Београду добронамерно бележе појаву ове збирке као важну на мапи младе књижевности. У збирци – свега двадесет девет песама. Намрштени глодур *Поља* (иако ми је објавио неколико песама из те књиге), као члан жирија *Бранкове наираге ДКВ* (мислим да је био чак и председник) успева

својим сад већ препознатљивим мувањима да ми украде награду. Иако је *Мајтерњи језик* био у најужем избору од три наслова, он физички уклања књигу са стола и Бранкову награду ДКВ за ту годину деле један загребачки, Бранко Малеш, и један новосадски песник, Владимир Копицл. Ту вест сам чуо на Радио Београду, у радничкој бараци, код тетке Милене, код које сам становао у хладној собици у улици Теодора Мандића 8а, поред канала Дунав-Тиса-Дунав у Новом Саду. У истој убојој избици, чувши радио-вест, одмах је заплакала Миа, моја тадашња девојка и, пет година потом, мајка наше кћерке Милице. Тешио сам је да то није страшно, да ће бити лепих дана и догађаја у животу.

Врло брзо, изненадна компензација томе био је позив из листа *Полиџика* да дам краћи интервју за новогодишњу рубрику *То је била њихова година*. Повод, успешна прва књига, најаву друге, *Линије на глану*, у београдској *Просвети*, и живе активности у *То јесћу*, књижевном листу студената Филозофског факултета у Новом Саду, где сам био главни и одговорни уредник (кумовао сам имену листа и био аутор ликовног решења). Лист је био својеврсни отпор ауторитарном уреднику *Поља*, који није дозвољавао да у његову редакцију примиришу нови аутори са Филозофског факултета у Новом Саду. Он је, како сведочи Дамјанов у своме тексту у јубиларним *Пољима*, био главни уредник са струком *свршеној ђака средње грађевинске*. Није волео успешне студенте књижевности. Своје прве радове објавили су управо у *То јесћу*, а не у *Пољима*: Сава Дамјанов, Иван Негришорац (и Драган Станић), Миљивој Ненин, Фрања Петриновић, Ђорђе Писарев, Милован Марчетић (који је у Новом Саду студирао туризам на Вишој економској школи) и други даровити писци. То је факат, остало припада јоргованским маштаријама.

У *Полиџици*, дакле, необична награда: улазак у круг најуспешнијих млађаних уметника оне велике Југославије. Наднаслов: *Млади који долазе*. Ту су се затекли још: режисер Емир Кустурица, глумица Мерима Исаковић, пијанисткиња Наташа Вељковић, архитекта Дејан Ећимовић, социолог Тодор Куљић, сликар Стане Јагодич из Словеније и драмски уметник Диме Илијевски из Македоније. Сећам се добро тог 31. децембра

1979. године. Са свечаним новогодишњим тробројем *Полиџи-ке*, под мишком, лутам новосадском Змај-Јовином улицом. Никог да подели са мношвом радост. Нема ни Мише Авдаловића, у ходу искошеног од боемског пића, једног од најдаровитијих из моје генерације, којег је и те како муштрао несрећни глодур *Поља*. Миа је била отишла у Книн код својих.

Једину жишку искрене радости дао ми је из свога пламтећег ока пријатељском речју Раде Томић, песник трагичне животне судбине, запослен у *Гласу омлагине* као редактор. Он је значајно помагао редакцији *То јесћа* на плану ликовно-техничког изгледа листа. Све до маја 1980. године, када је због спорних текстова Херберта Збигњева *Цар*, Јована Радуловића *Фрањин бунар* и Ђуре Ђуканова *Штака* лист забрањен, а универзитет престао да гафинансира. Глодур *Поља* је ликовео, јер је то значило да га, због стечене мрље, нећу моћи да наследим у часопису којим је страховладно и партијски столовао са средњошколском спремом. Тражио је за наследника неког ко није завршио факултет и – нашао. Ето, ја као уредник пуштам у *То јесћу* текстове који негативно алудирају на Тита, а он се удворички, пре свих, јавно искокодакао трима одама посвећеним Јосипу Брозу. Разлика у старту, по свему.

Печаџ вароши сремскокарловачке примио сам на манифестацији Бранково коло на Стражилову 1979. године, заједно са Илеаном Урсу и Гораном Симићем из Сарајева. Тад је то била награда за најбољи циклус песама објављен у *Гласу омлагине*. Председник жирија Јован Делић, сећам се. Горан Симић је дошао у војничком оделу. Те године сам у *То јесћу* објавио текстић, кратак и оштар коментар поводом Бранкове награде коју је добио Рефик Личина, јер га домаћин није одвео на ручак. Нисам ни слутио да ћу се једном запослити у Бранковом колу, чак ни касније када сам служећи војску у Рашкој сусрео плавушастог војника који се звао Бранко Радичевић. У војсци сам написао драму *Чиџај Тракла* (Никад ништа од тебе бити неће), освећену глодурчини *Поља*, његовим полтрончићима и атмосфери *са мирисом смрћи* у редакцији, где ни секретарица није смела да гукне ако је при доласку не поздрави глодурко.

По изласку из војске 1982. године добио сам *Дневникову награду* за причу *Живе болести*. Председник жирија – Александар Тишма. То је било изненађење за многе који нису ни препостављали да пишем и прозу. Хонорар добар, могао сам неколико месеци да живим мирно, јер још није било никакве шансе да добијем било какав посао због ексцеса на Филозофском факултету са листом *То јесћ*. Недипломирани глодур *Поља* прати сваки мој јавни корак. У Стеријином позорју конкуришем на место књижевног референта. Тридесет кандидата ради обиман тест. Био сам најбољи. Комисија ме прима, али Збор радника Стеријиног позорја одбија. То ми јавља нешто старији колега с факса, племенити Пејовић, који је млад страдао у саобраћајној несрећи. Одлучујем да напустим Нови Сад. Објављујем сатиричне песме на корицама *Књижевних новина* код Милутина Петровића и Јовице Аћина. Оне ме запошљавају, али о томе другом приликом.

За књигу огледа, есеја и критика *Прокрустинова јосћеља*, 1988. године, добијам награду *Стражилово* од истоименог издавача, којег је материјално покривала Прва српска читаоница и књижница у Иригу, основана 1842. године. Рецензенти књиге Михајло Пантић и Васа Павковић – фрагменти њихових текстова на корицама књиге, а председник жирија Благоје Баковић. На свечаности доделе награде у Иригу присуствује и Борислав Михајловић Михиз, који је родом из из тога града. Недавно је установљена и награда са његовим именом, али за драмски текст, не за књижевну критику која је била његова принчевска вештина. То сматрам промашајем. Типичан пример грешке према опусу аутора по којем награда носи име.

Грб Сремских Карловаца припао ми је 1989. године за допринос културном развоју овог чувеног места. Награду сам примио у свечаној сали Карловачке гимназије. Пре мене наградом се овенчао Милић од Мачве. Награда се тихо угасила, не постоји више са тим именом.

Године 1990. овенчан сам *Кондиром Косовке девојке* код манастира Грачаница. Присуствовало око пет хиљада људи. У првом реду, тадашњи Епископ пећки, доцније Његова Светост

Патријарх српски господин Павле, још неколико владика и пуно песника. *Златни крст цара Лазара* добила Десанка Максимовић, а *Грачаничку повељу* Радослав Златановић. Интересантно је да, одлазећи на манифестацију *Вигдовганско ђесничко ђричешће*, уопште нисам знао да сам лауреат, већ ми је то саопштено пред сам почетак свечаности. Некако сам се снашао и, примивши високо признање, јавно обећао да ћу за своју крсну славу Свети Никола из кондира попити гутљај црног вина. Кад сам се вратио са Косова, једна полуостварена списатељица, чијег се имена не сећам због нејасног надимка, рекла ми је да она награду са тим и таквим називом никад не би примила, па још и на Косову. Рекао сам јој да се са тим не би сложили ирски, руски, немачки, шпански и ини песници, у чијој традицији и те како постоје значајни *кондири*. Један у нервима нестабилни критичарчић, пишући у *Пољима* о књизи *Царска намигуша*, назвао ме *ђокондиреним* песником.

Награду Милан Ракић добио сам 1994. године. Беше ми награђена деликатне судбине песничка књига *Пустиа срећа* у издању Просвете. Наиме, књига се појавила трећи дан по отварању Сајма књига у Београду. Није се ни осушила боја на корицама, а седмицу потом, у *Полиђици* се појавио један, Павковићев, четири дана потом, и други, Јерковљев, текст у *Нашој борби*. Два текста са негативним судом одмах је фотокопирао у неколико десетина примерака вечити инспиратор на гадне поступке, бивши глодар *Поља* (одлазећи из овог часописа стао је на чело издавачке куће *Брађисђво-јегинсђво*) и, уз раскрављен демонски церек, копије делио свима који су долазили у нови му радни простор.

На текстове поменутих колега-критичара, уследили су текстови других, опречни са гледиштима двојице приказивача. Доста се говорило и писало о тој збирци поезије. Све се убрзавало и чудом догађало. *Просвеђа* је штампала друго издање *Пустие среће*, а онда је уследила речена награда и – треће издање. О наредној ми књизи сонета *Лођ*, у издању *Времена књиђе*, један од двојице поменутих критичара, Александар Јерков, у моме присуству, у књижари *Плађо* у Београду, говорио је

одушевљено, као да се не сећа шта је писао о претходној. А књиге, у ствари, истог поетичког кључа!

За књигу сонета *Лої* примио сам награду *Кочићево ђеро* у Бањалуци. На Скупштини Удружења Књижевника Србије, где ће бити проглашена награда *Милан Ракић*, пришао ми је Саша Хаџи Танчић и рекао да ћу добити лепу вест из Ниша. То је, ваљда, требало да значи да ће *Лої* бити овенчан наградом *Бранко Миљковић*. Међутим, како сам тога дана проглашен лауреатом награде *Милан Ракић*, председник жирија Чедомир Мирковић је, вероватно, сматрао да ми је то доста и награду је преусмерио на књигу Драгиње Урошевић, која је изашла у *Просвети*. Мирковић је прећутно био љут на мене што после *Пустје среће*, књигу *Лої* нисам објавио у *Просвети*, већ у *Времену књије*.

Кочићево ђеро је једна од три данас постојеће награде које носе Кочићево име. Друга се зове *Кочићева књија*, трећа *Кочићева наџага*. Прву и другу додељује *Загужбина Пећар Кочић*, а трећу *Кочићев збор*. То не сматрам добрим, то изазива забуну. Још један од чворова неусклађених интереса и концепата на српској књижевној сцени. На пример, Милорад Павић, кад је добио *Кочићеву наџагу* 1995. године није отишао да је прими. Био је тек завршен рат у Босни. Дванаест година касније, у Новом Саду му је остапбендеровски Никола Вуколић, у Матици српској, уручио *Кочићеву књију*. Захваљујући на тој награди, Павић је погрешно рекавши да му је *Загужбина Пећар Кочић* већ дала награду с таквим именом која је вредела тада хиљаду марака, сада и дупло дупло више. Тај износ никад није добио. На ове речи Вуколић је веома конкретно реаговао: Није појавио на свечаном ручку, јер *Кочићева књија* нема никакав новчани износ. И председник жирија, Сава Дамјанов, сматрао се превареним, јер ни њему није припао ни динар за понуђен и поштено урађен посао.

На Космету добијам још једну награду, *Лазар Вучковић*, за 1996. годину, а за песме објављене у часопису *Сјремљења*. Беше то, у ствари, поезија из књиге *Цваси* у београдској Просвети. И та књига је имала још једно издање. Вест сам добио ујутро, а награду је требало да примим увече у Приштини.

Брзо сам нашао пријатеља таксисту, покојног Тривуна Вјештицу, маркантног бркатог Личанина који је из Загреба, као изузетно успешан у свом послу, у новоратним годинама дошао у Нови Сад. Ту се брзо афирмисао као таксиста највишег занатског ранга. Знао је да процени кога и кад треба да вози по сниженој цени, а да нико не губи. (На жалост, пре неколико година, око божићних празника, бацивши око на његов луксузни ауто, мучки га је, на обронцима Фрушке горе, убио монструм из Куле). У приштинском *Јединству*, на насловној страни, изашла је фотографија са свечане доделе награде. Тривун се неким чудом нашао у првом плану, мало нагнут напред, па је за неупућене изгледало да је он лауреат. При повратку из Приштине, повезли смо тројицу колега: Алека Вукадиновића, Радивоја Микића и Александра Јовановића. Опкладили смо се да ћемо до Београда и Новог Сада све време певати ојкаче, а да ниједном нећемо поновити исти двостих. Не верујући, слушали су нас све до самог изласка из аутомобила у Београду.

Вукову награду сам, пре три године, доживео, не само као, и пре свега, признање за активности Бранковог кола, већ сам убеђивао самога себе да је то и прећутна награда за мој вуковски рад на плану сакупљања, ојкача, крајишког народног بلاга. За емисију *Од бећарца до ојкаче*, као писац сценарија, заједно са екипом Радио Новог Сада, освојио сам прву награду на *Смојри југословенској радија* у Охриду, и то пред сам рат у бившој нам великој земљици. И завичај ми није заборавио ојкачу. И поред низа полемика са локалним љубоморним згубиданчићима (и не само с њима), у Јутрогоши подно Козаре, на смотри ојкачке певаније, добио сам *Повељу* „за успешну презентацију ојкаче“ у *далеком свијету*.

Награда *Шушњар* носи име по једном пропланку код Санског Моста, где су усташе, на Илиндан 1942. године, мучки и на превару убили (побили) преко пет хиљада Срба! Истоимена манифестација постоји већ неколико деценија, али је у бившој Југославији била, као и ова велика трагедија, склањана од очију јавности, јер властима тадашње савезне државе није

одговарало да се зна за тај злочин из Другог светског рата. Наиме, спрам велике српске несреће, на пример, у Крагујевцу, спрам стрељања неколико хиљада ђака и мештана Шумадије, некоме није одговарало да се чује и да се зна да у Босни и Херцеговини, поред муслимана и Хрвата, вековима живе и Срби у великом броју. На жалост, доказ за то је било и једно од великих стратишта у Босни и Херцеговини, Шушњар. Грбови стрељаних и уморених Срба обележени су ониским, за баир (нежни пропланак) приљубљеним, хумкама са именима.

На песничку манифестацију *Шушњар* први пут сам отишао подалеке 1979. године, а награду за књигу изабраних песама *И ошац и маји*, у издању Матице српске, примио 2003. године. Поред ове награде, на манифестацији се додељује и награда *Слово Подгумеча*, која обично припадне неком од даровитих младих песника који живе у том географском окружењу. Ову награду примио је свестрано талентовани Мирко Вуковић, професор књижевности, бивши студент приштинског универзитета, који данас ради у једној школи у Челинцу код Бањалуке. Манифестација се одржава у Оштрој Луци која је, као део Санског Моста, у дејтонској подели, остала у Републици Српској, а остатак романтичног града у другом делу Босне. Манифестација није престајала да се одвија ни у време последњег рата, захваљујући невиђеном ентузијазму и љубави према завичају и књижевности неколицине ентузијаста, песника и писаца попут Милана Дашића, Боре Капетановића, Михајла Орловића и Душана Праће. Однедавно, домаћин ме је промовисао у председника жирија. Био сам, дакле, у прилици да награду *Шушњар* свечано уручим Милану Ненадићу. Добро се држао, пијуцкање му беше боља страна.

На 33. књижевним сусрећима на *Козари*, припала ми је 2005. године награда *Скендер Куленовић* за књигу изабраних и нових песама *Светлост и звуци*, у издању Српске књижевне задруге. Награда *Скендер Куленовић* посебно ми је драга, јер је дошла директно из мог завичаја, из Приједора, где сам живео од своје шесте до двадесете године живота. Драга ми је и због тога што сам био члан првог жирија тек обновљене

манифестације 2001. године, у којем су се налазили и Дејан Медаковић, председник, Новица Петковић, Зорица Турјачанин и Ранко Рисојевић.

Наиме, Књижевни сусрети на Козари су се једно време били загасили, а награда са именом Скендера Куленовића, аутора, поред осталог, и чувене *Сћојанке Мајке Кнежойољке*, укинута. Зауостављено је допуњавање низа дотадашњих лауреата, значајних имена која су понела награду са именом Скендера Куленовића, као што су Бранко Ћопић, Васко Попа, Михаило Лалић, Данило Киш, Ранко Маринковић, Блаже Конески, Младен Ољача, Добрица Ћосић и други. После дужег тиховања, *Сусрећи на Козари* крећу 2000. године у организацији тзв. Матице српске Републике Српске из Бањалуке. Награда је поново оживљена, али са другим именом, *Козара*. Лауреат те награде био је Љубомир Симовић, а председник жирија Радивоје Микић. Био сам присутан свечаном чину доделе у позоришту у Приједору. Наступао сам као један од песника позваних на Сусрете. У публици је, немајући прилику да наступи у Приједору, седео Драган Колунџија, једини живи српски песник који је прворазредно опевао Козару. Убрзо је фамозна Матица српска Републике Српске алкаво штампала славодобитнику књигу песама *Тачка*, са обиљем правописно-граматичких и ликовно-техничких грешака.

Већ следеће године, организацију *Сусрећа на Козари* наво преузима Приједор, који враћа награди име *Скендер Куленовић*, али додаје још једну, *Књижевни вијенац Козаре*, која ће бити додељивана сваке треће године за укупан књижевни опус. Жири је почео да ради и састао се први пут у САНУ у Београду, код Дејана Медаковића, тадашњег председника Академије. С нама је био и Мићо Гламочанин, представник Приједора, као онај који предочава административно-техничке детаље везане за *Сусреће на Козари*. Већ на другом састанку, изузимајући госпођу Турјачанин, која се ниједном није појавила, сви чланови су, не дочекавши да прогласе лауреате, поднели оставку због притиска који је вршен из Приједора. Наиме, приједорски домаћини су нас напрасно почели убеђивати да

Драган Колунџија (којем смо били намерили већином гласова да дамо, не без разлога, први *Књижевни вијенац Козаре*) не може добити то признање. Прећутали су податак да је млађи Драган Колунџија, синовац српског песника, био у Хагу, а да му је старији Колунџија ишао у посету, написао песму о четрнаест брова хашког казамата, и да је младић пуштен из белосветске тамнице као невин, а да га у Приједору никад нико од општинских функционера није посетио. Но, мени лично у посету у Бранково коло дошли су Мићо Гламочанин и Зоран Барош из Приједора, да убеђују да Кулунџија не сме бити лауреат. И не само то, један лажни факс из Приједора упућен на САНУ, потом, био је кулминација манипулисања члановима жирија. Дакле, даље се није могло. Оставка је била неминовна.

Формиран је нови жири, на челу са Радославом Братићем (који ме није назвао да упита зашто сам поднео оставку, с обзиром на то да сам као члан жирија једини био пореклом из Приједора, да штошта знам о свему – и да ми је као таквом најтеже било да се одлучим на повлачење из жирија). Први лауреати обновљене манифестације на Козари, дакле, били су Рајко Петров Ного (*Скендер Куленовић*) и Стеван Раичковић (*Књижевни вијенац Козаре*). Драгана Колунџију и мене, из ината, Приједор није позивао неколико година на *Сусреће на Козари*.

На 33. *Књижевним сусрећима на Козари* упознао сам Скендерову супругу Веру Црвенчанин Куленовић, осамдесетпетогодишњу виталну старицу која младалачки учествује у сваком разговору. Рекла ми је да би се Скендер Куленовић обрадовао да зна да сам добио награду са његовим именом. Ова животом и духом богата дама написала је изврсну књигу од шест стотина страна, *Скендерова Шрајања*, која се појавила пред несретно бомбардовање 1999. године и тако практично остала без одјекa. Књига, поред низа сјајних лирских пасажa и непознате животне грађе, распетљава и недоумице око Нинове награде која је била припала Скендеру за роман *Понорница*, а потом одузета. Два члана тога жирија, иронијом судбине, Милош Бандић и Вук Крњевић, говорили су на комеморацији у Удружењу књижевника Србије.

Награду *Скендер Куленовић* примио сам на Козари, на Мраковици, највишем врху легендарне планине. Награда *Књижевни вијенац Козаре* припала је мом уваженом суграђанину, академику Светозару Кољевићу, за укупни стваралачки опус. Прочитао сам есеј о Скендеровој поезији и есејима, и, подно Џамоњиног споменика, казао део своје поеме *Покривање куће*. Али, указао сам, опет, и на несхватљиву неправду коју Приједор осиноо чини према Драгану Колунџији, не позивајући га на његову Козару да као истакнути српски песник, заједно са другима, казује своју поезију. На металним плочама споменика исписане су хиљаде и хиљаде имена страдалих Срба, деце и одраслих разне доби, у познатој немачкој офанзиви на Козари, те у логорима Јасеновац и Градина. Показао сам Матији Бећковићу грозд од десетак презимена – *Грујичић*.

У приједорском позоришту сам имао узбудљиво и посећено песничко вече (била је присутна и моја мајка Стоја, ујаци и родбина, пријатељи из школских дана) после којег ме је домаћин, волшебном циљаном комбинаториком, изместио из протокола свечаности и одредио да идем у ресторан на обали Сане, на вечеру са четирма љубазним средовечним библиотекаркама што су нон-стоп њихале запаљене цигарете од стола до уста и обрнуто. А десетак других песника, гостију манифестације, отишли су с домаћином на вечеру на друго место, у луксузни ресторан *Црвена сала* у центру града. Захвалио сам се гошћама, извинио, и тешка срца их напустио, јер сам желео да чујем коментаре песничке сабраће поводом још врелог наступа у граду моје младости. Са закашњењем сам се појавио на вечери где је, за огромним столом препуним чудесних ђако-нија, домаћин већ седео у веселом мезетлуку. Где си ти Ненаде, што нас избегаваш, у један глас, чух ли и домаћина, викнули су сви, не знајући за локални цакизам и параноични страх онога који је на мене пре четири године из Приједора вршио притисак коме да дам глас за награду *Сусрећја на Козари*.

Награда *Пјесма наг ѿјесмама* донела ми је доживљај за памћење. Била је средина фебруара, снег до колена. И не престаје да пада на целом Балкану. Допутовао сам некако аутобусом до

Бањалуке. Ту бирам таксисту до Мркоњић-Града, нема буса. Нуди се један, причалица, убеди ме да с њим кренем. У пола сата путовања доста сам се отворио, почели смо и причу о ојкачи, наводио сам му духовите примере, чини ми се понеки и запевао. У том стадосмо у завејаном месту, таксиста изађе – нешто се врпољи, пита неког човека у даљини, овај му одмахује руком. Враћа се таксиста у ауто и вели: Погрешно сам возио, ово је Кнежево, некадашњи Скендер-Вакуф. Како? Не знам ни ја, рече, возим двадесет година, никад ми се ово није десило.

Домаћин из Мркоњића, поета Радмило В. Радовановић, зове мобилним и пита што касним. Укратко му кажем, он се не може начудити. Таксиста се враћа назад ка Бањалуци па тек онда, изнова, ка Мркоњићу. Ту изгубисмо скоро сат. Шта се десило? Уместо да вози уз реку Врбас и тако стигне до Мркоњића, он је одмах по изласку из Бањалуке улево скренуо преко првог моста на Врбасу и по великом невремену, не знајући (?), возио до Скендер-Вакуфа. Каснили смо довољно да домаћинима скочи притисак. Они у Мркоњићу ударе по таксисти – да је намерно то урадио да би ми више пара узео, да ово, да оно. Али ја станем у одбрану таксисте и кажем да сам га запричао, учарао егленом о ојкачи, да смо певали и зато скоро слетели са пута.

Награду *Павле Марковић Адамов* доделио ми је Културни центар Сремских Карловаца. Павле Марковић Адамов био је оснивач и први дугогодишњи уредник листа *Бранково коло* у Сремским Карловцима, пре нешто више од једног века. Логично би било да садашња институција Бранково коло има власт над овом наградом и да је оно додељује. Међутим, пре двадесетак година десила се полемика око добитника награде *Печаш вароши сремскокарловачке*, коју су тада додељивали Корвови, часопис Културног центра у Сремским Карловцима. Наиме, награду је добио Зоран Ђалић (Зоран Богнар) за песме у *Крововима*, које, гле пијаног чуда, нису уопште биле објављене у том часопису.

Бранково коло је деценијама било континуитетом целе приче, место где је награда додељивана, дакле, једна од двеју страна укључених у организацију свечаног чина уручења

Печаша вароши сремскокарловачке, без обзира на многе „осниваче“ који су се смењивали кроз време (*Индекс, Глас омладине, Поља и – Крвови*). У деликатној ситуацији, када је било нужно спасити углед и опстанак награде, Бранково коло је преузело „Печат вароши сремскокарловачке“. Те године (1994) доделило је награду Мирославу Цери Михаиловићу, за најбољу песничку књигу на српском језику, што је постало основа новог правилника до данашњих дана. Изгубивши *Печаша*, Културни центар Сремских Карловаца је у име *Крвова* утом основао награду *Павле Марковић Агамов*. Тако јавно позициониране, до данашњих дана остале су да живе ове две награде.

3.

Сеоо сам и ја у многим жиријима. У једном, дало се већ видети, поднео сам оставку, а да нисам учествовао ни у иницијалној одлуци. Био сам, како у којем, или члан или председник жирија за *Бранкову награду, Лаза Косић, Печаша вароши сремскокарловачке, Сиражилово, Шушњар, Павле Марковић Агамов, Кочићево јеро, за Живојино дело и књију јодине Друштва књижевника Војводине, у жирију Фестивала југословенске поезије младих, Књижевне омладине Србије, листа за децу Невен, Фестивала гечје поезије* и другде.

Памтим случај када су ми се као председнику Друштва књижевника Војводине, поводом, иначе, одличне књиге једне младе поетесе, ванредно даровите и осетљиве, јавили кући њени родитељи, несретни и кивни, што је Бранкову награду ДКВ добила Ана Ристовић, а не њихова кћер. Није помагало ни моје уверавање да нисам био члан жирија, да су у њему други људи, чланови ДКВ, а да сам ја председник асоцијације писаца који се није желео да се меша у рад и одлуку жирија.

Често нијансе превладавају, неки случајни детаљ тога часа или дана, понекад јака реч подршке или оспоравања. Каткад се знало унапред ко је по вредности дела неприкосновен. На кога је

просто ред да му припадне награда. Но, често се осећао мирис неправде, увек су постојали писци-баксузи којима се не да и не да да добију награду. Као што постоје песници и писци који по инерцији, бирократском слепилу и дневно-политичком механизму, постају лауреати без нарочитог литерарног разлога и заслуге.

Носећи извесна искуства, желим да поводом једне од најпознатијих награда, *Меша Селимовић*, додам коју реч. Заиста, уз сва уважавања, намере и жеље утемељивача да заснује још једну награду са великим именом из наше књижевности, споран је начин рада прегломазног жирија награде *Меша Селимовић*, механизам и функционисање целог тог система, и још нешто у свему томе.

О досадашњим поштованим добитницима угледне награде овде наравно није реч. Реч је о nelaгоди коју може да осети сваки добитник награде *Меша Селимовић* када се суочи са чињеницом да је са десет гласова, од могућих четрдесет, постао лауреат. Јер, ако тридесет критичара није међу пет својих кандидата (како налажу пропозиције) уврстило дело лауреата, онда је питање колико је легитимна тако добијена награда. Свега десет гласова од којих, опет, тек неколико заузима прву позицију на листи од пет понуђених наслова. Један добитник имао је нешто више, тринаест гласова од тридесет девет могућих. Напросто, оснивач је морао да пронађе начин и сачини *правила игре* која неће изазвати такву врсту жгаранице, правила која ће омогућавати просту већину гласова.

Дакле, пропозиције рада *Мешиној* жирија су проблематичне. Пре свега, цео пројекат има мегаломанску структуру по броју и саставу чланова жирија. А у жирију, на пример, нема критичара адресом из прекодринског књижевног миљеа, као што и за ту награду не могу да конкуришу ни књиге писаца из Босне и Херцеговине, односно, Републике Српске. Није потребно наглашавати колико је Меша био животом и темама својих дела везан управо за тај амбијент. Па и да није дословно тако. Коначно, и тамо се, такође, говори и пише српски језик!

До пре коју годину, жири је бројао и по осамдесет чланова, разних особа или, пак, радника културе и натуршчика критике,

а сада се то свело на *само* четрдесет. А да је и сам оснивач награде свестан да ту нешто увелико шкрипи, била је и његова одлука пре три године да мења правила, па је, по предлогу Александра Јеркова, сваки члан тога многољудног жирија гласао за, такође, пет наслова, али тако да први предложени кандидат добије пет, други четири, и тако до последњег, пети глас – један поен. Сматрало се да ће у једноставном сабирању поена лауреат постати онај писац чији наслов сакупи највише. А онда је, као што је познато, гласање на пола пута прекинуто. Испоставило се да су тек ту могуће невиђене манипулације поенима. Било је довољно да само пет критичара постави на прво место једну књигу па да *срећни* аутор са двадесет пет поена освоји награду, без обзира што за другог писца, на пример, гласала чак двадесет четири критичара, дајући књизи тек по један поен. Чак је писац, који је до прекида процеса гласања водио током *уштакмице* по броју поена, тужио оснивача награде, а онда волшебно повукао тужбу.

Као члан тадашњег голијатског жирија, пре почетка рада, предложио сам оснивачу, не сумњајући, понављам, у његове добре намере, да одустане од таквог облика жирирања и, том приликом, у свом кратком тексту предвиђеном за објављивање у листу, навео разлоге. Пре штампања тога текста, представник издавача ме је телефонски позвао и тражио да избацим *неке* реченице. Убрзо, за неколико дана, испоставило се да сам био у праву и да су моје *неке* реченице управо предочавале опасну замку.

Затим је, после прекида јавног жирирања, основан нови жири у који нисам позван, а што је, на крају крајева, судећи по томе како су га и који актери састављали, ирелевантно, односно, могло се тако и очекивати. Јер, ту је био и бивши глодурчић из моје ране песничке младости, као и један мој пацијент из полемике поводом прекодринске антологије сербске поезије. (За књижицу *Ћенијалној* глодура из моје ране младости, на пример, интервенисала је код већег броја чланова жирија лично секретарица моћног човека из дневног листа). Поново, и упорно, пришло се старом, такође, неадекватном облику жирирања.

Неколико месеци после изгласавања победника, упутио сам оснивачу писмо са конкретним предлогом како би требало устројити награду *Меша Селимовић*, уколико оснивач баш никако не жели да одустане од превеликог броја чланова жирија. Тек, са некаквим успутним, неозбиљним и неаргументованим образложењем, узвраћено ми је да то не би могло. А што не би могло? Мој предлог је изгледао овако.

Награду, поред писца, да добије и један критичар, члан великог жирија! То би био нов приступ и отклониле би се оправдане примедбе да критичари-чланови жирија награде *Меша Селимовић* раде волонтерски, без хонорара. Овако, поред осталог, такмичили би се и за висок хонорар. Било би то јединствено жирирање и у нас и у свету, где се, у исти мах, и критичари боре за награду, а да се притом, уствари, бира књига године.

Управо несвакидашњи број чланова жирија налаже да се приступи оваквом облику рада и награђивања. Сваки критичар и даље би предлагао пет равноправних кандидата за награду *Меша Селимовић*. Награду за *критику* осваја онај члан жирија који међу својих пет предлога има, наравно, наслов награђеног дела, али и преостала четири кандидата који су се, на основу броја гласова, нашли међу најбољима.

Ако би се појавило више критичара који би имали исти број *вођака*, свих пет или мање, награду би добио онај критичар чији је редослед књига, по броју освојених гласова, најтачнији. Ако постоје два или више критичара са истим редоследом наслова, награда за *критику* била би подељена на *равне часџи*.

Овим обликом награђивања, критичари би били мотивисани да бирају, заиста, најбољих пет дела, без *убацивања у иру* књижевно небитних наслова из ових или оних разлога, а што иначе омогућава трапава количина предлога. Оваквим приступом, логично, повећао би се број правих гласова, оних који ће припасти самом лауреату награде *Меша Селимовић*. Такмичарски дух ће уозбиљити критичаре и тражити од њих да не импровизују, већ да реално оцењују актуелне вредности књижевне сцене, вредности за које они, у ствари, и знају да

припадају самом врху. Нико неће желети да поред најбољих убади у игру писце и дела који реално не могу добити награду. У противном, чланови жирија радиће у *користи сопственом*. Борећи се и за себе, члан жирија ће рационално бирати најбољег, одустајући, притом, од својих ирационалних слабости. Награда за *кристику* могла би, такође, да носи име Меше Селимовића или, пак, да буде названа и другачије. Награда би, рекосмо, била новчана. Оваквим обликом жирирања, награда *Меша Селимовић* ће дефинитивно стати на чврсте ноге. Са сигурношћу се може закључити да ће се у коначном сабирању, пре свега, осетно повећати досадашњи, проблематично мали, број гласова који је сваког лауреата доводио у ничим заслужену неприлику и мучан осећај да је, како већ чусмо, *над њим извршено наирађивање*.

АНЕГДОТСКО И ПЕСНИЧКО

Или: Како да играча распознамо од игре?

С јесени подалеке 1986. године, прецизније, у петак, 3. октобра, у најстаријој српској, чувеној Карловачкој гимназији, био сам домаћином Браниславу Петровићу који је у оквиру програма „Поздрав Мики – помен на Мирослава Антића“ говорио о незаборавном српском песнику. Иако је од Антићеве смрти било прошло тек неколико месеци, прва Бранина реченица у обраћању публици беше: „Ако очекујете да ћу о Мирославу Антићу говорити кроз анегдоте из нашег живота и дружења, од тога неће бити ништа“. Песник о којем круже галаксије анегдота, одбио је да на такав начин говори о своме „побри“.

Иако су два песника дуго пријатељевали на готово истим таласима разумевања, Бранислав Петровић је нагласио да жели да говори о поезији Мирослава Антића, о његовом огромном песничком таленту, о делу, дакле. Бранислав Петровић се већ у години у којој је Антић отишао са овога света поставио на дистанцу од две-три деценије, како и приличи освештеној књижевној природи. И тако је било, прочитао је одличан есеј о песништву Мирослава Антића.

Двадесет две године после Микине смрти, ствари су се слегле, полако бледе анегдоте, остају оне најживље, од уста до уста, од увета до увета, неретко их чујемо и у медијима, вероватно ће неко једном сачинити и такву књигу, али, оно што је најважније, остало је право песничко и уметничко дело.

Данас, више него икад, потребно је одвојити Мирослава Антића од анегдотског штимунга, од очигледне и драгоцене, али, на махове, пренаглашене боемске шаренаде, која јесте битно одређење његовог поетског хабитуса, али захтева и да

се укаже на опасност потапања свести о вансеријском таленту и делу, а тиме и неправедно стављање у запећак несвакидашњег опуса. У досадашњим манифестационим облицима посвећеним Мики Антићу у протекле две деценије, било је лепих и важних подухвата, али запретила је опасност од пригодничарског и реченог анегдотског приступа, од свођења богате песничке креације на локални ћепенак и пламичак површности.

Сетимо се боемије Тина Ујевића, тог облика живота који је тежио да *Јегно*, са великим, Ј, утопи у *Све*, са великим С. Ујевић је своје физичко присуство на свету видео као помоћну скелу духовном и није марио за грађанске видове одржавања свакодневице. Мирослав Антић је вулкански пример боемије, уклет-ти панонски витез који је надишао локално и поставио матрице за заснивање и освајање универзалног. Само велики песници, и невиђени облици талента, умеју и могу од локалних топоса да сачине концентричне кругове универзалног. Самородни Мирослав Антић је као мало ко осећао пулсације језика, матерњу мелодију лексики и тако додавао онај преко потребни, у нијансама и семантичким бокорима, непоновљиви вео који само поезије може да изнедри.

Поводом Мирослава Антића можемо директно казати да поезија највише доприноси бесмртности језика и наравно – песника. Она не дозвољава да нестане језик у којем се остварује. Поезија, и једино она, својим иницијацијским моћима, непрестано подмлађује језик ширећи његове капацитете и моћи. Она га, дакле, наново рађа и оплеменеује. Тај принцип непрестано се указује у стваралаштву Мирослава Антића.

Као највиши облик писмености, поезија је, најдубље, духовна национална парадигма, односно, институција и дисциплина коренског, по којем је онтолошки препознатљива управо у језику, и по језику. Иако национална по пореклу, поезија не познаје границе, стреми ка универзалном. Она континуирано, на овај или онај начин, дотиче та питања и намах показује одговоре. Такву снагу поседује лирика Мирослава Антића.

Прави песници знају да поезија у матерњем језику открива скривену музику која је уграђена у значења и неразлучива је од њих. Деструкција таквог погледа удаљава поезију од могућности да се оствари у свом тоталитету. Тада добијамо исцетке парајезика, мртвоговор и лажне поетске излучевине. Мирослав Антић је знао за ту тајну, супериорно је разазнавао мимикрију од истинског лица поезије.

„Песник с почетка пише, а доцније – пева“. Да, Пануд је рекао велику истину. Стих је певан уколико настаје у корелацији искуства и надахнућа, дакле, у занату окупаном синтагмом *lucida intervalla*. У овој сентенци проналазимо највише Мику Антића. Ма колико патетично изгледало, нарочито за тужне плеоназмичаре, без епифанијског сева, без чисте инспирације, нема певаног језика, нема песничке истине. Мирослав Антић је знао да без објаве песничког бића у матерњој мелодији језика нема потпуне уметности, нема реченог тоталитета поезије. Ту врсту дара могли бисмо, и овом приликом, назвати *vigovishim erosom*, оним што природа песничког талента, поред осталог, носи у синтагми *poeta vates*, песник пророк.

А ирски нобеловац, за генерацију млађи од Езре Паунда, Вилем Батлер Јејтс, пева: *Како да ипрача распознамо од ипре?* Овде долазимо на размишљање с почетка есеја. Ово реторичко питање може се преобликовати: Како да распознамо анегдоту од поезије? Одговор се данас чини ту на дохват руке, он је у ствари „срећне руке“, како гласи наслов једне књиге Мирослава Егерића, судбински нужан. Данас лакше него икад можемо разрешити дилему: покретањем манифестације „Антићеви дани“ у Новом Саду, што представља један од важних догађаја на културној сцени, створена је идеална прилика да се вреднује, а тиме и ревалоризује укупна слика песничке и људске судбине и дела Мирослава Антића.

Дакле, поновимо, за писца и његово дело најопасније су анегдоте које настављају да живе мимо дела, мимо озбиљних анализа крупног песничког резултата, тамо негде уз рибли котлић или паприкаш, у доколици викендашких свечаности. Такав вид свести, мимо круцијалних аспеката дела, примеран је, дакле, риболовачким судбинама и хиперболама.

Поезија Мирослава Антића има више спратова, надживљава саму себе. Она је и завичајна, и лудајна, и сокачка, и чуперачка, и бубњарска, али и ватролика, новомитска, савршена и бесмртна, локална и светска, баш како нам неки наслови Антићевих песама и књига директно сугеришу. И како песник генијално рече: *Свако је небо – илићак изнад себе, свако дно – свемир испод себе*. У том знаку, чини нам се, можемо открити формулу и спознати пут у гонетању вишеслојног песничког опуса Мирослава Антића.

ЉУДИКАЊЕ СА ЖИВОТОМ

Самородан и самоук, Душко Трифуновић се већ својом првом књигом песама *Злајни куршум* (1958) виноу у професионалне и антологијске висине. *Бранкову напругу* за лирски првенац примио је у Радичевићевом *месџу грајом*, признање које га је већ тада, младог бравара, етаблирало у круг харизматичних песника. Другачији и непоновљив, овај самотињски корифеј савремене српске и југословенске поезије није много марио за учене херметичне главе и мрзовољне интелектуалне рачунције.

Носио је непогрешив инстинкт за једноставан песнички говор, таленат за јавну артикулацију урођеног песничког дара. Отуда се његов поетски језик преливао и у друге воде, у поп и рок музику, на пример, а да при том текст није губио од литерарне вредности. Тиме су највише добијали још непознати музичари и композитори, па се може говорити и о Душковој свесној жртви и ризику у исти мах. Такозвани сериозни књижевни естаблишмент често му је баш то замерао и – завидео на успеху.

Душково присуство на песничким сусретима давало је догађају увећан сјај, оплемењивало званични протокол. Придодавао је оригиналну лирску лозу винограду ретких непотрошених песничких појава. И кад му живот није узвраћао лепим, имао је духовит коментар за све што се у делићу секунде дешавало. Одашиљао је чудесно лековите црно-хуморне, ироничне и сатиричне жаоке које су бриделе братским разумевањем и тепањем од миља за све што дани и живот носе. Био је, како би рекао Петар Кочић, *набодгица*, човек што воли с врха језика пецнути, а из ћопићевски размршеног дриблинга

мишљу и речима у непоновљивом глагољању и еглену. Ту се заматао и распиривао жар особеног песничког талента.

Из раног детињства носио је нагон за преживљавањем, који је касније претварао у мелемне анегдоте. Кад би долазио у Сремске Карловце, говорио је да ће стићи уколико буде припремљен добар *резус фактор*. То је значило, што у шали што у збиљи, да не буде дочекан без мрсних ђаконија. Волео је сремске тамбураше, али никад није певао. Великом песнику припада и такав парадокс. Поранио је цео један дан да свечано отвори 32. Бранково коло, а наредне године већ с прага упитао: *Нисам ли ојетї дошао раније?* И збиља, опет је драги гост стигао дан пре наступа.

Умео је и волео са женама. И у песмама и у стварности. Знао је, као сваки прави песник, да се без жена не може на овоме свету, али да баш отуда дувају велика изненађења и патње. Увидео је да женска природа и сама не зна шта хоће. Отуда се умиљавао и бранио жене од агресиваца и простака које су оне неким чудом управо бирале. Каткад је то чинио дипломатски упорно. Понекад и у корист сопствене штете. Његове љубавне песме импрегниране су животним искуством и истинама. Знао је да је заљубљеност једна врста грипа, облик врућице хормона. Знао је за лице и наличје глагола *волетїи*.

Схвативши да ирационалне историјске силе на махове релативизују људске судбине, склонио се из ратом захваћеног сарајевског *шамної вилајетїа* и дошао у Нови Сад. Никоме се није наметао, нити тражио помоћ. Имао је однекуд право на бесплатан железнички превоз па је с почетка, често не знајући где ће да преноћи, одлазио у спаваћим колима возом све до Бара. Видео би море и вратио се. У стану писца ових редова приметио је да једна врата при померању шкрипе. Одмах је из старог пара домаћинових ципела извукао пертле и – скинуо врата. Око металног стожера шарки привезао је пертле и наво наместио врата која од тада не цијучу.

А кад је напоскон добио станчић у Новом Саду, сам је од да-сака направио већи део намештаја. Био је свестрани занатлија који је волео да ствара *са својих десетї ирстїију*. Приближио се

спонтано и Стражилову, и под малим кровом неколико година налазио велики мир. Говорио је за себе да није избеглица, већ *измаїлица*. Мало је ко попут Душка умео достојанствено да носи велики бол. И кад је је играо *меџијску звезду* или *дворску луђу*, била је то велика самштина.

Изнео је тезу о сродству с Бранком Радичевићем. С обзиром на то да је Бранко рођен у Славонском, а он у Босанском Броду, испричао је у најстаријој српској гимназији скаску о својој прабаби која је чамцем прелазила Саву. Као трговкиња сољу, на другој обали се спајташила са Тодором Радичевићем. Из тог односа настало је, по волшебној причи, крвно сродство по којем су Душко и Бранко блиски рођаци. По поезији свакако јесу, а по овом другом – можда. Све у свему, велики еквилибриста је знао зашто је то рекао.

То песничко братство оваплотиће се и у жељи Душка Трифуновића да му кости буду покопане у близини земних остатака Бранка Радичевића. Двојица великих Брођана биће тако на веки векова покривени истим парчетом матерњег неба, стражиловским звоном сунца. Неће их делити негдања савска граница између Аустроугарске и Турске, нити ова нова, између две-три мајушне земље настале распадом јужнословенске домаје. *Има нека шајна веза... Ој, Карловци, место моје грађо!*

ГОСПОДИН СА ВИСКИЈЕМ

(А и о Браниславу Петровићу)

У уредном оделу беж боје, испод наочара са повеликим тамним оквиром, осмехнут и ведар, Борислав Пекић је из Лондона, где је годинама живео од писања радио-драма, дошао у Сремске Карловце 6. септембра 1991. године да у једанаест сати отвори 20. Бранково коло. Његова беседа о Бранку Радичевићу, у препуној свечаној сали Карловачке гимназије, најстарије српске, била је – пекићевска! Довољно кратка да се не изгуби осећај дужине која не смета.

О Пекићевом делу, увече, говорио је Борислав Михајловић Михиз, пријатељ из младих дана. Два елитна госта Бранковог кола! Михиз је духовито тумачио светове из дебелих, од по седам стотина страна, Пекићевих књига, па је једну његову ранију, од око седамдесетак страница, назвао афоризмом! Пекић се смешкао и узвраћао на Михизова крилата пецкања.

Већ у раним сатима припремили смо виски са ледом за Пекића. Знало се да је то пиће које он, на вешт начин, уме полако и страшно да пије – а да се не примете знаци пијанства. И збиља, угледни писац је отмено и неприметно, дечачки осмехнут, испијао чашу за чашом, неначет алкохолом и оран за духовите теме, коментарисао тренутке који су управо настајали, али и спреман да чује понешто ново. Као да се одмарао од бурних својих, сад већ, историјских година које су *йојели скаквци*. Флаша деликатног пића била је убрзо готово празна.

У кухињи Бранковог кола седео је млади писац Гојко Челебић, чудно уплахирен, са ватром у крупним колутајућим очима испод чела које зари у грашкама зноја. Челебић се врпољио на столици, рекавши ми да никако не сме у суседну просторију!

Зато што толико поштује Пекића и његово дело да просто нема снаге да се суочи са живим писцем којег митски обожава, са аутором *Злајшної руна*, којег до тада уживо није имао прилике да сусретне. Чак нема снаге ни да га ја одведем и представим. Тако и толико млађани писац преживљава муке ломећи прсте, сав у пламену и води, истовремено. Челебић, који је управо био завршио режију у Прагу (касније министар културе Црне Горе и амбасадор у Аргентини)!

Насмејао сам се на његове бубе и отишао до Пекића који је с писцима господски ћарлијао, заваљен у централној столова-чи Бранковог кола, у амбијенту ретких уметничких слика и деветнаестовековног намештаја. Дискретно рекох великом писцу на шта сам наишао. Одмах је устао, онако танано штркљаст, неуобичајено висок, извинио се друштву, и отишао до Челебића. Љубазно је поздравио сад већ престрављеног младог писца и рекао му да је и он сам у младости правио сличне грешке, мистификовао писце. Попили су по чашу пића, Челебић загрцнут и занемео у муцању. Беше то несвакидашње узбудљив и дирљив разговор двеју генерација.

У вечерњим сатима, у ресторану *Дукай* у Новом Саду, била је премијера поетског играказа на стихове Бранислава Петровића. И даље уз виски са ледом – Пекић са новом флашом. Али сад и са песником који не бежи од таквог пића, са скадар-лијским Браном који је поодавно надишао боемске шаблоне уочљиве код просечних песника. Бранчило је и ту, као и у поезији, имао сопствени печат, непоновљив и, каткад, непојаман. С њим се Пекић умео носити. Уз Брану Петровића и његово, после, закувавање са пуно изненађујућих обрта, Пекић се осећао заштићено. Узајамно поштовање ни једног тренутка није склизнуло у слабост или увреду, већ се, напротив, у свакој речи, у свести о ретком сусрету, цаклио радосни жар духа вишег реда.

У касне сате, на фотељама испред рецепције хотела *Војводина* у Новом Саду, Пекић и ја смо напрасно постали Бранчилови кумови. Наиме, Брана одлучио да се жени и да се на разгледници Новог Сада одмах, ту и сад, потпишу *два венчана кума*. А нова Бранина суђеница – извесна тридесетогодишњакиња,

са тетком, девојка која је волела праве песнике и (надахнуто) постајала њиховом музом.

Пекић је, без по јада, пристао и, збиља, као да се налазимо у матичном уреду, потписао се на „венчаној разгледници“, а затим – и ја. Брана разгледницу – у унутрашњи џеп, па аутом Бранковог кола у Београд, са „супругом“ и њеном тетком! Пекић се свему интелигентно смешио, озарен што је учествовао у једној од релаксирајућих Браниних представа. За неког са стране, све је било до краја озбиљно.

Сутрадан рано, у девет сати, у Бранковом колу, затичемо Брану Петровића. Развео се, каже уз чашу вискија, и побегао од младе, јер је, придржавајући мантил тетке у своме стану, приметио да она има тањи струк од синовке. То се није могло поднети и „брак“ је развргнут.

Један леп ручак, поред осталог, беше у *Чарги* на Дунаву, у Сремским Карловцима. Тамбураши нас опколили на чистом ваздуху фрушкогорском. А Пекић – велики познавалац староградских и изворних песама! Тамбураши воле таквог госта. Наоко преозбиљан и затворен писац, отварао се као стражиловски лахор. Није имао предрасуде о себи, никакве комплексе, човек без сујете, галантан, животан, позитиван. Желео је да дође и наредне године, да оде на Стражилово. Али, на жалост, Борислав Пекић је, пола године после нашег сусрета, преминуо. Ево, цакли се и смешка, испод крупних наочара, његов знатижељни тамни поглед пун искуства и тајни, живота и судбине.

ИГРАО СЕ ВЕТАР...

Прошла је, часком, деценија од смрти песника Бранислава Петровића. Много тога веже ме за чаробног Бранчила. Пре 15 година, београдска „Просвета“ објавила ми је књигу есеја, критика и полемика *Плес у неівама*, која започиње огледом о поезији Бранислава Петровића, „Магма једне судбине“, где сам написао и ово: „У кога ли се све, и у шта, није преметао песник да би, у исти час, догурао до тријумфа и ништавила, да би тек награђен божанском висином, плуснуо у благо дневне демонијаде.“ Брана ме је звао више пута на своје песничке вечери да читам овај есеј о њему.

Али, моја везаност за Брану има и старије корене. Још као средњошколац у Приједору, своје прве песме објавио сам 1972, у недељнику *Фронџ*, где је Бранислав Петровић уређивао рубрику за младе поете *Песма нас је одржала*. Једна моја минијатура под насловом „Круг“, понела је, код Бранчила у *Фронџу*, титулу Песма месеца. Гласила је: „У мојој крви / има слатких животиња. / Колају / и муче / створење.“ Када сам, много година потом, то рекао Брани на Бранковом колу, он је својим звонко храпавим гласом одговорио: „Буразеру, већ се у тој песмици видело да си рођени песник.“

Дугујући много Браниславу Петровићу, морам да побијем неозбиљну тврдњу у једном магазину који је донео велики портрет Бранислава Петровића, испод којег је масним словима претенциозно писало да „велики српски песник Бранислав Петровић на 522. страни“ моје антологије „има два наслова и једну песму“.

Ова неистина односила се на моју *Антологију српске поезије (1847–2000)*. У први мах, збуњен таблоидним ударцем опонента, погледавши 522. страну антологије, помислио сам да је у питању компјутерска грешка (брисање – што се често догађа) и да зато, ето, недостаје текст песме испод једног (горњег) од два слепљена наслова. Међутим, поновним, пажљивијим увидом (не накнадном памећу, јер је посреди апсолутна истина, доказива у сваком тренутку) испоставило се да то нису два припојена наслова, како је С. Р. препотентно и непроверено тврдио (и да ту недостаје песма), већ један наслов у два реда, наслов песме: „Паноћ периферија киша / Разговор с пријатељем“. Чак и у садржају антологије, где је наслов такође поломљен у два дела, код сваког стоји иста страна – 522. Дакле, поменута песма Бранислава Петровића, незаборавног ми пријашина и учитеља, уредно је и правилно исписана у мојој антологији на 522. страни.

Надахнут открићем, сетих се, муњевито, чуда када је пре две деценије Бранислав Петровић изговорио ту песму на песничком ручку Бранковог кола у ресторану „Мали гај“, на средокраћу између Новог Сада и Сремских Карловаца, посвећујући је тога тренутка Душки Колунџији. За дугачким столом седели су Стеван Раичковић, Иван В. Лалић, Вукман Оташевић, Љубомир Симовић, Драган Колунџија, Радослав Златановић и још десетак песника.

А поводом једног мог полемичког текста о слободном и везаном стиху, „Мушки и женски принцип“, објављеног у листу *Полиџика* (1. новембра 1997), Бранислав Петровић је одмах у *Нину* (7. новембра 1997), у својој рубрици *Шта ми се дешава*, коментарисао: „Есеј Ненада Грујичића може послужити као иницијал за велико спремање по дворцима, подрумима, таванима, тмушама и забитима савремене српске поезије. Да се потресу школске лектире, факултетски приручници, антологије, да се у замашћене издавачке куће унесе хлора и креча, те да се добар део издавачке продукције проследи санитарној инспекцији. С Грујичићем се можемо сложити или не сложити, али његов есеј апсолутно значи да се нешто важно догодило.“ Ови комплименти пријају и данас.

Више пута био сам на Бранковом колу домаћин песнику Браниславу Петровићу. Требало је да својом свечаном беседом о Радичевићу он отвори 31. Бранково коло, али се разболео и убрзо преминуо, 26. септембра 2002. године. Но, деценију пре тога, 15. септембра 1991, на 20. Бранковом колу, премијерно је изведена лирска монодрама *Играо се већар у јесење вече*, на стихове Бранислава Петровића. Сценски комад извео је песников презимењак, Миодраг Петровић. На премијери је, с флашом вискија, био присутан и Борислав Пекић, који је два дана раније свечано отворио 20. Бранково коло.

Занимљив је анегдотски детаљ да се Брана касно увече, пред поноћ реченога дана, *венчао* са извесном љубитељком поезије, која је са својом тетком боравила на премијери лирске монодраме. Испред рецепције хотела „Војводина“, на првом спрату, с потписима на разгледници Новог Сада, кумови бејасмо Пекић и моја маленкост. Возач НИС-а убрзо је одвезао у Београд срећни *џар* и тетку.

Али, већ сутрадан, у девет ујутро, затекао сам Бранчила у просторијама Бранковог кола у Сремским Карловцима. Не чекајући да га ишта упитам, премећући цигарету с једног на други крај уста, свежим гласом ми је рекао: „Буразеру, кад сам синоћ са изабраницом и њеном тетком ушао у свој стан, поред чивилука помогао сам и једној и другој да скину мантиле. И чим сам приметио да тетка има ужи струк од моје љубљене, одмах сам поднео захтев за развод и – ево ме јутрос код тебе на Бранковом колу.“

(2013)

ЛЕПОТИЦА И ДАВИЧО

Штошта ме спаја с некад југословенским Фестивалом поезије младих у Врбасу. Букте сећања на многе песнике, и младе и старије, и живе и минуле. Сећам се Оскара Давича, „заменика“ преминулог Густава Крклеца (као почасног домаћина-госта, који је Врбас назвао „Олимпом у равници“).

Пет месеци пре Давичове смрти, седели смо у првом реду на свечаном затварању Фестивала. Између нас, била је моја пријатељица, црнокоса, ужарених, као персијски кестен мрких очију пуних младе светлости, zgodних, дугих, у притегнутим тамним панталонама изазовних ногу, које су завршавале српским зглобовима изнад цаклећих високих штиклица.

Тик уз њу – Оскар, прастар, с расцепљеним магленим колумовима у зеницама лукавих очију, попут лисца пришућан женској младој сили што је избијала с њеног вилинског лица. Осетивши такав вулкан поред себе, у трепетној срми ероса што долива учарани тренутак, Давичо је престао да прати свечани програм на уздигнутој сцени где су се смењивали млади песници – финалисти.

И ја сам све више губио контакт с позорницом, па сам искоса, знатижељан, вребао како се једна славна санта леда топи поред црнпурастог сунашцета. Он се окренуо према мојој пријатељици с очима „изван сваког зла“, које су подразумева- ле сва могућа искушења и знања о женама и животу.

Оскарове зенице су утростручавале колутове магле што сабира и љубав и смрт. Сасушено живахним очима прелазео је преко њених красних ногу, задржавајући поглед – између, при врху где провирује горње дугме панталона. Неким пуританцима,

и не само њима, такво понашање старца било би непристојно, што, на неки грађански начин гледано, и јесте било. Међутим, радњу пред мојим очима обделава антологијски песник, аутор чувене љубавне песме „Хана“. То је нешто друго, дакле, вредно поштовања. Иако је осећала дах Метузалемовог ока, моја пријатељица наставила је, не трепнувши, да прати програм на сцени.

Одједном, старац Фочо од стотину лета, своју руку ставио је на њену ногу, мало примакао другој и ту застао. Била је то, као кора каквог вишевековног храста, квргава и реумама деформисана рука. Зглобови прстију личили су на крупне орахе кроз које је провучено неколико прикривених под старом кожом кошчица с кратким испуцалим ноктима.

Иако изненађени, пријатељица и ја смо мировали; она ме је у први мах упитно и збуњено погледала, а ја мирно климнувши главом и трепнувши као да упадам у сан, одобрио старцу такав гест. Његова мирна рука (која је негде записала да је спавала с четири стотине жена, а око десет хиљада омиловала) грабила је још који женски вијутак у слапу тренутака што су постајали вечност.

Утом је Давичо склонио руку, као да ништа није било. Као да је прошла „пролетња кишица“, ни он ни ми нисмо казали ништа. Уз монализинске осмехе, као да смо се сви разумели, благо озарили, и отишли на вечеру с гостима Фестивала.

Сутрадан, на Округлом столу на неку тему, Давичо је говорио да је књижевност ништа, да је то што се он тиме бавио којешта. Није прошло ни пола године, Оскар Давичо је отишао с овога света.

Сетих се Његоша, који је написао да би се за лепом женом и с одра човек окренуо. И да му се чини, рекао је другом приликом, да све што је написао и није тако добро, већ да би могао и те како боље.

(1993)

ЗАПИС О СРЕТЕНУ СТОЈАНОВИЋУ

Био сам позван недавно да за Дневник РТС-а дам изјаву о ојкачи и њеном упису у први Национални регистар нематеријалног културног наслеђа Србије. У предворју ове медијске куће затекао сам изложбу посвећену вајару Сретену Стојановићу, моме чувеном земљаку, једном од најпознатијих Приједорчана.

Поред низа скулптура Сретена Стојановића, махом из приватних колекција, на средини видех велики радни храстов сто с клупама и столицама, које је вајар осмислио и својим рукама направио. На столу – оловке, кистови, ситнији алат, делови омањих радова, лични предмети, фотоси, ретке ситнице...

Узбуђен дивним чудом у сусрету са изложбом подигнутих обрва предочих новинарки о чему је реч – да је Сретен Стојановић родом из Приједора, одакле сам и ја, и да ме то посебно дира и надахњује. Рекох јој да ћу баш ту, на тај сто положити свих пет издања књиге *Ојкача*. Нека ту буду сликане за прилог о ојкачи и нека њима на Стојановићевом столу, у монтажи, делимично буде покривена моја изјава за телевизију.

Ношена својим планом снимања, новинарка и не чу моје ускићене речи, већ збрзано добаци нешто својим сарадницима. Видех да она и не примећује изложбу вајара Сретена Стојановића. Напросто, добила је задатак да уради телевизијски прилог са мном и – тачка, не види никог и ништа.

Урадимо прилог о ојкачи: дао сам изјаву, сниматељ из неколико углова снимео моје књиге на вајаревом радном столу. Замолим новинарку да ме фотографише поред једног његовога рада, поред бисте Младена Стојановића, Сретеновог рођеног брата, чији се споменик, иначе, налази у центру Приједора.

Она прихвати моју молбу и фотографиса ме два пута, али и даље не примајући знању о чему ја то зборим.

О, колико ли сам пута, као дечак, у Приједору пролазио поред Младеновог споменика, а да све време нисам знао да га је урадио његов брат Сретен. Многи то нису знали ни у Приједору ни шире. У завичају, Сретену није придаван значај као Младену. Био је у сенци легендарног брата. Сретен је за време Другог светског рата живео у Београду, а Младен остао на Козари, где је као велики српски јунак био омиљен код народа. Као што је познато, и даље под недовољно разјашњеним околностима, Младен је мучки убијен на Козари.

У анкети коју је пре неколико година правио један бошњачки лист, међу десет најчувенијих Приједорчана, по врло пристрасном мерилу анкетара, налазила су се само двојица Срба, Младен Стојановић и моја маленкост. Преосталих осам били су муслиманске вероисповести: фудбалер Идриз Хошић (репрезентативац и играч у многим страним клубовима), певач Халид Муслимовић и други. Ту је свакако било место и за Сретена, и не само за њега.

И ова изложба Сретена Стојановића прва је после четрдесет година ћутања у Србији о великом вајару. И он припада скоро заборављеним српским великанима. Школовао се у Аустрији и Француској. Био је и декан Ликовне академије у Београду, и академик. А понајпре, и поред осталог, урадио је чувене споменике Карађорђу, Његошу и Филипу Вишњићу, антологијским личностима српске историје, културе и поезије, чиме је показао своју коренску припадност у универзалном поимању поменутих наших великана. Сретен Стојановић је одрастао и васпитаван у угледној православној свештеничкој породици у Приједору, и по очевој и по мајчиној линији.

Једна моја књига огледа, есеја и критика, *Плес у неівама*, која се 1997. појавила у београдској „Просвети“, носи на корицама фотографију скулптуре *Бацач камена* Сретена Стојановића. Уметник ју је урадио у својој двадесет шестој години, а она се, као део сталне поставке, данас налази у галерији „Павле Бељански“ у Новом Саду. Аналогно наслову ове књиге, по својој

симболици та скулптура предочава савладавање животних препрека и сталну потребу за постизањем нових резултата.

Можда је млади Сретен Стојановић урадио ову скулптуру као одблесак или пандан оној чувеној Мироновој, *Бацач диска*, из старе Грчке. Међутим, наш вајар је одрастао у крајишком амбијенту, где је бацање камена стара хајдучка игра, која указује на витешку способност појединца. Стојановићев *Бацач камена* ногама је чврсто везан за тло, за разлику од Мироновог, који лебди.

Стојановићева скулптура била је идеална, боља се није могла наћи, за наслов књиге *Плес у нећвама*, чиме сам нагласио поруку да сваки уметник, ма у ком жанру, попут балетана мора савлађавати препреке с ранама на ногама, у супериорној изведби свога дела, без обзира на искушења. Дакле, играти телом и духом у оковима стварности, у букагијама (негвама) око ногу, као сужањ бачен у тамницу.

И Сретен и Младен, с почетка двадесетог века, као чланови Младе Босне тамновали су због својих идеја да се аустроугарски јарам збаци с леђа српског народа у Босни и Херцеговини. Као млади ђак у Београду, Сретен је једном приликом јавио брату Младену, који се налазио у Тузли, да се нађе прируци Гаврилу Принципу, који ће туда проћи.

Елем, прилог о ојкачи у Дневнику РТС-а емитован је већ сутрадан. У њему су се виделе и моје књиге на столу Сретена Стојановића. А у њима – чувена козарска ојкача: „Иде Младен, води партизане, развео их на све четри стране“. У Приједору је обновљена родна кућа ове двојице великана. Тиме је завичај коначно поставио у исту раван два рођена брата и њихову угледну породицу, која је репрезентативни пример српскога духа, културе и живота у Босанској крајини.

(2013)

СТАРИНА С МЛАДИМ ЛИЦЕМ

Израна сам, вољом судбине, био у прилици да упознам значајне песнике и писце, да разговарам с њима, да се са некима и дружим, да учествујем у стварању заједничких догађаја и живих анегдота. Та привилегија, хвала Богу, траје до данашњих дана. Амбијенти у којима смо се сусретали били су различити, а поводи слични – поезија. Почетак моје књижевне каријере спојио се са њиховим зрелим и, потом, сасвим поодмаклим, годинама.

Многи више нису међи живима: Александар Тишма, Слободан Селенић, Бошко Петровић, Михајло Лалић, Мирослав Антић, Десанка Максимовић, Младен Лесковац, Изет Сарајлић, Драгиша Живковић, Танасије Младеновић, Борислав Пекић, Павле Поповић, Борислав Михајловић Михиз, Иван В. Лалић, Бранислав Петровић, Божидар Тимотијевић и други. О свакоме бих могао – странице и странице!

Танасије Младеновић је био леп старац, увек некако младолик, насмејан, оран за радосну причу, спреман да из срца упуту комплимент саговорнику, мајстор да релативизује озбиљна глагољања, али је, и те како, умео да сведочи о смутним временима која су, не тако безазлено, прохујала с њим. Помињао је да га је сасвим малог, као дечкића од четири године, дубоко у Србији, у крилу држао један чешки војник за време Првог светског рата.

Знао је Таса да очински, са зрачком у оку, и посаветује. Не ретко говорио је и о Бранку Миљковићу, од којег је био старији чак двадесет година. Казивао је да је Бранко убијен у загребачком предграђу 1961. године да се није обесио, да то песници не

раде. Ни Јесењин, ни Мајаковски, нико од њих није дигао руку на себе! То су патетични и лажни митови.

Виђали смо се на Стражилову, у Сремским Карловцима, Новом Саду, Београду, Гадином Хану, у његовом родном Смедереву... Поезију је говорио понесено, грлато без галаме, верујући у мисију песничке речи. С њим је увек на манифестацијама била његова Олга, верна животна сапутница, пуна позитивне енергије, конкретна у акцији, образована и насмејана, такође. Кад бисмо се задесили негде у неком трећем граду, без обзира на то колико дружење уз вечеру за све остале трајало, њих двоје су морали већ до поноћи да буду у хотелској соби. Дисциплина живљења! Причало се да се Таса у ране јутарње сате увек цео купао хладном водом, прао косу и радио гимнастику. То га је држало младим.

На једној фотографији, ево, видим групу песника која управо улази у *Лију* чувени новосадски ресторан, познат као место окупљања песника и уметника још у деветнаестом веку, када је Нови Сад добио чувено име – Српска Атина. Ту су одседали људи из Матице српске, Српског народног позоришта, као и уредници и сарадници многобројних часописа и листова за књижевност који су тада цветали баш у Новом Саду. По традицији, у *Лији* се четвртком, дан раније, увече, пред почетак Бранковог кола, састају елитни песници и уметници који ће сутрадан наступити на свечаном отварању манифестације.

У овој групи се на улазу у *Лију*, задесио Танасије Младеновић, који ће својом беседом о Радичевићу сутрадан отворити Коло у најстаријој српској гимназији у Сремским Карловцима. Рукујемо се, песнички љубимо и радујемо сусрету. У том веселом песничком јату су се, тога часа, нашли угледни песници: Ранко Јововић из Подгорице, Вукман Оташевић из Никшића и Јаков Гробаров (Миладин Ковачевић) из Београда.

Тасу смо сви доживљавали, без обзира на године, као вршњака. Он је умео не само да се прилагоди, већ да живо живи такав однос. Импоновала је његова људска опстојност, оно што је он називао *одсудна бићка човекова*. Посебно се радовао Стражилову. Био је свестан значаја лирског ходочашћа

на српски Парнас, дивио се златном лисју опеваном и радовао свакој новини на Бранковом рајском Стражилову. – Како све ово стигнеш? – питао ме је често, а онда, видевши моје задовољство што смо сви опет скупа, само би се насмејао и додао: – Лепи мој!

ДОБРИ БАРАБИН

Нема милијег Парнаса од детињства, од мириса завичајних, од светлости ране... Детиње фантазме носе благо надахнућа, дају креативну силу за походе у језик, у пјесму, у књижевност... А кад ме дотакну такве красоте, машим се књига Бранка Ћопића. Оплемене ме својим мелемом *Мајареће јодине*, поново, до насмешених и намргођених облака, високо – *Орлови рано леће*, отпочне с мојим другим *Ја* лирско *Славно војевање*, никад краја *Осмој офанзиви*... Плене ме слике радоснице и љутице, вазноси ме слатка језа звукова и боја, шумова и шара... Бљецне у срцу рибица која ми испуни све три жеље: да ме има, да ме нема и – да сањам у *Башћи* слезове боје..

Бранка Ћопића сам први пут сусрео, онако поиздаље, на Књижевним сусретима на Козари, септембра 1980. године. Ту је Младен Ољача био велики газда – аутор романа *Козара*. Тражио је да му дам да види песму коју сам као млад и непознат песник требало да прочитам са познатима. Песма је започињала стихом: *Исјихујем исјоријски џрач*. То се није допало Ољачи, хладно је рекао да не могу да наступим. А била ми на Козари мајка и део родбине у публици на отвореном.

Четири године касније, Никола Вујчић је ту песму уврстио у *Панораму млађе српске поезије*, која је као сепарат објављена у оквиру листа *Зора*. Неким чудом та песма је нестала из мог опуса, није ни у једној књизи. Вујчићу сам вероватно песму додао као нешто своје ново, искуцано старом машином за писање. Видим сад у својој библиографији, у одељку *Засиуљен у антологијама*, да се та песма зове *Једно и друго*. Морам доћи до ње, место јој је у некој новој књизи, нема сумње.

У Славонском Броду сам се задесио 26. марта 1984. године увече, кад је дошла вест да се Бранко Ћопић убио скопивши с моста испод којег је преспавао прву ноћ у Београду. У Броду сам обележавао 160. годишњицу рођења другог Бранка, Радичевића.

Ех, Ћопићев књижевни језик – света милошта крајишка, она локална супстанца која подиже до универзалног, жива ријеч предака умивена даром непоновљивог писца. Враћам се Ћопићу да бих релативизовао апокалиптичну стварност, да бих у парампарчад разбио демонску леденицу свакодневице, да бих раскарикао лагарије естрадних дневнополитичких муцаваца. У Ћопићевој реченици пјева мој аскурђел, зуји душа бијеле пчеле, терапијски се васпоставља љековита омаглица људикања. Нема пјесничког еглена до ли Бранчиловог! „Мала моја из Босанске Крупе“, па „Лимени пијетао“, па „Пјесма мртвих пролетера“... Волим Бранка нашега, јер је истинит, еротичан у језику, генијално духовит, јер је парадоксални барабин чији пој извире у сети и туги, у дубоком осећању трагичности живота, које се, као привид, премеће у своју супротност, у комичне дриблинге стварности.

Бранкела ме тако враћа у поткозарско моје дечаковање, у Гомјеницу код Приједора, у сребрнину речице на чијим таласима учим да пливам, у гајеве гдје се око црква зборује и гдје „видио сам заљуљано коло козарско“ (Ћопић). Из ове очаравајуће магме вртају архетипске слике какве налазим и код Бајрона, Пушкина, Гетеа... Сви велики писци и песници света никад нису издали свој завичај. Неки га мало више сакрију, а неки, пак, прикажу на длану. Велемајстори знају како је најбоље да то ураде. А свима њима упутства и смер даје божанска муња талента. Отуда, Бранко Ћопић је мој рођо из крајишког детињства чију дирљиву радост и хипнотичку меланхолију славим и наново у Панонији упијам.

ДУБИНА ТРАГИЗМА

Живот је дар заснован на људској немоћи да до краја објасни лепоту што се расцветава у свој земни крај. Рођењем на Божић 1941, а упокојењем на Васкрс 2011. године, живот Милан Тркуље је на несвакидашњи начин, вишим аспектом симбола, описао новозаветни лук познања. Већ тим упечатљивим знацима, датумима доласка и одласка са овога света, Милан Тркуља је христалико обележен као Божји човек, јуродив и различит.

Уметник ретког дара и дечачког намигивања на крупне животне теме, Тркуља је прошао кроз земни свет као темпераментни сензибилитет разлике, као човек изразите индивидуалности и талента. Поседовао је харизматску моћ усмеравања разговора и тема у правцу делатне истине, безрезервно веровао у мисију уметности, а тиме и у сопствену изабраност на том путу.

Дубоко везан за корен српског етноса, у време када се идеолошка неман надимала од своје моћи и попут ужета притезала вратове оних што мисле својом главом, Милан Тркуља је упорно терао по своме, радио скулптуре и рељефе са мотивима српског вековног распећа, проклетијских ратних страдања и фатума живота са амблемом шајкаче.

Умео је у контексту историјске драме српског народа да предочи митску дубину трагизма у споју са сопственом интимом. У уметничко дело уткивао је жену као незаобилазни мотив што даје температуру значењу. Свако Тркуљино дело има своју причу, свој животни предлажак.

Пред крај живота, Милан Тркуља наглашавао је своје кордунашко, крајишко и граничарско порекло у животној спрези

са панонским искуством, лепотом и сном. Хиперсензитиван и бунтован, правдољубив и племенит, Милан Тркуља је био коректив препотентне бирократије наше актуелне и културне збиље. Препознавао је и демистификовао жбирове и лажне уметнике, њихову здухачку таштину и махинације, исмејавао гламурозне привилегије и доминацију помодних трендова, саопштавао у лице кетманима и додворицама катарзичну истину. Склањао се у свој мали-велики свет, у тишину атељеа на Тврђави, где је целог живота посвећенички следио ватру талента. Оличење животне слободе у изворној првини стварања, Милан Тркуља је непоновљива личност која ће Новом Саду недостајати, а српска ликовна уметност га, као свој бисерни беоцуг, незаобилазно недрити.

ВАРНИЦЕ

ЧУДО С ГРЕШКОМ

Никад краја чудесима књижевним. Цветници, те љуте гује сваке литературе, жаре и пале и у нашим просторима. Таман смо отпратили у недођију две злосрећне антологије – кад ево и треће. Одмахнули смо једној, са плеоназмом у наслову, у којој газда пројекта има више заступљених наслова од нашег јединог нобеловца, и другој, на немачком језику, у којој српски издавач, у корист свога фрустрираног шефа, елиминише десетине изврских српских песника разних генерација.

Нова антологија заслужује да буде и визуелно предочена. На корицама наслов – *Анџолоџија свейској џеснишџва*. А изнад, где по свим библиографским правилима треба да стоји име аутора – *Свейско џеснишџво*. Аматерска и таутолошка варијанта горопадног истицања истог. Књигу приредио стручњак за цветничке промашаје Никола Страјнић.

Анџолоџија свейској џеснишџва садржи поезију стотину једног песника. Један вишка? И сви – са по једном песмом да би се „један вишка“ осећао комотније. Распон од Орфеја и Хомера, до Јосифа Бродског и Јована Зивлака. Присуство Ј. Бродског, пак, мами да набројимо заступљене нобеловце: Х. Р. Хименес, В. Б. Јејтс, С. Џ. Перс, Т. С. Елиот, Б. Пастернак, Ј. Сеферис и Ч. Милош. Лирски подупирачи монументу јединог живог српског песника у антологији светске поезије свих времена!

Који то нобеловци, пак, нису ушли у ову распусну књигу: Р. Тагоре, Е. Монтале, П. Неруда, О. Елитис, О. Паз, Ј. Сајферт, Г. Грас, В. Шимборска и Ш. Хини. Све мањи од мањег. Има ли, осим нашег, још који данас живи светски песник у антологији? Нема ни један, сви су на оном свету, пардон, ту је, ипак, један

крепки Француз, Ив Бонфоа, осамдесетдвогодишњак. Дакле, Ј. Зивлак и Ив Бонфоа једини живи врсници на планети.

Који ли су то стари грчки и римски песници, у периоду од једанаестог до првог века пре нове ере, заступљени у антологији: Хесиод, Тиртеј, Архилох, Семонид, Алкман, Алкеј, Сапфо, Анакреонт, Ксенофан, Парменид, Теогнид, Хераклит, Есхил, Пиндар, Софокле, Емпедокле, Еврипид, Теокрит, Лукреције Кар, Валерије Катул, Вергилије Марон, Хорације Флак, Албије Тибул, Секст Проперције и Овидије Назон. Хибридна трећина антологије! Претенциозно – приређивачева наставничка мука.

Није поштована Гетеова дефиниција светске књижевности: *Све више увиђам да је поезија ошћће добро човечанства и да се јавља свуда и у свим временима*. Гетеово интересовање протезало се све до кинеског песништва којег у овој очерупаној књизи нема, као ни персијског, арапског, индијског, јапанског и иног. Наслов антологије је изневерен и лажан.

И кад очекивасмо какав-такав наставак кроз векове, концилијантни приређивач *лирских медаљона* прескочи чак тринаест stoleћа и, галантно, крену с песмама Дантеа и Петрарке, преко Вијона, Гетеа, Ронсара, Блејка, Шилера, Хелдерлина, Новалиса, Бајрона, Шелија, Китса, Леопардија, Мицкјевича, Пушкина, Нервала, Поа, Љермонтова, Витмена, Бодлера, Петефија до Малармеа и Лотреамона. А кад се приређивач већ цилитнуо над целим једним миленијумом и пар векова приде, откуд не примети у тринаестом stoleћу бар нашег Саву Немањића? Или му беше мрска антологија Миодрага Павловића?

Непоткупљиви приређивач наставља даље с песмама Рембоа, Кавафија, Валерија, Рилкеа, Адија, Блока, Паунда, Бена, Тракла, Песое, Унгаретија, Цветајеве, Мајаковског, Јесењина, Елијара, Лорке, Брехта, Мишоа, Одна, Целана, Херберта, Станескуа и других. Ту је, гле, и Ниче!

Човек на многе начине сведочи о себи, прва је реченица говора Н. Страјнића. Томе се нема шта додати, антологија потврђује. У разбијено *свејско јесништво зајадној круи*, напрасно је уведено и неколико јужнословенских поета: Тин Ујевић и Јуре Каштелан те, посланица – рањено српско крило, Лаза

Костић, Милош Црњански, Васко Попа и Бранко Миљковић. Мера за меру, цветничка цена преминулих спрам јединог нашег живог појца. А од Његоша ни сенке.

Но, ипак, неки српски антологијски песници налазе се у купусари, али – као преводиоци: Ј. Ј. Змај, С. Винавер, И. В. Лалић, Ј. Христић, М. Павловић, С. Раичковић, Љ. Симовић, Б. Радовић, М. Комненић, С. Митровић, А. Пуслојић, К. Мићевић, М. Магарашевић и В. Јагличић. Закључани „мали“ песници у шпајзу фусноте, без иједног свога стиха!

Анџолоџија светској поезији јесте карикатурални пример провинцијског домунђавања. Светско чудо аморалног кривотворења, цинизма и бешчашћа. Књига са кардиналном грешком коју не би објавио ни један озбиљан издавач.

(2004)

БЕЗ ЛИЦА ПАНОНСКОГ

Антологије – зар опет? Никад краја тим књижевним ајкулама што бану у језик и засеку његов највиши и најраскошнији облик (песнички), па шмугну у таму дна, у мутљаг, у неповрат – а канило се у вечност. Има антологија чији су аутори имали најлепше намере и жеље, али се све, без њихове воље и моћи да прате понорне нијансе настајања књиге, окренуло у супротност.

Управо се ових дана појавила једна значајна и, по много чему, ретка антологија. Прави књижевни и културно-друштвени, па и политички догађај. Антологија модерне српске поезије на немачком језику др Манфреда Јенихена, угледног слависте из Берлина, чувеног професора Хумболтовог универзитета. Антологија под насловом *Песма ѿомера брџа* изашла је у издању немачке куће „Голенштајн“ и наших (новосадских) „Светова“. Подухват вредан пажње који већ самим чином изласка антологије на светло дана заслужује искрене аплаузе и честитке упућене угледном професору Јенихену.

Међутим, не лези враже! Вирус балканско-провинцијске саможивости разорио је живо ткиво преко потребне антологије. Изнебуха, ничим оправдана, појава „Светова“ као суиздавача књиге на немачком језику (досад ова кућа није штампала књиге на европским језицима), коштала је скупо аутора антологије. Овај издавач требало је да, поред осталог, буде свевидеће око савремене сцене српске поезије и тако укаже др Манфреду Јенихену на вредна и даровита актуелна имена, нарочито, у Војводини и у Новом Саду, али и шире, на укупном српском простору.

У Новом Саду и градовима Војводине живе и стварају врсни српски песници различитих генерација и поетика: Јован Дунђин, Жарко Аћимовић, Вујица Решин Туцић, Бошко Ивков, Милан Ненадић, Мирослав Мандић, Владимир Копицл, Слободан Тишма, Милорад Грујић, Радивој Шајтинац, Зоран М. Мандић, Ђорђо Сладоје, Небојша Деветак, Симон Грабовац, Миленко Фржовић, Стојан Симић, Душан Радак, Иван Негришорац, Гордана Ђилас, Благоје Баковић, Душица Павков, Мирослав Алексић, Саша Радојчић, Милан Орлић, Ласло Блашковић, Војислав Карановић, Ненад Шапоња и други. Неколико десетина песника у најбржем набрајању! А могло би им се придодати још толико!

Осим тога, песнички и књижевни амблем Српске Атине, свакако, чине и, не тако давно преминули, Бошко Петровић, Александар Тишма. Павле Поповић, Гојко Јањушевић, Раде Томић и Душан Вукајловић, Петровић је био и драгоцен преводац лирике и прозе са немачког, а Тишма, један од великих добитника Бранкове награде за поезију, био је и остао веома цењен у Европи, посебно у Немачкој. У заборав никако не треба бацити ни сјајне песнике Младена Лесковца и Богдана Чиплића.

Ни једно од ових наведених имена, живих и преминулих, није се нашло у поменутој антологији. Од живих песника из Новог Сада и Војводине појавио се само уредник и директор „Светова“ Јован Зивлак – и с њим, неким чудом, Перо Зубац. Суиздавач антологије, дакле, порадио је на великом промовисању свога шефа.

У антологији је заступљено осамдесет два песника, почев од Лазе Костића и Алексе Шантића, до Драгослава Дедовића и Ане Ристовић. Од тридесет осам заступљених живих српских песника само су двојица из Новог Сада и Војводине. Спиритус мовенс „Светова“ и актуелни председник Друштва књижевника Војводине (које броји преко пет стотина чланова о којима први човек води бригу као о заморчадима и робљу за изгласавање новог мандата) Јован Зивлак видео је искључиво себе међу живима који ће „отићи“ у вечност.

Велики број наведених песника из Војводине, који су елиминисани вољом „Светова“ и председника ДКВ, ни по песничким вредностима, а ни по годишту (јер је најмлађи заступљени аутор рођен 1970), не заостају и нису смели бити остављени. Али ко да не буде одуван поред генија о којем Никола Страјнић, у напрасној белешци антологије, каже да је Јован Зивлак један од највећих српских песника друге половине двадесетог века?!

Велики проблеми настају и поводом прегледа мапе савремене српске поезије у целини, преко Дрине, на Косову и Метохији, у Црној Гори, и у дијаспори. О томе – други пут.

Новосадски „Светови“ одиграли су нечасну и, по много чему, ирационалну улогу у корист штете светски угледног слависте др Манфреда Јенихена, који ама баш ничим није заслужио да се с њим тако прљаво и дрско поиграва један фрустрирани и такозвани песник и издавач. Велики Новосађанин Лаза Костић на то би своје минорном суграђанину рекао: *Ко ће дозва у мој дом... убио ће живи њом!*

(2004)

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ ИМПОТЕНТНОГ НИХИЛИСТЕ (1)

*Грошеска улога новосадских „Свејшова“ у објављивању антологије
српске поезије 20. века на немачком језику или демонска
еквилибрисџика саможивој ђоејској кенџаура*

Антологије преведене поезије представљају посебну врсту књи-га. Драгоцен је сваки покушај такве врсте у којем се узвисује чувена Гетеова изјава да је „превођење најважнији светски по-сао“. С језика на језик препевавати поезију одиста је највиши облик преводилачке инвенције. Отуда је макар и једна песма, збирка или, пак, антологија на другом језику приоритетни до-гађај на културној и друштвеној сцени.

Недавно се појавила антологија српске поезије 20. века на немачком језику, *Песма ђомера брга*, др Манфреда Јенихена, светски познатог слависте из Немачке, дугогодишњег професо-ра и шефа катедре славистике на Хумболтовом универзитету у Берлину. Аутор ових редака, боравећи у два наврата на Хум-болтовом универзитету, уверио се у вредност и значај дела гос-подина Јенихена, на чијим резултатима практично почива ка-тедра славистике. Ову ретку књигу на немачком језику штампали су новосадски „Светови“(?) и немачка кућа „Го-ленштајн“. (Овим редом су исписана имена издавача на кори-цама антологије). Књига је то која заслужује пажњу и зато ће о њој и о појавама око ње, мало подробније, овде бити реч.

Антологија садржи поезију осамдесет два српска песника, почев од Лазе Костића и Алексе Шантића, до Драгослава Дедо-вића и Ане Ристовић. Заједно са тридесет пет преводилаца, др Манфред Јенихен је желео да предочи немачким читаоцима да Срби на плану песништва и те како имају шта показати све-ту. Са очигледно добрим и пријатељским намерама, др Ман-фред Јенихен у уводној напомени каже: „Овом књигом се жели допринети дијалогу Немаца и Срба. Након година неповерења

и политичких предрасуда, њом се желе саградити мостови међусобног разумевања". Потом, као један од најистакнутијих представника тзв. микроанализе, др Манфред Јенихен своје увиде и налазе компаративистички доводи у узајамне везе и тако изводи судове на основу конкретних песничких дела.

Као истакнути слависта, др Манфред Јенихен је до сада, поред осталог, саставио још две антологије: словачку и хрватску. Произилази да је рад на антологији српске поезије био логичан и да представља, вероватно, тек једну од станица на путу ка још неколиким антологијама из укупног корпуса словенских језика. Такав задатак и припада великом слависти, који има слуха и за најтананији језик – песнички! А да ли је имао слуха да препозна праве сараднике када је у питању српска антологија, то је, по свему судећи, много деликатније питање!

Досад је антологија *Песма ѿомера брџа* промовисана у Немачкој (два пута), затим, на 41. Међународним сусретима писаца у Београду (у градској кући) и у Новом Саду, у Друштву књижевника Војводине. На промоцији антологије у Новом Саду, где, и поред разасланих позивница на све стране, није било ни десетак присутних, а најављивана је као догађај године, Никола Страјнић је за књигу рекао да је она „јединствени подухват за који се на Олимпијским играма додељује злато“ (*Дневник*, Нови Сад, 2. октобар, 2004). По речима Николе Страјнића (главног Јенихеновог сарадника задуженог, у име „Светова“, за увид у укупну мапу, нарочито, актуелне српске поезије) требало би да у рукама имамо антологију – олимпијску победницу.

Међутим, ствари не стоје тако. Већ на самој новосадској промоцији др Драшко Ређеп је делимично поставио питања „износећи и неке критичке опаске, посебно због неколико уврштених и много више неуврштених песника за које он сматра да им је било места у оваквом репрезентативном избору“ (*Дневник*, Нови Сад, 2. октобар, 2004). А ако се, заиста, ради о „златној књизи“, требало је онда дело угледног господина Јенихена представити и угостити ни мање ни више него у свечаној сали Матице српске, а не организовати непосећену

промоцију у загробној атмосфери, у импровизованом прирепку фобичних просторија ДКВ.

Директор и главни и одговорни уредник „Светова“, Јован Зивлак, побринуо се да цео антологијски пројекат добије обрнути смисао, да лепо замишљену идеју др Манфреда Јенихена преокрене у „зону сумрака“. Он, очигледно, није прочитао уводне реченице из напомене др Манфреда Јенихена. Јер, да је то учинио, можда би се бар за јоту зауставио. Овако, представио се као опасни мешетар на плану међународне књижевне сарадње. По много чему, дакле, ова антологија, и поред чистих приређивачевих намера, не задовољава своју сврху. Најпре по ирационалном потезу и „результату“ Јована Зивлака да представи себе као „дивно чудо“ савремене српске поезије, а своје колеге, песнике савременике, масовно ћушне у страну и тако немилосно изврши „песничко чишћење“ на мапи савременог српског песничког језика. Као у најцрња идеолошка времена, овај цензор је поступио до краја грубо, механички, елиминшући огроман број савремених српских песника којима је, нема сумње, место у једном таквом подухвату, тим пре што се многи већ налазе у бројним антологијама сличне врсте, али и не само због тога, већ, пре свега, по конкретној, понаособ, ауторској вредности.

Упрегнувши Николу Страјнића (некомпетентног човека за посао тобож главног сарадника др Манфреда Јенихена) у таљиге локалног књижевног циркуса, у илузионистичку представу дочаравања „песничке“ величине директора „Светова“, Јован Зивлак је већ начинио груб прекршај и обмануо угледног светског слависту. Јер, Н. Страјнић је „сарадник“ који нема креативне капацитете, нити занатске пинцете за целину савремене српске поезије. Никад се није бавио укупним рељефом савремене српске поезије, а као песник представља минорну појаву. Ради као уморни предавач светске књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду. Познат је по томе што кад јавно говори о каквој новој аматерској песничкој књижици, сваког аутора, без по муке, изједначаје са Хелдерлином, Гетеом или Рилкеом, а не пропушта ни Хајдегера, те Платона и Аристотела.

Но, послушни Н. Страјнић својевремено је сачинио некакву брошуру о поезији Јована Зивлака, *Замах и мировање*, која је штампана несвакидашње крупним словима, каквима је место на корицама књиге, а не између њих. То је учињено управо аматерски, да би књижурак изгледао што дебљи. Таквим триковима и премазима склон, Јован Зивлак је злоупотребио, иначе, ничим заслужену улогу „Светова“, једног од два издавача антологије, и кренуо у нови нечасни поход: замахнуо па се умирио! Мислио је да ће лепо штампана антологија, у елитно квалитетном папиру и ликовно-техничкој опреми, заварати експерте савремене поезије, па ће им тако подметнути дроњавог мачка за тигра.

Да видимо како та „златна књига“ изгледа, како функционишу њене песничке координате? Антологија *Песма йомера брда* (названа по стиху Миодрага Павловића) већ по своме, ваљда, монтањарском наслову није видела равницу, већ само брда и планине. Нема у њој панонског рељефа савремене српске поезије. Председник Друштва књижевника Војводине, Јован Зивлак, учинио је све да (спрам преко петсто песника и писаца у књижевној асоцијацији на чијем је челу), панонски велики и славни амбијент српске поезије представи као приватно сокаче, у којем данас живи само он и још један, случајно ту задешени поета (да се баш не би рекло да је „геније“ толико сујетан).

Наиме, од тридесет осам данас живих српских песника, у антологији су из Новог Сада и Војводине само Јован Зивлак и Перо Зубац. Величанствени Јово Зивлак заступљен са четири, а „хармоникаш“ (како он из поспрде назива аутора чувених „Мостарских киша“) Перо Зубац са две песме. А од тридесет једног песника преминулог у другој половини двадесетог века, у антологији се налазе опет само два из Војводине (Мирослав Антић и Војислав Деспотов). Наравно, вундеркинд мрске мулирике има више песама од обојице: Антић – две, Деспотов – три, а „Геније“ (са великим Г) – четири?!

У Новом Саду и Војводини данас живе врсни српски песници најразличитијих генерација и поетика, почев од најмлађих до најстаријих: Војислав Карановић, Саша Радојчић, Ласло

Блашковић, Радивој Станивук, Ненад Шапоња, Перица Марков, Јасна Мањулов, Драгица Стојановић, Иван Даников, Зоран Ђерић, Мирослав Алексић, Иван Негришорац, Миленко Фржовић, Ђорђо Сладоје, Зоран М. Мандић, Благоје Баковић, Душан Радак, Душица Павков, Гордана Ђилас, Симон Грабовац, Петар Јоксимовић, Миодраг Петровић, Небојша Деветак, Владимир Копицл, Слободан Тишма, Милорад Грујић, Андреј Живор, Радивој Шајтинац, Мирослав Мандић, Милан Ненадић, Мирко Вуксановић, Бошко Ивков, Вујица Решин Туцић, Момчило Параушић, Божидар Вујић, Жарко Аћимовић, Јован Дунђин и други. Наравно, списку се придружују и Раша Попов и Иван Гађански, песници који имају неизбрисиве лирске везе са Војводином. И не само они.

Да је др Манфреду Јенихену озбиљно предочен, и са искреном сарадничком вољом, неизбежни низ значајних имена, велики слависта би то, засигурно, радосно узео у обзир и места би било за квалитетне и вредне песнике. Но, то није учињено – намерно! Познати страх „змијооког“ Јове Зивлака (како у једној песми вели његов исписник из родног Накова, сатиричар Недељко Радловић) од нових и младих, од даровитијих и афирмисанијих песника, оличен у анималном зврку у његовом унезвереном погледу и понашању, није дозволио да се реално представи сцена српске поезије у Војводини. Куд се дену његово тзв. уредниковање у *Пољима* када је тобож објављивао на стотине песника, „радио“ на афирмацији нових имена, а онда то наставио и у непопуларној *Злајној ђређи*, копији негдањих му *Поља*? Где несташе сва та силна имена која је (Ј)ован Зли Вук подупирао у јагњећој кожи?

По речима др Манфреда Јенихена, упућеним аутору овога текста у Београду на 41. Међународним сусретима писаца, нико приређивачу антологије (док је боравио у Новом Саду око договора за рад на пројекту) није указивао на широку лепезу имена, односно, није му речено за икога ко би био пандан „генију“ из Накова. „Дипломатска“ вештина главнога смутљивца, Јохана Зихлака, очигледно, била је толико разиграна и уверљива да се др Манфред Јенихен није стигао ни осврнути, а камо

ли приупитати још понеког за мишљење о том новосадском издавачу, о морално-менталним квалитетима човека на челу те куће. Познат по томе што кад објави књигу песнику, okreће се против њега, Јован Зивлак је био најгоре решење за овако значајан европски подухват.

Да не би цела ова прича личила на заборав, вратимо се на тренутак самој антологији., новим доказима и фактима. Неизоставне песничке и књижевне фигуре Новог Сада и Војводине јесу преминули аутори о чијем делу требало би да брине управо несретни председник, директор и главни и одговорни уредник свега и свачега. У антологији је морало да се и те како нађе места за истакнуте Новосађане: Александра Тишму, једног од великих добитника Бранкове награде за поезију, цењеног у Европи, посебно у Немачкој, Бошка Петровића, песника и прозног писца, а уз то и преводиоца са немачког, који је у наш језик увео значајне лиричаре и писце германског подручја, те врсног песника Миљковићеве генерације, Павла Поповића, песника коренске музике уграђене у стихове, Гојка Јањушевића, вечног живог неонадреалисту, у језику немирног Радета Томића, одличног песника врцавих сонета „у служби до краја до последњег“, Борислава Милића, те песника смирене урбане сликовности Душана Вукајловића из Панчева, као и аутора склоног онеобичавању форме и садржаја, Славка Матковића из Суботице и, наравно, боемски даровитог аутора једне једине књиге, Мише Авдаловића, пореклом Херцеговца, који је најлепше године свога живота провео у главном граду Војводине.

Посао и задатак директора „Светова“, који се латио посла да припомогне пуним увидима др Манфреду Јенихену, било је управо да осветли и песнике који нису међу живима; они су лишени могућности сваковрсних дневних намештаљки и дриблинга којима је виртуозно тако склон „велики газда“ са мањком песничког дара. А да не помињемо наново и позицију председника ДКВ. После оваквог скандала међународних размера, Јован Зивлак ће морати да се повуче са места првог човека војвођанске асоцијације писаца.

Ево доказа и даље, још није завршен списак на правди Бога изостављених изврских антологијских песника. И те како има великих имена везаних за панонску лиру, песника којима Јовица Зивлак на срећу није био председник нити татор, али их је прескочио не би ли себе уздигао до „неслућених висина“. Свима њима припада место у свакој антологији српске поезије двадесетог века: Милета Јакшић, Милан Ђурчин, Тодор Ма-нојловић, Вељко Петровић, Жарко Васиљевић, Младен Леско-вац, Јован Поповић и Богдан Чиплић.

Избацивање тако великог броја изванредних песничких имена ствара опасну и неадекватну слику Војводине на кул-турно-политичкој равни. Наиме, ако су од тридесет осам жи-вих српских песника представљена само два из панонског ам-бијента, директор „Светова“ и с њим још један песник, онда нешто не штима на плану двомилионске Војводине која, по мерилима Н. Страјнића и Ј. Зивлака, на милион становника има само једног српског песника?! То би значило да у Војводи-ни има много више песника националних мањина које, с раз-логом и реално, могу у сваком тренутку да понуде најмање по пет до десет релевантних аутора на својим језицима.

Ако се узме да у Војводини живи више од три четвртине српског становништва, онда, по мерилима Јовандеке Зивлака и Николетине Страјнића, произилази да су Срби неки мутав лир-ски народ. Али, неће бити тако, то се само нашалио надобудни панонско-наковски „бродар“ на таласима квазиинтелектуалног самољубља, импотентни нихилиста који је, напoкон, стигао да у шестој деценији свога живота дипломира књижевност на Фило-зофском факултету у Новом Саду. Наравно, дипломирао је код Нице Страјнића, не излазећи и не положивши ни један једини испит од десетак запуштених од пре скоро пола века. То га је осоколило да о себи организује смешни симпозијум у новосад-ском хотелу „Парк“, као молбену подлогу за пријем у САНУ?!

Шта даље чини смешни „велемајстор“ књижевности? Са мапе српске поезије у целини, преко леђа Николе Страјнића, склања из антологије и Светислава Стефановића, Велимира Живојиновића Масуку, Јелу Спиридоновић Савић, Душана

Костића, Светислава Мандића, Бранка В. Радичевића, Миролуба Тодоровића, Божицара Тимотијевића, Ранка Јововића, Ђорђа Николића, Радослава Златановића, Бранка Чучка, Симона Симоновића, Ранка Прерадовића, Доброслава Смиљанића, Божицара Мандића, Слободана Костића, Милосава Тешића, Мирјану Стефановић, Зорана Костића, Драгињу Урошевић, Љубицу Милетић, Мирка Магарашевића, Тању Крагујевић, Предрага Бјелошевића, Драгана Хаџи Тодоровића, Љиљану Ђурђић, Злату Коцић, Николу Вујчића, Небојшу Васовића, Анђелка Анушића, Ивану Миланков, Мирјану Божин, Мирослава Церу Михаиловића, Горана Станковића, Милована Марчетића, Владимира Јагличића, Дејана Гутаља, Љупка Рачића, Живорада Недељковића, Ненада Милошевића, Ненада Јовановића, Јелену Алексић, Дејана Алексића и друге.

Ако поред „јунака“ негативних вибрација у његовом стану угину бели миш и мунгос, а „драго“ биће вегетира на слатким бенсединама, то је приватни догађај, али ако тај исти лик на јавној сцени трује савременике и промовише неурачунљиве потезе који драстично руше слику и углед књижевног и духовног амбијента, ремете могућност афирмације истинских песничких и духовних вредности у светским оквирима, онда је то недело које захтева најпре адекватну оцену, а онда и одговорност и санкције.

До којих све размера иде нарцисоидна распопућеност Јована Зивлака, за којег млитави библиограф Н. Страјнић каже у белешкама да је он „један од најважнијих српских песника у другој половини 20. века“, показује и факат да је „геније“ у антологији заступљен са више песама и од Лазе Костића, Владислава Петковића Диса, Велимира Рајића, Симе Пандуровића, Милутина Бојића, Растка Петровића, Радета Драинца, Душана Васиљева, Анице Савић Ребац, Милана Дединца, Риста Ратковића, Александра Вуча, Душана Матића, Љубише Јоцића, Радована Зоговића, Скендера Куленовића, Александра Ристовића, Јована Христића, Душка Трифуновића, Милована Данојлића, Драгана Колунције, Алека Вукадиновића, Слободана Ракитића, Гојка Ђога, Рајка Петрова Нога и многих других.

Немачка кућа „Голенштајн“ до сада је штампала две антологије угледног слависте Манфреда Јенихена: Антологију словачке поезије 20. века *Беле ноћи са њећлом* (кратке биографије песника приредио угледни књижевни историчар Аугустин Матовчик) и антологију хрватске поезије 20. века *Змијска кошуљица вејра* (кратке биографије песника приредио познати песник Славко Михалић). Као што се може видети, на раду у састављању антологија словачке и хрватске поезије господину Манфреду Јенихену помагали су врхунски аутори матичних књижевности, Аугустин Матовчик и Славко Михалић, а што Никола Страјнић, у тако високим размерама, на жалост, у српској књижевности, једноставно, није. Страјнић је, напосто, савршено употребљив мали човек за нерегуларан пројекат, „без кичме“ и сопственог става. Сада и средњошколац може закључити о каквој се подметачини ради.

У антологији словачке поезије заступљено је 67 песника и 200 песама, у хрватској антологији, пак, 78 песника и 265 песама, а у српској 82 песника и 260 песама! С обзиром на то да Словачка и Хрватска имају по пет милиона становника (Хрватска и нешто мање), а Србија више од осам милиона, односно, да на простору Балкана живи више од десет милиона Срба, произилази да је, и те како, морало бити заступљено много више савремених српских песника. Произилази да је у антологији српске поезије требало бити најмање толико колико заједно у словачкој и хрватској, дакле, преко 140 песника, нарочито из сфере актуелне савремене поезије. Тим пре што су Срби народ даровит и склон и писању и певању.

Чувен по мутавој изјави да је поезији одзвонило, да је „поезија разговор обављен између Хомера, Шекспира и Кафке“, да је она превазиђена и да је филозофија тек прави брбор разума, никад остварени сакупљач речи из вишетомних вокабулара, украдених песама од младих и непознатих песника, преправљених строфа великих светских аутора, Јово Зивлак, кад год је у прилици, напада и черечи лирику и лиричаре. И то са великим товарима мржње и презира. Но, ни то не смета библиографу Николици Страјнићу да у белешци о кукавном свемирцу на

првом месту истакне да је Јошко Зивлак – лирик?! Затим додаје да је он „данас директор познате издавачке куће *Свејшови*. Метаморфозе којима обилује овај искомплексирани стихоклепац досежу облике грчева у стомаку бабуна на грани, који дијаретичним млазевима посипа лептирове у лету.

Судећи по свему учињеном поводом антологије српске поезије 20. века на немачком језику, Јован Зивлак се указује као непријатељ поезије, као паорски мали Салијери оболео од зависти и злобе, неталентовани поет који врши геноцид у кругу сопствене песничке породице. Он унижава књижевни амбијент којег краси богатство талената и поетичких решења. Овакав ирационални потез захтева специјалну анализу на плану ментално-психолошког склопа особе која се дрзнула да, са места председника ДКВ и директора и главног и одговорног уредника „Светова“, на силу декомпонује рељеф српске поезије у Војводини и шире. Он своди високо котиран позитивни аспект поезије у минус-фазу, испод црте нормалног. Дакле, у негативном процесу сублимације и уништавања истински присутних песничких судбина и вредности, добијен је нетачан и паранормалан облик савремене српске песничке мапе.

„Војводино стара, зар ти немаш стида?“, запевао би изостављени антологијски српски песник Вељко Петровић, срећан попут многих што се нису нашли у овом трагикомично оркестрираном бедекеру.

(2004)

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ ИМПОТЕНТНОГ НИХИЛИСТЕ (2)

*Болесни „ајетшйшй мейшафизике која инауиурише једну нехуманис-
тйичку констйелацију“ или закржљали „сирошй йесник коме се
надимају мошње док додирује йанкоћушйно сойсйтво“*

Антологија савремене српске поезије 20. века на немачком је-
зику, *Песма йомера брга*, др Манфреда Јенихена, у издању но-
восадских „Светова“ и немачке куће „Голенштајн“, била је сјај-
на прилика за потпуну и истинску промоцију нашег песништва
и културе у свету. Међутим, антологија је послужила „Светови-
ма“ за, пре свега, лажно етаблирање и нелогичну промоцију
директора ове куће, а на уштрб неколико десетина изврских
српских песника разних генерација и поетика. Антологије хр-
ватске и словачке поезије на немачком језику, у издању „Го-
ленштајна“, нису имале суиздаваче из матичних земаља.

Фатални изузетак направљен је у српском случају, са „Свето-
вима“, чија песничка продукција није призната и позната. За-
тим, у хрватској антологији заступљено је 78, а у српској 82
песника. Односно, у хрватској антологији, *Змијска кошуљица
ветра*, која је нарочито богата песницима из најсавременије
продукције (што у српској није случај), налази се 265 песама, а у
нашој свега 260? Није ваљда да десетмилионски народ на Балка-
ну, спрам четиримилионског, не може да изнедри већи број пе-
сама, односно, да кроз преко стотину врских својих песника
(којима несумњиво припада место у антологији) створи бар 400
песама?! Очигледно да је Хрватска, за разлику од нас, кроз свог
компетентног представника, истакнутог песника и академика
Славка Михалића, професионално, озбиљно и часно, за добро хр-
ватске поезије и културе, одрадила овај међународни пројекат.

Десетак дана пре промоције антологије српске поезије
20. века на немачком језику, 28. и 30. септембра 2004. године,
Песма йомера брга, у Београду и Новом Саду, саблажњиви

Јован Зивлак, директор „Светова“ и председник војвођанске асоцијације писаца, преко леђа своје секретарице из ДКВ, у два наврата, умиљавао се аутору ових редова да једну своју песму достави за нови број *Златне преге* чији је он, такође, *spiritus movens*, главни и одговорни уредник. Опипавао је терен, испитивао моје вибрације и покушавао да открије каквог ли сам расположења спрема „златне“ антологије и предстојећих њених промоција. Кратко речено, покушао је да ме купи на његов препознатљив начин, нуђењем коцкице шећера. Рекао сам недужној секретарици да ћу размислити и нешто учинити, а онда сам, сутрадан, електронском поштом послао поруку да препоштени глосур у нови број *Златне преге* уврсти једну моју песму из антологије савремене српске поезије 20. века др Манфреда Јенихена, тим пре што је Јохан Зивлер, председник ДКВ, истовремено, власник, директор, главни и одговорни уредник „Светова“ који су, заједно са немачком кућом „Голенштајн“, на светло дана донели златану антологију на немачком језику.

Оваква моја одлука утицала је да директор „Светова“, заступљен у антологији са више песама од Лазе Костића и двадесетак класика српске поезије, не дође на промоцију у Београд. Празна беше столица поред господина Јенихена. А беху ту и представници немачке амбасаде. Јоцо Зивлић је знао да ће моја маленкост бити гост 41. Међународних сусрета писаца, па се није смео појавити чак ни на свечаном отварању међународне манифестације, где је по протоколу требало да и он, у име ДКВ, поздрави госте из двадесет четири земље. Трта, брајко! На завршној сесији 41. Међународног сусрета писаца у Београду изложио сам своје погледе поводом проблематичне антологије. И на песничкој међународној вечери на Коларцу, такође сам, у присуству господина Јенихена, дан пре промоције у Новом Саду, казао о каквом се пројекту уствари ради.

Није уобичајено да председник асоцијације писаца, која броји преко пет стотина чланова, истовремено буде и главни и одговорни уредник гласила удружења књижевника. Тиме Јовица Зивлица жели да покаже да нико од неколико стотина чланова, нико од његовим понашањем утуљене књижевничке

пастве, није способан да води *Златну їреду* То припада само њему, генијалној импотенцији која се из ништавила преображава у глувонему потенцију часописа који нико не чита. Заправо, он бенседински живи од успомена на „златно време из процвата самоуправљања“, када је био на челу тадашњег екстра-дотираног државног часописа *Поља* Ту цементирану концепцију *Поља*, од пре три деценије, буквално је пренео у *Златну їреду* и зацмиздрио једну квазиинтелектуалну причу ван времена и простора, чије су „теорије и филозофије“ беживотне и превазиђене. Заправо, он своју похарану стваралачку пустињу, у седмој деценији живота, жели вештачки да надомести поновним часописним уредниковањем. Тиме ствара могућност за конкретну мужу младих талената и већу манипулацију писцима. А по књижарама београдско-новосадским чуче нарамци непродатих (непрочитаних) *Златних їреда* са морбидним ликовним решењима насловних страна. Естетика ружног заудара већ при визуелном контакту са овим излишним часописом који ће морати једном, кад пређе у радосне руке неког од пет стотина привремених робова ДКВ, заблистати животним сјајем или се угасити.

А да глодур не може без сваковрсних утицаја *Поља*, показује и јавни чалабрчак да је Јово Зивлак буквално преузео (украо) назив часописа из нове серије *Поља* (уредник Ласло Блашковић) чија се једна елитна рубрика зове „Златна греда“. Не уме Зики да буде оригиналан, груба компилација је највиши облик његовог „стваралаштва“. И како би рекао даровити новосадски песник Миленко Фржовић (од којег је Ј. Зичи преписао и „надахнуто“ преузео силне стихове и строфе као своје; и не само он, то без престанка чини и новосадски фарисеј Сариб Сариб): „Дилеја крене песму са два стиха који као нешто значе, а онда се запетља и упропасти све“. Чаробна демистификација локалних пацера од стране поетског медијума званог „светски“ М. Ф.

Два пута сам, последњих година, боравио на Хумболтовом универзитету у Берлину. Наступао као песник, али, поред осталог, и говорио о савременој српској поезији, као и о нашој књижевној баштини, о ојкачи. И те како сам упознат са

значајем дела угледног др Манфреда Јенихена,^[1] којем недошколовани Јован Зивлак, у тексту неинвентивног наслова, „Географија и геронтологија“ (*Полиџика*, 14. 10. 2004), баца прашину у очи. Уплакани Јово Зивлак (*зивлиџи* – цмиздрити; у Босанској крајини, одакле, кријући као змија ноге, Јовенда води порекло, српски народ никад није грешио у давању карактеролошких надимака који су постајали презимена) моје боравке у Берлину доживео је као угрожавање свога „положаја у свету“, па је морао „предузети конкретне кораке“. Тешко је поднео уплакани јадо што сам штампао књигу изабраних песама Рихарда Питраса из Берлина, у препеву Стевана Тонтића. Јоцо Зијо смера да и сам штампа збирку једног савременог немачког песника, као пандан Питрасу. Нека припази на све финесе, јер будно око јавности ће с великом пажњом поспратити то издање баш као и чупаву антологију.

Јајара Зивлак не саопштава читаоцима која је то личност из српског миљеа, у име „Светова“, имала улогу помагача др Манфреда Јенихена. У том грму, мајко, лежи зец! Умрљани власник бивших „Светова“ и председник ДКВ, у квазиинтелектуалном уопштавању великог књижевног скандала којем је управо он био главна мирођија, покушава да мистификује и избегне истину и одговорност: „Учешће *Свеџова*, као и моје лично, у свему овоме је било начелно и симболично“. Да, махеру – управо начелно, јер на челу књиге, на корицама, „Светови“ стоје изнад „Голенштајна“! Јово Зивлак би да каже да уопште није важно што су „Светови“ издавач, да то није битно и да, заправо, „Светови“ и нису издавач. Али, драги опсенару, и на четвртој страни књиге дословце пише да антологију „заједно штампају издавачке куће *Голениџајн* (Блискастел) и *Свеџови* (Нови Сад). Затим да се „издавачи и приређивач захваљују господину

[1] Господин Јенихен ме је, на 41. Међународним сусретима писаца у Београду, 26. септембра 2004. године, центлменски поздравио и позвао у Берлин поново, и рекао да му у Новом Саду нико није помињао нова имена из савремене српске поезије. Угледни слависта се истински осећао непријатно, а мени је, напросто, недостајало времена да предочим целину проблема које, очигледно, до тога трену, господин Јенихен није узимао у обзир.

др Манојлу Милићевићу и Господину Клаусу Е. Цетше за финансијску помоћ". Црно на бело!

А о тзв. симболичном присуству не може бити ни говора. Јер, ту је нимало симболични помоћник у великој бламажи („биографије песника приредио Никола Страјнић", стр. 4), човек који је, у име „Светова" (како стоји на 5. страни) „помогао при избору текстова и написао медаљоне"! Један од препечених медаљона је и Страјнићева сад већ увелико чувена реченица о директору „Светова": да је он „један од најважнијих српских песника у другој половини 20. века"?! Николетина Страјнић, почуј народе балкански, спрема у тајности и антологију светске поезије од памтивека до данас. Раме уз раме са Хомером, Овидијем, Катулом, Блејком, Гетеом и Пушкином, наћи ће се и директор „Светова", Јовандека Цмиздра. Нови. Дакле, златисти пројекат „Светова" на помолу, планети на дар!

Неко би помислио да Страхињићу Ницо не стиже да доврши послове. Напротив, он годинама предаје и на бањолучком Филозофском факултету. У Бањалуци је сваке седмице, виђа се са ондашњим песницима и писцима, али их, забраном газде Јове, и не помишља предложити за антологију коју је кријући састављао, а да ни на катедри компаративистике у Новом Саду за то нико није знао. Чак ни шеф катедре Миодраг Радовић!

Недавно се у Бањалуци појавио нови часопис *Залої*, гласило Удружења књижевника Републике Српске, који је на сто осамдесет страна великог формата донео неколико десетина аутора са богатим прилозима. Па није, зеца му његовог, буцо, да нема бар десетак песничких имена којима је место у реченој антологији. Елем, листам *Залої* напрескок и предлажем ове песнике: Бранко Чучак, Коља Мићевић, Предраг Бјелошевић, Зоран Костић, Владимир Настић, Драгољуб Јекнић, Ранко Прерадовић, Тодор Дутина, Стевка Козић Прерадовић, Радован В. Карацић, Анђелко Анушић, Миленко Стојичић, Бранко Брђанин Бајовић, Мирко Вуковић, Жељко Грујић, Никола Гузијан, Дејан Гутаљ, Боро Капетановић, Душан Праћа, Тања Ступар и други. Преко двадесет у првом скоку! Могли су бар као гола имена у некакав *appendix*!

Никола Страјнић у поређењу са Славком Михалићем и Аугустином Матовчићем, нажалост, представља некомпетентног био-библиографа и поету минора. На пример, иза великог песника и академика Славка Михалића у Загребу стајала је влада Хрватске, на том нивоу је господин Јенихен приман у суседној нам земљи. Никола Страјнић и његов газда су скривали господина Јенихена од таквог нивоа односа при изradi међународног пројекта. Једина сличност између Михалића и Страјнића је у томе што и Никола потиче из једног хрватског града, Осијека, из којег је пре нешто више од деценије стигао у Нови Сад. Никада пре тога није учествовао у активном књижевном животу Србије. А толико компетентних и врхунских стручњака за српску поезију у земљи Србији!

Погледа ли се боље у белешке о песницима, нарочито о живима или недавно преминулима, видеће се да су све одреда окрњене, ни једна није потпуна. У просеку, глуви Страјнић не узима у обзир наслове књига из последњих десетак-петнаестак, па и више година. Код Ивана В. Лалића, на пример, проналазимо да је најновија књига (*Писмо*) објављена пре тринаест година. Ни словцета да је Лалић касније написао много познату и награђивану збирку *Четири канона*. А код Матије Бећковића последњи забележен наслов је *Чији си ти мали* из 1989. године. Дакле, пуну деценију и по каска троји Страјнић. Немачки читалац тако нема појма да је Бећковић објавио још многе књиге, као, на пример, култну *Ђераћемо се још* или, пак, *Хлеба и језика*. Гојко Ђого је за књигу *Црно руно* добио награде „Лаза Костић“, „Милан Ракић“ и „Бранко Миљковић“. Ова књига је изашла у „Просвети“ 2002. године. Наравно, није се нашла у био-библиографији, јер је прецизни Страјко забележио тек *Вунена времена* из 1981. године као најновију Ђогову збирку. Код Даре Секулић, пак, несавесни био-библиограф касни чак тридесет четири године, јер у податке о песникињи, као најновију збирку, уноси *Горак конак* из 1970. године. Бар да се присетио књига овенчаних „Змајевом наградом“ и „Печатом вароши сремскокарловачке“ од пре седам, односно, три године. У бескрај би нас одвело набрајање осталих Нициних катастрофалних случајева.

Но, вредна је пажње, ипак, и сасвим особена, на пример, белешка о Раши Ливади. Упућени Ништак Страјо не наводи наслов ни једне једине његове књиге?! Испада да је Ливада неко младолико лирско чедо без иједне књиге, а што би могло да европски задиви и радосно саблазни прецизног немачког читаоца: Како је у антологију могао ући неко без иједне књиге, а отпало је на десетине и десетине изузетних песника са великим бројем изврских књига?! Као што су несхватљивим немаром изостали наслови књига, тако су елиминисани и многи врсни песници без којих је незамислива мапа српске поезије. Па није ваљда да српска поезија двадесетог века не може бити компонована по принципу „сто година сто песника“!? Милан Живановић је саставио антологију *Сто година сто песника* (Аурора, Нови Сад, 2001), која се односи само на Војводину!

И тако даље, до у недоглед, нема краја шупљинама и чудима. Оваква аљкава био-библиографија даје књизи епитет расне купусаре. А све се могло решити обичним телефонским позивањем живих песника или, пак, Библиотеке Матице српске. Но, Николсон Страјнић никад није радио послове био-библиографа па се, ето, не сналази најбоље. А што би он одбио оно што му Јоцко Зицко нуди са својим тзв. „Световима“ – светски посао за расејаног профу на катедри компаративистике у Српској Атини. Чудно је да др Манфред Јенихен није видео тако кардиналне и масовне пропусте који су, напросто, недопустиви за овакав пројекат. Ако је уопште био у прилици да ишта види од прегломазног шареног кишобрана „Светова“! Антологија је, у ствари, урађена у „Чигојиној“ штампарији у нашој земљи, а не у Немачкој?! Зивлоња зграбио 150 примерака.

Николетина Страјнић (у основи презимена – *сџрах*), напросто, савршено је употребљив мали човек за нерегуларан пројекат, идеалан подметач за подизање монументалног споменика газдашу Јовандеки Зивлаку. Пре Зикице, Никица је био беспоговорни слуга једном карловачком културно-политичком посленику. Освитале су вести у новинама и електронским медијима да је Нико Страјко члан овога па онога жирија, да су одлуке овакве па онакве, да је рецензент разних књига, а да се,

уствари, тугаљиви Н. Страјо ништа о томе није питао нити је ишта о току ствари и начину одлучивања знао. Аутору ових редака жалио се, тобож, тужни новокомпоновани Карловчанин Н. Страјнић да не може више да минхаузеновски служи Жарку Димићу, да је беспризорно и премного експлоатисан од стране карловачког угледника.

Јоки Зики је, напoкoн, у шeстoj дeцeнији живoтa, нe излaзeћи нa испитe, диплoмирao књижевнoст – и тo бaш кoд прoдeкaнa Никoлицe Стрaјнићa, нa Филoзoфскoм фaкултeту у Нoвoм Сaду! Зaтим је у хoтeлу *Пaрк „лeпи Јoвицa“* oргaнизoвao симпoзијум o свojoj „хaјдeгeрoвскoj“ пoeзијици и скупљao пoтпишчићe (ajд' ииидeмo Јoooooo!) зa пријeм у нeзнaкaквy Aкaдeмијy нaукa и умeтнoсти. Дoкумeнтaрнy пeсмy o тoм кaрикaтурaлнoм симпoзијуму нaписao је скупy присутни сaтиричaр Нeдeљкo Рaдлoвић.

Упрaвo диплoмирaни зaштитeни студeнт-свeдoк, Јo Зи, прeдстaвљeн је у aнтoлoгији кao нaјмлaђи живи српски пeсник из Војвoдинe, рoђeн 1947. у Нaкoву. (Анa Ристoвић, из Слoвeнијe, кoјoм сe зaвршaвa aнтoлoгијa, рoђeнa је 1972. гoдинe) Дaклe, у рaспoну oд двaдeсeт пeт гoдинa (чeтвeрт вeкa!), у Војвoдини нe пoстojи нијeдaн гoдинoм рoђeњa рeлeвaнтaн пeсник дa би стao уз „гeнијa“. Нису му ни дo „герoнтoлoшких кoлeнa“: Милaн Нeнaдић,^[2] Милoрaд Грyјић, Влaдимир Кoпицл, Мирoслaв Мaндић, Слoбoдaн Тишмa, Рaдивoj Шaјтинaц, Ђoрђo Слaдoјe, Зoрaн М. Мaндић, Aндрeј Живoр, Милeнкo Фржoвић, Блaгoјe Бaкoвић, Мирoслaв Aлeксић, Ивaн Нeгришoрaц, Стoјaн Симић Крпицa, Пeтaр Јoксимoвић, Нeбoјшa Дeвeтaк, Симoн Грaвoвaц, Тaтјaнa Цвeјин, Зoрaн Ђeрић, Гoрдaнa Ђилaс, Пeрицa

[2] Тoкoм јeднoг oд рaнијих (у Зивлaкoвoj смутнoj рeжији) бoрaвaкa др Мaнфрeдa Јeнихeнa у Нoвoм Сaду, Милaн Нeнaдић сe вoлшeбнo нaшao у њeгoвoj близини. Пoзнaти слaвистa сe срдaчнo рoкoвao сa Милaнoм Нeнaдићeм и рeкao дa изузeтнo цeни њeгoву и пoeзијy Брaнкa Чучкa, и дa су oбa пeсникa вeћ oдрaнијe прeвeдeни нa нeмaчки јeзик. Из прикрaјкa Јoкулa Зивлaк је мoтриo рaзгoвoр и, дaбoмe, кaкo и приличи нaкoвскoм ситнoм Мeфистoфeлeсу, свe учиниo дa зaбaшyри и eлиминирae из aнтoлoгијe двoјицy изврcних српских пeсникa, кoји су зa њeгa измислили пoeзијy.

Марков, Драгица Стојановић, Иван Даников, Татјана Лукић, Милан Орлић, Војислав Карановић, Ласло Блашковић, Саша Радојчић, Зоран Вуковић, Ото Хорват, Јасна Мањулов, Ненад Шапоња, Дамир Малешев и многи други.

Специјалистичким анализама, на разним нивоима, лако се може доказати да антологија није сачињена доследно. На пример, „орфичке моћи“ српске поезије у овој антологији показале су по налазима приређивача да је наша поезија „следила европске токове књижевности и имала истакнуте представнике у свим стилским правцима и школама, посебно у периоду авангарде: експресионизма, суматраизма, дадаизма, зенитизма, надреализма, што је антологичар добро запазио и посебно истакао, како избором, тако и у исцрпном и врло инструктивном предговору“ (*Дневник*, Нови Сад, 2. октобар, 2004). Одједи авангарде из првих деценија двадесетог века (Љубомир Мицић, Бранко Ве Пољански, Драган Алексић, Мони де Були, Александар Вучо...) у новијим временима, у деценијама на крају истог столећа, нису адекватно представљени. Наиме, осим песама Љубише Јоцића и Војислава Деспотова, свакако је требало превести и уврстити у антологију и поезију Вујице Решина Туџића (учитеља Деспотовљевог), Мирољуба Тодоровића, Радета Томића, Бранка Чучка, Славка Матковића, Бранка Андрића и друге (М. Мандића, В. Копицла, А. Живора, П. Маркова).

Посебно је осетљиво питање српске поезије у дијаспори. Ту је антологија неуверљива и сведена на само два имена из Немачке (Саво Вучић и Драгослав Дедовић). А, у ствари, места је морало бити, ако се озбиљно ради, и за Васу Михаиловића, Матеју Матејића, Ђорђа Вид Томашевића, Ђорђа Николића и Саву Јанковића из Америке, Славомира Гвозденовића, Иву Мунђана, Ђорђа Мирјановића, Љубицу Станков Перинац из Румуније, Уроша Степанова Раша, Јона Милоша и Звонимира Поповића из Шведске, Милорада Миленковића, Драгицу Шредер, Игора Ремса, Влађу Бакић Милић и Владана Ракића из Немачке, Владу Манчића, Славка Шпаровца и Милку Стојадиновић из Аустралије, Радомира Путниковића и Лазара Димитријевића из Енглеске, Николу Мишчевића из Јужне Кореје,

Вјекослава Вукадина из Холандије, Бориса Лазића из Француске, Горана Ивановића из Швајцарске, Јовицу Ђурђића из Хрватске, Миодрага Саву Радивојевића из Белгије, Стевку Шмитран из Италије, Никшу Перића из Јужне Америке, Катариону Костић из Канаде, те знатан број других значајних наших песника у расејању. Јер, у свету, знамо, живи четири милиона Срба. Ранијих деценија, чак веома озбиљни приређивачи антологија, оптерећени дневнополитичким (режимским) критеријумима, искључивали су и нису у обзир узимали никога из српске дијаспоре. Данас, када је идеолошки ојужило, недопустиво је, и грех је, не видети релевантне наше песнике у расејању.

Шта је са савременим српским песникињама? У антологији се налазе: Дара Секулић, Даринка Јеврић, Радмила Лазић, Гордана Ћирјанић, Снежана Минић и Ана Ристовић. Ту им је, свакако, и место, али где су изврсне поетесе: Мирјана Стефановић, Тања Крагујевић, Љиљана Ђурђић, Драгиња Урошевић, Љубица Милетић, Ивана Миланков, Злата Коцић, Мирјана Божин, Милена Северовић, Гордана Ђилас, Мирјана Булатовић, Татјана Лукић, Душица Павков, Татјана Цвејин, Јасна Мањулов, Јелена Алексић, Марија Кнежевић и друге? Двадесетак сјајних песникиња којима је, бар свакој другој, несумњиво, место у свакој озбиљнијој антологији српске поезије!

На овим примерима се јасно види неозбиљан сараднички рад на антологији. Ништа није учињено да би се представио истински рељеф српске поезије, да би се поштено, од стране (сад већ угашених) „Светова“ указало на ширину проблематике и тиме појачано ангажовали преводиоци и други сарадници. Јер, антологије ове врсте не познају журбу и напрасне рокове. У антологији се налази списак од 36 преводилаца за свега 87 песника и 260 песама. Толики број преводилаца могао би да препева и преведе по целу књигу сваког песника понаособ.

А црвенкапичасти Ован Зли Вук у клопарајућем своме тексту каже да „овај пројекат није омашио ни једну битну појаву у стогодишњој историји српске модерне поезије“. Вероватно је мислио и на заступљене М. Ристића, П. Богдановића, С. Вучића и друге. Али зато, у двоипомилионској Војводини,

од данас живих српских песника, у антологији су представљени само директор „Светова“ и Перо Зубац. На преко милион становника по један песничкић, људино?!

Кентаурчић, ни филозоф ни песник, Навој Калвиз (како га у анаграмској песми назива земљак Н. Радловић) умилно се лађа и мога песништва, па лажно цитира стихове: *женеџина, женеџине...* Никад нисам употребио ове речи у мојим књигама песама! Позивам „генија“ да цитира страницу?! А, *бабеџину*, пак, јесам, али у познатој синтагми *хаварисана бабеџина*, што се односи и на полемички текст „Бабе на делу“, од пре десетак година, у којем је Јовле Зивле, као члан жирија, био главна актер-баба лажног додељивања награде „Печат вароши сремскокарловачке“ песнику сад већ непостојећег имена.

Помиње он и двојицу бајних критичара („од Павковића до Јеркова“) који су, под његовом оркестарском палицом, написали злоћудне текстиће о мојој књизи *Пусџа сређа* (која је потом доживела три издања и добила награду за књигу године „Милан Ракић“). По таквим гестовима се, уствари, драги Зли Курјаче, на моју велику сређу, установљује песничка харизма. Шта би ти, излишна појаво ДКВ (чије скрпљене просторије више нико не посеђује осим, на прсте једне руке, старци-аматери и олињали шмркавци) дао да се теби такво нешто, судбински важно, догодило? (Јошага Зивлага је та два за мене корисна текста фотокопирао па их, уз зацењени молоховски грохот, уместо „добар дан“, данима делио придошлицама у просторијама поједених „Светова“).

Симпатична је Јовурина синтагмица: „од Павковића до Јеркова“. Неупућени читалац би помислио да се ради о великом збиру (нечега и некога), о тобож низу силних имена између двојице исписника. А уствари, нема никога, осим једнога из познатог негдањег круга „Три прасета“. Нема Михајла Пантића, који је о мојој маленкости писао другачије, супротно погледима двојице инструисаних гицана. Заправо, и Павковић се сладио лириком моје маленкости, па за НИН 1990. године написао супер-текст. После свога некомпетентног за поезију „словоказа“ (престао писати о поезији!), а о сличној ми књизи

сонета, *Лої*, Јерков (у моме присуству), афирмативно (да се човек загрцне), говорио у књижари „Плато“ у Београду.

И не само Пантић, у оном Зикијевом распону „од Павковића до Јеркова“ налазе се (свакако је на њих Јовлета „мислио“) многи (број им се не знаде) критичари и песници разних генерација и оријентација који су писали и говорили о скромној ми поезији: Славко Гордић, Богдан А. Поповић, Јован Делић, Никола Милошевић, Чедомир Мирковић, Миодраг Перишић, Желидраг Никчевић, Драгољуб Стојадиновић, Миливој Ненин, Саша Радојчић, Драган Јовановић Данилов, Павле Поповић, Иван Негришорац, Владимир Копицл, Војислав Деспотов, Срба Игњатовић, Стеван Тонтић, Ранко Рисојевић, Милан Ненадић, Ненад Шапоња, Горан Симић, Душица Потих, Анђелко Анушић, Миленко Стојичић, Ласло Блашковић, Дејан Тадић, Јулијан Тамаш, Милета Аћимовић Ивков, Момчило Попадић, Вујица Решин Туцић, Тиодор Росић, Зилхад Кључанин, Христе Петрески, Адам Пуслојић, Милорад Р. Блечић, Драшко Ређеп, Драгомир Брајковић, Владимир Гарјански, Ратко Делетић, Хамдија Демировић, Будимир Дубак, Драгољуб Збиљић, Момир Војводић, Бошко Ивков, Србољуб Илић, Здравко Кеџман, Данило Јокановић, Никола Китановић, Душан М. Кнежевић, Милан Ковачевић, Здравко Крстановић, Драган Лакићевић, Рефик Личина, Адам Пуслојић, Јасмина Лукић, Дивна Вуксановић, Зоран М. Мандић, Ристо Василевски, Славица Гароња Радованац, Зоран Ђерић, Златко Красни, Милица Јефтимијевић Лилић, Зоран Богнар, Јелена Алексић, Саша Јеленковић, Слађана Миленковић, Борислав Хорват, Николај Тимченко, Миљко Шиндић, Миљурко Вукадиновић, Божидар Милидраговић и други. То су, дакле, благо мени, имена по Јопужи Зивлаковићу, „од Павковића до Јеркова“.

Писао је о мојој лирицици и Јован Зивлак, негативно, али под псеудонимом „Аноним“. Беше то текст „Удоли плачевнога нашег књижевства“ (*Поља*, Нови Сад, април, 1986). Као главни уредник, скривајући своје блентаво име и презиме, ударио је по мојој књизи *Врвез* (заједно са Флориком Штефан у *Дневнику* објављеној у Матици српској 1985. године. Затим је „геније“

инструисао разне типиче, осим поменуте двојице, па и Радова-на Јекнића и Владимира Гарјанског, да пишу негативно о „мојијем књижицама разнијех жанрова“. А пискарао је он и позитивно о мојој ситности у разним изборчићима, алманашчићима, панорамицама и антологијицама. Редовно су ту плеву, са предговорчићима преписаних и искомбинованих туђих реченица, красиле велике грешке и огрешења. Но, преузимао ми је, неталентовани калфа, и буквално крао,^[3] и песме и стихове.

Јола Зила најрађе пије крвцу млаћима и бубри све до стицања нихилистичког оргазма, који му пумпа аморалне поступке у „ничеовски разбаштињеном свету“. Јокета Зивликсон је уништио многе премладе песнике и писце, разорио им јавне и приватне животе, огрешио се на веки векова на душама чистих и непатворених талената који, нажалост, збуњени и заустављени, нису имали снагу, *gar за gar* да се изборе са несвакидашњом немани на савременој књижевној сцени. Ко год је дуже остао с Јовељом у тзв. пријатељевању, излазио је из тог сипљивог загрљаја дебљи или мршавији за двадесетак килограма, зависно у којем правцу је кренула ментално-психолошка деформација бића. Ожиљци у души и на телу били су на

[3] Еклатантан рани случај, један од многих, беше поводом песме *Поезија*, која се касније нашла у мојој првој књизи *Мајтерњи језик*. Песма је почињала стиховима: *Ах, / ѿо је бисѿри ум, / језик ослобођен ѿпредрасуда, / оѿворене реченице мојих ѿлавних бриѿа, / расуло које доводим у ред...* Јово Зивленда је украо речцу *ах*, коју сам на студије донео из севдалинске Босне, и позвао ме сутрадан у редакцију *Поља* да чита своју нову песму, у којој је на десетак места оно *ах* тукло као чекић по фелуги срушеног бицикла у јарку. Чух и видех млађан тад и колоквијалну иновацију стиховне прекрађе: *ах ѿге си иѿг...* Ово *иѿг* му, као, беше нека новина. Но, то *ах* се код њега јавља беживотно и безразложно, кад му место а ни време није: *ах ѿснѿиѿѿво, ах креснице, ах ово, ах оно...* Лешина крмећег папка у блату! У *Књижевној речи*, те подалеке 1978. г појавила се цела страна Јовурине поезије са намргођеним портретом успаваног поетског погледа укусо ка доле и са великим насловом циклуса *Ах, ѿге си*. Излазећи из *Гурмана*, ресторана у Новом Саду где се окупљао напаћени млади песнички свет, у друштву са *Јенијем* (чију громадну величину вешто је подупирао Симеун Грабовац из Добоја), Јовура Здухач ме је, знајући добро шта ми је украо, фаустовски упитао: *Љуѿиш ли се, Грујо?* Збуњен и неискусан, без још штампане прве књиге, рекао сам искрено, са чудним болом у грудима: *Не знам*.

многима видљиви и са Месеца. Објавити књигу песама у негдањим „Световима“, значило је сахранити је пре времена. Директор Јопов Зимоња ништа, ама баш ништа није чинио на афирмацији^[4] објављеног песника и књиге.

Ђаволски „педантно“, утицао је Јоленца на разне ситне састављаче-трговце (и њихове жене без дела) управо љубавних (ха-ха-ха!) антологија (где се у разгађеној срамоти налазе и непостојеће љубавне Зивлијеве каирос-песмице) и механички склањао, до миле воље, колико му драго, и песме многих, нарочито својих суграђана, па и стихове аутора ових редака, наравно – томе никад краја. Јовишко Зивлишко није могао зачепити све млазеве на свемиру песничког бубња, па је понегде и понешто маленога лирског бисерја, инога и мога, ушло и занавек остало.

Родољубиви песник Јованче Зивланче, још пре Титове смрти, писао је патриотску поезију и био уврштаван у разне идеолошке антологије. У познатом цветнику *Војводица Ђева Тишу*, који је приредио Перо Зубац (са Зивлаком, да не заборавимо, једини данас живи српски песник из Војводине заступљен у антологији на немачком језику), а издало новосадско „Братство-јединство“ (Јовунџини „Светови“) 1979. године, проналазимо песму *Ова земља*, у којој новосадски Хелдерлин одано,

[4] Ауторе сад непостојећих *Свејшова* Јовно Зликота избегава, окреће главу на улици. Познат је и случај хиперталентованог Ласла Блашковића који му је радосно телефоном јавио да је у *НИН*-у изашао приказ *Црвених бријага*, на шта је у детињству трауматизовани Наковчанин закрештао да је о његовим књигама писано много више, где све не, па и у *НИН*-у, шта он мисли ко је он! Завлак (како га назива Р. П. Ного од којег, наравно, Јовица има више песама у немачкој антологији) и мени је много пута чинио слично, још поводом прве ми књиге објављене у *Пејазу*. Весело сам дотрчао у тадашњу редакцију *Поља*, где је распојасани уредник-каубој седео са ногама подигнутим на сто, и показао му први текст *О јошшару* и *о јравој књижи* Момчила Попадића објављен у *Слободној далмацији* у Сплиту. Текст ми је у просторијама Радио Новог Сада уручио, после мога наступа у емисији из културе *Сјекшар*, уредник, писац Петко Војнић Пурчар. Зликота није хтео ни да погледа, већ је запретио да је о његовој *Вечерњој школи*, после иначе анонимне прве му и празне књижице *Бродар*, написано шеснаест приказа, а ко је тај Попадић, нико и ништа, какав Сплит, каква *Слободна Далмација*!

а неразумљиво пева: *дакле,/ ову земљу смо љодиили/...љрошћив дрвља које носи вода/ љрема највишој сврси*. Дакле, *љрема највишој сврси*, наш песник се свим својим талентом исплазио колико је дуг: *ову бесмрћну и моћну земљу/ на којој лежим и/ људском снаћом одућирем се/ њеним законима*. И у овој антологији титовске поезије он је најмлађи српски песник из Војводине. И тад је растерао све, и оне потенцијалне младе песнике који би насели па по његовом наговору написали којештарију. Јер, Јово је свим силама желео и успео да буде једини, најмлађи песник – о Титу! Данас се дебелообразно не стиди тога.

А после Брозове смрти,^[5] Јово Зивлаковски, ожалошћен због одласка троструког народног хероја, хелдерлиновски тули. У једној свечаној антологији (књига за намештај), ко зна већ којој по реду, *Тишћо љисцима, љисци Тишћу* (издавачка кућа „Књижевне новине“, Београд, 1981), коју су приредили Радомир Андрић и Љубивоје Ршумовић, налази се ингениозна Јојина песма под ијекавским (не крајишким, већ брозовским) насловом „Вриједи живјети и борити се – Тито“. Заиста „вриједи“ да цела буде цитирана, и то курзивом:

*од оних рећких шћћо љлегаху у очи/ уздуж и љојреко шесћћа-
рећћи у домаји увек беше./ љроучавао је маркса/ чићћао лећћина/*

[5] И док је Зивлак улизички згртао поене на Титовој смрти, ја сам као главни и одговорни уредник студентског књижевног листа *То јесћћ* на Филозофском факултету у Новом Саду, имао великих проблема, не само маја 1980, већ скоро три наредене године, колико нисам могао добити никакав посао у Новом Саду, иако сам дипломирао књижевност (за разлику од вешто камуфлираног хелдерлинчића оданог властима, који је нове бројеве *Поља* редовно носио моћним председницима комитета на увид и преглед). Зивлоња се није потрудио да ми помогне. Наиме, у дане Титове смрти, заустављен је процес штампања листа *То јесћћ* због прилога *Цар Збигњева* Херберта, *Фрањин бунар* Јована Радуловића и *Шћћака* Ђуре Ђуканова. Тадашња власт је у тим текстовима пронашла алузије на Јосипа Броза Тита, Зивлаковог *једној и јединој нећћорецивој ума окруженојћ мћћћолошћом ауром вечностћћ* (браво на дугачкој синтагми над синтагмама, највећи Страјнићев и Титов песнице из друге половине 20. века!). Имао сам равно петнаест мучних испитивања и преслишавања код Зивлакових идеолошких партнера на разним државним котама. А он, да би ликовао, у редакцију *То јесћћ* послао свога шпијунчића да се докопа приказаних текстова, не-дипломираног студента књижевности којега је касније наградио уредничким наследством у *Пољима*.

која је рачунала, пре свега, са човеком као субјектом историје, историје са људним смислом, која се, као таква, по први пут одвијала у нашим просторима измаштана рукама и крвљу наших народа и народности. Величина Титовој дела је у томе што је он био на челу револуције, која се дешавала и дешава се мимо свих оних лојика што су захтевале да наш љут и наша аушентична борба буду тек одблесак једној сценарија створеној за све и за сва времена од једној и јединој неорецивој ума окруженој мишолошком ауром вечности. Тито није веровао у такве мишове, јер он није дошао из миша, он је дошао из света, из једне земље која је до социјалне слободе, до права да одлучује о себи – да израђује братство и јединство народа и народности, да буде на историјском путу еманципације и радничке класе, да ствара услове за срећу свих својих синова – дошла кроз судбинске појмове и кататизме, и кроз које су многи прошли дајући више од живота. И зато Тито и његово дело не могу живети у мишу, не могу бити сажети у причу, јер онај који је на такав одговоран и визионарски начин традио нови свет, остаје да живи у свету.

Овај поданички галиматијас ступидности, општих идеолошких фразетина и дневнополитичких самоуправних флоскула (са лексиком квазифилозофског вокабулара који је Јожа Зивто задржао до данашњих дана), делом у знаку тобожње интелектуално-идеолошке полемике са Бранком Ђопићем (који је рекао да је Тито изашао из бајке и вратио се у њу), полуписмених реченица, плеоназама („практиковао револуционарну праксу“), исписао је управо геније „тракловског“ књижевног дара из Накова. То су, како би сам Јово рекао, „апетити метафизике која инаугурише једну нехуманистичку констелацију“! То, мајсторе, ту те чекам, рођо! Ево прилога за друго допуњено издање зборника несаломивог му (у тростатним телефонским разговорима) Ласла Блашковића *Мој приватни Тито* (Културни центар Новог Сада, 2003).

Глаголи „инаугурисати“ и „дезаулисати“, иначе, главне су снововско-интелектуалне одскочне даске које никад остварени филозоф Јоветина Зивланца користи деценијама, страшећи и

заражавајући жртве својом умношћу.^[6] Кад сусретнете писца који употребљава те две речи, знајте да је још у хипнози и канцама расног мргуда. „Притежем сандале“, брецнуо би се удварач локалним политичким канцеларијама, призивајући Георга Тракла на челу „поносне параде“ од Шварцвалда до Триглава, једног од европских песника-дечака којима је преузео обиље стихова.

„Ову бесмртну и моћну земљу“ (СФРЈ) Јово Зивлак је нагр(а)дио епитетима о великом Титу и његовој митској величини. Али, „геније“ зато има „религиозну“ песму под чудесним насловом „Бог је сићушан“ (у којој је, иначе, почео да употребљава поступак Данијела Драгојевића и Милутина Петровића: пуно тачкица и малих слова), песму у којој велики атеиста каже у наслову то што каже, а у песми сомнабулно јеца: „запослен је много, чита класике и сваким/ даном понешто научи,/ све велике уметнике познаје лично/ већину цитира без проблема. моја дела/ не зна напамет“. Већи и од самог Створитеља, Јуда Бараба даље хули: „Кад га сретнем у мноштву ослоним га учтиво/ питам шта има ново и одлазим журно. познајем га добро. преносим ти његов поздрав“. Друже Тито, ми ти се кунемо!

Својевремено, у *Књижевној речи* објавио сам свој први сонетни венац. Поред честитке Милосава Тешића и низа колега и пријатеља, међу првима, на моје велико изненађење, телефоном се јавио и (Ј)ован Зли(худ). Дахтао је у слушалицу са некаквим оргазмичним узбуђењем које се не да насликати и рекао да је сонетни венац изванредан, да стихови не клопарају као код „неких“, да жели такву књигу поезије да објави у

[6] Он је, у ствари, мрачни мрзитељ поезије кроз коју, гле, тражи јавну сатисфакцију и славу?! Случај без премца, нане. Присуствовао сам једном од његових бесплодних наступа на *Триу ђесника* у Будви, где песници сами, без фамозних критичара, сат времена говоре поезију. *Геније* је смушено прочитао једну па још пола песме, а онда, смучивши се самом себи (и публици, дабоме), одгурнуо књигу и, све време, погледа упртог у најближи кров, трућао којешта о постмодернизму, о Жаку Дериди, о овом, о оном и *шако даље*. Публика се погрбљено разилазила, а *геније* млео сам себи у браду.

„Световима“. А онда је, истакавши да сам у венцу пет пута поменуо Створитеља, удварачки глас са друге стране жице читао своју нову „песму“, под надреалним насловом „Окрећем се у богу“ (са малим б). Засуо ме је својим филозофским хуљењем и убрзаним дисањем, као тобож неки нови верник. Као да је тражио опрост за учињено, за гест крађе сличан оном поводом узвика „ах“! И тад, и раније, знао сам да њиме владају силе мрака и да га 333 Кербера неће спасити ни опрати. И би тако. Убрзо, у едицији „Атлас ветрова“ у Књижевној општини Вршац, уз књиге Чеслава Милоша, Славомира Мрожека, Збигњева Херберта, Витолда Гомбровича, Ежена Јонеска, Владимира Набокова и других светских великана појавила се књижица полупаних песама *Обређење*. Шта мислите чија?

„Сироти песник коме се надимају мошње/ док додирује танкоћутно сопство“, исписао је вагоне бесмислица. Где год да отворите, наилазите на шмиргл-талашику артифицијелних наслова^[7] на препотентно залуталу ученост ни у чему, на целомудрену смејурију плеонастичких изјава, на празнину и суварке ненадахнутих и механички употребљених речи из разних вокабулара, на баруштине нефункционалних стихова и строфних целина, неостварених песама и циклуса: „густино што циљаш у густину“, „тамно је тамно море“, „пријемчивост сведочи о пријемчивости“, „курвински накот јемца што јемчи“, „грађо што гориш на сопственој жеравици“, „крв тече венама“, „ваздух пропушта светлост“, „стопала се скупљају у неудобној обући“, „мрмори док лаким ашовчићем обрађује порекло“... Ево насумце набацаних стихова из песме „Подлац“: ко чита наше

[7] У хотелу *Војводина*, пре три деценије, показао ми је Зиле, дан пре давања у штампу, свој рукопис *Прибор* (у песмама се стално нешто јело). Као дечкић без објављене књиге, прелиставао сам са страхопоштовањем рукопис и на једној страни угледао стих: *неко је однео троножац*. Стидљиво сам предложио *јенију* да књигу назове *Троножац*. Усвојено, Грујо, кликнуо је озарени Салијери, свака ти част, браво, ти си најбољи у генерацији! После су о *Троношцу* његови пријашини говорили и писали као о светом тројству, о броју три као изразу интелектуалног и духовног реда, божанском реду у космосу и човеку... А *прибора* ни за лека, чак ни у *Речнику симбола*!

песме/ с нашим речима расправља/ чисти их од прљавости/ и препокрива светим изметом./ ко стоји загладан над водом/ и дубоко уздише: ах ах“. Сваки ђак зна да се „ах“ не уздише, већ издише. Нека аутор „светог измета“ то практично изведе.

Хрпетине ништавне пиљевине, занатске и стваралачке фрустрираности^[8] у стиховима које не може оправдати никакав склепани, поготово не Зичијев нихилистички контекст. Нигде целе песме: Фржовић је у праву! А кад наш „лирик“ хоће да направи некакву песничку слику, кад хоће да „дахтањем измери брзину светлости“, ето нам невиђених скаламерија: „некад је кликтао бла бла напеве/ о препеличјим јајима“, „варошица у којој крмача/ изводи свој накот у паркове“, „хоризонт под којим гори шћућуреност“, „један другом иза ува зенице тражимо“, „бесмртност се расипа лагано као врела супа“, „неки кажу беше само једна/ хеј/ хај хај/ ај ај“. Ево и тзв. песме „Скелет“, из случајно отворене књиге: „шта снују дечаци/ док/ повлаче за пешеве врлог граматика/ или каквог другог видаоца над ретортом./ опомињу ли се на хумку/ домаћег сутона/ што вапије у пустом врту/ или на сићушност што избија између/ тешких блокова/ и готово нам се у лице уноси/ док шапуће: и ја сам душице драга/ певала са мушицама.“ Велико и невиђено фолирање! „Авај нико неће разумети“, нариче Зијо у песми где на промашену песничку каријеру заудара његов телећи стих „поезија је мртва“. Зивлак је поета заустављен у развоју који никад није ни почео.

Аутор чувеног интелектуалног телеграма после Титове смрти (предлажем да буде преведен за друго издање „олимпијске“ књиге на немачком језику), као и антологијских песама посвећених „братству и јединству и највећем сину наших народа и народности“ (и њима је место у бедекеру српске

[8] Све је чинио да се окуша у везаном стиху, али није ишло. Залуд, јер Јово има урођен *гар* да не осећа музику језика и стиха! Ах, шта би Зивлинчић дао за један свој катренчић, терцину илити, којим чудом, сонетче! Да напише бар римовани дистих! Али, то мајка више не рађа. Зато очајнички прибегава анафори, најпростијем и превазиђеном песничком поступку, облику понављања речи на почетку стиха, шерпинском сугерисању мелодије и ритма текста. На пример: *свежи месечева крилица/ свежи небеско ригање/ свежи одрицање*. То се зове креативна немоћ!

поезије на немачком, јер у антологији др Манфреда Јенихена стоји да Зивлак „дијагностицира стварност која га окружује“), уме и у новије време да се и те како увуче локалној власти под реп. После погибије премијера Србије, чанколиз Јован Злодух у *Злајној иреди* објавио је текст из књиге Зорана Ђинђића само да би од новосадских власти, у том ужареном тренутку^[9] добио паре. Објављивања се није сетио за Ђинђићевог живота.

На моју круцијалну примедбу да је антологија, у издању „Светова“ из Новог Сада, „без лица панонског“, Јовета Зивлета, у клемпаво скројеном тексту недуховитог наслова, „Географија и геронтологија“, каже да „ова врста књижевне идеологије која посеже за географским и административним простором као аргументом и то превасходно оним у којем индивидуа живи, била би несувисла и неодбрањива“. До које мере иде нихилистичка хрђа психе спеченог индивидуума Јокице Зивлоњице, показује управо тај зимогрожљиво болестан став. Он хоће да каже да су Нови Сад и Војводина ирелевантни за српску поезију! То може рећи само умом наказан, а срцем зао човек. Управо је Нови Сад место где је никла најважнија супстанца култивисане српске поезије. Сетимо се само златног деветнаестог века, када је овај град назван Српском Атином,^[10] управо

[9] Пре тога, на општу смејурију јавности, Јово Зивлак проглашен је за *великосрпској националистичу*?! Ха, ха, ха, ха... Нека локална странка, у својој дневно-политичкој надутости и обневиделости, направила комичну грешку, а уплашени Јовлован Зивлован пожurio да спере љагу. На кардељевски начин припремао је терен да добије партизанску награду. И, збиља, освануше медији са том информацијом, на шта један стари новосадски критичар рече да је *дошло јако време кад Зивлаци добијају Окшобарске награде*.

[10] Само за промокредог Зишка: 1864. године, када је Матица српска прешла у Нови Сад из Пеште, у Српској Атини су у политици и власти буквално били песници и уметници. Уз Светозара Милетића, у том невиђеном, до тада и после, процвату, учествовали су Јаков Игњатовић, Јован Јовановић, Ђорђе Поповић Даничар, Лаза Костић, Јован Андрејевић Јолес, Ђорђе Рајковић, Корнелије Станковић, Новак Радонић и многи дуги. То је непоновљиво у укупној српској историји. Године 1861. у Новом Саду је основана Уједињена омладина српска, на иницијативу управо песника, литерата и уметника, наших студената из Берлина, Минхена, Хајделберга, Париза, Беча, Москве, Кијева, Прага, Братиславе, Пеште...

зато јер су ту стасали корифеји српског песништва. Та песничка линија траје до данашњих дана. Матица српска и њен *Лешо-иис* сведоче такав континуитет.

Додају ли се Српској Атини непревазиђени Сремски Карловци, Бранково Стражилово и манастирска Света Фрушка Гора, заслепљена тврдња Јовца Зловца не само да пада у воду, већ се балегарски увоњује па смрдуца целом улицом Арсе Теодоровића у Новом Саду, где се налазила адреса компромитованих „Светова“. Хаварисани Јовић Зивлић каже да моја маленкост „није способна да појми издавачки и културни значај *Светшова*“. Наравно, ко би то, на пример, у цивилизованом свету могао да појми крађу ауторских права? „Светови“ су, поред осталог, штампали бројна преведена дела из света, а да никад нису покрили ауторска права странаца. Појмљиво, зар не? А и познати дивни однос Јове Збланутог према песницима чије књиге излазе у „Световима“, толико срдачности, професионалности и љубави! Шта би на то уцмиздреном Јовандеру Зинутот рекли из целе Европе млади српски интелектуалци, који су основали Уједињену српску омладину управо у граду где је у последњој четврти двадесетог века Јовета Злидох уништио^[11] безброј младих талената?

Елем, поводом Новог Сада и Војводине, и поводом несретне антологије на немачком, цитирајмо и овај драгуљ Јоцкоша Зилкоша: „Антологичарева прва дужност би била да приупита писца одакле је, па да потом направи уравнотежени регионални концепт књижевности у којем би била праведно заступљена брда, реке и долине“. Тако је, пасуљчићу до колена, брависимо, ничији академиче, коначно ево места где се подударамо у погледима! Испливао коначно на површину Јовандурин аутотерапијски „аргумент непросвећеног очајања“. Даље, опуномоћеник мрака каже да ја као „псеудоромантичар“ потезем и „укључујем војвођанско питање у одбрану сопствених самопрокламованих права и талента“. Какво црно војвођанско

[11] Није ли то освета пубертетском ужасу када је Јово Зивлак (ово му је право име) средњу грађевинску школу у Кикинди похађао пуних осам година.

питање! Овде је посреди, брашо, српско питање, питање истинитог и часног представљања српске поезије у свету! С друге стране, хаварисана сенко ништавила, не налазим се у познатој антологији *Војводина ђева Тишу*, па сам некомпетентан (нисам одавле!) да „укључујем војвођанско питање“ које је твоја, мораш признати, брацика, соцхајдегеровска привилегија!

„Шестарећи у домаји“, Титин миљеник, затим, у своме сасушеном реаговању каже: „Грујичићев трансфер кривице на мене и друге, те на *Светшове*, један је од његових познатих и сталних фолклорних и излизаних мотива, којим настоји да сачува романтичну и идеализовану представу о себи“. Угледна фигурице, ти би да омаловажиш фолклор, а не знаш шта је то. Заборављаш, премили, да је Васко Попа светски признат управо по фолклорној потки своје поезије. Али не фолклор као твоја удворичка поезија с телеграмом! Помињући менека, ти си свакако мислио на *Ојкачу*, моју књигу која је доживела пет издања, фантастичан планетарни медијски одјек и која се сад изучава на књижевним и музичким факултетима.

Ево за Јоцка (да га боцка) нешто најновије: на Филозофском факултету у Бањалуци 6. новембра 2004, године одржан је научни скуп на тему „Старо у новом“, где је наступило мноштво истраживача, теоретичара, писаца и научника из свих крајева. Ојкача је била епицентрално дивно чудо у оквиру теме „Досетка у шаљивим песмама Енглеза, Руса и Срба“. Компаративистика, брале, него шта, чиста компаративистика! То може да ти посведочи и Никољенко Страјнић, који је присуствовао афирмацији ојкаче у оквиру тог научног скупа. Ојкача је, сићушни горостасу из нејасног Накова, релевантнија и већа од свега што си досад, превазиђени бродару, нашврљао.

Један једини двостих народног ојкачког блага моћнији је од твога поетског блејања „у хладним закутцима“ и „засунима смрти“. Ево антологијског ојкачког примера: „Мисли мала да је у рај вуку/ док је јаја по гузици туку“. Кад ћеш ти, преливодо, написати овако снажну песничку слику? И да знаш: филозофи (Јован Аранђеловић, Светозар Стојановић, Симо Елаковић, Живан Лазовић, Милан Брдар, Ненад Даковић и други), твоја

мòра, одушевљено су, много пута, у Карловцима (и другде), које тако верно љубиш, у моме присуству тумачили и радовали се бескрајима управо оваквога ојачког блага: „Мала моја, кад проквоца твоја,/ насади је на два јаја моја“.

Крајишки *Црвен бан*, земљаче! Живи фолклор без седиментованог пуританизма! Кад су песничке антологијске вредности у питању, нема малограђанског стида, нема јетрвинске снисходљивости. А ти ћеш, „мамин мали сексуалче“ (Б. Андрић), запушити нос и кривоног, попут шимпанзе, побећи од тамбураша који ће ове ојкаче отпевати и као бећарце. Теби је то управо пандан-радња у стиху из једне твоје књиге: „и уд о уд се таре“.

Јокача Зикача се „спрда/лапрда“ (ао, слатка глаголска миморимо!) и поводом Бранка и „посивелих краткодневничких обронака Стражилова“. Згражава се над лириком стражиловском. А како и неће кич-махер, кад као „инструмент химеричке и трансисторијске воље“, у антологији има већи број песама и од Лазе Костића, Владислава Петковића Диса, Велимира Рајића, Симе Пандуровића, Милутина Бојића, Растка Петровића, Радета Драинца, Душана Васиљева, Анице Савић Ребац, Милана Дединца, Александра Вуча, Душана Матића, Љубише Јоцића, Скендера Куленовића, Јована Христића, Душка Трифуновића, Милована Данојлића, Драгана Колунџије, Алека Вукадиновића, Рајка Петрова Нога и многих других. Јер, геније је „геније“, смирити се не да, па му ево Бранковог дистиха: „Стан' ниткове, стани несретнице,/ стани хуло, стан' безакониче!“

(2004)

НЕМА ЈЕДА, НИЈЕ ГРЕДА

Појавила се на енглеском језику нова *Злаћна іреда* на 82 стране, 43. број књижевног часописа, чудноватог гласила чланова Друштва књижевника Војводине чији је председник Јован Зивлак. Главни и одговорни уредник свих досадашњих бројева *Злаћне іреде* – опет Ј. Зивлак. Није познато да председник асоцијације писаца буде и глодур еснафског гласила, али, нема једа, стење ли стење шест стотина чланова ДКВ, подноси тешки бол скрајнутости, без иједног, за врховног генијуса, компетентног човека на месту главног и одговорног уредника *Злаћне іреде*. Нико није у бескрају Јовандеки раван.

Дакле, нова *Греда* – на енглеском! Антологијица поезије, прозе, критике и филозофије. Два чојка у једном, председник и главни и одговорни уредник, направили „панораму“ најбољега списатељског блага у Војводини, и шире, јер посегло се, тактички, и изван наших панонских граница. Уводна запетљана „Реч уредника“ из пера председника ДКВ – без потписа преводиоца, да би изгледало да главни уредник директно пише на енглеском језику! Засад ћемо се позабавити само поезијом, а у наредним приликама и другим жанровима.

Елем, који је сад распоред знаног нам двојца Зивлак-Страјнић у новом пројекту? Сад је Зивлак газда свега у *Греги*, spiritus rector покретних и непокретних игара и игрица, аутор, уредник, састављач, бог и батина, а Никола Страјнић – напакон уврштени антологијски песник са једном штампаном песмицом у левој ћошку 46. стране *Греде*. Узвратна захвала за Ницино досад учињено на пољу хаварисаног антологичарења.

Антологијски пресек поезије, најбољег што *Греда* нуди енглеском и светском читаоцу, обухвата ауторе из Војводине у

распону од Ј. Зивлака (четири песме) до анонимног банкарског службеника Драгомира Шошкића (једна)?! Између су песме српских песника из Новог Сада: Војислава Деспотова (три), млађаног Бранимира Бојића (две), свемогућег Николе Страјнића (једна) и сиротог Милана Ненадића (једна). Још четворица у небраном (киселом) грожђу Ј. Зивлака. Све у преводу Владимира Капора (рођ. 1976, Нови Сад). Ј. Зивлак у енглеску *Грегу* уврштава и поезију мањинских песника: Јаноша Сиверија (једна песма), Славка Алмажана (једна), Ђуре Папхархаија (две) и Вићазослава Хроћеца (две).

Председник ДКВ и шеф *Златне преге*, наравно, има убедљиво највише песама: четири?! Није ли уместо „песника“ Драгомира Шошкића и Николе Страјнића пре места било за следеће врсне песнике из Војводине који пишу на српском језику: Вујица Решин Туцић, Бошко Ивков, Флорика Штефан, Жарко Аћимовић, Јован Дунђин, Душко Трифуновић, Раша Перић, Перо Зубац, Момчило Параушић, Милорад Црњанин, Божидар Вујић, Добривој Вујин, Милорад Грујић, Марија Шимоковић, Милан Живановић, Владимир Копицл, Давид Кецман, Рале Нишавић, Татјана Цвејин, Радивој Шајтинац, Душица Павков, Иван Негришорац, Ђорђо Сладоје, Миленко Фржовић, Петар Јоксимовић, Душан Радак, Небојша Деветак, Благоје Баковић, Иван Даников, Перица Марков, Зорица Стојановић, Зорана Ђерића, Мирослава Алексића, Војислав Карановића, Симона Грабовац, Саша Радојчић, Ненад Шапоња, Гордана Ђилас, Милан Орлић, Радивој Станивук, Ото Хорват, Душан Батинић, Саша Нишавић, Јулија Капорњаи, Дамир Малешев и други. Могао је Јово Зивлак да им припусти бар по једну песму, било би ту и те како места, тек три-четири потрошене стране *Греге*, а вук сит и овце на броју. Не да Зики, главни мора бити!

С обзиром да је уврстио песме преминулог новосадског песника Војислава Деспотова, био је у обавези Ј. Зивлак, глодур над глодурима, да не заборави из Војводине (где председава Друштвом књижевника): Мирослава Антића, Павла Поповића, Гојка Јањушевића, Радета Томића, Борислава Милића, Душана Вукајловића, Славка Матковића, Богдана Мрвоша,

Мишу Авдаловића и друге. Није смео, мргодан, изоставити песнике Александра Тишму и Бошка Петровића! Ваљда, мисли Ј. Зивлак, довољно је овој двојци немачко говорно подручје где су им дела обилато присутна..

А кад се већ шалтерски поиграо са мањинским песницима, није смео да заборави Паља Бохуша, Јожефа Папа, Кароља Ача, Вјеру Бенкову, Пала Бендера, Магдолну Дањи, Јулијана Тамаша, Јоана Флору, Мирослава Дудока, Мирослава Демака, Каталин Ладик, Ирину Харди Ковачевић, Мартина Пребуђилу, Николу Шанту, Владимира Гарјанског, Наталију Дудаш, Илеану Урсу, Петруа Крдуа и друге. Могла је и ту да легне, такође, бар по једна песмица, правда би била намирена.

А Јовица Зивлак је онда посегао и за укупном српском песничком мапом па уврстио: Новицу Тадића (две песме), Радмилу Лазић (две), Драгана Јовановића Данилова (три). Тек троје из ко зна којих разлога, из бубња тренутне помодности. Нема у цветнику, то и бабе виде, песама Стевана Раичковића, Миодрага Павловића, Бранка Миљковића, Васка Попе, Матије Бећковића, Љубомира Симовића, Драгана Колунције, Раше Попова, Ивана Гађанског, Мирослава Данојлића, Ивана В. Лалића, Јована Христића, Бранислава Петровића, Слободана Ракитића, Даре Секулић, Алека Вукадиновића, Рајка Петрова Нога, Стевана Тонтића, Симона Симоновића, Драгомира Брајковића, Ранка Рисојевића, Ранка Јововића, Гојка Ђога, Радослава Златановића, Слободана Костића, Даринке Јеврић, Мирослава Максимовића, Крстивоја Илића, Бранка Чучка, Милосава Тешића, Милоша Комадине, Мирослава Цере Михаиловића, Драгиње Урошевић, Зорана Костића, Тање Крагујевић, Живорада Недељковића, Иване Миланков, Горана Станковића, Анђелка Анушића, Бранка Брђанина Бајовића, Мирјане Божин, Владимира Јагличића, Дејана Алексића, нема, нема... Али има Драгомира Шошкића и Николе Страјнића! Англосаксонски читалац ће, *Грегиним* лепим избором, имати, дакле, праву правцату, авај, лажну и рекеташку слику нашег песништва.

Антологије, панораме и разни избори постали су специјалитети познатог двојца Зивлак-Страјнић. У новом цветничком

случају, распоред ових ликова је, као што се видело, сасвим необичан. Но, подсетимо се њихових ранијих улога у радосним пројектима. Зивлак – издавач, а Страјнић писац „лирских медаљона“ о песницима (о Зивлаку као једном од „највећих“ српских песника друге половине 20. века) у антологији српске поезије на немачком језику. Затим, Н. Страјнић – аутор, а Ј. Зивлак једини живи српски песник (авај!) у *Анџолоџији свейској ѿеснишѣва* свих времена. Потом, да не заборавимо, у *Крајској истѣрији срѣске књижевности*, Зивлак – издавач, Страјнић приређивач (прерађивач) дела преминулог Јована Деретића, аутор уметнутог пасуса о генију Зивлаку, који започиње одредницом „лишен музикалности“. И не само то.

Злајѣна ѣрега је, са искривљеном гримасом очигледног штеточинства, већ кренула, по науму главног пројектанта сопствене шупље славе, пут славистичких центара у свету, ка окрњеним и непостојећим катедрама србистике и где све не, али, богме, и у Стокхолм, у Краљевску академију Шведске, где већ заседа жири за највећу светску књижевну награду. Нова *Злајѣна ѣрега* носи јасну и недвосмислену поруку на енглеском језику: један једини има највише песама и о њему се најопсежније пише у часопису, он зивли у свакој пори пројекта. Дакле, за очекивати је да ће Нобелова награда бити додељена у Накову код Кикинде, у родном месту председника ДКВ и, дабоме, главног и одговорног уредника посивеле *Злајѣне ѣреге*.

ХРПЕ ПРАЗНИХ РЕЧИ

Вриједи живјети и борити се

Тито

*од оних рејких шћо ілегаху у очи.
уздуж и попреко шестарећи у домаји увек беше.
проучавао је маркса
чићао лењина
писао писма друговима
будан кад кидео се мості.
поод небом и у хладним закућцима
проницао је као ира засун смрті
и кад су ја иићали шћа сад валтер
одговарао је: „вриједи живјети и борити се“.
али са прозора са висине
іде леће само хрпе празних речи није іоворио.
и да и не оћкидао је из душе срца
из једне земље шћо прожећа је чистом вајром.*

Јован Зивлак

Три деценије од смрти Јосипа Броза Тита! У медијима, наједном, текстови, фељтони, шоу-програми, емисије, серије и разговори о „највећем сину“. Фениксовска штафета са Икаровим крилима из шест бивших република! Нећемо улазити у анализу како народ данас живи, а како је пре; шта је било, било је... Е, сад, да ли је – не поновило се, то је друга прича.

Згодна је прилика да се бескрају медијског праха придода и честица поезије. Наиме, познато је да су многи песници – не зна им се броја – посветили Титу своје песме. Да не говоримо о аматерским, радничким и ђачким прилозима у сузама радости и туге. Силне су песме компоноване, неке постале химне као оне из пера Ђорђа Балашевића *Рачунајте на нас* или, пак,

из гласа Здравка Чолића народна *Друже Тишо, ми ши се куне-мо*. Но, овде ће нас занимати уметничка поезија, она која пледира за вечни опстанак у књижевности и матерњем језику.

Како рубрика *Дуило дно* подразумева избор само једне песме, двоумио сам се између песама *Осмех у пролеће* Мире Алечковић, *То мајка више не рађа* Александра Секулића и *Вриједи живјети и борити се – Тишо* Јована Зивлака. Одлучио сам се за ову трећу, из више разлога, понајпре што аутор има надахнут есеј о Јосипу Брозу, који је нека врста ултра-свести о песми, о Титу и његовом делу, есеј који је написан у дане кад и песма, почетком маја 1980. године. Дакле, ради се о комплементарним творевинама, идеалним за давање потпуније слике о чину и делу.

У време кад су песници као деца на мед летели да пишу песме о Титу, Славко Гордић ми је у пролеће подалеке 1980. године, у дане Титове болести, затражио да за *Лешојис Машице српске* напишем песму о Брозу. Мој уважени професор, у то време члан редакције задужен за поезију (касније ће постати дугогодишњи главни и одговорни уредник најстаријег нашег часописа), 1979. године у *Лешојису* објавио је озбиљан приказ моје прве књиге *Мајерњи језик*, под називом *Песништво без љепрасуда*. Још нисам био код Гордића положио предмет теорија књижевности (први део), те објављивање критике о првенцу беше ми велика част. И о другој књизи, *Линије на глану*, која се појавила баш у дане Титове сахране, Гордић ће у *Лешојису*, крајем те године, објавити текст *Лирско језиро сашире*.

Професоров позив ме изненадио, био је поткрепљен похвалом да сам даровит млад песник и да свакако треба да напишем песму о Титу. Сам не бих никад ни помислио, али, ето, професор ми беше сувише битан, чак сам осећао и неку врсту дуга према њему. Он ме је с *Мајерњим језиком*, иако услов беху две књиге, примио у тада јако Друштво књижевника Војводине.

Становао сам код тетке у барацти тик уз насип канала Дунав-Тиса-Дунав, у собичку без грејања, са купатилом удаљеним триста метара у другој радничкој дрвеној потлеуши бродарског предузећа *Иван Милушиновић*. Целу ноћ сам се

превртао и знојио у сиротињском кревету, ђаволак понуде није ми дао мира. Песничко биће се опирало, нисам могао ни словце написати у славу Броза.

И у загребачком часопису *Око*, који је уређивао Горан Бабић, појавиле су се пуне стране песама југословенских песника, међу којима и овде предочена. Прочитавши је у редакцији *Поља*, где смо се, ми непознати песнички, окупљали с коца и конопца, нешто ме здухачки стезало у грлу да сам нико и ништа, јер не умем (и нећу) да напишем песму о другу Титу. Главни уредник *Поља* је наглашавао да је његова песма, *Вриједи живјети и борити се – Тито*, најбоља.

Сад кад су године прошле, тридесет – ни мање ни више, о песми *Вриједи живјети и борити се – Тито* могло би се казати понешто. Временска дистанца је успостављена, песму можемо сагледавати из разних углова. Бавићемо се, дакле, песмом, а не личношћу аутора.

Песма припада тзв. цитатној књижевности, јер већ у наслову наилазимо на цитат из Титових наводних изјава: *Вриједи живјети и борити се*. Испод ијекавског наслова стоји – *Тито*. Е сад што се фраза *Вриједи живјети и борити се* није остварила (од Титовог дела ништа није остало), то је други фон приче. *Велики човек без дела*, како рече знаменити савремени песник, један од ретких што нису посветили ни један једини стих председнику СФРЈ.

Одмах после првог читања песме примећујемо три имена: Маркс, Лењин и Валтер. Уместо Енгелса из чувеног трилинга, напрасно се појавио Валтер (да ли је то онај што брани Сарајево или Валтер у Москви који ће касније постати Тито, остаје нејасно). Сва три имена исписана су малим словом, што припада поетичком механизму аутора; он песме исписује малим словима (нећемо улазити у то да ли се плаши недоумица око исписивања великих). Све скупа – песничка слобода! Но, сећамо се једног стиха Вујице Решина Туцића из култне му прве књиге *Ја је у личној љусци*, који гласи: *Маркс, Енглез и Лењир*. Није ли се аутор предочене песме о Титу правио Енглез? Не верујемо, беше преслатко идеолошким лењиром повлачити црте Титовог портрета.

Примећујемо, затим, неколико необичних речи које искачу из лексичког стандарда песме: шестарити, домаја, закутак и засун. Ту је и чудна метафора *душа срца*, и још чудовитија с поменутом речју, *засун смрти*. Смешка нам се и синтагма *хрије љузних речи*, која ће постати насловом овог текста.

Често се да препознати кад песник пише вештачки, са *Речником* у рукама. Тако две речи: *закућак* и *засун* налазе се близу једна другој – под словом з. Тим словом почиње и презиме аутора песме. Нека врста узвишеног нарцизма, листати вокабулар и писати песме. Требало је, дакле, наћи непознату лексику и њоме засенити остале обичне речи, у најлонским рукавицама извршити тзв. онеобичавање језика и пренути читаоца из сневачког пувања, онако – скоро па немачки, као Хелдерлин. Тако и глагол *шестарији* и именица *домаја* напрасно су хрупили из *Речника* у патетично (и артифицијелно) ткиво песме. Но, окренимо се сликама и идеји песме.

Како да протумачимо прва два стиха: *од оних рејских ишо ілегаху у очи./ уздуж и ѿпреко шестарећи у домаји увек беше*. (Нећемо сад о аористу *ілегаху*.) Орлови и соколови шестаре у висинама. Тито је, видимо, птица грабљивица која, *уздуж и ѿпреко*, у висинама шестари над постојбином (домајом) и чува је од непријатеља којима пре тога гледаше у очи.

Затим, *іроучавао је маркса/ чишао лењина/ іисао іисма друіовима/ будан кад кидео се мосі*. Поновићемо, недостаје Енгелс, али нема ни Стаљина, мада синтагма *іисма друіовима* призива Јосифа Висарионовича Џугашвилија, којем је, наводно, Тито послао депешу са оним чувеним *Не*. Касније се испоставило да би Југославија била прегажена совјетским трупима да није избио Корејски рат, па је СССР сву војну силу окренуо према том делу света. Дупло дно историје!

Слика моста што се кида јесте призор из партизанског филма *Мосі на Нерейви*. Међутим, желимо ли овом стиху дати виша својства, у знаку поете пророка, онда аутор песме има прекогнитивна својства: предочава рушење мостова на Дунаву и другим рекама током бомбардовања Србије 1999. године. Poeta vates!

А онда, *ѿог небом и хладним закуѿцима/ ѿроницао је као иѿра засун смрѿи/ и кад су ѿа ѿиѿшали шѿа сад валѿер / одѿова-
рао је: „вриједи живјеѿи и бориѿи се“*. Сматрамо да није треба-
ло стављати двотачку нити наводнике поводом синтагме
вриједи живјеѿи и бориѿи се, јер аутор све време, рекосмо, ко-
ристи поетички цакизам којим избегава да осим тачке упо-
треби остале интерпункцијске знаке. Осим тога, у наслову се
већ види, рекосмо, да је то цитат који, обновљен у песми, ис-
кључује наводнике. У једној полемици око песама овог ауто-
ра посвећених Титу, Небојша Васовић је упитао: *Да ли је он уѿ-
раво у наведеном бисеру срѿске лирике био реалисѿа или
ѿосѿмодернисѿа?*

Затим, видимо једну правописно-граматичку грешку: по-
грешно је написати *закуѿцима*, јер глас *ѿ* садржи у себи честице
гласа *ц*. То се зове губљење сугласника, па се пише – *закуцима*.
Као на пример реч *загаѿшак* (задацима). Дакле, кад се сугласник
ѿ нађе испред сугласника *ц*, нестаје. Али, пређимо преко тога, ау-
тор може да се брани песничком слободом. (Закутак је иначе ћо-
шак. Аутор каже, *ѿог небом и хладним закуѿцима*. Хм?!)

Ево нама мистичне метафоре: *засун смрѿи*. То би могло
нешто да значи, али шта? Поготово је тешко спознати шта
представља цео стих: *ѿроницао је као иѿра засун смрѿи*. Поред-
бени механизам, *као иѿра*, нема никакав смисао. Засун – мала
грета која се ставља иза затворених врата. Нејасна метафора
служи, по свему судећи, да појача панегиричку мистифика-
цију прерано умрлога Тита.

Наш *poeta vates* каже потом: *али са ѿрозора са висине/ ѿде
леѿе само хрѿе ѿразних речи није ѿоворио*. Ови стихови су,
наједанпут, нихилистички (!), у опреци са сликом орла или
сокола који шестаре висинама. Наиме, чудом се појављује
прозор, негде у висинама, можемо претпоставити да се отво-
рило небо *ѿде леѿе само хрѿе ѿразних речи*. Тито је обично го-
ворио са висине, у симболичном и буквалном смислу, па је
нејасно зашто са тог прозора *није ѿоворио*. Можда зато што
леѿе само ѿразне хрѿе речи. И да и не, казаће песник у на-
редном стиху.

И заиста, *и да и не ошкидао је из душе срца / из једне земље шћо прожећа је чистом ваћром*. Ево нас у најкреативнијем супстрату језика, у метафори *душа срца*, коју обично изговарају грађани кад не могу да изразе, да *ошкину* своје одушевљење пред неком појавом што их озарује и чини непојамно срећни-ма. Ово је нека врста квазиплеоназма, немогућ вид говора, нешто као труло таутолошко срицање великих жеља. Не иде ни обрнуто: *срце душе*, једноставно, не ваља, тако се не *ошкида* до-бра метафора. Мада за неке кажу: откинуо човек.

Стих: *из једне земље шћо је прожећа чистом ваћром*, мо-гла би заиста бити прекогнитивна сила *poete vatesa*. Слутња распада бивше домаје у ватри оружја ЈНА. Стих је то завршни, наравно, он тражи наднесену бригу о његовом правом значењу, он заобљује контуре целе песме. Но, да нам не би било приго-ворено да вадимо стихове или целу песму изван контекста, по-моћи ће нам, како на почетку рекосмо, есеј овога песника о Титу, *Ошћаје да живи*, есеј који је на дан председникове смрти упућен маршалату у виду филозофско-политичког телеграма-трактата којим се објашњава председникова харизма, а тиме и порука у песми *Вриједи живјети и борићи се – Тићо*:

Величина *Тићовој дела* је у *ћоме шћо* је он био на челу *револуције*, која се *дешавала и дешава се* мимо свих оних *лои-ка шћо су захћевале да наш ћућ и наша аућенћична борба буду ћек одблесак једној сценарија сћвореној за све и за сва времена од једној и јединој нећорецивој ума окруженој мићо-лошком ауром вечностии. Тићо није веровао у *ћакве мићове*, јер он није *дошао из мића*, он је *дошао из свећа*, из једне земље која је *до сојсћивене слободе, до ћрава да оглучује о себи – да изћраћује брајсћиво и јединсћиво народа и народностии, да буде на истћоријском ћућу еманципације и радничке класе, да сћвара услове за срећу свих својих синова – дошла кроз судбин-ске ћоћресе и каћаклизме, и кроз које су мноји ћрошли дајући више од живоћа. И заћо Тићо и нећово дело не моју живећи у мићу, не моју бићи сажетии у ћричи, јер онај који је на *ћако одћоворан и визионарски начин ћрадио нови свећ*, *ошћаје да живи у свећу*.**

Овде песник, поред осталог, видимо, полемише са чувеним виђењем Бранка Ћопића који је на дан Титове смрти рекао: *Тишо је неустрашиви див који је дошао из народне бајке, извршио посмртно дело ослобођења и поново се враћио у бајку*. Наш поета пориче ту могућност и супротставља се писцу Јеретиичке приче, не да на маршала који је, зна се, нападао Ћопића, па истиче: *Тишо није веровао у шакве мишове, јер он није дошао из миша, он је дошао из свећа...*

Перући сопствену биографију, ових дана се појављују сећања нашег песника, под називом *Паралаксе – Листини из Скиџије*, где поред осталог каже: *Улазим у канцеларију ЧК (Чедомира Кеце), он седи за столом, а изнад је појрсје вође на дрвеном парайешу које је шако послављено као да му лебди шик над лавом. Призор прошескно напашава и ошкрива снажну везу поданика и његовог идола. Јасно је да моћ вође почива на уму пошчињених. Чујем како ЧК вођу ословљава као Сшари. То је идеолошка охола инштимизација која позајмљује биолошки језик и која каже: наш Сшари, ни смо с њим на ши, ми смо са историјом и живошом на ши. То је језик који је до екстрема довео ПП (Перо Зубац), некад знаменићи ештрадни лиричар, који је написао да воли вођу више него биолошкој оца.*

Маринко Арсић Ивков, аутор чувене *Анџологије српске угворичке поезије*, поводом масовног писања песама и ода Титу, о песницима каже: *Заузврат, од режима су добијали положаје, признања и разне бенефиције. Та болесна симбиоза кулминирала је у време Тишове смрти, када је у једном једином дану севано на хиљаде шаквих песама... То је један од најнижих моралних падова у историји књижевности... Како ће песме звуче данас, у време када најмлађа генерација и не зна ко је био Јосиф Броз Тишо?*

Ово питање је, заиста, релевантно и може да нам послужи као одскочна полуга у тумачењу предочене песме. Песнички субјект је, истина, написао још једну песму посвећену Титовом режиму, *Ова земља*. Нећемо цитирати њене стихове да не бисмо прекршили правило рубрике *Дуило дно*. Тај бисерчић остављамо за неку другу прилику. Али ћемо додати још неколико

реченица из најновијих сећања нашег поете: *Уредник листића О (Око) из 3 (Загреба) тражи да најништем ђесму ђоводом смрђи друк Т. Кажем ГГ (Горану Бабићу) да нисам никад ђисао сличне ђесме и да сам невешћи у ђоме, да најпростио нећу бићи сјосо-бан да му удовољим. Ми, ево, подсећамо да је наш песник три године раније објавио песму Ова земља (Братство-јединство, Нови Сад, 1997). Невини песник сећа се даље: На крају ме из ре-ђионалној савеза комунистића зову и ђодсећају да је време да ђо-шаљем ђесму.*

Рубрика *Дујло дно* тражи да додамо још песникове есејистичке свести о Јосипу Брозу, како бисмо до краја разумели хрђу ђразних речи у песми *Вриједи живјећи и борићи се – Тићо*. Дакле, да видимо шта се то крије испод дуплог дна акције једног песника стасалог у време Титовог режима:

Тићо је великан исћорије, исћорије коју је сћиварао са најђрођресивнијим снајама једној времена у својој земљи и у свећу. Јер, кад је Тићо у ђићању, исћорија није мојла са својим ђошенцијама бићи сила чијем смо слејом дикћиаћу ђрејуш-ћени на милости и немилости, ђек као храна којом она задовољава сојсћивене ајећићије. Ајећићићи овакве исћорије, ајећи-ћи су мећафизике која инауђурише једну нехуманисћичку консћелацију, јер човека, нацију, класу – једном речи смисао ђудској ђребивања у свећу – своди на јоли инсћрументћ химеричке и ђрансисћоријске воље која ради своје. Тићо је ђакву лојику која је рачунала с нама без нас револуционарним делом довео у ђићање. Он је исћосћавио и ђрактћиковао револуци-онарну ђраксу која је рачунала, ђре свећа, са човеком као субјек-ћом исћорије, исћорије са ђуним смислом, која се, као ђаква, ђо ђрви ђућ одвијала у нашим ђросћорима измашћана рука-ма и крвљу наших народа и народностћи.

У метафизичким апетитима аутора, примећујемо једну та-утолошку синтагму ђрактћиковао револуционарну ђраксу. Неће-мо злехудо приговарати, јер песник, вероватно, зна шта инау-ђурише. Нема сумње, да је наш поета имао велике разлоге да напише чак три творевине посвећене Јосипу Брозу Титу. Шта је од тога остало? Маринко Арсић Ивков је рекао своје: *Сћихове*

који су до бесмислености величали „бесмртној вођу“, изједначавајући га са божанством, Сунцем и вечношћу, не може да остави ниједан анџололичар људске плућности.

А аутор овог тихог текста имао је, у дане Титове смрти и сахране, велике проблеме управо са поезијом која асоцира на Јосипа Броза, ствара алузије на његову громадну личност. Наиме, књижевни лист *То јесћ*, на чијем је тада био челу, који је требало да изађе у мају 1980. године, није се појавио због *ојасних* прилога. Заустављен је процес штампе, а главни и одговорни уредник, делимично и остали чланови редакције, позвани су на силна рибања.

Проблем је била песма *Цар* Херберта Збигњева, али и проза *Фрањин бунар* Јована Радуловића и *Штака* Ђуре Ђуканова. Кетмановски цензори придодавали су и песму *Млинар* Збигњева Херберта, јер је Тито је у Русији у време Октобарске револуције негде, наводно, радио као млинар.

У песми *Цар* Збигњев Херберт говори о неком цару који је волео да се слика с децом, да иде у лов и на путовања, о цару чија *маска* виси у свачијој кући. Ничим се нису могле отклонити алузије на Тита, залудан је био мој покушај да објасним да је то све случајна коинциденција, да књижевност, поготово поезија, нема линеарне спратове тумачења. Најежене очи испитивача ишле су све даље и даље, шириле се и згуљивале кожу с лица. Један бивши декан је рекао да би ме Новосађани каменовали да се *То јесћ* појавио. Јер, и у прозном фрагменту *Фрањин бунар* (из књиге *Голубњача*) виђен је Титов отац Фрањо, а у причи *Штака* – златна штака коју је требало Тито да носи после ампутиране ноге.

Кратко, као бивши главни уредник *То јесћа*, три године потом нисам могао добити никакав посао у Новом Саду, поготово не у *Пољима* где су ме, иначе, видели многи писци. У *Стеријином позорју*, на пример, комисија ме је, после стручног теста за место књижевног референта, одабрала као најбољег од тридесет кандидата, али збор радника *Позорја* одбио с образложењем да сам ја био онај уредник *То јесћа*. И не само то – до Београда је ишла шапа проказаности. Земљак ми на челу

Филмских новосћи, писац партизанских фељтона и романа, кад је чуо моју исповест, уплашио се, окренуо главу и одбио да ме прими на место обичног службеника. Нисам боље прошао ни у *Просвети* на конкурс за место лектора, иако сам био њен писац. Да сам имао написану песму о Титу, све би било другачије. Али, вредело је живети и борити се.

ОНТОЛОГИЈЕ МЕЂУ ЗЕЛЕНКАДАМА

**Или, како *poeta minor* (humanitas homo humanus)
филозофира о тзв. римованој поезији и о којечему**

Ни песник ни филозоф, Бошко Томашевић, докопао се поезије Милосава Тешића па осипа пањеве и каменице по римованој поезији. Са много „интелектуалне“ препотенције, овај уморни путник-Јевропејац, неостварени *poeta doctus*, љут што га матерњи језик не прима у своје крило, пили стабла и обрезаје гране лирике Милосава Тешића. Из гарежа своје пиљевине, он ликује, „како разумети стихове попут ових“: „Хвата олуј руј-цветове/ и српове за репове/ Сева сабља ја-бланова/ суром зором од олова / У згуснутом лудом трену/ пева жица у вретену.“

За ову поезију, Бошко Томашевић (у даљем тексту: БТ – својеврсна скраћеница за бетон) каже: „Избор речи условио је садржај“. Да, али, могли бисмо казати и – садржај је условио избор речи. Разуме ли то БТ? Не, он и даље струже, сече нокте на ногама, каже за Тешићеву поезију да је „кич, баналност“. А онда мудрује да је таква поезија „одраз ауторске немоћи да се у песми испева оно што је песми прече и *сајријадније* (сад збиља филозофира – прим. Н. Г.). Таутолошка синтагмица, „да се у песми испева... оно што је песми прече“, говори, управо, о ауторској немоћи БТ. У једној својој песми, пак, плеонастички каже: „мислим да помишљам“. Таутолошко-плеонастичког шљунка колико хоћеш. *Rerum omnium magister usus!*

С обзиром на то да се БТ у јавности оглашава, пре свега, као песник, погледајмо неколико примера његове „лирике“ и оценимо да ли је то интелектуални „кич“, како надувенко вели за другог: „ако икада икакав логос/ то може да разуме/ онда назад/ к свему/ као пре нечега“ (БТ: „Онда назад“). Или, пак,

ова генијада: „ако логос самилости дода овим/ речима вео сећања/ онда је сасвим добро/ ако икад не оде све то“ (БТ: „Ако икад не оде“). Вехементно, нема шта! Мртав језик, рекао би Бодријар ког БТ цитира као шурјака. Наведени стихови су, како би БТ рекао, „у оквиру раскошних и бројних моћи које човек поседује, суптилних радозналости и бројних спремности на разумевање свега што је унутар цивилизације створено“. *Ко о чему, баба о ушћийцима!*

Крије БТ своје римоване стихове као змија ноге, не зна ни да их има: „прозору једнаком одричући/ свакој светлости прозор скривајући“ (БТ: „Призор свеједно радостан“). Спрам десетерца противстављен једанаестерац. Може, ако је десетерац симетричан, а једанаестерац у јамбу. Али, БТ „версолоче“ шутира у задњицу, па неће понајбоље разумети натукницу. Римовање глагола с глаголом је најнижи аспект срока: одричући – скривајући. И сâм БТ реве: „То је опасан закон с којим неталентовани песници не могу да се носе и да му на песнички начин одговоре“. *Rose etiam inter vepres!*

А онда, о Тешићевој поезији која постаје „местом *рејиро-ірадноі љисања*“, Б. Т. комитетски филозофствује да је „карикатурална свест о томе шта треба да буду фигуре митске и културалне опстојности савременог српског песмовања, разгоревајући успут и једну колективну наративну анксиозност спрам света као завере, језиком аутистичким и посве неупотребљивим за поезију“. Концилијантна идеологија, свака част! Ево пандана у БТ-песмовању: „Близина је тако далека/ да је некада нема више/ понекад је још даља од мене/ који сам постао себи навика/ даљег од мене нема ничега/ даљег некада нема више даљег“ (БТ: „Никада нема више“). Дабоме, БТ цупка: „Дела која ограничавају приступ таквим увидима не могу се назвати делима достојним имена људске духовне творевине“. *Калойер-Перо, шћо вичеш, кличеш?*

БТ тера „хајдучију“, „Византију“, „Његоша“. За Бећковићеву поему „Ђераћемо се још“, царски каже: „Ми, искрено говорећи, нисмо разумели шта је песник поручио“. Протекторатор појашњава: „Усмереност на локално као такво не обећава и

прављење добре лирике“. Управо је супротно, Шејмас Хини, пишући „локалним језиком“ о жабама из завичаја, направио је светску поезију. Примера колико хоћеш. БТ-ђидија допљуцкује: „На другом крају светли оно универзално“. Мисли на себе и своју „песмовану“ талашику. Стога, призивамо „глобалну“ поезијицу која се гади матерње мелодије језика: „Да настави да оконча/ некако мање узалуд/ биће ионако узалуд/ да оконча ма како окончао“ (Б. Томашевић: „Није довољно“). И ово је, по њему, покушај песмовања битка бића у суседујућем сабирању песништва и филозофије“. А Хорације рече: Поезија је као слика! *Ut pictura poesis!*

Намрштени БТ мрмља за Тешића, Нога и друге да су „плебејског и племенског“ писма, назива их „бесмисленим ауторитетима“ и ауторима „неофеудалне поезије“. Припомаже се Јасперсовом „духовном ситуацијом времена“ и Хајдегеровим човеком „ек-систентним у отворености битка“. Као јевропејски и, тобож, српски нови Доситејчић, БТ се на сва звона, самозвано, уврштава у друштво светских песника међу којима се топло осећа: Рене Шар, Хорхе Гиљен, Ерих Фрид, Јандл, Борхес, Целан, Бекет, Буковски, Загајевски, Херберт, Хамбургер и дуги. Замишлите слику: луталица БТ на перону, с хамбургером у чељустима, чекајући воз за Инсбрук, носи у ташни књиге ових песника. Ако други српски путници то не чине, „маргинализују не само поезију једног народа, него поезију уопште“. Шаљивџија БТ не одустаје од „светске“ славе. Ех, да је рођен у Хајделбергу, поједе га проклетство Балкана. *Побрайшме, Хелдгерлине, дегер с Бошком у висине!*

Непостојећи БТ поспрдно утврђује да „академик“ Милосав Тешић, моја маленкост и слични „остају непреводиви на било који страни језик“, а уколико би се то, „којим случајем“, и догодило, тај превод би „била порука неког Ванземаљца“. Шта ли би на ово рекао Момчило Настасијевић? Без матерње мелодије језика нема поезије ни у једној тачки на „земаљском Глобу“. (А песме су ми, Боле, преведене на разне језике). Као жанр, поезија је најдубље творевина националне парадигме, матерњег језика, а тиме, по својој природи, етноцентрична и независна.

Не у пежоративном смислу. Лепота поезије је управо у привидном хендикепу да је непреводива на друге језике. То не треба буквално схватити, наравно. Још је и Гете рекао да је превођење најважнији светски посао. *Veritas sempiterna est!*

БТ грубо поједностављује ствари, дели поезију на неримовану и римовану. Стицајем лепих околности, моја маленкост пише и једну и другу. То губи из вида „свемогући“ БТ кад прима инструкције од кривоног татора. Римовану поезију немогуће је, по њему, превести на други језик, а неримовану, да. Јер, БТ не пише римовану, осим кад се поткраде. Судећи по домету његове трагикомичне поезије, превод је немогућ, јер је импрегнирана празнином. Евентуални „препев“ био би ирелевантан у односу на предлогак осим ако, чудом, не би био допеван вештином преводиоца и тиме, колико-толико, заташкани бројни слепи рукавци и Роршахове мрље. Ево „уста пуних“ мекиња из поетско-мисленог корита БТ: „Како о томе као трезвен човек/ да мислим да помишљам да зађем/ у дубоке онтологије међу зеленкадама“. *Окрени је, обрни је, није наша, љреведи је...*

Дистиси Милосава Тешића, као „отпадак“ и „рецидив“ традиције, уствари су, култивисана и остварена поезија у матерњем језику, у сваком смислу, и као садржај и – форма, лирски медаљон оригиналне поетике, јаким симбола, увезаних семантичких кодова. А примери БТ-поезије еклатантан су случај неталентованог стихоклепства, згубиданског покушавања да се, главом кроз зид, по цену и духовног проституисања, оствари „песнички“ говор изван матрице матерњег, лешина церебралних излучевина, снобовски „мртви језик“, незнабожачки „псалми“ вапијућег у пустињи глуве салијеријевштине. БТ би да ресантимански подучава и дели лекције по задатку, да изиграва паметњаковића са иностраних симпозијума без преноћишта, увек са мањком дара за стих – а године дебело притисле. Он не проговора из сопственог бића, већ из хабитуса напавирчене околине која га више не тапше по рамену. Када се поводом његових увида све сабере, добије се „широк разјапљен гладак/ пол између ничега и ничега“ (БТ: „Више ништа“). *Non verbis, sed factis opus est!*

ХАМБУРГЕРАШ И ФАТАЛНИ ПРЕВИДИ

Или, како се спетљао лажни песник-теоретичар и показао сенилност и мржњу као основне принципе својих чувених симпозијумских „онтологија међу зеленкадама“

Увелико изван теме коју је отворио, чекајући месец дана да ми нешто одговори по савету полувидљивог дугоруког татора, разбијен на парампарчад и без одрживог концепта, немоћан попут сезонца ком газда пролонгира цркавицу, Бошко Томашевић (у даљем тексту: БТ), поред осталог, прави у свом тексту пустопахан превид какав се не догађа ни почетницима. Превид који говори о надувенку мутног етичког профила, о неталентованом полемичару који не уме да у логичан след ствари доведе сопствене изјаве и тврдње, о самозабору који му, застрашеном, као психотична врста тлапње, ето, дозвољава да меље којешта и свашта – па и у корист сопствене штете.

Који је то превид? И зар је могуће да му се уопште догодио? А он – уштогљени *poeta doctus* никад промовисани *laureatus*, чувени анонимни БТ, скрајнути пишчић у крилу матерњег језика, намргођени *poeta minoris*, чланкописац који моли и куми да му буду објављени вакумирани текстови. Да ли одмах да кажем о каквом превиду-грешци је реч? Нека високопарни уображеник БТ, ипак, за трен сачека, још који редак да прочита. Чему нестрпљење, толико тога га је мимиоишло на књижевној мапи, нико га не узима озбиљно, па неће ни ово утицати на каријеру у седмој му деценији живота на прагу.

Његов фатални превид је грешка таквог формата да заслужује да неко време буде прикривена, за његово добро, пролонгирана као ретко зверле смушености. Пре откривања чуда невиђеног, ево БТ-стихова као својеврсни омекшивач и увод у разбијање зебње: „кад само помислим/ на тај 'фекалски затон'/"

судбе и молитве“ (БТ: *Зајим Ђоново*). Мртва птица са угаслим очима, што би рекао један врсни малтерашки сезонац.

Разумем страх и шокираност БТ могућношћу да неко цитира ледену скраму његовог ничег, али, ипак, толику неозбиљност мало ко је могао да очекује од прелестно начитаног хамбургераша. А БТ би тако жарко желео да буде песник у спрези са филозофом, андрогинско чудо духа. Објавио је брдо херметичних збирчица (нико се, притом, не може сетити ни једног јединог наслова). Симпатичан је то симпозијумски комарац чије зујање има и овакве небулозе: „понављање дозлабога досадно/ тако да ми понекад дође да ме/ после оноликих васкрсења/ више у тај глоуб и не пусе“ (БТ: *Зајим Ђоново*). Дакле, шта је то тако големо БТ учинио против самога себе? Да ли да коначно саопштим или да још „тера м кера, цуро моја бела“?

Заборавио БТ да је за поезију Милосава Тешића, у иницијалном тексту „Песник једне димензије“, рекао да је она „кич и баналност“, дакле, окарактерисао ју је најнижим могућим оценама, нулом. Али, где чуда, у свом новом тексту, „Зашто постоје лоши песници и зашто не (радије) ништа“, БТ наједном открива да Милосав Тешић, ни мање ни више, „има једну антологијску песму“ и да се она зове *Rosa canina*. Невероватно, „кич и баналност“ изнедрили антологијску песму! Податак за Гинисову књигу. „Кич и баналност“, дакле, постале мериторне координате врхунског квалитета?!

После овако крупне сметености и квара у глави, БТ постаје посве неозбиљан полемички опонент. Никад није био ни кандидат за полемичара. Шта да радим с њим? Да га пошаљем академику Тешићу да се извини. Какав је, могао би то и да уради; снисходљив, шепртљав, сморен од возова без путних карата, премреженог Јанусовог лица у бригама, анксиозан, уљкав и депресиван. Збиља, шта да чиним? Све ми нешто непријатно: без мојих дриблинга, БТ постигао аутогол. Да ли да га милујем по косици, да га поново утешим Тешићем? Неће ли припомоћи ерудитни БТ-стихови? Хајде још једна туру на видело: *изводе нас скрућнуће/ у ову или ону кривицу времена* (БТ: *Све од ницеја више*)?

БТ се, ето, окренуо против самога себе, пронашао човек антологијску Тешићеву песму?! *Rosa canina*! Не цитира њене стихове, ништа о њој не говори, непријатно му да направи баш толико инфантилан потез, али то чини наводећи стихове из друге песме, за коју каже да не вреди ништа, да је ретроградна, племенска, византијска, као уосталом цела Тешићава и ина поезија. Ето ти часне људине, ћапизда час ово, час оно. Диван ментални слалом меланхоличног похађача јевропских округлих столова без пансиона. А, у ствари, и та друга песма је антологијска, јасно и ласно то показују римовани дистиси: „Златно ухо у магарца,/ Зује пчеле око Шапца,/ Жар огњишта и бундева/ Сахат хода од Ваљева“ (М. Тешић: *Шабац, Ваљево*).

Ко не верује, нека почита целу песму. Прошли пут сам на примеру Тешићеве поезије показао шта је врхунско у њој и зашто је остварена, што би БТ напрасно рекао – антологијска. Но, ево стиха из главне песме, који би могао бити БТ-манифест: *Из мене сјаји љива лугара* (М. Тешић: *Rosa canina*). Ипак је био ред да се читалац упозна бар са једним стихом антологијске Тешићеве песме по избору БТ! Додамо ли свему овоме и БТ лирско-филозофско просветљење, ето нам Ајнштајнове или Теслине формуле за живот и сан: „са граном ако грана не оде/ под теретом муње/ ако логос самилости дода овим речима вео сећања/ онда је сасвим добро/ ако икад не оде све то“ (БТ: *Ако икад не оде*).

У новом БТ-тексту, на површину испливава немоћ да се на било који начин одбрани „вредност“ његових стихова, немоћ која, потом, носи сомнабулно набрајање ствари и појава које нису везане ни за његову, ни за Тешићеву поезију, а нити за моју, којом се хамбургераш својски почео бавити, а богме ни за песништво Симовића, Бећковића и Нога које горким жаром, без мрвице духовитости, ироније или, пак, какве-такве гротеске именује као да им је свима стари сват.

Дакле, БТ не припада куражним писцима, млађим или старијим, свеједно, чија лакокрила инвенција плени хумором и сатиром, већ је то туробна „генијалност“ из које сипају један за другим умишљени говори припремљени за чин доделе

Нобелове награде. Кад-тад, нада се разрођени БТ том при-знању, иако у свом језику никад није добио ни једну релевантну наградицу. Зашто он није лауреат? Зато што није песник. И овога пута, дакле, његов текст је неинвентиван, досадан, сув и глувонем, преамбициозан и пун таштине, писан као небедљива молба за пријем на радно место шалтераша у новооснованом општинском одељењу за папање хамбургера у паузама. Ни БТ-поезија није боља, иако се трудим да му она колико-толико припомогне: „Мање је узалудно бити/ тамо живети једним другим/ животом мање тужним него/ јуче саставити простор дуге/ близине примаћи дахом своје воље“ (БТ: *Призор свеједно радосиан*).

Намрштени БТ сувише пежоративно доживљава синтагме: *национална ѡпарадијма* или, пак, *национална ѡензија*. Он такве синтагме смешта у митингашки контекст балканске стварности, ваљда, од силног хамбургерисања од Инсбрука до Прага где се понекад, истина, знао на улици прикључити и штрајкачима – произвођачима брзе хране. Заборавио неостварени филозоф да је поезија увек, и пре свега, у матерњем језику, не у преводу, па ма колико он добар био. Управо поезија подмлађује матерњи језик и непрестано шири његове капацитете и домете. Поезија највише, и опет кажем, и најдубље, не дозвољава да нестане језик у којем се остварује. Она га наново рађа и opleмeњује. Наравно, то се догађа код талентованих песника. У том смислу, као највиши облик писмености, поезија је најдубље творевина националне парадигме, духовна дисциплина коренског амблема по којем је уочљива и онтолошки препознатљива, а што ће рећи, то и деца с палачинцима на школском одмору знају, да без језика нема ни нације: језик – народ – држава. Отуда на Балкану, па и другде, толика јагма за „својим“ језицима, често вештачким, на уштрб истине и факата. Али, то је друга скаска.

Поезија се супстанцијално остварује у језику управо стога што је незамислива без тог медијума као парадигме националног. Она непрестано, на овај или онај начин, код сваког песника дотиче та питања и намах показује одговоре. Наравно

не буквално и плакатно. Притом, сваки прави песник зна, то БТ никако да схвати и узме за круцијално, да поезија у сваком језику открива скривену музику која је уграђена у значења, недељива од њих. И то свраке на конопцу за веш у пролетерским предграђима знају. Деструкција таквог погледа на ствари о којима је реч удаљава поезију од могућности да се оствари у свом тоталитету. Наравно, друга је школска прича о садржају и форми, о сваке врсте нијансама поезије као печата индивидуалности. Међутим, БТ себе у тексту назива „Ми – Бошко Томашевић“. Дакле, није шала, он нема индивидуалност, он је множина, његово величанство, превид за превидом, тачније – Грешка!

Као „светски“ писац, БТ би морао знати да повеља међународног ПЕН-а истиче поезију и књижевност као националну творевину по корену, која, наравно, не зна за границе. То се подразумева. Али, БТ би да буде дневнополитички актуелан, па дописује на својој цедуљи, за пријем на посао на реченом шалтеру, произвољности које су последица пнеуматски упарложеног беса и мржње. Отуда, ревносни хамбургераш БТ, мигреничан од непреверелог хмеља из минхенских пивница, голицајући пасуљастим брковима моје порекло, каже, подигнуте руке у висини главе, да сам се као „монтањарски Растињак“, рођен богу иза ногу, „спустио с брда у равницу, у цивилизацију“. Ово је, дакле, највиши облик тзв. инсбрушке интелектуалности, оне која се окитила, видели смо, драгуљима БТ-поезије. Но, БТ је и поводом Растињака, наравно, направио грешку, чак већу него код Тешаћа. За БТ и његову расну памет, ево тек податак да је Растињак, за сва времена, рођен у Панчеву, у равници, те није могао да сиђе с брда у „цивилизацију“. А и да је, па шта? Уосталом, где год да је рођен, увек је то драга планетица Земља.

У Срему, ето, има брдâ, тамо постоји део Митровице који се зове Мала Босна. Е, ту је, међу распеваним становницама пореклом из Босне и Херцеговине, најчешће име Бошко. Иницијацијски гледано, БТ изгледа сања и своје порекло, кад му се моје учинило толико битним поводом теме римоване поезије и њеног превођења на друге језике.

Не замерам ја хамбургерашу што се послужио тако ниским празнословљем, јер то се, ево још једног цитата, као заматак непрекидно указивало и указује у његовим песмицама: „све до ничега више када нема/ пењања када нема спуштања“ (БТ: *Све до ничега више*). Опраштам и желим да му сване каква добра певанија као јутрос у мом комшилуку из грла једног монтањарског гуслара: *Не зна човек где му је адреса,/ ђесме цмиздри из ђсихозе јаке,/ ено биџак из шлица исџреса:/ виде му се имџоџенџне длаке!*

НЕПИСМЕНИ БИТАК И ТУБИТАК

Или: Зашто ингениозни здухач Бошко Томашевић није научио да се по *Правойису срѣскоја језика* не пише „претстављати“, већ „представљати“

Симпатични, а, ипак, до панике озлојеђени, Бошко Томашевић (у даљем тексту: БТ, дабоме) показује елементарну неписменост од које човеку надиру чудне примисли. Где је седео у школској клупи, и с ким? Лични је пријатељ Хамбургера и силесије светских интелектуалаца који, истина, никад нису чули за њега, а не познаје основе матерњег правописа. Пропуштао сам да припоменем БТ-неписменост на елементарном плану и у ранијим одговорима, све верујући да ће БТ узнатредовати читајући моје текстове, али он и даље прави катастрофалне превиде, импрегниран мржњом као основним погоном делања. То више нису превиди типа „антологијска песма“ Милосава Тешиха спрам (БТ би напувано рекао *ілеге*) „кича и баналности“ истог песника (што је суви *contradictio in adjecto*), већ је посреди гола неписменост логодијареичног БТ, мајстора за просипање перја са умишљене висине квазиучености.

Али, опрез, читаоче! У свом тексту, при крају луциферовске канонаде, трапаво, а надмено, најављујући мој нови одговор, прашњави БТ изиграва митингаша приправног на све, па вели: „Приметимо ли у првој реченици неписменост и просташтво, следећу нећемо ни читати.“ Охо-хо, оградио се човечуљак, неће, вели, ни читати. Шта ако ово применим на његовом тексту? Значи ли то да не би требало да читам његову гневну кајгану печену на демонијади голе мржње? Хоће ли га бумеранг стрефити? А ја, ево, већ у поднаслову свога текста, нудим читаоцима БТ-неписменост као мерило његове следе видovitости. Коначно, прорадио БТ – *poeta vates!*

БТ би да полемише, а не зна то да ради, прелази границе и дува смрдљиво изван иницијалне теме. Научнички свитњак му млохав и лојно масан од зноја, воња на менталну брабоњштину. Ни ђаче из његовог лепог завичаја не прави такве грешке. Не бих чак да их ни наводим, нити да плачипевца срамотим, али његов одговор мојој маленкости толико је „моралан“ и „тачан“, да напросто и ја морам бити коректан и ђудоредан, поштовати његово племенито ђудикање без иједне псовке, увреде, плувања илити, пак, халуцинантног лажидрања. Онако из прикрајка, све у децјем стиђу, тек ћу припоменути мутавом галамцији да не стоје ствари тако како он то, подригујући од хамбургера са прашким белим луком, прижељкује, зида и, скривено, дозићује са колегом грађевинцем који је сваки разред средње школе похаћао две године, а да, притом, и даље не само ништа не зна о циглама и малтеру, већ никад није научио како се и кад исписује велико слово, па своје „песме“, редом, исписује малим.

Дакле, у свом горушичавом тексту, БТ пише: „Српску књижевност не *йрейстйављају* (подвукао Н. Г)... “ и тако даље у сомнабулној изведби БТ-квазизакључка на тему ко је данас *би-ййак*, а ко *йшубиййак* савремене литературе. Но, то је друга прича, не бих је сад ни потезао. Довољно је погледати списак имена српских песника које БТ наводи, уз изузетке, све раван до равнога појац над појцем. Од Момира па до Нице силног, па све му до Цмиздре преобилног!

Тачка 76а *Правойиса срйскоја језика*, која предочава правила једначења по звучности, каже: „Сугласничке скупине *гс* и *гш* никад се у писму не једначе.“ Па су у *Правойису* наведени конкретни примери: *огселийи се, огсйуийиши, йогсећи, нагсйре-ишица, йредсйавийи, йредседник, ђудски, сугсйво, йосйогсйво* и друго. Управо је у *Правойису* наведен глагол *йредсйавийи*, који неписмени БТ исписује, видели смо, као *йрейстйавийи*, односно, *йрейстйављаийи*. Он пише *ййс* уместо *гс*?! Залуд Инсбрук, залуд зеленкаде, кад правопис нема учит` каде!

И шта сад рећи о голуздравом опоненту? Цар је го! Опет нелагода, као поводом његове тврдње да Тешић нема па онда,

одједном, има антологијску песму! Да ли је писмен или неписмен БТ? Децо, шта ви мислите? *Poeta minor* БТ показује, дакле, и основну школску неписменост, а хтео би да харчи по српској поезији и књижевности, да дели лекције, да набраја своја гостовања по јевропским градовима и „округлим столовима“. Све излазећи из теме, прелази у туђе приватно поље и навлачи немачки шлем са цревом у рукама, из којег шикља отровни гас пун психотичне јаре. Овде ће и те како да легну чувени БТ стихови: *Мање је узалудно биџи/ џамо живеџи једним груџим/ живоџом мање џужним*. Евгеније Томњегин!

Полувидљива дугачка рука, без праве адресе, шантаво припомаже растројеном БТ да сам себе прогласи генијем. У тексту БТ каже оно што нико нормалан никад ни у сну не би рекао. Нема дијагнозе, наковски друже, која то може именовати. БТ вели сам за себе: „И, дакако, нити претходни, нити овај век у српском песништву неће моћи без Бошка Томашевића“. Тако БТ о Бошку Томашевићу! „То мајка више не рађа“, рекао би насловом чувене песме Александар Секулић, поводом смрти Јосипа Броза Тита о којем је БТ-тутор написао две познате оде и један есеј-телеграм, са плеоназмима као највишим обликом поскорупљене јасперсовштине.

Али, не зауставља се ту расна памет антологијског БТ, о ком нико никад није написао релевантан критички текст, већ диктаторски, у знаку трагикомичног „Ми – Бошко Томашевић“, даље самопроглашава да ће се „у српском, али и у европском песништву мерити време до мене и од мене“. Бравојка, Милојка! Дакле, од БТ до БТ?! И ово мајка више не рађа. Дођоши моји кажу: *Виђај блење алај љобенави, у бунар се јадан сџрмојлави!*

Иако је обећао у претходном тексту да више неће одговарати на моје („Ми ћемо причу... на овом месту да завршимо“ – БТ), нешто га љоћерало да, ипак, срља у провалију. Има један антијунак у чувеној *Синіеровој љричи*, који, кезећи се мекфистовски, манипулише младим и неискусним писцима, наговара их на зло. Иако нема ни факултет, већ само малтерску школу, антијунак мрзи све што има таленат, а прибира

и ждере салијеријевске паћенике типа БТ. У преводу са јидиш језика, тај јунак би се приближно могао звати *Злобан Живи Враї*.

Таквих се треба чувати, али израна, на време изаћи из њихове болесне орбите. Они знају да нису песници, зато прогањају друге којима је Бог дао таленат у матерњем језику. Али, БТ је остарио и нема времена за кајање. А једна ирска пословица, попут српске, каже да се таквом чојку, одиста, касно кајати. Сад се *йесмовани* прдак, са закашњењем, закачио за *Злобної Живої Враїа* не би ли обојица колико толико излечили комплексе и фрустрације због неостварене песничке животне мисије. Не може се лопатама истоварати вештачко језичко гнојиво по песничкој сцени, лажно ђубриво од којег никад нема и не може бити плода, и притом лагати и друге и себе да су родиле рајске руже. БТ се чак одрекао својих првих тзв. надреалистичких књига. Хоће човек да личи на Рилкеа који се одрекао својих двеју првих књига. Ти БТ-првенци би чак некако могли и да прођу у односу на ове „нове“ његове књиге. Ево поетског БТ-терцета из најновијег шињела: *га настѡави га оконча биће/ ионако узалуд йод временом,/ увек шу увек неїде*.

У Берлину сам, ето да чује планетарни анонимус БТ, имао привилегију да на Хумболтовом универзитету, две године задом, наступим као српски песник, одржим предавања о нашој савременој песничкој сцени, те да, посебно, у оквиру народне књижевности, говорим о ојкачи илити ојкању, које је својеврсни пандан јодловању што га затичемо у немачком говорном подручју, а што би остарели БТ требало да зна. Уопште се нисам сетио да припоменем смушеног БТ нити као српског песника, а нити као тумача ојкања, односно, јодловања, а нити као певача, јер га нема ни тамо ни `вамо. Ни песник ни ојкач, ни белетриста ни филозоф. Једноставно, у мноштву релевантних имена која сам наводио пред заинтересованим студентима славистике, никако није било места за непосредјећег Бетонираног. Нити ме је неко из публике питао за њега, нити су се моји домаћини професори љутили или тражили да га уврстим у низ незаобилазних. Јер, видели смо, БТ се налази у астралним висинама параноидних изјава: „И, дакако,

нити претходни, нити овај век у српском песништву неће моћи без Бошка Томашевића“. Ој, плането и векови твоји,/ од данас вам Боле судбу кроји!

Главати БТ не разликује службену употребу језика од књижевне. Заборавља „генијус“ да свака цивилизована држава има законом утврђена правила о службеној употреби језика, као и о химни, грбу и застави. Како у Америци или у Француској, на пример, тако и код нас, наравно. И у земљицама у окружењу. И тамо где се гладни БТ прикрада „округлим столовима“. Отуда, на пример, месингани натпис на улици, изнад улаза у простор разних удружења и асоцијација, факултета и сличних установа, исписан је службеним језиком државе. У нашем случају, то су српски језик и ћирилица. И то лојални грађани знају и поштују.

Метални натпис на зиду, на улици, није уметничко дело. Дабоме, књижевна или уметничка употреба језика подразумева пуну слободу и раскош свакога језика понаособ. Ту нема ни граница ни закона, уметничка слобода не признаје међе. Част ми је да сам као председник ДКВ био у прилици да многим уваженим колегама који пишу на разним језицима свечано уручим годишње награде и признања за животно дело. Нисам видео да је БТ икада присуствовао скупштинама писаца; био је с хамбургером у нахереној вилици на инсбрушким симпозијумима. Тамо му није пало на памет да се туче са законодавцем што на немачком језику стоји натпис на улазу у асоцијацију писаца.

Елем, нека БТ упита дугоруког ментора, Овна Злог Вука, који је био члан Програмског одбора РТВ (2006-2009), како ли је био исписан амблем покрајинске телевизије. Никад се дугоруки главоња није бунио што то беше ћирилица, нити коментарисао, јер нема муда, сав је у пасуљчићу међу нонама. Нити је тај исти кривоноги лажац дигао глас када је, баш у време његовог чланства у ПО РТВ, на зиду Радио Новог Сада, у његовом мандату, постављен ћирилични у металу натпис уместо вишејезичног (који беше чак без ромског и украјинског). Нити је ико дигао глас, а и зашто би, тако је по Уставу, шта да се ради, поштујмо државу у којој живимо. Тако поступа, чујем, и

Хамбургер на Западу. Ево спаса, ево нама БТ-поезије: *га јацам о живоју који ће доћи/ га мислим када јоо шјоо живојом зову*. Незналац правописних правила у Срба и службене употребе језика у европским државама, разгоропађени згубидан звани БТ, кука и над наградама које никад није добио ни за један једини свој смешни „поетски“ бедекер. Читаве салве увреда сипа на једну *Наирагу* као друштвени феномен, објашњава да она није ништа, да му и не треба, јер ће се, чули смо, „у српском, али и у европском песништву мерити време до мене и од мене“. Од њега до њега! За књижевно признање које му никад ни у једном облику није припало БТ каже: *Болница звана Наирага*. Ваљда се, полуписмен и преучен, у исти мах, толико навучао на жудњу за Наградом, нашмркао у нирвани њеног полувидљивог праха, да то његови стихови сликају и пре фиктивног му уручења Нобелове, дабоме. Ево ненаграђеног БТ-куплета: *као је коноја свих/ је коноја/ све сувљих/ који више жудње/ немају*.

Свашта ландара и бљује БТ по мојој приватној личности и муља којешта о мојој поезији. Али свестан је он да сам исувише харизматичан и разнородан, и као песник, и као људина. И зна он да ме не може свести на неколико песама које му по унапред задатом тематско-поетичком оквиру годе, како га раздешени татор упућује. И зна, нарочито сада, да ме је пребрзо и наивно пришио поетици која не захвата ни петину мога стваралаштва. Зна да лакокрило пишем и слободан и везан стих, а што је за њега мора над морама, незамисливи сан снова.

Зна БТ да је Саша Радојчић написао темељан и опширан поговор под називом „Песник разлике“ за један избор поезије моје маленкости. И зна да он призива критичаре, и Пантића и друге, ето му их, да би ту синтагму утемељио. И зна БТ да је *јесник разлике* највеће богатство и комплимент *par excellence* за једног аутора, за разлику од његовог фрфљања на једну једину мучну струну ничега. И зна БТ да је о мојој поезији писало десетине и десетине критичара и песника, у неколико стотина каталогизованих јединица библиографије која је неколико пута богатија од његове, и зна да су ми песме преведене на многе

језике, и зна он да сам поетички неуловљив, и да таман кад ме са својим дрек-газдом постави у једну координату, ја се винем у другу, у ину, измакнем у нове комбинације, иницијације, причине и језичке колекције, има ме и нема пред његовим превазиђеним и склеротичним погледом, пред његовом шантавом опцијом писања.

Нека њега „највећег сина“ у дијаспори сербској, са својом издрнданом „поетском“ талашиком, са превазиђеним тезама да су поезија и филозофија сестре. Можда и јесу за уплашене студенте којима то овај преиспољни пустилов дрви, али он ни једној ни другој брат није: „И, дакако, нити претходни, нити овај век у српском песништву неће моћи без Бошка Томашевића.“ Браво, мистеријо, *аве*, грмаљу језика матерњег. Берлин се тресе под твојом чизмом. *Није биџак шио ли и џубиџак/ БТ себи нанео љубиџа/ рукојис му нейисмени свиџак/ а карак-џер исџушен и – џлиџак.*

КИЛАВА НАМЕРА АНТОЛОГИЧАРА

Када кажемо „златни век српског песништва“, подразумевамо стогодишње обиље, различитост поетика и песничких судбина. Да није баш тако, показује антологија *Златни век српског песништва 1910-2010* Селимира Радуловића (Орфеус, Нови Сад, 2010), која на силу своди богатство једног столећа на узак (крњи) збир од двадесет пет аутора: Лаза Костић, Алекса Шантић, Јован Дучић, Милан Ракић, Владислав Петковић Дис, Милош Црњански, Момчило Настасијевић, Десанка Максимовић, Растко Петровић, Оскар Давичо, Васко Попа, Стеван Раичковић, Душан Радовић, Миодраг Павловић, Иван В. Лалић, Бранко Миљковић, Љубомир Симовић, Бранислав Петровић, Матија Бећковић, Ранко Јововић, Рајко Петров Ного, Раша Ливада, Новица Тадић, Ђорђо Сладоје и Иван Негришорац.

Антологиچار може да прави свој цветник како му мило и драго, његово је право да бира кога хоће, али ако књигу назове *Златни век српског песништва 1910-2010*, онда то обавезује и њега и издавача, такав чин објективизује приватне намере. Истина, приређивач је истовремено скратио и продужио „златни век“ за целу деценију?

Каква је то поезија која за сто „златних“ година не изнедри више од једне поетесе? Откуд само Десанка Максимовић? Нису ли у српском језику своје златне трагове оставиле (и остављају): Аница Савић Ребац, Дара Секулић, Даринка Јеврић, Мирјана Стефановић, Тања Крагујевић, Радмила Лазић, Драгиња Урошевић, Љубица Милетић, Ивана Миланкова, Злата Коцић, Гордана Ћирјанић, Мирјана Божин и друге?

Сачињена поводом стогодишњице смрти Лазе Костића, ова антологија (као до јој није до рођења и живота), немилосно изгони

и гура у страну незаобилазне песнике: Милутина Бојића, Душана Матића, Симу Пандуровића, Душана Васиљева, Радета Драинца, Александра Вуча, Ристу Ратковића, Милана Дединца, Танасија Младеновића, Бранка В. Радичевића, Павла Поповића, Виту Марковића, Божидача Тимотијевића, Милована Данојлића, Мирослава Антића, Душка Трифуновића, Александра Ристовића, Слободана Ракитића, Борислава Радовића, Петра Пајића, Ивана Гађанског, Алека Вукадиновића, Гојка Ђога, Вујицу Решина Туцића, Милана Милишића, Мирослава Максимовића, Драгомира Брајковића, Крстивоја Илића, Слободана Зубановића, Војислава Деспотова, Милосава Тешића, Душка Новаковића, Слободана Костића, Братислава Милановића, Златка Красног, Андреја Јелића Мариокова, Драгана Лакићевића, Небојшу Деветака, Милоша Комадине, Мирослава Церу Михаиловића, Николу Вујчића, Милована Марчетића, Милана Ђорђевића, Миодрага Раичевића, Владимира Јагличића, Драгана Јовановића Данилова, Војислава Карановића, Живорада Недељковића и друге..

Ево пикантерије: у антологији нигде Шпире Матијевића. Наравно, приређивачу не пада на памет да уврсти овог песника. Али је зато, као власник куће „Орфеус“, успео да убеди Мирослава Егерића да пошто-пото убаци Матијевића у антологију Српске поезије 19. и 20. века која се, сезону раније, појавила такође у „Орфеусу“. Селимиру циљ беху (само!) дебеле паре из дубоког цепа песниковог брата, газде Индустрије меса „Матијевић“. И, гле чуда, Селим-жбир и даље усмерава рад Фондације „Шпиро Матијевић“. Ваљда ће се газда отрезнити.

У антологији – само један песник за децу, Душан Радовић?! Добар ли је био друг са Матијом? Нема Љубивоја Ршумовића, Пере Зупца, Мире Алечковић, Моше Одаловића, Драгана Лукића, Слободана Станишића, Добрице Ерића и других? Приређивачево наглашавање да је у антологији реч о песницима „изнад праваца, покрета или школа, изнад углађених књижевних конвенција“, једноставно не стоји. Лицемерно делује исказ: „Сви песници одабрани у овој антологији, станари су исте куће, дакле, сви станују под истим кровом – под кровом српског језика“.

Ха, ха, ха, ха... А онда изјава у тренду – да су сви заступљени „истински европски песници, настављачи грчке и византијске духовности и културе“. Обори, јаро, шта би на то рекао незаступљени Јован Христић?

Српска поезија подразумева и прекодрински језички корпус: Ђуро Дамјановић, Бранко Чучак, Ранко Рисојевић, Коља Мићевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Ранко Прерадовић, Стевка Козић, Предраг Бјелошевић, Радмило Радовановић, Здравко Кецман, Анђелко Анушић, Боро Капетановић, Бранко Брђанин, Ружица Комар, Мирко Вуковић, Радомир Д. Митрић и други. Ако се овим песницима додају Скендер Куленовић, Бранко Ћопић, Драган Колунџија, Стеван Тонтић, Милан Ненадић и други, ето нам комплетније слике о огрешењу. Из Црне Горе нашао се само Ранко Јововић. Шта ће рећи Момир Војводић?

Ова антологија ради против свог приређивача (издавача), против књижевности и поезије саме, и напokon, против заступљених ни кривих и дужних песника који су се нашли у једном препотентном експерименту. Фарисејски претенциозна, незбиљна, груба и погрешно постављена, пуна покиданих нити песничког континуитета српског језика, она је пример лоше воље и килаве намере. Књига коју је појео сопствени наслов.

АНТОЛОГИЈСКИ ФАРИСЕЈ

Три дана пре појаве мога текста, 25. августа у *Полиџици* је изашао приказ антологије Селимира Радловића под називом „Златни век српског песништва“ из пера Зорана Радисављевића. Тај текст се завршава реченицама: „Реч је наравно о личном избору, што је право сваког састављача, али са 25 песника свакако није на целовит начин обухваћен *златни век српског песништва*“. Изостала су многа значајна песничка имена, која су стварала и оставила значајно дело у наведеном периоду 1910/2010.

То беше, дакле, полазиште за мој опсежнији приказ речене антологије, који је објављен у *Полиџици* 28. августа, под насловом „Килава намера антологичара“. Као познати апаратчик из прислушних канцеларија, Селимир каже да ми је „савезник била *Полиџика*, васкрсавајући, на страницама културе опскурни и заборављени дух Војка и Савла.“

Каснећи четрнаест дана са одговором (11. септембар), што је непознат случај у дневном листу, Селим-жбир обмањује читаоце („будући да сам био на одмору“) да није на време видео текст „Килава намера антологичара“, објављен 28. августа у *Полиџици*. Али, гле, господин Жбир је 4. септембра наступио управо на 39. Бранковом колу, на чувеном песничком турниру у шаху у Сремским Карловцима. Сведоци су писци: Горан Бабић, Желидраг Никчевић, Самир Садиковић, Владимир Јовићевић Јов... и судија Красноје Нотарош. Уздрман мојим текстом, пред сам почетак турнира обратио ми се у центру Сремских Карловаца прозуклим гласом: „Агресоре!“ На турниру се није провео најбоље, сурвао се дубоко испод тројице победника.

Вагао је данима, кукавица, да ли да одговори на мој текст. Жбиримир иначе користи лажну фору – да не чита текстове где се појављује његово име у негативном контексту. Но, „Килаву намеру антологичара“, прочитао је тај истога дана, и те како.

Не преза Жбирадул ни од чега, па ни од цитата из Библије, које сматра својим новим идеолошким оклопом: „Каквим сам судом судио да ми се таквим суди, односно, каквом сам мером мерио, да ми се таквом мери (Матеј, 7,2).“ Он верује да су библијски цитати исто што и наводи из *Кајиџшала* Карла Маркса, којем се клањао до коју годину уназад, до изненадне преобразбе у религиозног политиканта. А, ето, као бумеранг-стреле враћају му се речи по Матеју, које олако подмеће као своје власништво.

Жбир избегава предмет о којем је реч, водвиљски домаштава телефонске разговоре са мојом секретарицом и мојом маленкошћу. Отровно измишља реченице, на пример: „Нећеш се добро провести!“ Не наводи да сам му рекао да такву „антологију“ не би објавио ниједан озбиљан издавач. То припада његовом мизантропском шарму.

Избегавајући да проговори о предмету о којем је реч, о самој антологији, он преврће ствар на дневни аспект проблема и брсла о тзв. одложеној промоцији антологије, која никад није била договорена. Фарисејски се, рекох, служи неистинама, но-вокомпоновани хришћанин-галамција.

Овлашним увидом у антологију *Злаџни век срџској џесниџшва* да се одмах приметити да она нуди интервал – 1910/2010? Дакле, није реч о конкретном веку, већ о скраћењу и продужењу двадесетог века за целих десет година. На самом почетку – грешка. А онда запањујућа подвала! У антологију су уврштене песме Лазе Костића које не припадају том интервалу?! Пре свега „Santa Maria della Salute“, која је написана 1909. године! Затим, чувена Лазина песма „Међу јавом и мед сном“, на пример, написана је 1863. године, „Снове снивам“ – 1861, „Химна Јовану Дамаскину“ – 1865, „Спомен на Руварца“ – 1865, драма „Максим Црнојевић“ (из које су стихови у антологији), написана 1863, објављена 1868, „Разговор са увученом српском заставом у мађистрату новосадском“ – 1869. године.

Дакле, присуствујемо невиђеној превари, у којој је стогодишњица смрти Лазе Костића злоупотребљена за израду антологије *Златни век српског песништва 1910-2010*. Немогућа мера, потпуни промашај. Назив антологије као маска за трговину без скрупула и преседана.

Узмемо ли, на пример, годину настанка песме „Међу јавом и мед сном“ (1863) и песме, на пример, Ивана Негришорца настале 2003. године, добијамо интервал од сто четрдесет година! Фарисеј се опасно узгордио.

Ова антологија, дакле, није сагласна своме наслову, није утемељена књига за промоцију на 39. Бранковом колу, она вређа и поништава дело десетина песника који наступају или се о њима говори на 39. Бранковом колу. Срећа је не бити заступљен у антологији преамбициозног беснила.

То што је Жбирислав сам себи објавио антологију у сопственој кући „Орфеус“, његова је приватна моћ, капиталистичка привилегија вечног комуњаре, коју нажалост немају други талентовани писци. Рекох ли, не постоји издавач коју би такву антологију објавио. Сам је себи увукао кратак гумени свитњак, нека га сам и извлачи.

У изјави за један други дневни лист, Жбир лицемерно каже да му је „веома жао што није могао да уврсти стваралаштво Мирослава Максимовића, Милосава Тешића и Гојка Ћога“. То је више од циничног превида, дрскост гажења живог песничког дела као трулог плота; то говори колико је неозбиљан, прелесан и груб.

Али, зато Селимир своју „златну антологију“ завршава двојицом суграђана који су чланови жирија за Змајеву награду Матице српске, где ће „суптилно“ конкурисати књига фарисејски „псалмованих“ песама из „Нолита“, коју је такође нудио да промовише у пакету са антологијом на 39. Бранковом колу.

Да је назвао антологију „Златни круг мојих песника“ или „Песници које волим“, ни по вајде. Али, назвао ју је, ни мање ни више, „Златни век српског песништва“?! Овај избор песника предочава лењог и некомпетентног критичара који две и по

деценије није написао текст о новим песницима. Он уопште не прати шта се догађа на песничкој сцени, није му до тога. Он се бави другим пословима.

Селим-жбир (К)радуловић трагикомично покушава да се ишчупа из живог блата пропалог пројекта, којим је понизио многе песничке судбине и српску поезију. Антологија је насловом прављена као „златна кока“ за продају на вашарима, где на ланцу игра мечка за десет конвертибилних марака.

ПЕНДРЕК БЕЗ ЕРОСА

Селимир Радуловић нахушкава на мене своје анонимне пајташе из тзв. Културног центра „Каром“. Онда, опет грди *Полиџи*-ку што је постала „терапеутско јастуче“. Ово су први Селимирови текстови објављени у *Полиџи*ци, док моја сарадња са угледним листом траје тридесет година. „Орфеус“ је штампао моју библиографију где се само у рубрици „Заступљен у антологијама“ налази преко двеста јединица (песама), колико не износи ни цела библиографија С. Радуловића.

Прошле године, да би помогло, Бранково коло је у „Карому“ приредило неколико врхунских програма, па и наступ Матије Бећковића. Селим-паша (К)радуловић лично је продавао песникове књиге, халапљиво распакивао пакете, унезверено враћао кусур и стављао новчанице у набрекле џепове. Ће не нађе какву цуру да му књиге продаје?!

И ове године, 19. августа, Бранково коло је упутило писмо „Карому“ обавештавајући га да жели, поред осталог, организовати чувени песнички турнир у шаху. Власници „Карома“ су предлог прихватили у телефонском разговору, а онда, после мог мишљења о „антологији“, које им је хитро пренео њихов пајташ у талу, послали Бранковом колу ово писмо:

„Поштовани господине Грујичићу, и поред добре воље, чак и да сте нам понудили неке од Ваших најатрактивнијих програма у нашем простору, нисмо у прилици да прихватимо Вашу понуду. Разлог је светска економска криза и изузетно лош пословни биланс јула и августа 2010, велика инвестиција која је у току. Надамо се бољим временима и комплекснијој сарадњи између Ваше угледне институције

и нашег Клуба културе *Каром*. С поштовањем Перица Милу-тин (и) Александар Матић“

Ако лаже коза, не лаже рог. Јасно се види ко је одбио и прекинуо сарадњу. Из писма се види и да се тзв. Културни центар „Каром“ не зове тако, већ Клуб културе „Каром“. А из антологије прогнан, Момир Војводић пева: „Њушио је вучад испод шталских врата, / те ноћи сам вука примио за брата.“

Ових дана се обележава стогодишњица рођења Скендера Куленовића, кога нема у антологији. Лепа је прилика, дакле, да Селим-бег на промоцији у „Карому“ истакне стогодишњицу рођења великог српског песника, аутора антологијског сонетног циклуса „Оцвале примуле“ и чувене поеме „Стојанка мајка Кнежопољка“.

Уплашени Селимир Радуловић, исцеђен као крпа, катастрофално је лош полемичар, денунцијант без ероса и снаге, без духовитости и шарма, и – без аргумената! Само срђ, бес и завист; „нажит“ хришћанских грехова у фарисејском памфлету. А из антологије одстрањени Алек Вукадиновић му пева: „Сад ветрине/ дувају ти кроз нутрине.“

Селим-агу Цетињског прогања моја директорска еполета! Хм, ту смо, шта да се ради? Не зна он шта су Сремски Карловци. Ту ће га пијанци потопити. Већ га видим у ријалити-програму „Фарма“, удаљеног „седам временских зона“ од самог себе, у покушају да здипи џак евра. А елиминисани Драган Колунџија моли: „Прими ме за свој сто и удри.“

Селим-ага мења партије као проститутка чарапе са рупом. Једна позната песникиња назвала га је „књижевним полицајцем“. Никад се није опро. Селим-жбир би да кадрује и смењује, да оптужује и откуцава, да затвара и пендрекише. А одстрањени Милан Ненадић шкргуће: „Проклињем те, земљо, у којој се срче,/ у којој се бљује и у рукав шмрче.“

Селим-јузбашу је успалила синтагма „књижевник и директор Бранковог кола“, исписана уз моје име испод првог текста „Килава намера антологичара“. Селим-брате, ту синтагму нисам дописао ја, већ уредник страница културе у *Полицији*. А грубо искључен из антологије, Душан Матић певуши: „Ноћ и ноћ и ноћ./ Место злата и зла.“

Селим-баксуз фалсификује чињенице да песме Лазе Костића из деветнаестог века могу да уђу у антологију која обухвата период 1910/2010. Очајнички цитира и злоупотребљава Павловића и Црњанског, као да су читаоци *Полишке* без памети. А одгурнути Милосав Тешић каже: „Куд ћеш, пиле, соколе, куд с прозеблним курчићем?“

У своју „антологију“, новоустановљени верник по Матеју није призвао ни душе преминулих савременика: Павла Поповића, Мирослава Антића, Даринке Јеврић, Божидара Тимотејевића, Танасија Младеновића, Бранка В. Радичевића, Душка Трифуновића, Драгомира Брајковића, Ђуре Дамјановића, Душана Вукајловића, Бранка Чучка, Војислава Деспотова, Милоша Комадине... А одбачени Милутин Бојић пева: „О, пали смо ниско!“

Селим-угурсуз каже да је Ђорђа Сладоја и Ивана Негришорца уврстио као песнике, а не као суграђане или чланове жирија Змајеве награде. Све ће се само казати 16. фебруара, на дан Матице српске. Та антологија је прављена само због тога: претеча новој дебелој књизи увек исте „поезије“ – за Змајеву награду. А одбачени Јован Христић појашњава: „Да ли је то нека стара грозница коју је фебруар/ заборавио у мојим костима?“ Ђушнут из антологије, Вујица Решин Туцић, љуштећи на небу „јаје у челичној љусци“, махну: „То беше сраммен у овој ДРАММЕН.“ Амен!

ДЕЖУРНИ ЦРВ НА ДЕЛУ

Ништа лепше за антологичара него да се о његовој књизи пишу у исти мах и похвале и покуде. Антологије су управо специфична књижевна дела која нужно изазивају различите коментаре и критике. Међутим, када се појави прљав текст, писан руком аморалне особе која нема стабилан ментални центар за јавну равнотежу, онда аутор књиге мора да реагује. Погоотово ако га с том особом веже симпатичан историјат.

Пре две деценије, на пример, та особа (многе странке измењала), напала ме је свом жестином на скупштини писаца у Матици српској. Повод за напад била је ћирилична табла ДКВ. Као и на зградама других институција и установа у Новом Саду, законодавац је и на уличној адреси ове асоцијације писаца поставио ћириличну таблу. Био сам тада председник Друштва књижевника Војводине. Та особа, именом и презименом Селимир Радуловић, на скупштини ДКВ тражила је моју смену због службене ћириличне табле. Поражена јавним прегласавањем присутних писаца, сипљива особа је, ногу пред ногу, бледа попут јетрве без јаја на пијаци, с ташном актовком пуном доушничког материјала, у коктел паузи побегла са скупштине књижевника у Матици српској.

Преиспољни фарисеј, каквог мајка више родити неће, Селим-жбир Крадуловић, у своме новом памфлету напустио је тему антологије и ударио по мени као личности и директору Бранковога кола. Још из раних студентских дана опчињен мојом супериорношћу, почев од распеваног начина мога живота, преко објављених песничких и других књига, све до мојих одела и ципела, шалова и шешира, тамбураша и девојачког

друштва, коју никад није престао удивљено да копира, овај кариатурални мастодонт сопственог значаја равнотежу је тражио у служењу дневној политици и полицији, и то на најбесрамнији начин.

У то време, у тексту „Књижевни полицајац“, у листу *Полиџика*, Флорика Штефан је прецизно насликала портрет овога жбира, наглашавајући да је у чланство Друштва књижевника Војводине примљен без иједне објављене књиге, иако су услов за све кандидате биле две. И као такав, вели Флорика Штефан, запослен у Извршном већу Војводине, он „тајно и помно анализује наше текстове“ и доставља своје увиде политичким властима и „бирокуратској врхушки“.

Сада ме Селим-жбир Крадуловић, пун болесне љубоморе и зависти, напада као дугогодишњег директора Бранковог кола, што је већ опседнуто чинио у два своја трапава текста у *Полиџици*, пре две године. Беху то први његови текстови на страницама културе тога листа, текстићи у шестој деценији живота. Пре тога, више од четврт века провео је као прислушни апарат државе, не написавши ниједан књижевни текст.

Са неинвентивним насловима у којима опсесивно доминира реч директор, отворио је у *Полиџици* своју трагикомичну мрежу напада. И ту је, поражен, опет био напустио тему оличену у сопственој килавој антологији *Злаштни век српској ђеснишћва (1910–2010)*. Млитавом пуздром тукао је по мени као директору Бранковог кола; никад му доста опседнутости мноме, ваљда из детињства носи дангу да жели оно што други имају, а он – ни у сну. Не придајем велики значај томе што сам неки директор, напротив. Али... Никад ми овај неталентовани пишчић-апаратчик није опростио што сам га за седам копаља већ на самом старту књижевне каријере оставио иза себе за сва времена.

Но, да се присетимо детаља како је Селе Радуловић беспризорно обмануо читаоце *Полиџике*, у свом одговору објављеном чак петнаест дана после мога текста, што је за један дневни лист ван свих протокола. Тобож, није на време видео мој критички осврт на његову *злашћу* антологију, па, ето, касни

с одговором, јер је с алергијом у носу био негде на мору. Мој текст се појавио и у интернетском издању *Полиџике*, те је могао бити прочитан на свакој тачки планете.

Али, о овоме је реч. Одмах по објављивању мога текста у *Полиџици*, Селим-жмирко Крадуловић нашао се на 39. Бранковом колу, на чувеном песничком турниру у шаху. Ту се већ увелико говорило о мом свеже објављеном приказу његове *злајне* антологије. И сам је, намргођен, прилазећи ми с леђа, учествовао у томе, назвавши ме агресором. А да је заиста био тога дана на Бранковом колу, две недеље пре појаве његовог текста у *Полиџици*, сведоци су писци учесници шаховског турнира: Горан Бабић, Желидраг Никчевић, Амир Садиковић, те нажалост покојни Владимир Јовићевић Јов, који је најживље коментарисао мој текст, и други. Али, ко те пита, Крадуловићево смуђење и муљање је најмилије *оружје*. Био се уплашио као зец, па, невичан полемици, кукавички вагао петнаест дана да ли да објави одговор у дневном листу.

И – простим рачуном, у *Полиџици* је полемика завршила резултатом 3:2 за мене по броју објављених текстова. Мутави суплент Сариб Сариб обманује и самога себе, кривотворећи сада да сам три текста на тему његове антологије објавио месец дана пре него што се она појавила у књижарама?! Који би то озбиљан лист, поготово *Полиџика*, прихватио текст о антологији која се није појавила? Па, управо се у *Полиџици* појавио приказ Зорана Радисављевића о Селим-жбировој антологији (са сликом корица) пре мога првог текста! О чему то брсла Жбир? Невероватно мигењење цетињског Минхаузена који чим зине, слаже. У његовим годинама, човеку се по облику уста (ситна рибља!) види какав је карактер.

У најнеозбиљнијој антологији икад објављеној на српском језику, са тзв. предговором који личи на недовршен семинарски рад, поред 25 напрасно уврштених песника тамо где се налазе песме Душка Радовића, Ранка Јововића, Ђорђа Сладоја, Ивана Негришорца и других, смуђени приређивач није нашао места за Слободана Ракитића, Јована Христића, Бору Радовића, Алека Вукадиновића, Мирослава Антића, Дару Секулић, Душка

Трифунковића, Драгомира Брајковића, Даринку Јеврић, Стевана Тонтића, Милана Ненадића, Гојка Ђога, Мирослава Максимовића, Милосава Тешића и друге. А да не говоримо о томе да у несрећној (к)антологији нема песама Милутина Бојића, Анице Савић Ребац, Радета Драинца, Симе Пандуровића, Риста Ратковића, Милана Дединца и других.

Пред штампање, предговор квазиантологији дат је на увид само пијаним власницима једне непосећене кафане на путу Нови Сад – Београд, старим путем. Ту је он у талу с једним од власника, па му је то дошло као облик вишег поверења. Није имао муда да предговорчић покаже другима, компетентнима, а и зашто би, ко вели, кад је сам себи издавач („Орфеус“) и власник пројекта. Зашто да га ико контролише на плану књижевног кривотворења. Могло би неко стручно лице да га демотивише.

Фолирант је у тзв. антологију уврстио само једну песникињу, и тиме понизио најмање двадесет других. Затим, у антологији се није нашао нико из прекодринског српског ијекавског амбијента. У антологији која база кроз окрњени двадесети век, унео је фарисеј песме Лазе Костића из средине деветнаестог века?! Дилетант је ишао до краја у упорној обмани.

А сада је вагао. Четири месеца по изласку моје антологије, окуражио се многопартијски Остап Бендер, у дане божјићнога поста, хришћанин-фарисеј набијен феферонским бесом и мржњом, баш у те дане, да нападне цветник српске поезије. Болело га је (иначе траљавог и неискусног полемичара) то што је изгубио ранији дуел на страницама најстаријег српског дневног листа. Да је среће, напад на моју антологију изашао би му управо у *Полиџици*, али, авај, ко би то објавио, тај памфлет са изливом мефистофске жгаравице. Нико му не би објавио памфлет осим Жбир себи самоме, што се у ствари и догодило: текст је изашао код страначког му пајташа (одмах после пада Милошевића, изашавши из истог шињела, основао своју краткоку партијцу), који уређује дневнополитички магазин.

С удворички претрчаних стаза Марксовог *Кайиџала*, но-вокомпоновани верник се експресно пребацио на Библију као,

по његовоме зјапу, идеолошки амблем дневнополитичке моћи. Тако, он у своме памфлету беспризорно користи и речи апостола Павла као изразе своје чистоте и безгрешности, милосрдне лепоте сопствене личности. Све прштећи од логодијаречних млазева, гневно удара по мени никаквоме, по мени, како каже, „кнезу таме“, који је по нивоу знања „студент друге године књижевности“. Е па, лепо!

Нигде на свету нема тако племенитог јунака-испосника с миром у срцу у данима Божића, с благим речима и мислима, када се молитвено смирује страст и све опрашта. Жбиро-гојник се пронашао, именом и презименом, у мојој *Анџоло-ији српске поезије (1847–2000)*, али не у песмама (јер их нема ни у једној озбиљној антологији), већ у предговору, који, поред осталог, говори о примерима лоших антологија. А онда и у фрагменту у коме о једном нашем талентованом песнику каже да „показује бистрину и очишћеност зеница личног искуства наспрам мутних фарисејских интерпретација Библије и гордих песничких одмеравања са најлепшом и највећом књигом“.

О, нигде таквог вертепаша без песничког талента, преписивача-критичара који је једно време, кријући своје порекло, објављивао, рекосмо ли, сиромашне духом текстове под именом Сариб Сариб (неуспешна скраћеница с кућног прага), које подсећа на некакав бедуински надимак.

Но, у још једном грму лежи зечић. Вешто скривајући *џавне* трагове своје аморалности и штеточинства, одмах после најновијих градских избора, натрћио се новим властима у Новом Саду овај „књижевни полицајац“, како га је у наслову свога текста пре четврт века обријала Флорика Штефан у листу *Полишика*. Има он високог функционера у цепу, којем је својевремено објавио књигу песама као директор Културног центра Новог Сада. С таквом подршком, не наводећи у својим новим књигама Цетиње као место рођења, Жбир је полизао прагове новопостављених млађаних функционера града Новог Сада, нудећи им се као Србенда-књижевник који је, као што многи сведоче, обилато учествовао и на промоцијама књига супруге

бившег председника СР Југославије, чак и оних помпезних издања на русинском језику.

Он и њему слични ветерани пресвлачења идеолошке кошуље све су учинили да млађим (релативно неискусним) политичарима Новог Сада онемогуће контакт с часним суграђанима, ствараоцима-родољубима који би имали шта ново и корисно дати своме граду на темељу досадашњег дела и рада. Такви попут њега нашли су се као *нови* кадрови, *свежи* милосрдници у испушеним сопственим *биографијама* што цепте од додворичке маније. Из уграбљеног гнезда земне политичке моћи и привида тренутне власти, Селимеро Крадимеро задихано напада моју антологију, то јест, мене као директора Бранковог кола и јавну личност.

Међутим, познат је облик ограничене интелигенције овог хомо политикуса који се до балчака предаје привилегијама било које политичке опције док је на власти. Узгорди се човек и промени боју гласа, заборави на здрав разум и последице које неминовно долазе у галопу дневнополитичког бумеранга. Ако погледате његову путању у последњих неколико деценија, намах ћете приметити да се представља час као Црногорац, чак као Србин. Он је за стицање сопственог угледа и утицаја копирао, на пример, стил говора и мимику Мила Ђукановића, све у препродаји завичаја на рате, но намах, чим је затребало, све је то заменио сопранима многих политичара у проточном бојлеру дневнополитичког проституисања, а у најновије време гласом Томислава Николића. Гле, не тако давно, у емисији Новосадске телевизије, том бојом гласних жица самоуверено је истакао да ће председник Србије бити на челу одбора за обележавање 200. годишњице рођења Петра Петровића Његоша. Наравно, од тога ништа, али ко те пита. Жбир је убрао тренутни плод и прогутало га као жабу од рахатлука.

Пузаће тај до миле воље, колико год, и како год, чим газда намигне. Важно је да шира родбина зна да Селе Крадуловић има шофера из нове му државне фирме, који га, богме, воза и на приватне промоције вештачки библијаизованих књижурака (ни један једини патетични примерак *Под кишом*

суза с *Паймоса* у издању Српске књижевне задруге није откупљен за библиотеке у Србији!), и на пајташке славе и даће.

И тако се новоформирани стари прелетач-сунцокрет Селим-жбир Крадуловић, на опште чуђење најшире јавности, нашао на месту директора Стеријиног позорја, немилосно газећи преко коски досадашњег директора ове институције, иначе угледног човека позоришне струке. Познато је да је лажни *србски* талибан ујутро 5. октобра 2000. године био именован за директора Стеријиног позорја иако није имао никакве везе с позориштем и драмским стваралаштвом. Но, већ по подне истог дана, Селим-Икаров лет истопио је крила и пао у воду. Након дванаест година дочекао је прилику да се освети, себи самом понајпре, јер у међувремену ни за јоту није напредовао на пољу театарског знања, осим што је лануо гадну ствар о глумцима.

На свом првом, а 58. Стеријиним позорју, показао је јавности до које мере је у стању да се удвара властима и чини бесловесне уступке. Стручна јавност га је наградила оставком комплетне редакције часописа *Сцена*, који издаје управо Стеријино позорје. А лист *Полиџика* у Културном додатку објавио је чак пет текстова који демистификују и исмевају Жбирову неспособност. Неук да води позоришну институцију, он је и те како способан, на пример, да лично састави Управни и Надзорни одбор Стеријиног позорја од једва преосталих привржених му суграђана и преда папир новим политичарчићима пред само одржавање скупштине града, која ће све то да именује, *ни ђо бабу ни ђо сѝричевима*.

У својој воњавој пасквили „Директорско антологичарско чудо!!!“ (са три узвичника), Селим-паша Крадуловић све време, неколико десетина пута, кикотаво се рита и помиње моју маленкост као директора Бранковог кола. Видно узрујан у данима поста (о, демонски узвичници!), истиче да сам три деценије на челу ове институције. О да, неталентовани поето, три чаробне деценије, на радост многих, водим Бранково коло и поносим се тиме као једним од највећих својих резултата у животу.

Пре доласка у ову културну институцију, већ сам се као студент окитио Бранковом наградом Матице српске и Печатом вароши сремскокарловачке, што беше знак неба који ме упућује баш у Бранково коло. А да не кажем да сам војску, ону стару – ЈНА, служио у Рашки заједно с Бранком Радичевићем, плавушаном који ми беше свакодневни саговорник. Па бора-већи у Тбилисију, као апсолвент књижевности, сусретнем грузијско чудо, момка који говори двадесет пет језика и који ми наизуст, на српском, рече антологијску Бранкову песму „Дев-војка на студенцу“. Нису ли то божански знаци за једнога млађаног поету са Филозофског факултета у Новом Саду, док је у исто време мој опонент шпијунирао талентоване студентске колеге и подносио извештаје шефовима.

Досетио се изнебуха цетињски конвертит да успешно водим једну културну институцију, па губећи осећај да се управо са мношћем нашао у полемици, набраја разне идеолошке периоде кроз које је, као полтрончина на куб, денунцијантски пролазио све до, како самопрегорно јадан рече, „ДОС-овске капиталистичке Србије“. У тој и таквој Србији, Жбиројко Крадуловић је покренуо едицију *Панонска свейла* у свом латиничном „Orpheus“-у (у Стеријином позорју по нагону дневнополитичког прута неискрено уводи ћирилицу). Овом цетињском Шћепану до ћирилице и Србије стало је колико до Алајбегове сламе.

У тој *панонској*, аутономашкој у покушају едицији, наједном се одрекао српског концепта и почео да штампа књиге по националном (мађинском) кључу, намичући своје панталоне тренутној ДОС-овској власти, чак молећи најрепрезентативнијег аутономашког лидера (контра-Шешелја) да га прими у своје редове. Избегавао је да објави моју књигу изабраних песама, јер се никако нисам уклапао у концепт, понајпре због мог славног случаја с ћириличном таблом. Чим је на волшебан начин дошао на место председника ДКВ, одмах је уклонио ћириличну таблу (гле, ћирилицу сада, рекосмо ли, натура на улазна врата Стеријиног позорја и на заглавље часописа *Сцена*) и поставио нову, законски нерегуларну, која је чудом над чудима имала натпис и на француском језику?!

Био сам на крају трогодишњег мандата у својству члана Програмског савета РТВ-а. Направио сам грешку (човек се учи целог живота), мислећи да се Жбир напокон ишчистио, предложивши му да се пријави (био је последњи дан конкурса) на то место, јер је у претходном покушају отпао. И тек када је званично постао члан Програмског савета РТВ-а, Жбирисер се усудио да ми објави књигу. Израчунао је колико ће добити новца за три године и закључио да му се исплати учинити такав гест. Мојим уласком у ту едицију, разбијен је њен концепт.

А када је маскиран у браду и дугу косу, с наочарима, на трибини у латиничном „Orpheus“-у напустио Радован Караџић, Жбир-зец се укакио од страха, молећи ДОС-овце да му опросте, да није знао ко му је то дошао у госте, да ово, да оно, једва је на сузе изврдао. А сада му, уз нову власт, пуна уста самохвалних жвала да је Рашо Караџић наступао баш у његовом „Orpheus“-у у ДОС-овско *жушо* време.

И да не заборавим: Када ми се 1988. појавило прво издање књиге *Ојкача*, Селим-жбир ме с подсмехом повукао за рукав и рекао: „Шта ће ти та књига, фолклорно-сељачка тема, коме то треба, ти си интелектуалац, Грујо!“ А како је пролазило време, и књига *Ојкача* доживела чак пет издања, он ме је, не једном, повијен до земље, представљао пријатељима (тзв. крупнијим зверкама): „Ово је Ненад Грујичић, аутор оне чувене књиге *Ојкача*.“ Толико о Жбировој конзистентности.

Селим-бимбаша ми се у ствари диви и тражи начин да покајнички клекне и цмокне ми врх ципела у знак поштовања према мојој несвакидашњој професионалној путањи без страначке заштите. Нисам у Бранковом колу о(п)стајао љубећи скуте тзв. моћницима и локалним политичким преливодама, пишући им безначајне говоре као што то Сариб-жбир све време чини. Мој циљ је, дневнополитички мутанте, да достигнем, рецимо, угледног културног посленика Јована Ђирилова, који је већ четрдесет седам година на челу Битефа. Човек у струци, из ње проговара, и успешно води Битеф. Браво! На том сам путу, раскупусани театарски цвете!

И, тек за информацију дресираном апаратчику на уво: у три наврата ми је било нуђено место управника Српског народног позоришта, и одбио сам сваки пут. То Селим-жбир Крадул не разуме. Он би одмах зграбио такву понуду, не питајући за цену. Управо све време водим Бранково коло бродећи између разјапљених чељусти Сцила и Харибди оличених у фигурама Селимира Радуловића, превејаног флоскулашког махера за подметање, обмањивање и отурање поштених људи.

Недавно преминули истакнути српски песник Слободан Ракитић тридесет пет година био је на челу Књижевне трибине на Коларцу. Шта је ту спорно? Ништа, наравно. Људи од струке раде свој посао. Све време држи их њихов таленат и истинска посвећеност књижевности. Ено у Загребу, Душко Љуштина ушао је у четврту деценију као равнатељ позоришта „Керемпук“ (негдањи „Јазавац“). Издувани Селчо Крадуловић, карикатурални Хелдерлинчић локалног сокака, у загрљају своје *немачке браће*, како воли отуђено да каже, без облизивања пертли-свитњака коалиционих партнера не може замислити своје претрајање на културној сцени.

Познато је да неостварени песници пате страшно и неутошено, да је њихова фрустрација голема и болна. Такав је и наш лажни талибанчић Селим-ибн Крадуловић. Његове муке су дубоке и непремостиве. Он препознаје песнички дар код других и стење од муке. Неко би помислио да га нешто тера на ветар или нужду из прека. Али, не, он увек око нових избора тражи прилику да опседне каквог политичара или моћника, који ће му помоћи у новоуказаној прилици за животну метаморфозу – да од црва постане лептир! Недокучив сан за смешног новосадског Салијерија *Њознајшој* по циклусу песмуљака *Сумњив Њосиујак* (својевремено у *Пољима*), у којем је прекопирао прве стихове писца ових редака (из циклуса *Ах!*), објављене у *Књижевном билтену*, на Филозофском факултету у Новом Саду, где је од раних студентских дана Селим-баја био инсталиран као прислушни апарат.

Сад куне и баца фатву на мене цитирајући речи апостола, а све у дневнополитичкој најезди и одбрани сопствене већ

угрожене позиције у Стеријином позорју. Већ су га начели стручњаци из света позоришта и неће далеко догурати као охол-ли нестручњак. Позоришни културни миље никоме не прашта и увек налази начин да склони неадекватног кочијаша са чела установе као што је Стеријино позорје.

Нападајући све у мојој антологији, насумице цитирајући реченице из „Предговора“ и „Напомена“, стихоклепац и пропали критичар наглашава у пени срџбе да нема ниједне од осамдесет страница која вреди. Какав увид! Овај узрујани подрепаш не зна шта је дубински поглед на век и по српске поезије, шта је иновантно повезивање елемената песничких школа и праваца кроз јаке песничке индивидуе, шта храбро ревалоризовање песничке сцене кроз оригинални стилско-језички печат аутора. Његови текстови немају најважнију књижевну особину – док их читате, без истицања имена писца, не можете препознати ко им је аутор.

Овај незахвални здухач је своју прву књижевну награду, у сузама лукавога цмиздрења, добио тек у шестој деценији свог живота (баш на Бранковом колу – Печат вароши сремско-карловачке). Сад осокољен омаглицом власти, ваља и дробити, гута и пљује, мрзи и прети – а све по његовим приватним хришћанско-фарисејским начелима, као преподобни партијаш-атеиста од малих ногу. Овај неопојани *ризничар свих суза* припада оним верницима који, тобож постећи целу једну седмицу, свакога дана, попут манекена, стају на вагу да виде колико су грама изгубили.

Нашега Жбира тишти што се није нашао у мојој антологији бар једним стихом међу 290 изабраних српских песника. Иначе, њега уопште нема у антологијама српске поезије. Он не постоји као српски песник. Мени надмено пребацује да сам писао о антологијама у којима нисам заступљен, мада добро зна да у мојој библиографији која броји преко хиљаду петсто јединица, чак близу три стотине припада песмама заступљеним у разним антологијама. Само тај део моје библиографије дупло је већи од његове укупне библиографијнице, у коју он уписује чак и податак кад је наступио у групи писаца на ливади

код Сивца. Када бих ја тако правио своју библиографију, она би бројала преко десет хиљада јединица. Од покорне преданости послу откуцавања својих колега властима, Жбирдер није стигао да се размахне ни као поетски билтенаш.

Он чак не зна ни како се моја антологија зове. На пар места у свом памфлетском испаду, а онда истакнуто и испод фотографије књиге, он исписује: *Анџолоџија српској њеснишџва* (1847–2000). То је недопустиво. Моја књига се зове *Анџолоџија српске њоезије* (1847–2000). Уједајући се за језик, мумла да је много песника у антологији, да књига није антологија, већ панорама. Не зна локални жбир шта је интегрални цветник српске поезије. Он не види потребу и значај да се српска поезија представи у својој раскоши, у свим примерима истинских талената, без неаргументованог и грубог свођења на минимум увек истих имена, без елиминације важних песника из разлога који су ванкњижевне природе. Не види потребу и задатак наших културних институција и појединаца да, радећи на антологијским пројектима и сличнима ове врсте, морају водити рачуна о свакој снажној појави релативно малог српског народа и језика. Нико нема право да елиминише сопствено семе и корен у име своје мушичавости и продане душе.

Салим-паша Крадуловић наводи да су у мом „Предговору“ и „Напоменама“ есеји „давно објављени, што осведочава да је ауторов духовни и књижевни раст заустављен осамдесетих и деведесетих година прошлог века“. Зар права поезија и есеји могу уопште застарити, као што трабуња помодни скакавац без свога ауторског Ја. Сви моји есеји у антологији (осим једног од дванаест), написани су и објављени у првој деценији овога века, па – све до самог чина изласка антологије. То се лако може проверити у мојој библиографији, која је лако доступна, чак и на интернету – за Жбиров поглед уских уста. Њега краси провалија од четврт века књижевног нерада, док је, рекосмо, пекао занат уходе у полицији и органима државе.

Селим-жбир Крадуловић познат је по томе што наручује и добро плаћа текстове о својим увек истим изборима поезије, а сачињеним на основу два-три досад објављена књижевна

блентавих стихова. Жбир има више сопствених избора поезије неголи штампаних му књига. Постоји читава ергела мушких и женских критичарских имена која су му се продала за ситан ћар. Полицајац хоће да буде песник и – то ти је.

Лажни великомученик са Цетиња каже да „песници у антологији размештени су хронолошким редом, изузев последњег песника у антологији (Дејан Алексић), кога се аутор изгледа наконд сетио“. Још једна обмана читалаца. Пре свега, он овде два пута помиње реч антологија, а пре тога бесловесно каже да она није то, већ панорама. Иначе, да приучим људину, панорама је тренутни снимак песничког рељефа, без дубинског хронолошког увида какав мора поседовати антологија. Отима се човеку, пост је био, па шећер ударио у главу. Да је боље загнурио у антологију, видео би да она није дословно сложена хронолошким редом (по годинама рођења песника). На почетку и крају антологије учинио сам изузетак. Антологија почиње Бранком Радичевићем (1824–1853), пре којег је рођен Петар Петровић Његош (1813–1851). У антологији сам прецизно образложио зашто изневеравам хронолошки ред. Жбирко нема времена да то проучи. Из истог поетичко-композиционог разлога, антологија је завршена Дејаном Алексићем, који је рођен коју годину пре неколико младих песника заступљених испред њега у антологији.

Овај сатрап културне сцене, без дела и имена, чија непотребна антологија врви од стравних грешака сваке врсте, указује на две наводне омашке у мојој и сеири као ага с ибриком и чибуком. Жбир је на сва звона донео у магазину *Печай* огромну фотографију Бранислава Петровића, испод које стоји потпис: „Велики српски песник Бранислав Петровић на 522. страни директорског антологичарског чуда има два наслова и једну песму“. Е па, неће бити, варалицо! Дугујући много Браниславу Петровићу, прилика је да рашчивијам прљаву тврдњу. Хтео је Селим-Насрудин надмено казати да једна Банина песма недостаје у мојој *Анџолоџији српске поезије (1847–2000)*.

У први мах, опатрнут збрзаним таблоидним ударцем опонента, у магновењу, и сâм сам помислио да је посреди компјутерска грешка (брисање – што се често догађа) и да зато, ето,

недостаје текст песме испод једног (горњег) од два слепљена наслова. Међутим, испоставило се да то нису два наслова Бранислава Петровића, како је аутор памфлета успаничено тврдио, већ у два реда наслов једне песме: „Поноћ периферија киша / Разговор с пријатељем“. Чак се и на интернету то може лако проверити. И у садржају антологије, где је наслов такође поломљен у два дела (реда), стоји назначена једна те иста страна – 522. Дакле, не ради се о двома, већ о једној песми Бранислава Петровића, од седам прецизно исписаних и заступљених у мојој антологији. Жбир је хтео да се налоче збрзане славе и потури лаж као истину. Као фарисеј-хришћанин, који се идеолошки непрестанце позива на Библију, није се обазирао на 9. Божју заповест: *Не сведочи лажно на ближњега свога*.

Надахнут, сетих се да је пре две деценије Бранислав Петровић изговорио ту исту песму, посвећујући је Душки Колунџији, на песничком ручку Бранковог кола у ресторану „Мали гај“, на средокраћу између Новог Сада и Сремских Карловаца. За дугачким столом седели су Стеван Раичковић, Иван В. Лалић, Вукман Оташевић, Љубомир Симовић, Драган Колунџија, Радослав Златановић и још неколико млађих песника.

У мојој антологији, техничком секундом компјутерског клика, у припреми књиге, уместо на 557. страни, једна Дедићева песма нашла се на 625. страници. То се догађа, и не само у савременој компјутерској технологији штампања књига. Та технологија има и своје предности: лако је извршити поправку, нарочито у такозваном PDF-у. Прво издање моје антологије брзо је распродато, и већ се појавило друго, без омашке. Све у свему, такви детаљи памте се као анегдотске сличице корисне за бистрији поглед на тему о којој је реч.

Ево примера: Миодраг Павловић је био уврстио у своју *Антологију српског јесништва* песму „Крила“ Меде Пуџића. И она се таква појављивала чак у пет издања антологије. Међутим, испоставило се да то уопште није Пуџићева песма, већ песма немачког песника Фридриха Рикерта. Био је то у ствари Пуџићев превод песме немачког песника. И Павловић је био приморан да поправи крупну грешку и да ту песму

изостави из антологије у шестом издању. Шта на то каже Жбирлитан Крадуловић, који није ни знао за ово у Павловићевој антологији?

И шта би Селим-жбир рекао за грешку у наслову песме Миодрага Павловића, „Орфеј у Кареји“, која се нашла у *Антологији српске ђоезије* Свете Лукића, под насловом „Орфеј у Кореји“? Дакле, Кареја (монашки градић на обронцима Свете Горе) и Кореја, два су потпуно опречна топонима, удаљена хиљадама километара на свим нивоима. Не зна он ни за ово.

Потом, у *Антологији српске родољубиве ђоезије*, тројице аутора, Владимира Цветановића, Вука Милатовића и Александра Јовановића, и рецензената Радивоја Микића и Душана Иванића, у садржају стоји наслов песме „Јевропи“ Ђуре Јакшића, које на обележеној 84. страни – нема! Празно. Не зна Жбироња Крадуловић ни за ово.

У антологији *Захвално ђошомсџво (1804–2004)* Душана Чоловића, која је посвећена теми Првог српског устанка, нашла се и моја песма „Чергар“, која ниједним својим тематско-мотивским елементом не одговара нити припада наведеном кругу. Приређивачу се привидело – „Чегар“, и тако је погрешио. Чегар је место где се у Првом српском устанку одиграла позната битка између српских устаника и Турака, после чега је саграђена надалеко позната Ђеле-кула. Мој наслов „Чергар“, дабоме, представља нешто друго, човека-луталицу у привременом циганском станишту. Нисам замерио приређивачу поменуте антологије, чак сам, по његовој жељи, био и учесник на промоцији у Француској 7 у Београду. Ни за ово Жбибан није знао.

И тако даље... Дакле, то се догађа, као у свим наведеним случајевима, не из незнања приређивача, рекосмо, већ из техничког и каткад ирационалног момента и разлога. Добронамеран дух увек ће правилно видети и проценити, и без злехудости закључити о чему се ради. То је здрава вертикала књижевног живота. Около су суве гране неталената и случајних пролазника.

Видим љубомору књижевног несоја, љубомору лажног верника новокомпоноване струје наше конвертитске естрадне друштвено-политичке збиље, квазиверског фундаменталисте напумпаног демонијадом из девет нивоа пакла, љубомору поводом другог издања моје антологије, у којој се Селим-жбирова *Њоезија*, на срећу читалаца, такође није појавила. Његова тзв. антологија може само да сања друго издање.

Да видимо коју врсту грешака је правио овај верски геније у својој *Злаћној* антологији што обухвата стогодишњи период од 1910. до 2010. године. И да ли су то компјутерске грешке или омашке у његовој глави? И где, у антологију су уврштене песме Лазе Костића, које не припадају том интервалу. Пре свега, „Santa Maria della Salute“, која је написана 1909. године, затим из дубина деветнаестог века, чувена Лазина песма „Међу јавом и мед сном“, написана 1863; „Снове снивам“ – 1861; „Химна Јовану Дамаскину“ – 1865; „Спомен на Руварца“ – 1865; драма „Максим Црнојевић“ (из које су стихови у антологији) – 1868. и „Разговор са увученом српском заставом у мађистрату новосадском“ – 1869. године. *Ој, барабо, зајјевај још коју / да зајамљим мелодију њвоју!*

Жбирова тзв. антологија *Злаћни век српској њеснишћва (1910–2010)*, насађена је, поред низа разних, и на две мегаобмане. Прво, рекосмо, у њој се налазе песме Лазе Костића, настале 1861–1909. године. Друго, последње три деценије тзв. златног века не садрже ниједног песника чија се прва књига појавила у том периоду. Прецизно, после 1981. (када је изашао првенац Ивана Негришорца, којим се завршава тзв. антологија) нема ниједног песника чија се прва књига појавила до 2010. године. И шта сад? Па тај период, авај, представља скоро трећину шупљег „златног века“. Жбирова тзв. антологија, по ономе што нуди као песнички материјал, обухвата, дакле, период 1861–1981. А то је 120 година?! Какво црно столеће – вишак од две деценије! Прецизније, 1861–2010. године. То је 139 година!

Година Лазине смрти (1910) узета је као виртуелна тачка од које тобож почиње „златни век српског песништва“. Наслов

књиге је лажан, беспризоран трговачки трик употребљен да би се (2010) узео новац из државног буџета поводом стогодишњице смрти Лазе Костића, годишњице која, иначе, за разлику од датума рођења, не укључује никакве облике свечаности. И још нешто, никада се озбиљна антологија не штампа, поготово не с интервалом од једног века, а да се он завршава годином у којој књига излази. Дистанца од бар пет година нужна је за озбиљан књижевни пројекат.

Потребно је визуелно и тактилно доживети Жбирове песничке изборе поезије (*Извештај из земље живих*, на пример) у монументалној кожној галантерији, па занемети. То ни наш чувени књиговезац Глигорије Возаровић у сну не би могао саградити. Хрбат у ребрима дебеле коже, украшен чудима нове технологије, у печатираном златотиску корица, није виђен ни у вековној изради Библије, нити пак дела Петра Петровића Његоша, чију велику годишњицу Жбирооки напрасно убацује у уста председника Србије. Чак ни Ларусова енциклопедија нема тај технички домет. Селим-сејмен жели импресивном кожном опремом својих танушних књига да покаже да је песничина над песницима. Толика громада у црногорско-српском језику није виђена још од појаве Лажног цара Шћепана Малог.

Шта казати о његовим тзв. изабраним делима у пет (?) књига у издању Српске књижевне задруге и Православне речи? Пад најстарије књижевне куће у Срба! Једна симпатична критичарка за овога поштенног појца вели да је он „и проповедник и псалмопевац, и видилац и откровитељ, и исцелитељ и утешитељ, и благоглагољиви сведок важних збивања, и кротки син и несрећни, вољени, светли отац, и брат који пева највољенијем, и питач и тумач, и цар Агрипид и Фест, и Неверни Тома и Праведни Јов.“

Овај пропали комесар културне сцене намерно превиђа досад уочене квалитете моје антологије, исказане у бројним текстовима и на многим промоцијама, у штампаним и електронским медијима. Не помиње он да се по први пут 35 врских песникиња нашло у антологији српске поезије која

обухвата столеће и по, затим, ту је 26 песника из ијекавског прекодринског амбијента укључених у укупни корпус српскога језика. Не наводи Жбирко кантауторе и рокенрол песнике, чијим је уношењем у антологију направљен прворазредни светски гест наше културе. Не указује лажни лирик на новоткривене песнике попут Петра Милосављевића, Борислава Милица, Мише Авдаловића и других.

Много иновантног у избору поезије и песника у моме „Предговору“ и „Напоменама“ приметили су други, али Крадуловић то не би да цитира, јер нема његове аматерске талашике у антологији. И нека не цитира. Он наводи она места из мојих „Напомена“ у којима препознаје себе и разлоге зашто неостварени аутори попут њега не могу ући у озбиљну антологију српске поезије. Поткрало му се поштење.

Ништа није разумео ни око Васка Попе у моме „Предговору“, осим што је поновио олињале студентске фразе и бетониране флоскуле. Не разуме он важно питање, које већ увећало кола у академским круговима, зашто се Попа као песник није остварио у свом матерњем језику – румунском, на којем је почео да објављује песме. То питање је капитално, јер песник се васпоставља у матерњем језику, не у туђем. То је тема која би требало убудуће да занима не само сваког антологичара већ и све тумаче и изучаваоце поезије и књижевности.

Селим-жбир се огорчено бори против свих нивоа моје антологије, упиње се да докаже да антологија не вреди ни пишливог боба. Нека, тако се то ради, брашо! А зна да је, на пример, Михајло Пантић за Дневник РТС-а рекао: „Антологија Ненада Грујичића је једна од оних које се у критици сматрају интегралним. Она обухвата српско песништво од просева модерне свести у српској песничкој имагинацији до дана данашњег и предочава ширину и богатство свега онога што је та имагинација кроз векове успела да нам дâ.“

Селим-жбир зна да су о антологији говорили и писали Драгољуб Стојадиновић, др Бранко Брђанин Бајовић, др Славица Гароња Радованац, Мирко Вуковић, Иван Деспотовић, Марија Слобода, Бранислав Ђорђевић, Дамир Малешев, Маја

Белегишанин, Андреа Беата Бицок, Ирена Бера, Марко Ковачевић, Душан Праћа, Слободан Торњански и Милета Аћимовић Ивков. Писао је и извесни Миленко Д. Јовановић, који, наводећи рокенрол песнике, каже да у антологији нема Боре Ђорђевића, а има – на 742. страни. Зна Ситноусти фарисеј да се појавило неколико запажених интервјуа поводом антологије. Зна много тога, али баш га брига, он завиди и мрзи, удара својом алергијском сурлом по антологији и реве естрадним верским политичарењем.

„Поезија је видовити ерос језика“, стоји у моме „Предговору“, али и у наслову обимног приказа антологије у листу *Политика*. Ту синтагму ограничени ум мог опонента не може појмити, јер је шифрован на тесне капацитете поимања поезије, духа и живота. Он Библију користи као крсташки мач којим иде на друге; удара по мени као самопрокламовани ађутант небеске силе на Земљи. Непрестано цитира Божје речи као приватно власништво, а притом жести се и раче. Жбир се оглушава и о З. Божју заповест: *Не узимај узалуд имена Госіода Боіа своі*.

Ето, ја ћу, ситан и безначајан, скромно цитирати старца Порфирија: „Када заволимо Христа из све душе своје, када се Божанска љубав усели у нас, проблеми нестају, а ми се испуњавамо духовном радошћу.“ Не видим никакву духовну радост код Селимира Радуловића, видим ковитлац бесова који га подижу и бацају на тло и брвна, па опет дижу, витлају и грохотом трескају о земљу. И тако изломљен и опоменут, без неопходног мира и тиховања, он не престаје да бљује гадне речи у време божићнога поста. Није се ослободио гнева у изливању вражје жучи, у прелесној потреби да ме троускличним дречањем омаловажи, унизи и повреди.

Но, свако је газда својих поступака и корака. „Као мирни и светли весник“, Селман Крадуловић очигледно има великих проблема са самим собом и својом напаћеном душом. Сараднике и ближње му не помињем. Морам му помоћи и изљубити га на првом ћошку. Треба ову громаду од човека разумети, он је сад усредсређен на борбу за опстанак у Стеријином

позорју – да о(п)стане бар сезону-две, па шта буде. Ванредни избори су на видику, па ваља конвертитску шминку и страначку закрпу припремити на време. А то је атмосфера, како пева Бранислав Петровић, када је већ из „потаје измилео дежурни црв“.

(2013)

ДНО БИВШЕГ ПЕСНИКА

Пре пет година, у културном додатку листа *Полиџика*, Драган Јовановић Данилов одговорио је Милети Аћимовићу Ивкову на његову пасквилу о роману *Оџац легених брда*. Било је то доста неуобичајено реаговање на нашој омутавелој и кукавичкој књижевној сцени. Отрцана фраза да песник-писац (аутор) не може и не сме да говори о своме делу као критичар пала је у воду после Даниловљевог демистификовања критичарске фигуре М. А. Ивкова.

У тексту „Под знаком питања“, М. А. Ивков дотакао се у листу *Блиц* моје *Анџолоџије српске џоезије (1847–2000)*. Одмах је показао елементарно незнање, назвавши антологију панорамом. Не може бити панорама оно што предочава генезу хронолошке дубине и допире столеће и по уназад. Панорама је тренутни снимак неке ситуације, на пример, савремене књижевне сцене, и ништа више од тога. М. А. Ивков није завирио чак ни у *Речник књижевних џермина*, а није уважавао ни виђење, на пример, Михајла Пантића: „Антологија Ненада Грујичића једна је од оних које се у критици сматрају интегралним. Она обухвата српско песништво од просева модерне свести у српској песничкој имагинацији до дана данашњег и предочава ширину и богатство свега онога што је та имагинација кроз векове успела да нам дâ.“

Но, све то не мора бити тако важно, и нека Мики Аћимовић пише шта му је мило и драго. Међутим, човек се узјуначио као кипарски кентаур, повређује роговима и ваља паушалне оцене, а да није навео ни једно једино песничко име из антологије која која садржи 290 аутора. Могао је бар да каже да

антологија обухвата песнике од Бранка Радичевића до Дејана Алексића. Овако, представљајући антологију без имена, или пак као аматерски бедекер, читаоци *Блица* ће, насамарени, помислити да у њој нема Његоша, Змаја, Костића, Јакшића, Дућића, Црњанског, Десанке, Драинца, Раичковића, Христића, Лалића, Бећковића, Симовића, Антића, Ракитића, Тонтића, Ливаде, Лазићеве, Новаковића, Сладоја, Данилова и других. Не дотиче се он ни нових песника, који се по први пут налазе у једној антологији српске поезије, попут Петра Милосављевића. Не наводи то, не спори, само бледо каже да сам „укључио оне песнике којих до сада у антологијама није било“.

Тиме што сам уврстио неколико кантаутора и песника рокенрола, М. А. И. каже да сам „отворио врата нижњима“, и опет не наводи ниједно име нити цитира иједан стих као „нижњи“. М. А. И. свашта лупета, а ништа не документује, он се подиже на прсте и, ликујући, прети врућим синтагмама: „популистичка нота“, „дух осредњости“, „естетичка демократија“, „непотребно дело“, „квазиромантичарске максиме“, „тамна места сваке врсте“, „кићена реторика“ (што је иначе одлика његових јавних наступа) и тако даље. А онда врх опустошеног духа нашега М. А. Ивкова: „Грујичић је близак платонистичком схватању по коме поезија зависи од инспирације и талента“. Не, поезија зависи од Милете Аћимовића Ивкова!

Овај микрофонција је неспреман да броји до три па да онда нешто јавно каже, то јест лупи, неспособан за ревалоризацију српске песничке сцене и досадашњих увида наших антологичара; типичан уплашени преписивач туђих погледа, којем се не дâ мислити својом главушом. Олако куди и блује, ништа из антологије не цитира. Патетични ретор је бесан што га нисам уврстио међу 290 српских песника.

Познат као вашарска фигура књижевних промоција, естрадни критичар домета мишљења *мејтар* и *жилеџ*, М. А. И. својој сиромашној биографији, исписаној на сајту Српског књижевног друштва, наводи за себе и ово: „Тренутно у статусу докторског кандидата.“ Свака част, лепа информација за родбину и комшилук – титула се смешка, а времена тешка! Затим,

истиче три наградице, од којих су две за поезију: Награда на 1. светском фестивалу хаику поезије у Јамагати, Јапан, 1989. и Бранкова награда, 1995. године.

Ова информација о награди за хаику поезију тако је упакована да читалац стиче оптичку варку да је М. А. И. главни лауреат. А ову другу, 9. септембра 1995, у Карловачкој гимназији, на 24. Бранковом колу, ја сам му лично уручио, као председник ДКВ, за првенац *Дно* (какве ли симболике!), књижицу непреврелих сонетчића и стихова. Постоји фотографија у албумима Бранковог кола, на којој се види тренутак кад му уручујем коверат с новчаним износом награде у присуству председника жирија, Благоја Баковића. Интересантно је казати да је Милета Аћимовић, по угледу на тада већ славног Данилова, додао попут Драгана Јовановића (аутентичног), име свога оца у облику презимена – Ивков, не би ли се, помодно, без свога Ја, домогао капацитета славе поменутог песника.

Дотакавши *гно* на самом почетку песничке каријере, ево већ скоро две деценије М. А. Ивков није објавио стих. Он припада оној зазорној врсти критичара који, напустивши поезију, налазе себе у улози сољења памети истинским песницима, писцима и ауторима. Њему се причинило да има дизгине и полуге некакве власти, па га то сићушног опило до Голијатових заблуда. Тако је то у мачванским шоровима и месним заједницама. Напустити поезију, поготово после прве награде тако големог значења као што је Бранкова, значи показати своје салијеријевско лице у пуном мраку и обележити се за цео живот као књижевни неталенат.

Трагикомични лик, који деценијама не завршава своју *док-шорску шезу* (кад год га сретнете, само о томе прича) поводом расног му земљака Јанка Веслиновића, као сваки помодарски дилетант, у своје тексту досадно наводи три антологије: Богдана Поповића, Миодрага Павловића и Зорана Мишића. Кад их је већ школски поменуо, морао је да каже како сам се ја према њима одредио и да цитира бар реченицу из мога предговора. Овако, то је пуцањ у празно, поготово што није поменуо неке важне антологије новијег времена, на пример Егерићеву или

Тонтићеву, које су, узгред речено, обимом веће од моје, „телефонски именици“ (М. А. Ивков – недуховито, већ виђено) с преко хиљаду страна.

Шта значи број страна? Ништа, баш ништа, ако приређивач зна шта хоће, има јасан концепт и држи до потребе да се српска поезија искаже у својој веродостојној пуноћи и раскоши. И да прекине с праксом свођења аутентичних српских песничких судбина испод сваког минимума. Свака интегрална антологија водиће рачуна да не занемари значајне таленте којима је место у поретку највиших уметничких вредности једнога језика. Лако је логодијареично млатарати рукама по провинцијама, пред учитељицама намигушама на књижевним вечерима, потребно је, мили Миле, коначно докторирати на прози Јанка Веселиновића, па тражити прави посао у родном крају.

Да бисмо колико-толико равноправно могли разговарати, од главатог господина очекујем да поступи по манифестној сентенци из Егерићевог предговора – да се на антологију одговара антологијом! Ништа испод тога не признајем, не може да има релевантан доскок, чак и да га жив, у милетинском грохоту, пред камерама, преко мачванских тараба, изведе данас хајдук Станко лично!

(2013)

ПЕВ МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА

Како сам правио антологију?

Антологија српске поезије (1847–2000) плод је мог песничког и књижевног, духовног и животног искуства. Она захвата период од Бранка Радичевића, па до нових песника, међу којима врхуни Дејан Алексић. Ова антологија „једна је од оних које се у критици сматрају интергралним, обухвата српско песништво од просева модерне свести у српској песничкој имагинацији до дана данашњег“ (М. Пантић). Антологија овог типа хронолошки је детерминисана дубоким слојевима поезије 19. и 20. века, за разлику од сваке панораме, која по дефиницији представља слику тренутка, блесак савремене сцене, на пример.

Нисам ишао путем имплозије, већ – путевима експлозије језика кроз време, чиме је антологија добила поменути интегрални катактер. То се односи и на другу половину 20. века, где је кулминисао развој српске поезије. Нисам изигравао нихилисту што у мањку песника види тобожњи квалитет. Навика да се раскош своди испод црте минимума, деценијама траје на српској књижевној сцени. То је пракса с којом се напоскон мора раскинути. Лепота не зна за границу, зна за домете.

„Сад више нема таме у коју нисам сишао по своје злато“, пева Бранислав Петровић, одређујући тако посао антологичара. Дубина и ширина кода дефинишу квалитет пронађеног, а златни сјај помрчине претвара се у видовити ерос језика. Као видовити ерос, поезија је радост созерцавања у језику, објава боголиког чина бесмртности у епифанијској светлости речи.

Важне српске антологије појавиле су се пре око пола века. Релативизовао сам неке затечене принципе и покушао да придодам лични печат и меру разлике, како на плану композиционе

и тематске структуре антологије, њеног „Предговора“ и „Напомена“, тако и у дубини и ширини одабира песника и песама.

Најлакше је било да направим антологију *сйражиловске линије љевања*. Но, унео сам песнике различитих усмерења. И песнике експеримента, језичке игре која носи непредвидиви карактер певања, онирички херметизам пун наде, надреални засек језика и разнолике видове концептуалног опита.

Узимао сам песме које поседују видљиву креативну виталност и изазивају несвакидашњи доживљај, песме детаља с универзалним концентричним круговима значења што се обраћају и човеку у будућности, песме емотивног изненађења у ма којем поетичком обрасцу. Песме које се отимају везивању у колекције и системе, које су по лепоти и остварености самосталне и незаобилазне, често чак и не припадајући препознатљивој поетичкој матрици одређеног аутора.

Један од кључних оријентира била ми је чувена хераклитовска синтагма *љевање и мишљење*, импрегнирана виђењима Хелдерлина, Ничеа и Хајдегера, уз истоветни наслов есеја Светозара Марковића. Поштовао сам Паундову сентенцу: „Песник с почетка пише, а доцније пева.“ Предност су имали песници чије се стварање заснива на *љевању*, који су пропевали у матерњем језику, затим они чије су песме успешна синтеза *љевања и мишљења*, односно, *мишљења и љевања*. Ако голо *мишљење* не уме дати *шачну слику мисли шйо сйиришйуалније* (М. Црњански), није му било места у мојој антологији.

Уношењем у антологију неколико кантаутора и песника рокенрола, чије поједине песме краси истински песнички нерв, демистификовао сам намргођене критичарске (и сопствене) заблуде о тзв. нижој поезији. Сетимо се светских примера певане поезије која припада и литератури: Владимир Висоцки, Леонард Коен, Булат Окуцава, Боб Дилан, Јуриј Визбор, Александар Розенбаум...

Знатну пажњу посветио сам песникињама. Неприхватљиво је да се у антологијама налазе само по једна или две поетесе. То се догађа у килавим примерима који српску поезију

третирају као мушку ствар. То је понижење женске песничке потенције и укидање равноправног деловања талената у истом језика.

У антологију нису ушли фарисеји и салијерији, проповедници поезије чије конвертитско јавно дриблање сопственом маском пролонгира заборав у којем ће се неминовно наћи. Места није било за *ћеснички ѿвор* из друге руке, за копију певања без индивидуалне силуете дара.

Дакле, све што се појавило као „реч у највише значења“ (М. Павловић), као истинска поезија без сумње у повод настанка, све што поседује отисак оригиналног и непоновљивог, певаног и доживљеног, све што је најавило неуништиви просев духа у матерњем језику и остварило се као мера талента у еросу певања, стало је и пристало у ову антологију. А „да бисмо све спасили, морамо све и ризиковати“ (Шилер), јер „победити без ризика јесте тријумфовати без славе“ (Корнеј).

(2013)

Ненад Грујичић

АЛВА ЈЕПА*

Криїичар у вражјем жару,
їознаї шїо за сиїну їару,
аналоїно своме гару,
їовори о сваком жанру.

Колумне у дневном лисїу
исїисује динамично
чиїајући сваку књију
їенијално-леїимично.

Сонетї, рима – фах су њеїов,
їу наїслађе фразе соли,
їосїмодернисї – ко би рек`о,
романїичном налик лоли.

Блаїо жени шїо їа има,
књижевносїи шїо їа неће,
блаїо силним насловима
о којима он мекеће.

Лоїодијареја – бољка,
їестїе лака дијаїноза
за овоїа двоїної чојка
којеї краси небулоза.

Поїлегај му їубичице,
ко шїїїалке їриїеїнуїе,
їа кад зевну – хоїимице,
симїозијум ошамуїе.

*То не рађа мајтер више,
нији повесџи сличној врџи,
шај о грујом кага џише
самој себе јавно шрџи.*

*

Алва Јепа је скоро забаорављена митолошка неман коју чине две зверчице, чудовиште попут Буцифала, које је, као што је познато, пола коњ, а пола во. Ову неман сусрећемо у урбаном цунгли српске културе, где се храни туђим судбинама пишући књижевну критику. Чак и кад се располути на двоје, ова неман функционише као једно биће. Физички раздвојене, ове зверке повезују невидљиве нити гордости, зависти и прелести. Иако има женско име, ова неман је допола мушко.

Прва половина имена овог чудовишта, Алва, настала је од почетних слогова – Александар и Васа, а друга, од њихових презимена, Јерков и Павковић. На етимолошко-семантичкој равни, ово Алва (и без гласа „х“) јесте турцизам који означава слаткиш, медену или пекмез-халву. Ово Јепа, пак, кад сугласник „п“ пређе у свој звучни парњак „б“ (што се често у животу догађа – јеба), значи зајебанцију. У директном преводу, дакле, Алва Јепа гласи: слаткиш-зајебанција.

(1994)

P.S.

Написано после напада, у „Политици и „Нашој борби“, на моју књигу сонетних венаца „Пуста срећа“ (Просвета, Београд, 1994), која је потом доживела друго издање и овенчала се наградом „Милан Ракић“ – за књигу године. А онда, гле чуда за савремену поезију, појавило се и треће издање „Пусте среће“, у којој све три сонетна венца имају акростих са именом Марије Балковој.

ДНЕВНИ ПЕРФОРМАНС ЈЕДНЕ НОМИНАЦИЈЕ

Нови Сад се уз припомоћ Сремских Карловаца и Зрењанина(?) кандидује за европску престоницу културе 2020. године. Без Бранковог кола цинично је укључивати Сремске Карловце у ту причу. Бранково коло је управо својим вишедеценијским програмима у оба града једина права, на конкретан начин непрекинута културна веза између Новог Сада и Сремских Карловаца.

Осим тога, Бранко Радичевић је најпознатији ђак најстарије српске, чувене Карловачке гимназије. Рођен је, живео, школовао се и умро у, данас посматрано, четири европске државе: Хрватска, Србија, Румунија и Аустрија. „Министар“ за културу Новог Сада долазио је у Сремске Карловце и водио разговоре о кандидатури за европску престоницу не позвавши Бранково коло, које сваке године, поред осталог, штампа на српском преведене са европских језика књиге песничких лауреата међународне награде „Бранко Радичевић“: Филип Танселен (Француска), Вјачеслав Купријанов (Швајцарска), Керол Ен Дафи (Енглеска), Насо Вајена (Грчка), Никита Данилов (Румунија), Рихард Питрас (Немачка), Валериј Латињин (Русија) и други.

И Београд се кандидовао за европску престоницу културе. Србија је једна од три земље које ће највероватније имати своју престоницу културе 2020. године. Уз Србију, ту су Румунија и – Ирска која још није предложила своје кандидате. Румунија има три кандидата: Темишвар, Клуж-Напока и Јаши. Ове године два града су, уједно, европске престонице културе, словеначки Марибор и португалски Гимариш.

Било је претходних година када је и по неколико држава истовремено имало своју престоницу културе. Двехиљадите, на пример, чак девет: Авињон (Француска), Берген (Норвешка), Болоња (Италија), Брисел (Белгија), Хелсинки (Финска), Краков (Пољска), Рејкјавик (Исланд), Праг (Чешка) и Сантијаго де Компостела (Шпанија). Две хиљаде седме – седам држава. Поред низа раритета, од 1985. године када је започела номинација за европску престоницу културе, ево још једног: најмањи град, на пример, беше Вајмар, који је самостално и једини био европска престоница културе 1999. године. Са само 62000 становника, Вајмар се може подичити славним људима из прошлости: Јохан Волфганг фон Гете, Јохан Готфрид Хердер, Фридрих Шилер, Адам Мицкијевич, Фридрих Ниче, Артур Шопенхауер, Јохан Себастијан Бах, Франц Лист, Рихард Штраус, Рихард Вагнер, Васил Кандински, Паул Кле и други.

Сремски Карловци, на пример, као престижни српски центар у 18. 19. и с почетка 20. века, има своје чувене личности, пре свега двадесет једног митрополита и патријарха Српске православне цркве, од којих, чинећи неправду због ограниченог простора, помињемо тек неке: Арсеније Трећи Црнојевић, Арсеније Четврти Јовановић Шакабената, Стеван Стратимировић, Јосиф Рајачић, Герман Анђелић, Георгије Бранковић и други. А затим ту су, пре свих, Бранко Радичевић, те Лукијан Мушицки, Максим Суворов, Димитрије Анастасијевић Сабов, војвода Стефан Шупљикац, Ђорђе Стратимировић, Иларион Руварац, Павле Марковић Адамов, а из новијег времена, Гојко Николиш, Борислав Михајловић Михиз, Дејан Медаковић, Ксенија Марицки Гађански, Вида Огњеновић и други.

Нови Сад је, као што знамо, велики културни центар, јединствен по много чему, од друге половине 19. века – српска Атина. Присетимо се златног доба Новог Сада. Године 1861. за градског начелника изабран је Светозар Милетић, за бележника Јаков Игњатовић, књижевник, а за подбележника Јован Јовановић Змај, песник. У градској власти с њима учествовали су Ђорђе Поповић Даничар, писац, публициста, преводилац, уредник *Српској дневника*, *Данице* и других листова,

Лаза Костић, песник, филозоф, драмски писац и преводилац, Корнелије Станковић, композитор, Новак Радонић, сликар, Јован Андрејевић Јолес, есејиста и преводилац, Аца Поповић Зуб (друг Бранка Радичевића), песник, публициста и преводилац, Емил Чакра, писац и публициста, Ђорђе Рајковић, публициста и историчар књижевности. Беше то Периклово доба Новог Сада, процват живота и културе до највиших тачака. А затим, ту су: Коста Трифковић, Михаило Полит-Десанчић, Јован Грчић Миленко, Исидор Бајић, Миша Димитријевић, Јаша Томић, Слободан Јовановић, Милева Марић-Ајнштајн Васа Стајић, Александар Тишма, Бошко Петровић, Мирослав Антић, Јаника Балаж, Ђорђе Балашевић и други.

Сремски Карловци и Нови Сад су идеалан пар, најснажнија културна осовина на подручју данашње Србије, они и понаособ, и заједно, уз паметно вођење кампање, имају огромне шансе да постану европска престоница културе. Проблем се јавио прикључењем Зрењанина овим двама градовима културе. Зрењанин нема културни капацитет попут Новог Сада или Сремских Карловаца, напосто, нема ту традицију.

Зрењанин је индустријски центар, град познат из Другог светског рата по партизанском покрету на челу са народним херојем Жарком Зрењанином, по којем је град и добио име 1946. године. Претходно, град се звао Велики Бечкерек и Петроград. На промоцији Зрењанина, у оквиру акције Управе за културу Новог Сада, на недавно одржаном Салону књига у Новом Саду, представници власти из Зрењанина, видно неспремни за акцију у коју се утерани, као прву по значају, у набрајању манифестација, навели су „Фестивал пива“?! Затим, представљајући своје нове културне институције (библиотека, музеј...), испоставило се да тај спот, наспрам планираних десет, не само да је трајао предуго – пола сата, већ да је прављен 2004. године?!

Ако је по концепту предлагача требало да – уз Срем и Бачку – буде и Банат укључен, онда је Вршцу пре но Зрењанину припадало то место. Из Вршца је познати сликар и иконописац из 18. века Никола Нешковић, у Вршцу је рођен и умро драмски писац и песник Јован Стерија Поповић, одатле је и сликар

Паја Јовановић, архитекта Драгиша Брашован, те Васко Попа, српски песник светског угледа, ту је манастир Месић из 15. века и тако даље.

Ако о Банату причамо, онда је према Темишвару (мада граду у другој држави, могла бити пружена рука из Новог Сада), тим пре што је то по европском концепту кандидовања препоручљиво, да осим једног града у сопственој земљи, за сарадника на том путу буде изабран и град из окружења. Тим пре што је Темишвар такође, како рекосмо, кандидат за европску престоницу културе. И, – у том граду живи највећи број Срба у Румунији.

Номинавање Зрењанина личи на дневнополитички перформанс, у којем осим не баш спремних зрењанинских власти, учествује и тренутни градски министар за културу Новог Сада, који је управо из Зрењанина пре четири године напрасно дошао на место број један буџета за културу Новог Сада, поред многобројних новосадских успешних, познатих и незаобилазних културних посленика што познају сваку пору, све личности, резултате и адресе свога града. Беше то пораз Новог Сада и његовог политичког естаблишмента, пораз интелектуалних и уметничких снага које заћуташе и забише главе у песак. Ударац, дакле, на новосадску културну историју и савремени тренутак, на врхунске ствараоце и културне посленике – као да не дишу данас у Новом Саду, избрисани метлом естрадног дневнополитичког вашаришта, које се специјализовало за масирање и прање грбаче народа.

Укључење Зрењанина у номинацију за европску престоницу културе припада потезима у корист сопствене штете. Ако се настави са Зрењанином, то ће до краја ослабити снажну културну позицију Сремских Карловаца и Новог Сада и допринети да они, у тако несрећно склопљеном триптиху, не буду номиновани за европску престоницу културе. Предлажем да се Зрењанин поштено повуче из целе приче – да не смета, и омогући Новом Саду и Сремским Карловцима успех. „Сведићем“ оку Европејаца неће промаћи танка позиција Зрењанина у номинавању за европску престоницу културе. Довољно је, даље, на пример, упоредити Зрењанин са било којим од три румунска

кандидата за европску престоницу културе, и видети колико су му недостижни Темишвар, Клуж-Напока и Јаши.

У проспектима и најавама Управе за културу Новог Сада за овај пројекат, редослед градова није реалан – не може да после Новог Сада стоји име Зрењанина, па тек онда Сремских Карловаца, којима по свему припада прво место. Дакле, потребно је лишити се дневнополитичке и предизборне грознице, и хладне главе, на темељу необоривих чињеница, приступити овом послу. Културни амблеми и корени, и њихове надвремене вредности, много су снажнији и сложенији од дневне политиканатске игре. И како неки дан у једном дневном листу важан културни посленик из Новог Сада рече – све то личи „на бацање прашине у очи“ и – да је „добро што је о парама реч, само је питање ко ће да их узме“.

На *Салону књија* у Новом Саду, приликом промоције овога пројекта, новосадски „министар“ културе рекао да Војводина подсећа на Европску унију. Војводина по мултиетничности јесте делимично налик Европи, а то је нешто друго. Европска унија није Европа у универзалном значењу, већ државотворна организација, заснована на удруживању великог броја земаља које су у позицији *sui generis*. Удружене државе Европске уније нису ни федерација ни конфедерација, већ нешто између. Срем, Бачка и Банат немају такав унутрашњи однос ни приближно, па је упоредба са Европском унијом пацарска. Да бисмо разумели колики је лапсус направљен, довољно је рећи да Швајцарска, са својим кантонима разних језика, у срцу Европе, не подсећа на Европску унију, већ на Европу. И да би било још јасније, Швајцарска није члан Европске уније, као ни Норвешка, на пример.

Сличне тежине грешку, мада у другој равни, направио је пре двадесетак година необични градски министар културе у Новом Саду, такође напрасно партијски пристигао на то место однекуд – из Сарајева, који је изјавио да је оснивач Матице српске Републичко Министарство културе.

На Радичевићев 188. рођендан, 15. марта по старом календару, Бранково коло је приредило „Дан Темишвара у Новом

Саду". Томе постоје јаки разлози. Крајем прошле године, у Румунији, Бранково коло обележило је 170. годишњицу доласка Бранка Радичевића из Сремских Карловаца у Темишвар на школовање, где леже земни остаци његовог оца Теодора, писца и преводиоца, и рано преминулог брата Стевана, „слушатеља филозофије“. Бранково коло и те како може да повеже Нови Сад и Темишвар, с обзиром на то да ће поред осталог наступити и српски песници из Румуније. Теоријски, и практично гледано, ако се паметно поради на томе, може се догодити да Нови Сад и Темишвар буду престонице европске културе 2020. године.

Пошто немамо с ким у Управи за културу Новог Сада, нити у Градском већу, разговарати на ову и сличне теме, а знајући да „демократија није једноставна формула ни једноставна стварност“ и да су за њу „потребни и одважност и ум и осећања“, како рече Јован Ћирилов примајући високо државно признање, Бранково коло ће наставити да продубљује сарадњу са Темишваром без дневнополитичког конвертитства, за истинску, на културним опсезима, засновану кампању за европску престоницу културе.

Реално би било да Србија, уз Београд, има још два кандидата за Европску престоницу, Нови Сад и Сремске Карловце. Можда и Ниш, како се у последње време говори, ако би један од наведених, мада тешко, отпао. Иза целог пројекта мора да стоји држава, са јасним ставом о кандидатима. Овако, све изгледа распарчано и неозбиљно, Војводина наступа као да је изван Србије.

Номинација за европску престоницу културе има извесних сличности са номиновањем културног наслеђа за *Репрезентативну листу* и *Листу ујрожених вредности* УНЕСКА. Сремски Карловци имају поене и за једну и за другу листу. Као будућа европска престоница културе, попут поменутог Вајмара, Карловци би потпуно обновили и ревитализовали своје, кроз прохујалу небригу, руиниране темеље и кровове, и тако коначно стали на снажне ноге као престижна културна дестинација на непрегледно дуго време.

(2012)

ПРАЊЕ ГРБАЧЕ НАРОДА

Лажни цар Андреј Мали у српској Атини

Велики културни центар, Нови Сад, јединствен је по много чему, од друге половине 19. века – српска Атина. Поновимо, године 1861. за градског начелника изабран је Светозар Милетић, за бележника Јаков Игњатовић, књижевник, а за подбележника Јован Јовановић Змај, песник. У градској власти учествовали су Ђорђе Поповић Даничар, писац, публициста, преводилац, уредник *Српског дневника*, *Данице* и других листова, Лаза Костић, песник, филозоф, драмски писац и преводилац, Корнелије Станковић, композитор, Новак Радонић, сликар, Јован Андрејевић Јолес, есејиста и преводилац, Аца Поповић Зуб (школски друг Бранка Радичевића), песник, публициста и преводилац, Емил Чакра, писац и публициста, Ђорђе Рајковић, публициста и историчар књижевности. Периклово доба Новог Сада, несвакидашњи процват српске Атине.

И данас се за Нови Сад каже да је по именима и делима значајних песника, писаца, ликовних, драмских и музичких уметника, теоретичара, богослова, новинара и преводилаца, по њиховим резултатима и високим признањима која им на личну адресу непрестано, и одасвуд, пристижу, тренутно један од најпрестижнијих културних центара у окружењу.

Такав Нови Сад подразумева да *трагски минисџар* за културу буде један од тих способних и талентованих људи који су ставали у овом граду као ствараоци и културни посленици првога реда, по чијем деловању је овај град стекао углед. Међутим, Нови Сад има несрећу да на место „министра“ културе, неким додолским чудом, напрасно пристигну стручњаци из малих средина, рецимо, из Куле или Зрењанина.

Неке чудне особе које не само да не познају животне поре и нијансе свакодневног Новог Сада, његове руже ветрова и по-норне вирове културне сцене, већ не знају до краја ни распоред улица, институција и установа на важним адресама. Бануше под кецељшаком заштитом новокомпонованих страначких (интимних) ложа, и то ни мање ни више – на позицију број један буџета за културу Новог Сада. За такав чин доласка на посао који не познају требало је заиста имати дебео образ. О таквој ничим заслуженој великој нужди преузимања високе функције, један графит на стубу наново подигнутог дунавског моста вели: *Ни цмокић, ни усраћ*.

Беше то пораз Новог Сада и његовог заслепљеног политичког естаблишмента, пораз интелектуалних и уметничких снага које заћуташе и забише главе у песак. Ударац, дакле, на новосадску културну историју и савремени тренутак, на врхунске ствараоце и културне посленике – као да не дишу у Новом Саду, избрисани метлом естрадног дневнополитичког вашаришта специјализованог за прање грбаче народа.

Еда би колико-толико могли да функционишу у новом амбијенту, ови нови *минисџри* добили су, где чуда, штапове за придржавање фарсе – по једног новосадског културтрегера. Замислите новосадског *ірадскої минисџра* нагло пристиглог из Баната, који за сваки потез пита бачки трегер-штап у којем правцу да крене, где да пређе улицу, шта да каже кад га неко пита за културне знаменитости српске Атине, коме да додели паре, коме да затвори славину, чија кишница да спере криве о(д)луке у прашини?

Ево, 15. марта Бранково коло ће приредити „Дан Темишвара у Новом Саду“. У Темишвару се Бранко Радичевић школовао од 1841 – 1843. и ту написао своју прву песму на српском језику, антологијску *Девојку на сџугенцу*!. Прошлог децембра у Темишвару обележили смо 170. годишњицу Бранковог доласка у тај славни град који је сада кандидат за европску престоницу културе. Нови Сад, заједно са чувеним Сремским Карловцима и Зрењанином (?), такође кандидат за ту титулу, имао би шта са Темишваром да разговара. Али градски министарчић

за културу Новог Сада не види даље од дечаковог *носа*, не сматра долазак Темшвара у Нови Сад битним догађајем.

Пред грађански рат, поводом 160. годишњице рођења Бранка Радичевића, у Славонском Броду, песниковом родном месту, у организацији Бранковог кола, откривен је споменик великом српском песнику, рад Јована Солдатовића. Споменик је нажалост убрзо срушен. Бранково коло размишља о обнављању сарадње са Славонским Бродом одакле долазе позитивни сигнали и предлози. Међутим, Николетина Бурсаћ новосадске културе не види даље од свог Зрењанина где је главни догађај за европску престоницу културе *Фесџивал љива*.

ПИГМЕЈ НА ХАШИШУ

У канцеларији ме је дочекао патуљаста функционер. Иако су врата била отворена, секретарица у подугачкој просторији испред његове, седећи у самом дну до прозора, није могла видети како њен нови шеф глође плочицу хашиша. У исти мах скривао је и показивао ми тај грумен шита, хтео ваљда да дâ до знања да он није обичан општински ћата, већ марка вишег реда, неко ко деценијама успева да одржи равнотежу са стварношћу иако је софистицирани наркоман.

Нисам ништа вечерао, па морам нешто да доручкујем, синоћ сам био на отварању Егзита, кењкаво је закрекетао Пигмеј, скривајући пропале зубе, толико крзаве и црне да им ништа не може помоћи до ли чупање одреда било каквим клештима. Свих ових деценија колико смо заједно на уметничкој сцени, никад нисам видео његов осмех. Нити се то икоме у јавном животу посрећило. Приватно, не знам. Приватни живот обилује мањком протоколарних канона, све се спушта у анимални образац животарења, па је ту свашта могуће. Рецимо, у приликама кућног опуштања: било би то модрикасто затезање вештачки умирених усана, где би горња забуктала у цветању ка носу, па би сте одоздо, ако чучнете и тобож обришете флеку на поду, могли нахерених очију видети скрљано горње зубало, онакво какво имају само зависници од дроге. Јер, док глођеш чврсти хашиш, он се мрви и кроз пљувачку спаја с отвореним живцима зубâ и тако директно спроводи у мозак. Путања без зачепљених кодова, сине!

Седајући за широк сто у ћошку, тако да ми светлост голе-мог прозора удара у лице, чиме је Пигмеј стекао предност у

разговору, рекао сам да за доручак обично узимам воће и поврће, а да буреке и месо не долазе у обзир, поготово не кафа и цигарете. Гледао ме је замућеним очима преко који су се смењивале мреже тек стечене нирване; видео сам човека који се преда мном нашикао хашиша, добио снагу, и тако надуван сео са мном да разговара о озбиљном проблему.

Немој да те секретарица најављује, зови ме директно, ја ћу увек бити овде, ја сам од оних што поштују радно време, умиреним гласом са дугим истезањем првог самогласника рекао је новоустоличени члан градског већа задужен за културу. Одмах сам му поклатио своју нову књигу, *Приче за ђусишолове*, са посветом. Није ни отворио да погледа шта сам му написао. А то су оне твоје приче, простења. Чак није ни задржао поглед на наслову, већ је одмах одложио поклон са коментаром зашто пишем тако дебеле књиге. Двеста двадесет страница и нису нека дебљина, али његови књижевци песама увек су танки, тањи од просечне дебљине збирке поезије, тањи уствари у сваком погледу, јер то су некакве текстуалне крпе изазване турбиленцијама шта у глави, без чистог и здравог надахнућа. Све што је написао, учинио је на тај начин.

Никад није имао значајну позицију на мапи савремене поезије, па је одлучио на лому шесте и седме деценије свог живота да са женом оснује локалну партију и уђе у дневну политику не би ли тако напокон ојачао своју *јесничку* позицију. И збиља, на таласу раскорењивања наше литературе и језика, намакао је себи две награде са именима једног великог песника и једне значајне песникиње, за књижице запетљаног и недовршеног стиха. Без скрупула, примио је награду са именом антологијске песникиње, награду коју је његов и мој, сад већ преминули колега, аутентични песник, поштено одбио са објашњењем да његовој поетици та награда није примерена и да има много добрих песника који су комплементарни са поезијом познате песникиње. Жири се био ухватио за главу, али се постидео није. Председник био песник-академик.

При уласку у канцеларију, док је вешто склањао у не знам који џеп комадешку чврстог хашиша, онако реда ради, честитах

му на награди, не помињући име велике песникиње, јер уз њега и његове *йесме*, не да не иде звучно, него никако, стотину је светлосних година далеко. Просто, над човеком је извршено вештачко награђивање, а он, без обзира што боли, шчепао стару поетесу – па шта буде. Градоначелник му је одмах понудио место градског министрића за културу. Чак ми је погласно Пигмеј, *кано клисурина*, химнично сопштио да га је лично градоначелник позвао на ово *радно* место. Негдањи хипик са косом до колена, претворио се у одоцнелог картароша на дневно-политичким даћама. Зеленоок и белих обрва, са брадавицом на десном увету одозго, сматрао је да је обележен од Тартара и да је дошло време да он такав газдује у култури.

Нагло промењеног ритма говора, надуван хашом, рекох, сео је онако мален, боље рећи, потонуо за сто, и, што се никад није могло у његовом понашању осетити, подвикуно као човек на власти: Ко су ти чланови управног одбора? Збуњен што ме то пита, рекох му име председника и додадох још два члана, готово заборавивши трећег. А ко су ти чланови надзорног одбора? Опет – наведох председницу, и једног члана, трећег се не сетих. Ето, не знаш ко ти је у надзорном одбору, ликујући са већ набреклим зеницама, уњкаво је крештао Пигмеј, несвестан да је залутао у политику до балчака и да на баналан начин губи људски лик.

Почех му предочавати једноставним речима проблем о којем је реч, али он ме прекину: Немој да говориш као политичар! Брецнух се на то, јер управо сам му се обратио неполитички, као вишедеценијски колега по перу, без потребе да наступам као на предизборном митингу. Схватих да је он уствари свестан свога хендикепа, своје уроњености у брлог дневне политике, и да жели мени, тренутно потчињеном (тако он то види), казати да он и није са политичарима, већ је потпуно независан, као неки интелектуалац, који ето, стицајем околности, постао је ни мање ни више члан градског већа, политичког оперативног тела *par excellence*.

А онда је наставио – да су његова мајка и баба родом из Сремских Карловаца, шта ја ту њему причам о Карловцима! Радио је он и у Карловачкој гимназији! Као, ко сам то ја, из које

рупе. Не рекох му да сам рођен у Војводини за разлику од њега који је *на бреј из мајере ђао* на граници Космета и Македоније. Напросто, било ми је непримерено да повлачим такве чињенице. И чему све то? Нисам могао да поступам као он, грубо и препотентно. Понашао се као неки тобож супериорни нађош, а ја му дођем као неки слинави дођош. О, сићушности големе његове уз помоћ туге хашиша! Нити је мени до првог, нити до другог; био сам затечен провалом локалне мржње једног, одоцнелих амбиција, бајковитог патуљака. Својевремено, писао он о мојим првим књигама, ја о његовим. Изменио се човек, шта ћеш, није у њему превладао песник, нити га је есенцијално икад било.

А шта ти, вели, ти седиш у пет (?) просторија са секретарицом и гледате се по васцели дан, сами вас двоје, уместо толике канцеларије да дате, рече, тим вредним људима из музеја на спрату изнад, да сиђу доле и раде свој посао како ваља. Боље би било да институција коју водим буде адресом везана за Нови Сад, него за Сремске Карловце, наставио је дрогирани државни службеник и додао да то не би значило да би аутоматски она добијала средства од српске Атине (ову синтагму никад није изговорио мастодонтирани мондијалиста). Рекох му да су Сремски Карловци са дубинске културне тачке јача адреса од Новог Сада, и да писмо упућено другима са те адресе има специфичну снагу с којом се мало шта у Срба може мерити. То га је ушиканог толико разбеснело да је подигао папир изнад гневне главуше, папир који сам му донео као званичну молбу за помоћ, и закевтао: Немој више никад да ми доносиш ово, никад више!

Личио ми је на Поовог гаврана, и сетих се да је Едгар Алан По, много значајнија дела, дабоме, није за поредбу ни у сновима, писао понекад у халуцинацијама изазваним наркотицима. Дрога, познато је, стимулише, али не проузрокује природни таленат, нема креативну моћ. Тамо где нема талента, нема ни стимулације у уметничком правцу, нема дела. Дрога, када су пигмејске особе без талента у питању, и друге, наравно, кастрира и десензуалише њихову представу о свету. Остаје издувана

лешина текста, непоезија. Једва сам набасао на једну Пигмејеву песму коју сам уврстио у неки цветник. Али, једва, велим, једва! Иначе, и са других страна гледано, Флобер је дрогу назвао “пресудом на лудило”, а Толстој “узроком аморалности”.

Пигмеј је галамио као да влада светом, као да је његова партија на челичним ногама за сва времена. Он који продаје маглу да је тихан, миран и једноставан, обневидео у шчепаној власти, ускурчио се као да је Стаљинов Берија. Карикатурална појава која је многе насмејала кад се прочуло да ће ући у политику (неки поспрдни билборд освануо с његовим именом). Несрећник који није придавао значај томе што јача опозиција у граду, и да она пред очима света преузима мање странке из владајуће опције. Ударио гнев из Пигмејевих похараних зуба на мене, из црнила тридесет две пећнице у устима, палацнуо воњ шита помешан са таласима беса једног *метшар* и *жилеџи* човечулка чији се живот почео претварати у пакао.

Кад год би ме сусрео, на некој промоцији или којекуда, тихим гласом који је редовно био импрегниран смолом канабиса, трепћући као кртица на сунцу, рекао би: Види, види, па ти си још нарастао! Па би ми пригледао ђонове, колико су дебели, какви су, од којег материјала, и да ли сам неку чаролију из рукава приготовио кад сам увек већи и већи – да ме мора из жабље перспективе, оронуо, гледати. С почетка сам мислио да се он то шали, али касније увидех да он заиста пати тешку муку.

Очигледан је био комплекс малецког човека чије су негдање жене биле и за главу-две више. Ту лежи зец, отуда је он дотетурао до мердевина градске власти и попео за пречагу-две више у односу на сиротињске колеге-писце, не би ли тако надоместио више него очигледан хендикеп рођењем.

Толико година ти водиш *Мушицкове гане*, скоро три деценије, ништа ту не ваља, грмео је Пигмејчић док су му се зенице шириле као маса стратокумулуса изнад Жедника. Ни речца комплимента за мој рад. *Мушицкови гани* су културни бренд, рекох му ја, креативна разлика у односу на друге институције и манифестације. Мој лични циљ је, изустих (као да није чуо) – мој циљ је, велим, да достигнем у стажу нашег

заједничког колегу и пријатеља, Јовицу Латињанина, који четрдесет шест година води *Литиф*. И треба тако, рече глас аутора ове приче, то је мисија из струке, не из страначког шињела, таквих људи нема много у једном народу, поготово не у маленом као што је српски.

Рекао сам Пигмеју да сам понајпре дошао због потребе да се измени Правилник за доделу средстава институцијама културе које реализују програме у Новом Саду, а формално нису седиштем везане за тај град. *Мушицкове гане* основао је Нови Сад пре четрдесет година, али због животне и стваралачке везаности Лукијана Мушицкога за Сремске Карловце, просторије тој институцији нису одређене у Новом Саду, већ у Карловцима. То је више од симболике, напосто реално, тако треба да буде. *Мушицови гани* половину својих програма изводе у Новом Саду и ред је да их тај град материјално помаже. Имају публику, значај и одјек, помажу граду да одржи имиџ амбијента врхунске културе, без обзира што су се накотили разни фестивалчићи уличних скакача и дрекаваца.

У то време Нови Сад је имао седам општина, једна су били Сремски Карловци. А онда су се Карловци одвојили и постали самостална општина која није хтела, нити могла, сиромашна, да финансира институцију *Мушицови гани*. А Нови Сад безглаво дигао руке и све препустио Сремским Карловцима. Ту се створио проблем: *Мушицови гани* остали чардак ни на небу ни на земљи.

Не може се Правилник мењати, то је ствар правника, не наша, ти мораш, рече поново Пигмеј, променити адресу у новосадску. И тад, опет је поновио, није сигурно да ћеш ишта добити, то одлучујем ја и још неки са мном, ми одређујемо коме иду паре иду, нема везе да ли је нешто старо четрдесет или пет година. Па зашто онда да мењам адресу?

Утом се отворише врата. Стара секретарица, која се послом намењала разних секретарчића, љубазним гласом нагласи да следећи саговорник, господин Страхињић, чека већ пола сата. Да, наш се разговор био одужио, и тако могао у недоглед, шит релативизје ток времена, чак и оне ко га не узима..

Ја сам утицао да добијеш она средства пролетос, рече Пигмеј и додаде: Знаш, ти си углед стекао као полемичар и многи те се плаше, ја се не плашим, нисам ти ја Ован Зли Вук, ја ћу полемисати с тобом као од шале, пролетос си добио оне парнице само захваљујући сазнању власти да си био спреман да објавиш оштро писмо упућено градоначелнику, па смо пред изборе одлучили да ти не одговарамо. Наздравље, рекох тихо, сагињући главу као дечак којем прети ударац каишем из очеве руке: То нису никаква средства, тај милиончић динара, пет је свом брату упутио твој претходник за неки брзо склепани музички фестивал који нема никакав одјек нити публику.

Већ довољно искусан да се претвара да није добро чуо, Пигмеј заче причу о једној новинарки која је такво питање поставила уживо своме госту у студију, а овај је упитао одакле то зна кад тако самоуверено збори. Мени је то рекао наш заједнички пријашин Блашко, рекох хипнотисаном Пигмеју. На тај податак, Пигмеј се прену, као да је кренуо руком ка нечем при себи, за комдичком шита, помислих – да га умири у наглom обрту ситуације. Устао је, пружио ми минијатурну квргаву шаку и рекао: Буди добар!

Одлазећи, левим оком видео сам насмејаног главатог господина који се спрема да уђе, а десним – да се Пигмеј машио окрајка хаша из унутрашњег џепа и забио на трен у ћошак, уз цивилук, где га нико извана, у тих неколико корака, не може приметити. Застадох да разменим коју реч са Страхинићем, само да би Пигмеј имао што више времена да се наглоје хашиша.

Прошло је петнаестак дана, јавила ми се телефоном извесна Биљана из Управе за културу града и рекла мушким гласом да је захтев одбијен и да *Мушицкови дани* неће добити ни динар за централну манифестацију. У реду, рекох, како се ви презивате? Тако и тако. Зашто ми се ваш шеф није јавио, да ме он обавести о томе, није ваљда да је побегао у мишју рупу, толика муда ће му се заглавити, мени је рекао да га никад не зовем преко секретарице, већ лично. Биљана умањи снагу гласа и претворена у женско поче да се извињава што ми је баш она морала по наређењу старешине да пренесе овакву вест. Ништа,

ништа, биће нових прилика и људи, добро дошли на *Мушицкове гане*, рекох климактеричном женском гласу који је већ габељао ка ћутњи са самим собом у нагло прекинутој телефонској вези.

Следеће седмице, сви медији су јавили да је градоначелник изгубио већину у парламенту и да на власт долази опозиција. Са градоначелником, ето, оде и надувани Пигмеј који је три месеца остао на власти. Шта ли је тај тек све могао да уради за четири године, срећо моја!

Вест о смени градске власти чуо сам у подне, седећи у хладу липе у Змај Јовиној улици, листајући табакe своје *Анџололије српске џоезије*, спремне за штампу. Нешто ме астрално повуче да се окренем удесно, скоро иза леђа, па ми врат замало уштакну. Видех за допола осветљеним столом, у делу који покрива профил хладовине, чашу кока-коле на плочици хашиша, ка којој иде нечија шака. Бившим сјајем, сад већ повађених зуба, као мало дете, насмејао ми се Пигмеј плачући.

ГЛАВОМ КРОЗ ЗАКОН

Постављање нове службене табле Друштва књижевника Војводине на српском језику и ћириличном писму у складу са Законом о службеној употреби језика и писма. Скупштина ДКВ није компетентна да мења важећи републички закон.

Ових дана, група од десетак писаца, чије језгро сачињавају Бошко Ивков, Вујица Решин Туцић и Гојко Јањушевић, организује у Новом Саду тзв. протестне скупове поводом постављања нове службене табле Друштва књижевника Војводине на српском језику и „ћириличном писму, како нови Закон о службеној употреби језика и писма предвиђа.

Чудни неки и јако одоцнели скупови. Где су била протестна окупљања у време председниковања Бошка Ивова, када је због једне странице истинољубивог текста, заједно са џепарошима и дневним вуцибатинама, у затвору лежао наш колега Драгољуб Петровић. Или, када је Мирослав Егерић у Новом Саду, на правди Бога, називан „непријатељем народа“. У коју мишју рупу денули су се Ивков, Туцић и Јањушевић када је, због стихова Гојка Ђога, смењена цела редакција *Уј симѿозиона* у Новом Саду, а главни уредник песник Јанош Сивери, брутално гурнут у страну, разболео се и млад преминуо. Где исцуреше протестне новосадске вечери мојих колега поводом невиђене ујдурме на *Голубљачу* Јована Радуловића? Откуд сад одједном протестни скупови великих бораца за слободу стваралаштва поводом нове службене табле ДКВ? Не пада снег да прекрије брег... Елем!

Септембра прошле године, стигао је Друштву књижевника Војводине, као и осталим културним организацијама и институцијама, писмени налог од државе „да се у року од шест месеци, до почетка марта 1994. године, у потпуности реализују обавезе које проистичу из Закона о службеној употреби језика и

писма“, а поводом недоследности у примени Закона. Нову службену таблу излили смо и поставили фебруара месеца ове године. Поступили смо по Закону, исто као и Књижевна заједница Новог Сада, Филозофски факултет, Музеј Војводине, Културно-просветна заједница Новог Сада, Позориште младих, затим, Градска кућа, Извршно веће Војводине итд...

Два месеца потом, 9. априла ове године, одржана је редовна скупштина ДКВ, којој је присуствовало око сто педесет писаца. Том приликом уручене су три годишње награде, од којих су две припале истакнутим нашим члановима који пишу на језицима националних мањина. У радном делу, после коктел-паузе, биле су две тачке: Извештај о раду; ДКВ и Измене и допуне статута ДКВ. Огромном већином гласова усвојен је извештај о раду и изгласано је низ измена и допуна Статута ДКВ.

Радном делу скупштине нису присуствовали Вујица Решин Туцић и Гојко Јањушевић (који је у свечаном делу примио награду и потом отишао), као ни тридесет и четири потписника накнадног тзв. отвореног писма Бошка Ивкова. На скупштини ДКВ све време је био присутан Бошко Ивков, који је могао да пита, каже и предложи шта год жели. Међутим, он је све време ћутао не прозборивши ни једну једину реч.

Тек десетак дана после скупштине Бошко Ивков ће покретну хајку на таблу, обилазећи, попут Јеховиног сведока, чланове ДКВ по кућама, на радним местима, пресрећући на улици, пијуцкајући по кафанама, убеђујући телефоном. У свом тзв. отвореном писму Бошко Ивков на нестручан начин цитира и тумачи нови Устав и Закон, све време заговарајући, уствари, варијанту службене употребе језика по Уставу из 1974. године и Закону који је из њега исходно.

Дакле, Бошко Ивков је буквално обмануо и изманипулисао мањи део чланства ДКВ, којем смо убрзо послали копије стручног мишљења Републичког секретаријата за законодавство, у којем се јасно каже да смо поступали по слову Закона. Јавио се и велики број наших колега који кажу и жале се да, уствари, и нису знали шта потписују и да они нису против важећег Закона. Овог тренутка ни петнаест најљућих присташа

Бошка Ивкова не налази се на страни његовог нестручног и тенденциозног тумачења Закона.

Истичем крупну ствар: стара службена табла Друштва књижевника Војводине годинама није имала ћирилични део натписа на српском језику! То ником није сметало, нити је ико потезао то питање на многобројним скупштинама ДКВ, иако је по тадашњем Закону и старом статуту ДКВ нужно било и ћирилично писмо. Бивши председник и секретар ДКВ Бошко Ивов кршио је тада и Закон и статут ДКВ, и перце му није фалило. Годинама се тај човек није сетио прстом да макне па да испише ћирилично слово на српском језику на службеној табли, а да организује протестни скуп, јер већину чланства ДКВ чине српски писци, на памет му није пало. Како би то и било уопште могуће помислити да уради миљеник тадашње власти и високи функционер покрајинског ССРН Војводине!

Управни одбор ДКВ, 8. јуна, као што је познато, одбацио је захтев Бошка Ивкова и групе његових истомишљеника (али и великог броја обманутих чланова) да буде сазвана ванредна скупштина поводом службене табле. Какви бисмо то лицемери били да сазивамо ванредну скупштину поводом редовне ствари коју је Закон регулисао. Наша интерна скупштина није компетентна да мења и надгласава важећи републички Закон. Тај закон је старији од нашег статута, то и деца знају. И чему толика журба када је стара, законски нерегуларна – без ћирилице, службена табла годинама стајала на зиду. Редовна скупштина је, дакле, недавно била, а нова редовна биће опет с пролећа. Тад ће успаничени моји другари моћи да предложе скупштини да у дневни ред уврсти и њихов захтев поводом табле. Ако скупштина усвоји такав предлог, нема никаквих проблема да се и о њему поприча. Овако, по јурњави и сили тројице колега испада и прича се нека прича која нема никакве везе са стварношћу. Чак је Туцић, „песник из процвата самоуправљања“, недавно изјавио да је службена табла „почетак етничког чишћења“. Та сомнабулна изјава припада менталној структури онога који ју је олако и безобразно јавно предочио. Истичем да се у жиријима ДКВ налазе припадници

свих националних мањина и да ником не пада на памет да игнорише било чије право и слободу уметничког изражавања на своме језику. Једноставно, прича о угрожености наших поштованих колега који пишу на другим језицима није тачна.

Очигледно је да моје убрзане колеге, које су сада свесне пораза после исхитреног истрчавања, мешају појмове службене и књижевне употребе језика. Службени језик је исто што и застава или химна једне земље и не може се мењати. Тим језиком исписују се печати, табле, меморандуми, дописи и др. Књижевни језик, пак, подразумева нешто друго и о томе не вреди више трошити ни слова. То што законодавац није посебним одлукама регулисао службену употребу латиничног писма и мађарског, словачког и русинског језика, поводом нашег случаја, није у компетенцији скупштине ДКВ, нити, пак, Управног одбора, или, пак, мене који сам случајно председник у време када друштво на свим нивоима доживљава промене.

Једна латинска пословица каже: „Закон види гневног човека, али такав човек не види закон“. Такви су моји увиђајни пријатељи Ивков, Туцић и Јањушевић, који немају паметнија посла него да се јавно бламирају поводом ствари коју је Закон регулисао још 1991. године. Не знам да ли је то њихов жал за некаквом прошлошћу или, пак, доживотна наркоза у времену које се испарава из нас, али сам изненађен са колико некоректности и жестине нападају нови Закон преко мојих леђа. Као да сам ја писао Закон и наметнуо га другима.

Препоручујем уваженим колегама, пошто ванредне скупштине неће бити, да се до редовне обрете законодавцу и, као група грађана, издејствују измене и допуне Закона. Таман је у марту изборна скупштина, па се лепо могу кандидовати и на моје место. Уколико их тајним гласањем скупштина изабере, ето им прилике да одмах примене измењен Закон, за који ће се до тада изборити. Дакле, поштоване колеге, желим вам пријатно лето, више литературе и, наравно, успешно пецање на Дунаву.

(1994)

ВИДОВИТИ ЕРОС

БОЖАНСКО И ДЕМОНСКО

О музама Дантеа и Петрарке

Љубавна поезија је највећи залогај за сваког песника. Она није ограничена временом и простором, не прави разлику у језицима. Два италијанска песника, Данте Алигијери и Франческо Петрарка, светски корифеји љубавнога песништва, наново подстичу на размишљање о феномену невидљивог, и недељивог, корака од стварне особе до апстракције. Шта је стварно, а шта ониричко, и где се сустичу и разилазе силе Аморове?

Иако хронолошки наслоњени један на другог, Данте Алигијери и Франческо Петрарка, у основи, два су поетички опречна генија. Рођен 1265. године у „љубљеном граду“ Фиренци, Данте Алигијери је талентом песник пророк, прекогнитивни *poeta vates*, у целини урођен у проблеме човечанства, епски рационалан и објективан, окренут спољњем свету, загладан у звездана пространства. Петрарка, пак, рођен 1304. године у Арезу, затворен у унутарњи свет, субјективан, интимно усковитлан, интровертни лиричар, сведок сопствених немира, први индивидуалиста у европској поезији. Но, ипак, они се негде додирују.

Две конкретне жене, Беатриче и Лаура, физички никад дотакнуте ни малим прстом великих песника, постале су објаве највишег облика обожавања. Данте је видео Беатриче у својој деветој години, када је њој било осам. На пријему који је приредио њен отац Фолко Портинари, била је обучена у пурпурну боју од које „дух живота дрхти“. Након нових девет година, поново сусреће Беатриче у „пребелим хаљинама“, и тада се за сав живот фатално заљубљује, доживевши невиђено емотивно-духовно озарење: „Као да с неба лепота њена,/ да земљи чудо покаже, долази... “ Број девет, симбол краја и почетка, заузеће

заједно са бројем три, битно место у Дантеовом стваралаштву. Е да би прикрио осећања према Беатриче, Данте се тобож заљубљује у друге жене. Почине да пише сонете њој у славу.

Франческо Петрарка судбоносно упознаје Лауру 6. априла 1327. године, у авињонској цркви. Сусрео је по први пут жену која је, уствари, туђа, супруга анонимног трговца, којој ће посветити триста двадесет седам сонета! Петрарка се повлачи у осаму, у завичајни крајолик који је у многим сонетима пројекција његовог душевног стања у бегу од жуђене љубави. Уз страст за Лауром, у његовом бићу букти стална потреба за песничком славом. Проналази начин да подстакне доделу му песничког ловора у Риму на Капитолу, у чему је видео древну обнову култа поезије спрам пролазне славе царева и војсковођа. Његов брат Жерардо проналази снагу да се зареди у самостану, што оставља снажан утисак на верски неодлучног и расцепљеног Петрарку.

Веома млад, Данте Алигијери је овладао умећем говорништва, што ће му помоћи да се осећа као риба у води у политичким пословима. Пре тога, коњаник с мачем у руци, борио се на страни Гвелфа, присталица папине партије, у рату против Гибелина, присташа партије немачких царева. У повременим излетима ка другим женама, Данте је своје сонете посвећивао и „безначајним“ дамицама, извесној Лизети („госпи са прозора“). Било је ту и сонета посвећених Флорети, Парголети, Виолети, те Петри у „Каменитим римама“, која је имала свега петнаест лета. Све те посвете, уствари, спектар су надахнутих посланица главној инспирацији. После Беатричине удаје и брзе смрти у њеној двадесет петој години, Данте се, по очевој жељи, оженио Ђемом, из моћне породице Донати, с којом је, уствари, био верен још у својој дванаестој години. С њом је добио два сина и две кћерке, од којих се једна звала Беатриче. Оболевши од маларије, коју је добио у једној мисији у Венецији, умире, средином шесте деценије свога живота, у Равени, 14. септембра 1321. године.

Још као врло млад, Петрарка је био опијен собом, својим изгледом, водио рачуна с ким се и куда креће, младић пун таштине,

начитан, позиван у изабрана друштва. Задржавао је своју независност без обзира на понуде које су му пристизале из богатих кругова. Из фазе осаме, потом, кренуће на узбудљива путовања по Француској и Немачкој, водећи страстан и немиран живот. Притиснут унутрашњим раздорима, никад неће успети да се обасја светлошћу потпуног подвига у верској скрушености. Лаура и песничка слава разапињале су га на крсту земаљских мука. О Петраркиним противуречностима говори и податак да је имао два ванбрачна сина, Франческа и Ђованија – којег је усмртила куга. У околини Падове проводи последње године живота, где умире за радним столом 19. јула 1374. године.

Сви ови факти из живота великих песника јесу својеврсна мизансцена где се ковитлају силе искушења, добра и зла, ефемерности и апсолута. Све је ту једно другом равнотежа. Љубав земна – мушкарац и жена, вечни и смртни загрљаји, усхити и падови, велелепни чардаци ни на небу ни на земљи и стравичне понорне вртаче и шкрапе, милине, починства и греси. Помало иронично, трећи светски великан љубавне поезије и „младих јада“ са Шарлотом, немачки песник Гете рекао је да „у лепоти има увек и доброга“. Томе би се могло додати да и у ружном, у несрећи, такође, увек има нешто и доброга. Остаје да верујемо да је Петрарка, притиснут Дантеовом славом, и сам посегаво за беатричинском темом у својој Лаури.

У једној визији „у по бела дана“, Данте види непојамно ружног мушкарца који на рукама носи мртву Беатриче, прекривену светлим плаштом. Гадни мушкарац има невиђено леп грохот, пун снежних зуба. На длану му црвени пламен – Беатричино срце које он халапљиво једе. Изненада баца Беатриче пред ноге Дантеу и ридајући бежи. У *Божанственој комедији*, пак, Беатриче шаље Вергилија да води Дантеа кроз девет паклених кругова, а сама га на крају води кроз девет кругова раја до Бога са анђелима и светима.

У Петраркиним сонетима, пак, песник је брод у зимској снажној олуји између Сциле и Харибде, који губи наду да ће пронаћи луку с Лауром, без које нема ни раја на земљи ни песничке имагинације. У трима узастопним канцонама чувеног

Канцонијера доминира опседнутост Лауриним очима, удесни вртлог зависности од њеног погледа. Репрезентативан је и сонет о тешком златном прамењу, разасутом у ветру и анђеоским обличјима. У силуетама које ствара машта, у заносним привидима Лаурине појаве, у облицима који настају из ониричких стања, уствари, песник нас награђује снагом непосредности доживљаја Лауре као стварног бића.

Дакле, и Дантеу и Петрарки, Беатриче и Лаура једнако су важне и као живе и као мртве. Уздаси, плач и сузе, тикови, покрети и гестови, не само код Дантеа, доживљени су буквална као жива бића. Надљубавна сила Петраркиног дара доминира учараном имагинацијом, која дотиче неизрециво. Оба песника укрстили су божанско и демонско у епифанијском сусрету са смртним бићем.

БЕЗЊЕНИЦА ЛАЗЕ КОСТИЋА

Лазар Костић је хтео да *нагшексѝири* све што је од памтивека па до својих савременика ишчитао. Зналац осам језика, осећао се угрувано и сапето, мушичаво и понижено, међу сатрапима и приземницима, међу масним и главатим чиновницима, међу локалним песницима-лажњацима, напакованим родољупцима и снобовским *јевројејцима*, мешетарима и никоговићима, излапелим духовњацима и дилберима, трговцима и спахијама. Сам их је називао ненавидцима, одљудима, шмокланима, лизовима, притворцима, вуцибатинама и залцима. У ранама стешњености, немајући куд, ишао је и у крајност, у своју супротност, показивао бибер сујете и зависти, нападао поезију Бранка Радичевића, Ђуре Јакшића и Јована Јовановића Змаја у трењуцима њихове највеће славе.

И панонско и динарско нашло се у овом шајкашком, у крајишком, у граничарском, у витезу, дакле, српскога језика и простора. Са Васом Пелагићем на Цетињу писао је правила илегалне *Дружине за ослобођење и уједињење српско*. Кад су му угарске власти испретурале кућу и пронашле три шифрована писма на ову тему, он је у истрази био непоколебив и није одао кључеве шифара. Лазар Костић, секретар Јована Ристића, српског министра спољних послова на Берлинском конгресу 1878. године, био је и уредник листова *Српска независност* и *Глас Црногорца*. Седам чудесних година провео је на Цетињу покрај Николе Петровића. Онако херојски озвезданом, куждравом и окатом, крупном и стаситом, Лази је и приличило да егленише са Марком Миљановим, да се меша са јунацима црногорским. Као да га је призрак Симе Милутиновића

Сарајлије вукао у близину Петра Петровића Његоша, титанског извора поезије.

И народни посланик, и политички гоњеник, и дипломата, и ковач национално-револуционарних завера, умео је на волшебан начин да у практичне послове упрегне свој песнички, списатељски, новинарски, театарски, филозофски, естетичарски и критичарски дар. Годинама јака и несаломива, свеза ирационалног и рационалног у једном трену рашчворила се и нестала. С почетка пун потребе и огња да мења свет, он ће се, у позним годинама, на готово запрепешћујући начин, смандрљати у конзервативца, у локаланог картароша-доколичара, у гурмана на даћама, у *цинцара* што пребројава пазар и пита за цену хмеља и кукуруза, у старца што чезне за руком диктатора у Србији.

Лаза Костић је тешко поднео сурвавање младалачких идеала. Мучио га је неостварен сан *Уједињене омладине српске*, која је основана управо у Новом Саду 1866, а забрањена 1871. године. Био је један од челних људи перикловски расцветане Српске Атине, у јединственој, и никад више поновљеној градској власти сачињеној од песника и уметника. За бележника у Новом Саду тада је изабран Јаков Игњатовић, а за подбележника Јован Јовановић. У живој власти с њима учествују Ђорђе Поповић Даничар, писац, публициста, преводилац, уредник *Сегмица*, *Српског дневника*, *Данице*, *Најрејска*, *Српског народа*, *Србадије* и других листова, Корнелије Станковић, композитор, Новак Радонић, сликар, Јован Андрејевић Јолес, есејиста и преводилац, Емил Чакра, писац и публициста, Аца Поповић Зуб (друг Бранка Радичевића из младости), песник, публициста и преводилац, Ђорђе Рајковић, публициста и историчар књижевности, и други.

Песник несмирив, огњевит и свој – Лаза Костић. Мало је ко у српској поезији толико дубоко тражио злато у матерњем језику, развигорски музичио и сневао. И мало је којем лиричару соко певаније тако бесно и крваво, узвишено и болно, кључао вреле прометејске цигерице у епифанијским зазивима и погледима на висове Фрушке или Црне Горе. Костић је носио спој

дионизијског и аполонијског, и животног и књишког, и ероса и танатоса, он је и *poeta vates* и *poeta doctus*.

Лаза је умео славујати са речима: да им тепа, да их плете од звучних свитаца, да се од миља голица вокалима, да у лепим мукама срицања кованица дотиче космичке истине, да их прекувава, да силази у поноре распенушане лексике, да се слади узвицима и грца у сугласницима, да папри и спаја неспојиво, да спрам речи *осџарина* створи другу – *омладина*, да ова заживи, а прва нестане, да се натчулно купа у несаници надахнућа, да пише на туђем, француском језику еротски дневник у којем је главна јунакиња *безњеница*, да кидише на Парнас и *укришјајем сујрошности* покуша да објасни корене свега на свету.

Лаза Костић је *надљубавним* чулима створио *безњеницу*, ону која и јесте и није, која је „рају приновак драг“, амблем ни женског ни мушког, бесполни анђео, андрогински вис равнотеже света, „земних милина небески крој“, нови принцип окупан у појму *ајаје*, у братско-сестринској мрежи тоталитета, „то се не пише, то се не поје“, апсолутна љубав коју земни мушкарац и жена не могу поднети у страсно-смртној тутњави крви. Безњеница, нерођена и презрела, у исти мах, „свих васиона стопила лед“, млађа и старија од песника, „тајне су силе слушкиње њој“, тренутна и бескрајна, на песниковом колену коврцаво детенце, али и жива метузалемска прамајка, платонска сила вечности. Из нирване *lucida intervalla*, а из стања *ex nihilo nihil*, настајало је све песниково. Ка безњеници из ње саме, Лаза Костић за сва времена пева: *Из нишјавила у славу слава / из безњенице у рај, у рај! / У рај, у рај, у њезин зајрљај!*

ЗВОНКИ ДРАГУЉИ ЈЕЗИКА

„Бадава све, без боли би тек живот био тужан“, вели млади Скендер Куленовић у својим „Јесенским водама“, лирској прози написаној годину дана после „Оцвалих примула“, букета од пет сонета разбокорених у адолесцентским годинама у травничкој гимназији. Ту се већ на невероватно зрео начин зачео велики песник рембоовске младости и силине. „У другом гимназије јавила се у мени жлијезда писања“, исповеда се Скендер и додаје, „да не престане никад послје“.

Скендер Куленовић је *poeta vates* и *poeta doctus*, у исти мах, песник надахнућа и учености, прекогнитиван и рационалан, а уза све, ево, и по даровима које сипа по нама живим песницима, *poeta laureatus*. У битном и обимном есеју под насловом „Апсолутни Крајишник Скендер Куленовић“ (1980), Радомир Константиновић је експлицитно и прецизно поставио ствари на своје место. Да – поезија увек и незауостављиво црпи сокове из фантазмагоричних слика детињства. Свако наглашено бежање од завичаја редовно води у помодни осип језика. Скендер је то и те како знао. Отуда његова удивљеност раним годинама живота, првим сензацијама и чудесима.

И отац и мати јесу су важно Скендерово жариште лирике. Натуралистички снажно, Скендер кити своје песме рухом слика које демистификују у шећер саливену представу кућног прага. У поеми „На прави сам ти пут, мајко, изишо“, без зазора, истинито пева: „Пред свитања,/ пригушив дах и лампу,/ уз мртви сокак/ батргав му је корак ослушкивала./ Пјаном,/ кундуре му убљуване одвезивала./ Странца,/ питомошћу срне залуд га је продобривала./ Воском подова и мирисом мивене пути,/

свјетлином одаја и грла,/ кајмаком на кахви,/ циметом јела и тијела,/ залуд га је, залуд дочекивала:/ Сљепоочнице никад јој не дирну/ длановима драгости, / већ је истрга клијештима по-жуде“. Историјске турбуленције после Првог светског рата на-правице су од Скендерове богате породице сиротињску рају: „Пијавица глади/ тјемепа нам је несвјестицом сисала“.

Скендер је знао да завичајност носи архетипски амблем универзалног, да нема локалне речи, да свака дотиче искон, да таква реч долива звучну боју тек подигнутој скели песме. Зато његово дело зрцали у понорним струјама матерњег језика, у милинама коренске лексике, увек отворено за нову координату погледа и увида, а за непатворен и силан доживљај. У једном интервјуу, Скендер вели: „Све је моје из Босне... ово што сада пишем такође је везано за Босну, за мој Петровац, за моју Крајину“.

Чувена поема „Стојанка мајка Кнежополка“, хиперсензибилна творевина написана за једну ноћ на Козари, уз излапелу батеријску лампу, а прочитана народу клонулом од стравичне несреће, сутрадан, 21. августа 1942. године на Палежу, већ у првом стиху доноси реч каква се пре Скендера није појавила у српској поезији: „Сватри сте ми на сиси ћапћала... Јооој,/ три года српска у мом вијеку,/ три Обилића у мом млијеку“. Глагол „ћапћати“ идеалан је пример поклапања фоничне и значењске ауре речи, звучна слика која има иницијацијску моћ да прене и покрене, да дух подоји и осветли. Поема је исписана чистом српском поткозарском лексиком: *вамилија* уместо фамилија, *рсак*, а не *хрсак*, *ука* од *хука*, *ршум*, а не *хршум*, *амбар* од *хамбар*, *алайљиво* спрам *халапљиво*, и тако даље. „Као суза сузу, стих стиже стих, један пишем, други већ шапћем“, присећа се Скендер божанског надахнућа те чудесне ноћи, „пишем и Бога молим да се настави“.

Мајстор сонета разноврсног метра и стопе, раскошно озвучених римаријума, Скендер је израна, престар за своје године, током целог века показивао умеће за принчевско газдовање овом непотрошивом формом. Широки распони тема и мотива чине сваки сонет малим романом, лирском причом

са главом и репом. У есеју „Пјесничко искуство“, Скендер манифестно каже: „Ја не умијем да пишем прозу без поезије. Неке своје пјесме могао сам написати и као приповјетке, а неке приповјетке и као пјесме“. Можда се зато један његов сонет и зове „Понорница“, баш као и сјајни, досад чудом прећуткиван, роман, својевремено проглашен, а потом преко ноћи, лишен „Нинове награде“.

И кад је мисаон, Скендеров сонет је прошаран јарком емоцијом. А кад је наглашено чулан, стих му је стегнут снагом ума. У филозофском квинтуму сонета „Барух Бенедиктус де Спиноза брусач“ засјају звучне слике попут дистиха: „Звонки драгуљ жудње под брусом славуја/ И пчела жедница нектара и бруја“. Метапоетска места, на пример, у сонету „Пјесма од два руба“, недре моћну представу о поезији и бескрају: „Гле мојих стихова – стубови бетона,/ гле, дуг или кратак – крај му васиона“. Скендер је песник који поседује редак таленат за таленат, способност за артикулацију урођеног дара, ултрасвест о песми у чину настајања и, потом, занат који подразумева подвижничко бдење и самодисциплину. Он се непрестано преиспитивао и рвао са преосталим значењима једне једине речи, тражио јој контекст где ће да легне као дете у пелене, у слатки сан. Скендеров контакт са речима тактилен је природе, нека врста видовитог ероса. Знао је шта је „стрњика ријечи“ спрема њене „звјездане млијечи“.

Есеј „Из хумуса (генеза једне пјесме)“, о ојкачкој певанији у старом козарском колу на Палежу, на којем се песник нашао након двадесет пет година, представља најблиставије тренутке Скендеровог, у свим правцима размаханог, дара. Невиђене слике земаљског раја у вековној „високо завитланој пјесми коју при предаху једних одмах продужују други“! Ту се језик усполио и поистоветио са чудом које приказује, па се не зна ко је коме пасторак: „Куд тијело, туд нек и језик – бобу боб, попу поп, коловође у сировом дистиху, почну да гризу крушке испод женских кошуља и да исмијавају присуство женских гаћа, а удовице, па с њима и дјевојке, не остају им дужне, одговоре им за мјеру сировије, кобилом и кобиљим репом, те настане распусно

натпјевавање". Тако Скендер, као сваки велики песник – чисто и јасно, без пуританског саблажњавања.

У поеми „Покривање куће“, нека ми буде допуштено, на два места сам уградио по реченицу из тога Скендеровог есеја који је, дало се одмах видети, чиста поезија. То су сад у мојој поеми ови стихови: „А пјесник на Палежу ономад рече:/ Неколико дјевојака сучелице коловођама, запјевима са усамљеног плетива,/ са јастука несанице,/ са бистрог перила, / прожмарају коло мутним љубавним трепетом“. Затим: „А пјесник са Палежа каже:/ Покрети се клижу/ као на зејтину у зглобовима,/ надлактице се траже и налазе са дојкама,/ дјевојке и младе удовице/ заостају лијевом ногом/ па се као тобож стога искошавају/ мушкарцима иза себе – / као да им се подмјештају. “

У поеми „Писмо преко мора“, једној од седам, из циклуса „Писма Јове Станивука“, Скендер се лаћа и десетерачког народног двостиха: „Што ме ниси, орловачо горо, /узгојила да ти будем ор`о... Ој, зекуљо, слободна ти паша,/ да је твоје варенике чаша“. А онда: „О, сунчева из таласâ звијездо,/ да сам вјетар па да јездим јездом“. Маг језика, Скендер је рашљар-откривалац лековитих зденаца у рудачи народне лексике, у којима бриди сачувана реч, она која ће живнути цео поетски хабитус и дати му замајац за нове досеге. Скендер вешто уобручује реч у „распрс грла“, цеди и пирка до усијања – да заблиста попут дијаманта. То се нарочито читује у сјајној поеми „Шева“. Ту је реч „врућа рана“, „распрх перја“, ту језик клија, кипи, рађа и мирише.

Несвакидашњи посвећенички однос према речи, језику и песми, створили су код Скендера својеврсну лирску религиозност, која је отворила пунину једне непоновљиве судбине однинане на таласима земаљске релативности. Пипаво, нервно и надахнуто, Скендер је кушао и спајао концентричне кругове стваралачког процеса у саће поезије, где зује формуле архетипских матрица живота и света.

(Слово на свечаном уручењу награде „Скендер Куленовић“ на Књижевним сусрећима на Козари 24. септембра 2005. године)

ИЗАЗОВИ ДИПЛОМАТИЈЕ: ДУЧИЋ

Јован Дучић се тридесет једну годину бавио дипломатским пословима у Цариграду, Софији, Атини, Женеви, Каиру, Риму, Букурешту, Лисабону, Будимпешти... То је период два лета старији од животног пута Бранка Радичевића, на пример. Шта ли је песнички век? У Пешти, Дучић, купује и оставља луксузну кућу будућим југословенским и српским амбасадама. Данас је могуће уверити се у то у главном граду Мађарске. Да ли то довољно ценимо, друго је питање. Шта све поводом великог песника није тзв. друго питање? Он животом и делом показује да се песничка харизма не може да развије без опречних увида и погледа на његову појаву, без огрешења времена, институција и људи с којима је контактирао и делао. То тако мора да буде, јер у противном – нема Дучића.

Огромно искуство Јована Дучића у дипломатским пословима испуњено је специфичним осећањем за живот и рад. Није све баш тако салонски лепо и углађено у том свету фракова и балова, то је и амбијент разних сплетки, неверстава, оговарања, издаја, домунђавања... Дучић је веома рано спознао амбивалентне законитости живота и света. Међутим, његова дипломатска путешствија нису, што се бављења књижевношћу тиче, протекла у испразној дневнополитичкој рутини и паучини. Напротив, он је богато искористио своје тродесетогодишње бављење дипломатијом да створи особене путописе и писма из разних крајева света. А тек есеје! Само велики дух могао је тако стрпљиво да тка књижевну лиру у разним жанровима.

Где год је боравио, Дучић је посеђивао библиотеке, музеје, архиве, позоришта... Пуноћа живота била је одликом његовог

духовног хабитуса. Имао је дар за дар, умео да артикулише свест о створеном, о свом и о туђем. Густина слика, призора и детаља у његовим путописима цепти радозналошћу за првином и изазовом. То су текстови које читамо баз даха, радознало, удивљено... Бану изненадне сентенце из историје, културе, књижевности... Ситнице из живота људи које сусреће, с којима општи и размењује дане. Ситнице које књижевност значе. Он све види и разуме. Његове реченице су готове мисли за бедекере *Бисери мудросѝи*.

У Дучићевој поезији, такође, наталожено је искуство из светских метропола. Не само на плану митова и особених атмосфера других поднебља, већ и на нивоу чистог књижевног знања и заната. Приговарано му је да је преузео обрасце и форме француске поезије и применио их у српском језику. То је тачно, али зашто би то било лоше? Зар башта разних језика и литература није управо простор у којем су засади и пресади корења, калемљење гранчица и рачава, нужна лепота стварања. Дучић је управо тако допунио, по судбинском налогу, токове српске поезије прве половине двадесетог века.

Жене? Дивно чудо! Никад Дучић о њима не би толико знао да се није преметао по разним земљама и народима. На царским пријемима где заводљиве жене миришу на нар и намигују порубима свечаних хаљина, често са приметним траговима зноја на лепом оделу испод пазуха, песник је тражио и проналазио разлике између Францускиња, Италијанки, Мађарица, Египћанки, Португалки, Бугаркиња, Немица, Српкиња... Бог му је дао ту врсту искуства, тај распон видокруга. Не, то није само боемија; он је трезан снатрио у пијанству сусрета из снова. Његов разум је хватао прикључак са разним епохама. Жена? Која? Каква? Чија? Ружа или трнак? Ту се симбол врти./ Жена или змија?/ (Јер јабуку убрах)./ А љубећи потом дотицах се смрти/ као вита дуга над литицом света,/ увек једном ногом на граничној црти.

На Црквини код Требиња, у Херцеговачкој Грачаници леже земни остаци Јована Дучића. С десна, одмах по уласку у цркву, поравнан са мраморним тлом, испод тамнијег, лепо

срезаног камена, његов је земни гроб изнад којег при дну зида пише: Јован Дучић, песник. На литургији коју служи млади владика херцеговачки Григорије чује се у једном тренутку и име Јован. Само велико чудесо могло је Дучићев прах из Америке донети у Херцеговину. Песник је желео и предвидео своје смирење. Несвакидашње испуњење душе бриди на Црквини која је, после Стражилова и Ловћена, нема сумње, трећи српски Парнас.

ВИДОВИТИ ЕРОС

Јер љубав је јака као смрт.

(Из „Пјесме над пјесмама“)

Поезија је одувек језик над језицима. Кроз миленијуме духа, она је највиши облик говора на матерњем језику. „Вишак језика“, рекао би Бранко Миљковић. Надахнути сноп нарочито увезаних речи.

Поезија пледира за доживљај без остатка, за нервну перцепцију матерње мелодије у значењу. Она се указује кад се рука јежи, а крвоток мења ритам у напону емоције што трепери у ореолу песме.

Поезија је прирођенија обичним читаоцима него тзв. ученим главашима, што уз ренту тумаче стихове. Она не подноси сујетне интерпретације са унапред припремљеним шаблонима. Не одговара јој анализа са хладним методолошко-теоријским алаткама. Тад се песма измигољи и међу пинцетама „свезнајућих“ тумача оставља тек љуску-две од безбројних живих кругова свога хабитуса.

Поезија не признаје сумњу у своје постојање, она исмејава такву немоћ, надиграва препотентне скептике и суди им кроз време, често – истог трена. Без урођеног песничког искуства, немогуће је ауторитативно говорити о поезији.

Пјесма над ђјесмама јесте мера апсолутне поезије, узор песницима широм временâ. Име аутора *Пјесме над ђјесмама* непознато је, иако се приписује Соломону, хедонисти и *poeti vatesu* славном јеврејском краљу и мудрацу. Судећи по одликама хебрејског језика са утицајима арамејског, *Пјесма над ђјесмама* настала је између 4. и 3. века пре Христа, а Соломон је живео у десетом веку пре нове ере. То је песма њему посвећена.

Хебрејски духовни естаблишмент с почетка није прихватио *Пјесму над ђјесмама* јер се није подударала са канонима вере. Због своје нарочите љубавне сликовитости што је дотицала еротско, сматрана је јеретичком творевином којој није место у Старом завету. Ова несвакидашња песничка творевина слично је пролазила и код неких хришћанских тумача.

У *Пјесми над ђјесмама* не могу се увек извести појашњења комплементарна са библијским учењем, није увек могуће пронаћи адекватна разрешења у равни старозаветног канона. Таква каква је, она тражи доживљај у конкретним сликама, без мистификација и пренесених значења.

И хебрејски и хришћански духовници, прибегавали су алегоријским спратовима тумачења *Пјесме над ђјесмама*. Уместо интерпретације односа двоје љубавника, заручника и заручнице, тумачили су однос Бога и народа, Христа и цркве (душе), Светог духа и Деве Марије, и тиме оправдавали постојање *Пјесме над ђјесмама* у библијском контексту. Захваљујући таквом приступу, она је надживела препреке и опстала за сва времена као поема са очигледном сликом земаљске љубави.

Приметивши прелепу чуварку винограда, обичну девојку поцрнелу од јаког сунца, Соломон је одводи у свој харем. У присуству других наложница, „сестара јерусалимских“, девојка Суламка на очиглед Соломона непрестано тугује за својим драгим:

„Што је јабука међу дрветима шумским, то је драги мој међу момцима... Уста су му слатка и сав је љубак, такав је драги мој, такав је мој мили, кћери јерусалимске... На постељи својој ноћу тражих онога кога љуби душа моја, тражих, али га не нађох.“ Видевши неизрециву патњу Суламке, Соломон одустаје и пушта је да се врати свом драгом који јој пева:

„Сва си лијепа, драга моја, и нема недостатака на теби... Што је љиљан међу трњем, то је драга моја међу дјевојкама... Како си лијепа и како си љупка, о љубави у милинама... Зуби су ти као стадо оваца једнакијех... Врат ти је као кула Давидова саздана за оружје... Коса ти је као стадо коза које се виде на Галаду... Двије дојке твоје као два ланета близанца што пасу међу љиљанима.“

Пјесма над ѿјесмама је непревазиђена химна опијености љубављу. Слика неутаживе људске жудње и узвишеног бола повезаног са радошћу постојања. Она предочава ватру телесне чулности смртог бића располаћеног на мушки и женски принцип, у сталној потрази за својом андрогинском половином. *Пјесма над ѿјесмама* слави тај ретки еденски спој сугеришући да је човекова земна љубав и даље по слици и прилици Божјој: „Жар је њезин као жар огњен, пламен Божји“.

Не само као мера песничког говора о љубави, ова мајка свих песама је и надљубавна формула талента у епифанијској сили надахнућа, видовити ерос који не познаје границе језика у именовању земаљске среће као рајске.

(Слово на свечаном уручењу награде „Пјесма над ѿјесмама“, у Мркоњић Граду, 12. фебруара 2010. године)

СРЕЋА ТИ ПЕВАЛА, ЧИТАОЧЕ

У девећој години писао сам о ђчели и цвећу. Моја мајка наљас је чићала ђесму и ђлакала. После сам често узимао оловку и зајочићао ићто. Каг јод бих устћућио месћо некој ђојави или ђредсказању, на ђајиру је ницала јомила реченица. Раћало се неићто налик на ђубав. Вубав је ђреузела све ићто се одићрава-ло ђред мојим очима. На друћој сћјрани осћала је немоћ да бдим над целином која се зове живоћ.

Овом песмом, и на овакав начин, започињем „Песников избор“. Намах желим да релативизујем питање форме и укажем на супериорност лирске супстанце садржаја, без којег поезија не може. Истовремено, намера ми је да укажем и на богатство могућности постизања различитих форми са истим садржајем. Пристао бих да све моје песме, различитих облика и форми, буду исписане (сложене) као нетом предочена, „Предсказање“. Зато, предлажем читаоцу да то и учини, да их испише као „раван текст“ или, бар, док буде читао, замишља стихове нанизане као прозне реченице с врха овога увода.

„Срећа ти певала“, рече ми пре много година један земљак, не знајући да ће ми та пословица бити врста поздрава и отпоздрава, у исти мах. Пре или после „добар дан“, „помаже Бог“, „здрово“ или „довиђења“, „збогом“ „ћао“, обавезно убацујем „срећа ти певала“! Озарим и брећнем тако саговорнике и намернике. И сада каже.: Срећа ти певала, читаоче, у калеидоскопу овога избора, у сусрету са „песником разлике“ (Саша Радојчић).

Збиља је *јусћиа срећа* када се случи да песника ороде најразличитије форме, поступци и садржаји. У дубини таквога збитија царује музика речи. Нема песме без звонколике *млечи*

језика. А *мајтерњи језик* већ у иницијалној својој светлости има јединствену мелодију-шифру, генетски код национа, формулу за постизање универзалног. Зато је нужно, ако се већ посрећило (та срећна звезда се не сме подразумевати!), да у врту матерње лексике цветају песме различитих врста.

Пресађујући овај перивој различне *цвасћи* из укупне баште мога песништва, и стављајући га у *Повељу* чија поља и градине листају многим жанровима, видех да је остало још цветњака, ружичњака, вртлића, баштица, вењака, леја и гредица у *сновиљу* поезије. Наједанпут увидех да бих могао направити још оваквих пандан-циклуса, по истом принципу, и тако сачинити нови велики *лој*. У сваком кругу песама, дакле, различите форме и садржаји! (Мало је рећи: слободан и везан стих). Тиме се до максимума појачава читаочева пажња, иритирана непрекидним изненађењима.

У *врвежу* различитих песничких текстова, на *чисћац* избија песников таленат (има ли га или нема), нестају вештачки зглобови песама зделаних по овом или оном оквиру. *Песме њри руци* освићу потпуно независне и по свему међусобно другачије, као дани и датуми који се нижу у непоновљивим судбинским спиралама свачијег живота понаособ. Тако се песничке *линије* на *глану* указују као *жива душа* језика, као *и ошћац* и *мајши* свега. Али, поезија је и свакодневна *царска намијуша*, *јагац* стварности, супериорно стање језика којем је мало да се гнезди у литератури. Зато ове песме радосно препуштам другима, да их преузму као своје. Успеју ли у томе до краја, нека их и потпишу. Немам ништа против да и такве остану у вечности.

ПРИЧА ЗА ПАМЋЕЊЕ

*У грађанском рају вајрена линија је невидљива,
она пролази кроз срца људи.*

Сент-Егзипери

Дуговечна су прозна дела која, очувавши песнички нерв, донесу причу какву сâм живот изнедри. Роман Рајка Васића, „Прсти лудих очију“, представља штиво импрегнирано ратним догађајима где ђаво, како каже једна пословица, направи највише места у паклу.

У амбијенту апсурда и очаја, појављује се, гле, проблесак раја на земљи, у интимним струнама двају бића из опречних табора, у љубави између прекаљеног ратника и невине девојке са непријатељске стране. У искушењима да обешчисти девојку коју је повео са собом после „чишћења“ једног села, главни јунак романа препознаје исконску чистоту коју треба сачувати од њега самога, али и од ратне суровости, од једне и друге стране у сукобу, и послати је на неко треће место, на сигурно.

Рајко Васић упечатљиво слика призоре рата, изгибију и комадање људских телеса, страдање душа у нагомиланим страховима и траумама. Натуралистички описи слични су на махове крлежијанским сликама у локвама крви, поломљених костију и лобања или, пак, призорима са графика Франциска Гоје „Ужаси рата“. У тој равни налазе се и прозне странице Милоша Црњанског, чији су ликови „тумарали као муве без главе, да трчећим кораком погину, закорачивши у празнину по туђој вољи и на туђ рачун“.

Аутор романа *Прсти лудих очију* непрестано бележи руралне призоре и живот села, промене и знаке природе, њене мирисе, боје, гласове и звуке, прави разлику између животињског и људског понашања. Пуцкетање сувих грана и гранчица ноћу у шуми, на пример, различито се оглашава у кретању човека и

дивље звери; човек застаје, а четвороножац не. Са прецизношћу филмске камере, Рајко Васић осветљава и најситније појаве и ствари, узбудљиво доводи у везу детаље са околином.

Тамо где господари рата затварају сваку могућност за опуштање и мир, где смрт не штеди младост и сиротињу, где се свеprisутни танатос башкари у зеницама онога који нишани, као и на челу онога на нишану, исплела се љубавна прича по много чему различита од досад виђених клишеа. Зближене ауре женског и мушког принципа, без обзира на разлику у годинама и којечему, донеле су светлећи амблем љубави, чојства и племенитости.

Рационалним увидом у сплет околности, главни јунак одлучује да надвлада нагоне мушкарца и трептаје срца. Одриче се телесне и чулне зависности и, насупрот жељи да поседује младу жену, и њеним сузама да остане уз њега, одлучује да се разиђу заувек. Тријумфује искуство човека који показује свест о емоцији, свест о залудности интимне драме која би довела до ирационалних поступака у свакодневном животу. Осим тога, он је и представник српског народа чију етичку димензију жели да представи чистом и часном. Такав гест, са становишта пишчеве намере, јесте својеврсни коректив многих квазиуметничких књижевних и филмских дела на тему грађанског рата у Босни и Херцеговини, као и једнообразне слике о Србима и новијој историји на Балкану у светским медијима.

Међу најбоље странице романа спадају описи љубавне игре, која на махове постаје еротска. То су, на поетски начин предочени, ласцивни призори пожуде и страсти, описи интимних додира и њиховог раста, што се у горњој амплитуди ритуала нагло прекида у антиклимаксу, не остварује се у блеску врхунца. Такве ситуације писац предочава освештено, надахнуто, без вулгарности и плакатне површности, често у метафоричком именовању блискости и стида, као да исписује делове неке нове „пјесме над пјесмама“.

Уз стално тумачење (и апсолвирање) узрока који су довели до ратног судара дојучерашњих комшија различитих вероисповести, а истог језика, Рајко Васић на супериоран начин,

опробаним методом „тока свести“ и симултано измешаних прозних пасажа, плете снажну фабулу која тера читаоца да гута страницу за страницом овог изненадног романа на српској књижевној сцени. Овде се књижевни језик упреда у народну лексiku наслоњену на ратни жаргон и псовке, који су у функцији ситуационе атмосфере и специфичног амбијента. Хуморним и ироничним ефектима релативизована је страховна тема људске трагедије и постигнут виши степен смисла у грађењу уметничког дела.

Прсци лудих очију Рајка Васића, већ својом синестезијски снажном синтагмом у наслову, обликовали су динамичан доживљај у причи за памћење. Рат је анимирао атавистичке нагоне, али и латентне механизме психолошког и креативног потенцијала у борби за опстанак. Снага менталног хабитуса активирала је таленат у катарзи стварања и тиме обезбедила миран сан писцу – овековечила несвакидашње збитије. Нема сумње да је животворна снага фабуле нашла свој пун одраз у човекољубивој намери и књижевно-занатској способности аутора да један зачудан и несвакидашњи роман успешно изведе до краја.

О ПОЕЗИЈИ

О ПЕСНИЧКОЈ РЕЧИ

У поезији реч је непредвидива и другачија. Написана или изговорена, ћутана или певана, песничка реч је светлост живог духа. Она општи са другим речима, али и са самом собом. У епифанијском блеску песме, речи се брзином светлости ланчано вежу у низове слика које нису од овога света, али му припадају.

Реч је човеков узрок, голо тело логоса, огледа се у себи и наново рађа ни из чега. Реч се прелива у демијуршким силницама сопствене музике и значења. Онтолошку светлост речи у поезији одређује симбиоза артистичке и семантичке плодности. Нема краја поетској сили једног језика.

Песнички таленат је горња мера употребе речи, највиши спрат артизма у баратању матерњим језиком. Песници од заборава краду и стварају нове речи. Некад то чине лако, као од шале, а понекад рударски тешко. Песници су мајстори видовитог ероса, оне прекогнитивне силе која надвремено твори слику тренутка.

Песници су емотивни оружари талента чија је „муниција“ положена у синестезијске руже језика. Ма колико били заточници својих снова и визија, песници су хиперсензитивна бића која и те како разумеју стварност и њене кругове. Они су ујединитељи могућег и немогућег. Песници су Орфеји са Јанусовим лицем: у исти мах виде и напред и назад, али – и доле и горе, у свим правцима. Песници су личности *par excellence*.

Већ својим рођењем у матерњем језику, песник је детерминисан особеном температуром мелодијске супстанце и семантичког сјаја речи. Песнички таленат је чудо које смрти гледа

у очи. „Песник је одувек био онај који у другима лечи болест од које сâм умире“ (Б. Миљковић).

Кроз време човек трепери осећањима, траје као биће несвесно зачетка. Нема човека који није расцепљен на светлост и таму, божанско и ђаволско, ерос и танатос. Ма како гледали на смисао и функцију поезије, она у свом творачком чину не може да мимоиђе предочене полове разлике, крајности које чине полугу људског постојања. Песник андрогински веже једно и друго, талентом надилази ограниченост свакодневних поступака.

Не постоје унапред задате координате песничког медијума. Свет се помера у песми, измиче реалном поретку ствари и појава, замиче у онкрај. Песници се расцветавају у калейдоскопу сопственог маштаријума и слободе, у непоновљивим отисцима дара у језику. „Песник је, пре свега, особа која је страшно заљубљена у језик“ (В. Х. Одн). Онако и онолико колико му је, на кашичицу, талентом дато, ни мање ни више.

Песници своје дело довршавају ма колико дуго (кратко) живели. Бранко Радичевић – двадесет девет (29), Десанка Максимовић – деведесет две године (92). Двојка и деветка играју „замену места“, указују на релативност хроноса, на симбиозу младоликог и староликог у кугли апсолутног дара. Бранко је млад писао као старац, а Десанка у годинама старице – као девојка. То је закон поезије, нема година, постоји само таленат, надљубавно стање језика. *Poeta nascitur, orator fit*. „Песник се роди, говорник се постане“, рекао Цицерон.

Песници су посвећеници речи, монаси матерњег језика. Што више мрвица света, ситних слика и призора, то крупнији досег песме. Поезија не воли вештачке и апстрактне теме, одриче се говора у име неке идеологије или политике. Писање поезије не може се импровизовати, оно је дубоко индивидуални чин, подразумева „светле тренутке“ (*lucida intervalla*).

За песника није добро да обува страначке чарапе, поготово не оне са рупом. Песник је принц „босоног детињства“. Важно упозорење оставио је и Гете: „Чим неки песник хоће да дејствује политички, он мора да се определи за неку партију,

а чим то учини, изгубљен је као песник; он мора да се опрости са својим слободарством, својим неспутаним погледима и да сав огрезне у ограничености и слепој мржњи.“ Дакле, поезија искључује удворичко дадиљање дневнополитичких флоскула. Поезија, за разлику од политике, није „уметност могућег“, она је немогуће.

Поезија „редовно занеми од близине дневних догађаја“ (И. Андрић), грми у тишини. У облику говора, „поезија је циљ људске врсте“ (Ј. Бродски), највиши домет језика који се лишава идеолошке спутаности и мрака. Она „лечи ране што их задаје разум“ (Новалис). Песнички језик нема свој Речник.

О БЕСМРТНОСТИ ПОЕЗИЈЕ

Поезија највише доприноси бесмртности језика. Она не да да нестане језик у којем се остварује. Поезија, и једино она, својим иницијацијским моћима, непрестано подмлађује језик ширећи његове капацитете. Она га, дакле, наново рађа и оплемењује. Као највиши облик књижевне писмености, поезија је, најдубље, духовна парадигма националног, дисциплина коренског захвата у језику по којем је онтолошки препознатљива. Поезија се суштаствено остварује у матерњем језику и незамислива је без тог медијума којим се одређује род песника. Она континуирано, на овај или онај начин, дотиче питања исконског и намах показује „одговоре“, не плакатно и буквално.

Поезија је најдушевнији импулс бића у језику ка дубинским спознајама, духовна вертикала људске егзистенције. Но, поезија је и игра на затегнутом ужету језичких силница (и смицалица), дамар светла у силуети што плеше над литицом. Поезија је дечја разрогаченост пред чудима света, удивљени уздах над сликом пчеле на цвету, али и најежена рука испод усковитланих облака које пара изненадна муња. Песма је дамар идиличних предела у очима птица и звериња, али и скврнути живац човека у урбаној буци мегалополиса.

Иако националног импулса по пореклу, по језику, поезија не познаје границе. У концентричним круговима значења што се отварају једно у другом попут бескрајног низа огледала, она ступа у рекурзивне и компаративне односе са другим језицима. Притом, поезија и даље, својом вербо-вокалном супстанцом, обесмишљава сваки покушај да се прикрије њен матерњи извор који, по својој природи, стреми ка универзалном, има своје незамењиво место у кругу апсолутног.

У стварности, пак, без језика нема ни нације. Језик – народ – држава. Отуда на Балкану, па и другде – толика јагма за „својим“ језицима, често вештачким, на уштрб једног језика, голе истине и чињеница. Настају „језици“ који су, уствари, пука копија, слика и прилика иницијалног, уз надуване валере различитих стандардизација. Али, то је већ нека друга скаска, актуелна лингвистичко-политичка прича о којој овде није реч.

Поезија, дакле, има свој усуд: апсолутно се остварује у матерњем језику! То се може, у исти мах, сматрати и наградом и хендикепом. Награда – јер је тиме поезија директно у загрљају са језичким медијумом који рођењем јесте део нематеријалног наслеђа, мирис мајчиног млека. Песник је усисан у матерњи језик, андрогински неразлучив од матрице речи, и то леже парадокс и хендикеп: поезија је суштински непреводива на друге језике, нема дословни пандан у другом.

Но, матерњи језик је, ипак, поезији „одскочна даска“ за друге, за могућност да се оваплоти у, гетеовски речено, најважнијем од светских послова – у преводу. Управо ту, за поезију и њен превод (препев) наступа проблем: фатална непоновљивост матерње мелодије!

Песници знају да поезија у матерњем језику открива скривену музику која је уграђена у значења и неразлучива је од њих. Деструкција таквог погледа удаљава поезију од могућности да се оствари у свом тоталитету. Тада добијамо сенке и лешине песничког говора, парајезик, мртвоговор и лажну поетску излучевину. Уцмиздрена мучнина говора обитава у „пес-мама“ које не настају на извору матерње супстанце језика. То, наравно, вреди и за енглеске и руске, и арапске и вијетнамске, и кинеске и шпанске – као и за српске песнике.

Да би се песник остварио у тоталитету свога језика, мора да препозна матерњу жилицу речи, која храни семантичке слојеве песме. Мора да познаје и освоји три нивоа музике у песми: 1. урођену мелодију језика, 2. епифанијски звук индивидуалности, 3. звонколики обол песничке форме.

Први аспект укључује настасијевићевско поимање матерње мелодије као оригиналне боје извора. То су иницијални ромори лексике, звуковни ефекти у најсуптилнијим нијансама

непоновљивог, у разликама које се расцветавају и одмах уочавају у вавилонској кули језика. То је она мелодија језика по којој препознајемо француски или јапански, а да не морамо знати ни једну једину реч.

Други ниво призива сентенцу Езре Паунда да „песник с почетка пише, а доцније – пева“. Стих је певан уколико настаје у корелацији искуства и надахнућа, дакле, у занату окупаном синтагмом *lucida intervalla*. Ма колико патетично изгледало, нарочито за уплакане плеоназмичаре и таутологије, без епифанијског сева, без чисте инспирације нема певаног језика, нема паундовске истине. Дакле, без објаве песничког бића у матерњој мелодији језика, нема потпуне уметности, нема реченог тоталитета поезије. Ту врсту дара могли бисмо, опет, назвати видовитим еросом, оним што природа песничког талента, поред осталог, носи у синтагми *poeta vates*.

Трећи ниво, пак, укључује звучне законитости усвојених песничких облика, где се прворазредним стваралачким изазовом сматра насељавање супстанце матерњег у форми изниклој у другом језику. На пример, сонет – настао пре седам векова у италијанском језику, прави је мамац за српског или иног песника да се окуша у игри прожимања сопственог и туђег. Готово да нема језика на свету у којем се није родио сонет. Тек у другим језицима, сонет се остварује потпуно, до неслућених разлика, у стиху и његовом метру, на пример у нашем дестерцу или, пак, у француском дванаестерцу (александринцу).

Али, да не буде забуне, све предочено подједнако се односи и на слободан и на везан стих. Тек један и други јесу две обале исте реке коју називамо поезијом. Код истинских песника, поезија се оваплоћује и у једном и у другом: Бертолд Брехт, Јосиф Бродски и Чеслав Милош, у немачком, руском или пољском, а Стеван Раичковић, Иван В. Лалић и Бранислав Петровић у српском језику. Матерња мелодија убризгана је у сваки обликовни вид и не познаје границе у „језику над језицима“. Ирски нобеловац, Виљем Батлер Јејтс, поставља реторичко питање: „Како играча да распознамо од игре?“ Један од могућих одговора гласи: Када је прави песник посредни, никако.

О ПОЕЗИЈИ И ДУШИ

Поезија и није ништа друго до видовити ерос језика. А језик без надахнућа и није поезија. Протеривачи инспирације, са бичем киселог кикота у својим објашњењима, неће се сложити са овим. Они су ионако искључили сваку свезу ероса и песме. Згурено се држе механике текста и тзв. малих гестова у поезији. Што мање узбуђења у строфи, то, по њима, боља песма. Идеална је ако уопште не пружа доживљај, већ га умањује и хлади самом собом, у пепелу речи, у тишини мумљања.

Али, не лези враже, видовити ерос не да на себе! Не да леденим бургијашима да комињају језик, да му одузимају вибрацију без које нема песме. Песма без душе је, у најбољем случају, квиз-слагалица, преметаљка коју састављају доколичари. На трагу њихових открића често се могу видети „славом“ омамљени критичари како бауљају с поезијом без душе под мишком. Таква им књига омогућава лаку алатничарску анализу језичке кутије, шкргутаво одвртање и завртање шрафова од поклопца до дна. Потом следи дисертација за ташту.

Видовити ерос подразумева реч која бане у сну, на плажи, покрај пута. Песниково је да се намах снађе. Око такве речи роје се друге, које у ковитлацу епифаније састављају круг песме, као што глина под прстима мајстора твори крчаг. У центрифугалној сили језика, песник пипа ватру, додаје и одузима звуке, слуги и види пољубац форме и садржаја. Без ероса, песма је што и кабаница у јарку на киши, збачена са витеза који је некамо топлокрван нестao. Певати, дакле, горњи је род речи, виша раса језика, онај пчелињак дугиних боја поезије из које

ромиња живот. Језик се томе радује. Он тада песника учлањује у лигу светлосних бесмртника.

Свезнајући фарисеји лирике облизују коске текста и разглашавају да ту нигде нема и не може бити душе, да то мало сукрвице на хрскавицама самогласника није мотив заласка сунца, већ доказ да је душа мртва. Песма, дакле, нема душу? Она је, веле, разбацана у лексиконима, а песниково је само да повади речи и појмове па их излепи по зидовима своје радне собе или канцеларије и – ето ти песме-ребуса! Том франкештајн-песмицом тек ће се сладити милорепи теоретичари, поигравати слоговима, стрелицама и напрасним роршаховским цртежима. А онда заиграти фуснотама као шибицари куглицама од теста пред сезонским радницима. Попут мараме магле, у њиховим интерпретацијама песма ће незнано испарити. Између корица тако склепаног „научног“ рада, једноставно, нема ни мрвице од песме, нити је било.

Књишким демончићима, и сам наслов песме у њиховим анализама, довољан је за тобож потпун увид, чак и кад је погрешан, туђи или за ту прилику измишљен. Шта ће таквим тумачима цела песма? Па још уз то „цела лепа“, не дај Боже?! Несретни наслов ће сам од себе отворити разне енциклопедије и речнике! Ту су тек фиоке за грају симболичког рингишпила, за сваковрсна дометања и худа лупетања. А ваља и студенте на испиту уплашити „анадиплозом“.

А кад се, пак, догоди да песма (види чуда!), има душу, песнику се спрема свилен гајтан – да му изађе на нос! Онако тек – из књижевничког милосрђа! Јер, напрасни методичари не могу и не знају шта ће с песмом са душом. Ни за главу ни за реп. Они је придављују и кољу по сред среде. Књизи са душом, зато, не пише се добро. Није у систему, нема је у вокабуларима хонорарних замуцкивања. Па неће се размажени тумачи лирске мигрене још и са таквом муњом рвати! Доктори сујете желе поезију без душе. Они је часком сложе као кубик дрва – па кад на врби роди грожђе!

Елем, писати! Тотално се римује са – дисати. Колико истине у том року, колико озонске радости и једноставности.

Музика језика долива семантичке изворе стиха. Песма се множи сама собом све док откуцаји срца јесу архетипска мера за ритам и смену зоре и сумрака, лета и јесени. Песнички језик експлодира у великом дару, па у ватромету вокала васпоставља боголики доживљај света. А видовити ерос грли песничку душу и путује с њом иза времена, у нови сусрет са самим собом.

О ТАЛЕНТУ И ГРЕХУ

И песници су мање или више (да)ровити људи – са овим или оним врлинама и манама. Василиј Розанов каже: „Ствар је у томе што су наши таленти некако повезани с пороцима, а врлине – с безбожношћу.“ Песницима језик је царство, попутбина за бескрај. Границе тога безграничног имања одређује таленат. „На нули сам сазидао све“, стоји у једној песми. „Налазим се у тачки/ где вршак пера дотиче бескрај./ Ту се одмара вук/ и претвара у росу,/ а језеро пада с планине./ Дечак је то видео матерњим очима/ и зато му верују сви.“

Матерње очи! Да, ако има дара, песма је истинита. Ако нема или, пак, уколико таленат није у „страсној мери“ са остатком света, ето не-песме, ето греха и лажи. Параноја и гнев, таштина и завист, страх и апатија... На крају – омраза. А Јован Дучић каже: „Људи који мрзе то су најпре глупаци, а затим кукавице, али никад хероји.“

Таленат гражи јаку ментално-психолошку и физичку структуру бића. Не множи се и не задржава дуго у слабима. Осим тога, он разобличава и руши преамбициозну, несталну и демонску природу личности. „Недостатак дара надокнађује се недостатком карактера“ (С. Ј. Лец). Таленат је (и) опасан, јер излаже уметника великим искушењима и страстима. Једно од њих је и неумерено призивање земаљске славе која никако да дође. А и кад пристигне – није то то!

Међу песницима, као и међу свим људима, таштина, на пример, представља грип душе. Најчешће настаје из салије-ријевске фрустрације, из немоћи да се досегне неизрециво. Недостатак апсолутног дара, уз надувену свест о хендикепу, води

у завист и гнев, а онда у – мржњу. „Људима који нису даровити, а имају претензије, ништа друго не остаје него да поричу праве таленте“ (Чехов). Они спречавају младе да се развију, руше их у зачецима, а своје генерацијске исписнике свакодневно ометају и, како воле сами да кажу – дезавуишу. Њихов страх рађа мржњу. У таквом стању се не може написати добра песма. Зато посежу за крађом идеја и готових решења из све-сака даровитих почетника који им се обраћају за помоћ. Или на ручак, па шетњу, зову даровитог колегу да надахне њихову пуну душу, не би ли брже-боље „сочинили“ какав песмуљак. Таква позиција демијуршки насељава и разједа виновника и мрветак преосталог му „талента“, а новом „делу“ укида ауру уметничког. Уместо миомириса и музике језика, такво „дело“ емитије мучан шкргут и тежак задах луциферовске празнине.

Као пример могу послужити исплажени плеоназми типа: „мртве птице са угаслим очима“, „крошња која надвисује стабло“ или, пак, „док ме гледа далеким погледом“. Још ако, притом, лажни мисаони чтец, у недостатку смисла за музику и метар строфе, тракловски удара у лонац анафоре, најједноставнији механизам песме где се исте речи безразложно понављају, ето нам случаја креативне немоћи: „док је вода била мирна/ док је жамор летео у висине/ док је кобац певао у дивљини“. Тако се на силу, теглећи празнину, сићушни лирски чворак-мутант из пограничног сокака, уз очигледни мањак талента, чак и без темеља стилско-језичке писмености, покушава, авај, промовисати у сурог орла из високог јевропског гнезда.

Поета „без талента, хроми је војник“ (Достојевски). Он мањак дара не може да скрије, лако га открива: дичи се, на пример, склепаном одредницом да је „лишен музикалности“. Инсистира на њој, чак. Бити лишен музикалности значи бити мртав и у сликарству, а камоли не у поезији. Песнички језик подразумева већ у свом иницијалном материјалу уграђену музику речи. Езра Паунд сведочи: „Песник с почетка пише, доцније пева.“ Таленат је врста онтолошке музике бића које „на почетку беше реч“. Али, и „реч беше у Бога и Бог беше реч“. Логос који непрестано пева и безгранично твори сâм себе.

У уметничкој радионици, дабоме, на тематско-мотивском пољу из којег кипе стилско-уметничке фигуре и слике, таштина, параноја, гнев, омраза, завист и апатија могу бити инспиративни као карактеролошки елементи гротескно извајаних ликова, херојчића или антијунака, допуњени и доцртани хармсовски сметањаци. Лепо или ружно, шта ли је прече у уметности? Пре скоро два столећа, и Вук Караџић рече: „Тако списатеља има сила који су у цијелом свијету бесмртно име задобили писањем о ружнијем материјама“. Да, с тим што ружно као тематско поље не подразумева рушење, већ, такође, креацију, успон ка новим сферама дела.

Срећом, постоје многи песници, тушта и тма уметника који зраче лепотом, међусобно се радују делима, исијавају љубав, прећуткују којештарије и глупости. Антун Густав Матош каже: „Мени љепота замјењује религију.“ Међу најбољима не треба тражити најбољег. Завист људе чини несрећнима, рањава лепоту. Јован Дучић додаје: „Завист је особина убогих.“ Јер, „завидљивац мучи сâм себе као свог непријатеља“ (Демокрит). Ту се јављају камен спотицања и катапулт за читав арсенал грехова што нападају оне без талената за сопствени дар, без хипер-свести о урођеном дару. У том грму лежи чамотиња духа, мефистовски кантар сујете која с годинама појачано напада искушенике уметности. Разнолики дарови творе здраву целину једне духовне дисциплине, имају своје место и улогу у матерњем чулу уметности, у безмерној башти љубави и стварања.

О ПОЕЗИЈИ, ВРЕМЕНУ И СМРТИ

Поезија као „магија света“ (Ј. Дучић) или, пак, „пустоловина у потрази за апсолутним“ (П. Салинас), дубоко је индивидуалан чин, као рађање или умирање, прстен на кружном току живота и смрти. А песник је, опет, судбински осамник који „има да створи свој пут и њиме да ходи сам“ (О. Паз). Поезија је, како још неки веле, и више од књижевности, чак и није литература, већ „највиши облик писмености“ (М. Павловић), сама по себи језик, наджанровска дисциплина духа. Валеријевски речено, у поезији се не може камуфлирати просечност, као у прози или сликарству.

„И певам да ми час овај не оде у привиђења“ (М. Дединац). Дакле, шта је поезија? И могу ли је векови мењати, трошити и надилазити? Да ли семе поезије јесте сама смрт као откровење и посвећење, као погон и сестра живота? Али – и смрт као тематско-мотивско поље или манифестација талента. Иницијацијски пролаз надахнућа кроз језик као *mors janua vitae* (смрт доноси живот)! Песник опева напетост између ероса и танатоса: „Љубећи шта ли то убијам,/ шта ли будим?“ (М. Настасијевић). Или: „О слушати да се из самог дна смрти пење/ Тај већ давно заостали пољубац“ (Р. Петровић). И напокон: „Како да распознамо играча од игре?“ (В. Б. Јејтс).

Пре три и по миленијума, анонимни египатски песник, у „Разговору уморнога од живота са душом“, вели: „Смрт преда мноме данас:/ Као да се седне под једро/ На ветровит дан“. А Владислав Петковић Дис, колико јуче, с почетка двадесетог века, пева: „Мртав ветар дувао је с гора,/ Трудио се свемир да покрене“.

Две јаке песничке слике у распону од три и по хиљаде година, у различитим просторима и на различитим језицима! У обема потврђен и, истовремено, оборен *ex nihilo nihil* (ни из чега ништа не може настати). У једној и у другој слици ветар као смрт или смрт као ветар погоне сами себе и рађају ново. Ништавило које ради, не престаје да чини и мења, кружи.

Шта је била перспектива анонимне египатске руке што је исписала сјајне стихове, непропадљиве и истините? Откуд поезији супстанца неуништивости? Чини ли је смрт таквом? И шта је перспектива Дисове слике? Вечност, „изван ствари, илузија, изван живота“! Изван живота? Није ли ту живот песничког талента и поезије саме? „Да л’ смрти оставих жеђ за дно идућег дана?“ (Р. Петровић). Питања су опет и увек најбољи одговори.

Перспективе српске, француске или, пак, шпанске поезије? Како то добронамерно и „потребито“, али у контексту досад реченог, претенциозно и планерски звучи! Реч перспектива, на-просто, отупљује поменућу синтагму, односно, не припада миљеу у којем се нашла. Она одговара синтагмама у којима доминирају именице: привреда и водостај, на пример. Перспектива поезије је једном за свагда, и у исти мах, истовремено у прошлости, садашњости и будућности! Поезија је ретка дисциплина чији се облици и резултати не могу пројектовати унапред, управо зато што је она калеидоскоп симултаних и до парадокса неочекиваних решења, која не морају бити боља од оних пре два века или миленијума. Она допушта да буде сабирана и тумачена као вековна градација форми и садржаја, и ништа више. Све даље од тога, слепи лавиринт!

А што се шансе поезије у технолошки удешеном времену тиче, и онога чувеног „чему песници у оскудно време“, са задовољством се може рећи да нови медији нису нанели значајан ударац ни њој, а ни књизи. Књига се и даље пријатније чита и листа у рукама него на екрану. Она је део људске приватности, продужени део човековог телесног и духовног хабитуса. Књига је интима! Срођени мезимац Гутенбергове епохе са читаоцем за сва времена. Као дете, река или месец.

Поезија може да постоји и изван књиге. Може да буде и певана и ћутана, и казивана и неказивана. Може и даље да функционише „с колена на колена“, ма и преко Интернета. Поезија има и молитвено-религиозну резонанцу у онтологији свога корена. И као таква, чак и телепатска и прекогнитивна, нематеријална и без знака, она се кад-тад нађе у телу текста, у језику као материјалу или у каквом другом медију. Њен епифанијски извор неограничено је боголик и јуродив. Компјутерска, такозвана, поезија, осим свега, не садржи управо поезију. Она је клонирани образац софистиковане „душе“. Она кокетира са смрћу и сама себе изјаловљује. Над таквом лешином од поезије супериорно се извијају и множе чак и видео-игрице.

Спустимо ли поезију до школских канона и дневно-књижевних аспеката, упашћемо у замку упрошћавања њене мисије и сврхе. Одмах ће бити задављена потребом педагошко-критичке „свести о свести“ да се све рашчини и дефинише. Она тад више није поезија, већ ребусно поље лутајућих сенки. Ма колико механизми критике, теорије и историје покушавали да је разобличе и баце на колена – ништа од тога. Увек ће огроман проценат њене неуловљиве самобитности нестајати испод скалпела науке и на изненађујуће једноставан начин указивати се на другом месту, израђати у новом океану духа и језика, времена и простора. Она суди свести о самој себи, одређује количину присутних захвата, одбацује и кажњава надмено намицање методолошких и теоријских окова, за врло кратко време извргава самопреиспитивању и самоукидању свих збрзаних и неинвентивних судова. Чак и најбоље намере и решења она релативизује и дописује. Као што јучерашње мирно и сунчано подне бива порекнуто данашњим ветровитим и облачним! Она је, напосто, у феноменолошком сродству са смрћу која се не да дословно описати, пошто поседује и ноуменолошки аспект – ствар по себи. „Мој дух и као смрт ме гледа“ (С. Раичковић).

Јер, „навече с наших звезда / пуше леден ветар“ (Г. Тракл).
И „црни ветрови висе попут/ ланаца са звезда“ (Х. Харп).

Српски песник Стеван Тонтић, у метафизичкој претрази бића, овако започиње једну своју песму: „Смрћу, у ствари, ја зрачим / вечерима, у сазвежђима“. Један други заљубљеник смрти, Тин Ујевић, екстатично салутира: „Здравствуј, о Смрти, која Веренице... помилуј ме, подрагај ме“. А „песник предсмртних часова“ (Н. Кољевић) уклету Милан Ненадић, удивљено открива: „Природо... зар твоје пролеће/ није пламсај смрти?“ То животно зрачење смрћу и црним ветровима, апсолутно грљење са Црном Госпом и самртно пламтање са сменама годишњих доба, није ли баш то поезија уживо, у вишедимензионалним својим објавама, у сталној акцији несводивог логоса у свим правцима? „Прстен око сна“ (И. В. Лалић)?

Превазићи се да би дошао до себе – хегеловска је објава у којој станује управо песничким пинцетама напипана смрт „која је сама непокрет, али која једино омогућава покрет, смрт као смрт виђеног на путу ка невиђеном“ (Р. Константиновић). „Иде човек мајко моја... срце му је пуно смрти“, ужаснуто пева Бранислав Петровић. На другом месту говори о смрти као „страшној небеској звери, у језику, у јетри, у зеници брата рође-ног, у руци која јечам сеје!“ А онда опет стихови: „И да ће ме црви ко трешње у мају/ научити како да се снађем у бескрају“. Велемајсторско поређење црва и трешње, оксиморонски ковит-лац метафоре, спој живота и смрти, цаклећи здравих трешања у мају, наивно сручених девојчица на грану живота и – тромог црва, потмулог господина ништавила, маскираног амбасадор-а нестајања са овога света!

Поезија одбија епитет *савремена*. Тај придев је штап за придржавање циничног и бирократског кикота учености и то-божње мериторности. На том штапу живе читави институти и катедре, плејаде испијача песничких судбина и дарова. Ту се поезија најконкретније ућарује. А ко би рекао да се и у томе може наћи „сунце сунаца“? – још једном би за сва времена до-викнуо Дука са Црквине. Али, „сунце и на ђубриште залази, ал’ се не упрља“, вели једна пословица.

Поезија по себи јесте поезија или је уопште нема, без об-зира на то да ли је насељавају амблеми овога, онога или инога

времена. Такви амблеми увек су пропадљиво лишће на стаблу живота, а поезија супстрат нектара, амброзија отиска душе у пелуду језика, као у стиховима Крстивоја Илића: „Смрт, са извијеним гласовима/ као из белих виолина, неограничена и лака“. А на ово, Верлен би додао: „Музике изнад свега, музике!“

О ЧИТАНОСТИ ПОЕЗИЈЕ

Све чешће чујемо, и то из краткорепих пера самих песника, да је поезија данас мало читана, да јој је одзвонило и слично. У помоћ им незасито прискачу потрошени, напуване пене на устима, критичари и теоретичари. И то баш они који живе од песничких судбина, универзитетски професори што примају плате (и хонораре) за своје школско трућање о слепом Хомеру, те о прерано несталима са овога света, Радичевићу, Дису, Бојићу, Миљковићу, Јесећину и другима. Сва та учена кавалерија говори данас о смрти поезије. А, у ствари, о њиховом дебаклу и крају је реч.

Тужно је слушати тобожње аргументе да се данас од поезије више читају роман и мемоарска литература. То није релевантан доказ за наводни пораз поезије. То тртља *осџарина* духа, рекао би, згрљен са даровитом песничком омладином, Лаза Костић.

Валеријевски речено, поезија не трпи просечност попут прозе, у доживљају поезије се не може камуфлирати осредњост – одмах се покаже. Јер, не заборавимо, осим што је поезија књижевност, она је и много више. Мало је поезији да остане у фиокама канонизоване књижевности. Сувопарни теоретичари ће одбацити овакав поглед и неће признати, на пример, виђење песника Бранислава Петровића да је поезија сам Бог.

Атеистичко виђење поезије засновано је на мраку из којег вриште пипци демонског говора. Тај поглед гавела по помрчним подсвести, стално је на ивици депресије из које куљају длакаве ментално-психолошке сензације што се у вампирским ретортама литерарне сцене проглашавају поезијом. Канонизовање

таквог хистеричног крпежа има за последицу гушење сваког новог, озонски чистог дара, и ствара услове за наплавину неталената. Тзв. естетика ружног прискаче деструкцији у загрљај, па у лонцу наставља кување „новог“ концепта уметности, пут до „гадне лепоте“.

Немогуће је у тако збајбученом контексту очекивати да све што се данас штампа буде и читано. Много аматерског, сведеног на хоби, са пуно талашике и муља у језику, те препотентног и сујетног, неталентованог и непревредног, налази се спрчено између цаклећих корица одасвуд натруканих књига. Тек понека судбинска појава окруни се златоустом песничком књигом. Тушта и тма залудних и недаровитих покушаја, ништа мање фолираната и снобова, недошколованих комплекса и звијота, самозваних интелектуалаца и безбожника, наспрам истинских талената који онемогућени преградама тобож етаблираних кич-мргуда бивају ћушнути у ћошак. И како онда наћи пут у лицитарском паклу тржишта и медија?

Можда је сведочење Чарлса Симића поводом његовог „лауретовања“ у Америци једно од најважнијих данас. Приликом промовисања у титулу песника-лауреата од стране Конгресне библиотеке САД, песник се уплашио да ће му та свечана обавеза дугог мандата одузимати време и суштински контакт с поезијом. А онда, на наговор кћерке и сина, прихвативши високо признање, открио истину која се ни њему до тада није указивала.

„Током ранијих година прочитао сам исувише есеја књижевних критичара или чак песника, у којима се са сигурношћу тврдило да је поезија генерално презрена и да је готово нико у САД и не чита. Сећам се како би моји студенти књижевности заколутали очима кад бих их питао да ли воле поезију, или мојих старих средњошколских другова који би се истински узбунили кад би чули за моју нескривену љубав према њој. Патриотски, сладуњави и стихови са разгледница још се и могу поднети, али оно што модерни песници пишу одистински вређа све оне *праве Американце* које је Сара Пејлин током последњих избора без престанка величала. Ипак, током времена

које сам провео као песник-лауреат, открио сам да то није истина. У земљи у чијим школама се књижевност из године у годину све мање изучава, где све мање људи чита књиге, где и иначе поводом највећег броја питања влада потпуно незнање, поезија се чита и пише више но икад. Ко не верује, нека мало прочепрка по ономе што је доступно на интернетској мрежи. Ко су ти људи који су решени да пренесу на њу готово сваку песму која је икад написана на овом језику? Одакле им времена за тако нешто? А да не спомињем на хиљаде блогова, песничких онлајн-магазина, и озбиљних и оних где свако може да окачи песму коју је његова осмогодишња кћи написала поводом смрти своје златне рибице. Људи који су ми се непрестано обраћали мејловима и писмима део су тог света. Хтели су да недвосмислено обзнаним шта предлажем да се учини не би ли поезија била још популарнија у Сједињеним Државама. За разлику од мојих претходника, који су имали гомилу паметних идеја, попут оне да се собе у свим америчким мотелима поред Гидеонове Библије снабдеју по једном песничком антологијом (Јосиф Бродски) или ургирали у дневним новинама да штампају песме (Роберт Пински), мени се чинило да је с поезијом све у реду. Колико сам могао да видим, данас се више поезије чита и пише но икад у нашој историји. Дакле, уколико се данас чита и пише више поезије но икада до сада, то мора да је зато што она испуњава неку исконску потребу. Где би ови Американци, који за разлику од својих комшија нису вољни да траже спасење у цркви, могли да искажу своју људску невољу, неголи у песми? Где би другде могли да пронађу друштво истомишљеника којима је стало до нечега што су написали Емили Дикинсон или Били Колинс? Кад би ме питали да сумирам своје искуство песника-лауреата, рекао бих да у Америци нема ничег што више улива наду, нити ичег занимљивијег, од њене поезије."

Дакле, поезија је данас и те како присутна. Поезију не чине само дела живих, тренутно на књижевној сцени присутних песника. Актуелни песници који стварају у „великом количеству“, у ствари, инерцијска су понуда на вашару писане речи. А с обзиром на то да поезија не застарева, данас су читани

и Данте, и Пушкин, и Гете, и Бранко, и Његош, и Змај, и Дучић, и Црњански... Заиста их многи воле свагда и свугде, и читаоци и писци. Да не помињемо Библију и друге, на поезији засноване књиге. Поезија је, дакле, увек жива, она поседује свевремену ауру, духовни досег који није детерминисан насловима дневних новина.

Лажни песници своје лице показују у жапу дневнополитичког конвертитства, наглим одустајањем од поезије у корист помодне друштвене клацкалице – громким изјавама да више неће писати поезију, те да ће, евентуално, књигу објавити сваке седме године. А онда, пис мацо(!), чим се укаже какав мамац за какву нову привилегију или наградицу, пропишу након седам месеци, пардон, за седам недеља или, пак, седам дана. Такви се, у ствари, гаде поезије, мрзе њену вековну супстанцу и супериорност, а упорно у њој, и кроз њу, гле, траже афирмацију, авај – трулу. Они би, то већ и свраке на баракама знају, на брзину да засјају, па ће касније, у седмој деценији, већ у каквој згодној пајташкој прилици, напокон дипломирати књижевност.

Знатан број актуелних поетичких решења личе као јаје јајету. Послушни песници, који ни да зуцну поред логодијаричних критичара, усвајају све што им ови натукну и тутну. Потпомогнута технолошком демонијадом брзине времена у којем живимо, таква поезија представља „клонирани“ одраз софистификоване (и мртве) душе. Она тако постаје поље лутајућих сенки језика. Над таквом лешином поезије данас, супериорно се извијају, множе и газдују, чак, и видео-игрице као „замена“ за песнички маштаријум. .

Наравно, поезија постоји и изван књиге. Може да буде и певана и ћутана, и казивана и неказивана. „Има ствари и појава/ о којима нико никад не пјева/, а оне су такође пјесме/ јер саме себе пјевају/ не чекајући мене и мени сличне“ – кликтао је млађани песник. Може поезија да функционише и по принципу „с колена на колена“. То српско и друго народно благо и те како показују неуништивост духа, пева се поезија и у колу, и уз гусле. Може поезија и преко Интернета, може свакако, и овако и онако. Поезија је драматични играч духа у свим правцима.

Поезија је, дакле, и певана. У оквиру озбиљне и ине музике чују се компоновани стихови и песме наших и светских песника. Дакле, поезија и на тај начин живи. Тренутно штампане збирчице, ено хукће сова с крова, нека сачекају „решето времена“. Колико ли пута чусмо песме наших и светских антологијских песника у изведби врхунских музичара! Друга је песма о кварењу стихова врхунских песника, о произвољном кидану струна строфе, о дограђивању естрадних протеза у виду бесловесних наслова, о текстописачком естрадизму и гобленском брбљању, о измени екавице у ијекавицу и обрнуто, о композиторској жгаравици где, на пример, реч „нона“ значи „бабу“, а не „девојачку ножицу“, и тако даље.

Поезија има и молитвено-религиозну резонанцу у своме корену. И као телепатска и прекогнитивна, нематеријална и без знака, најмање као књижевни знак, она се кад-тад нађе у телу текста, у језику као материјалу. Њен епифанијски извор, неограничено јуродив и боголик, заснован је на тајни живота. Дакле, није поезија само игра и разбибрига, она ово последње никад није ни била, осим ако доколичари своју лењиву делатност не сматрају креацијом, упразно сањајући и обећавајући годинама да ће написати књигу о досади.

Ма колико палице олаких дискредитација батинале поезију, увек ће остати жив крвоток непресушне песничке самобитности, који ће на изненађујуће једноставан и свеж начин израњати на зачудном месту, у изворима духа и језика, бескрају времена и простора. Поезија суди судијама, она самој себи одређује боју вредности и рок трајања, она, на крају крајева, немилосно кроз време кажњава надмену њушку којекаквих оцењивача. Мало је поезији, поновимо опет, да се гнезди само у сутеренима књижевности и њених унапред монтираних приколица. Она је у феноменолошком сродству са живом смрћу која се не да дословно описати пошто је ствар (појава) по себи. Смрт поседује ноуменолошки аспект, филозофи би казали: ствар или биће које се не може опазити, већ само разумом замислити.

Поезија одбија епитет „савремена“; то је штап за придржавање тобожње мериторности у шалтерском кикоту учености.

На том штапу, рекосмо ли, живе читави институти и катедре, плејаде испијача („локатора“) песничких судбина и дарова. Ту се поезија, најдиректније, не вољом песника, у грешном чину распродаје, а њени тумачи проституишу. У таквом миљеу, песник ће опстати ако не изда сопствени таленат. Каткад се може и сâм, у пролазу, наћи у друштву са траљама и окрпима духа, али само на трен. Јер, „сунце и на ђубриште залази, али се не упрља“.

О слободном стиху

У двадесетом веку, укидањем тонског акцента стиха и нестанком припевања као основне музичке супстанце поезије, песништво је заглибило у недођији разних импровизација. Слободан стих је велико поље песничких могућности и дарова, али и простор посртања. Буквално схваћен као „слободан стих“, овај тзв. „нови образац“ навео је многе да најцрње поступају са метричким стихом, односно, да олако прогласе крај таквога певања. А, уствари, неумереном и произвољном употребом слободног стиха, стигло се до презасићености, до празне лакоће манипулисања материјалом речи, до тзв. постмодерне свести о крају песништва. Таква рециклажа довела је до самоукидања лепоте песничких капацитета језика и смисла бављења поезијом. Разграђена је и отерана песничка публика.

О истрошености слободног стиха као јединог модерног песничког израза, Насо Вајена, савремени грчки песник и теоретичар књижевности, каже: „Ослобађање поетског говора од метричког стиха обележило је двадесети век. Међутим, претерана и неодговарајућа употреба ове просодије свела је на најмању могућу меру разлику између песничког и свакодневног говора“. Писање поезије „без икаквог реда“, довело је поезију нашег доба у „експресивни ћорсокак“, с разлогом наводе Вајенине присталице.

Масовно су настајале једноличне језичке творевине без основних постулата песничке специфичности као што су: акценат, интонација, квантитет, темпо, пауза и граница речи. Такав приступ омогућио је мноштву неталената да се прогласе поетама и комотно ступе на песничку сцену. У мрзовољи

„песничког“ израза нашао се наједанпут квазифилозофски језик, или пуко набрајање и слагање речи у колоквијални вокабулар ничега. Писати разбаштињен слободан стих, исто је што играти тенис без затегнуте мрежице, истиче амерички песник Роберт Фрост.

Мртва поетска реченица, изломљена тобож у стихове (често и са интерпункцијским цакизмом), требало је, на визуелан начин, да сугерише да се ту ради о поезији. Али поезију не чини само визуелни ефекат, најмање то. Еклатантан случај јесу тзв. неримовани сонети као одраз потпуне стваралачке немоћи. Сонет без риме је немогућ. Сонет је, у ствари, усложена грађевина музике језика, тотална рима изражена целином песничког текста.

За разлику од аутентичних песника који су у слободном стиху неговали матерњу мелодију језика, већина је посегла за неограниченим пољем слободе и отишла у крајност, у немогућност да песму разликујемо од најобичнијег прозног текста у распршеној пиљевини речи.

Поезија не може да постоји без унутарњег вира музике коју носи матерњи језик по себи. Прирођена језичка мелодија уграђена је у значења речи и недељива од њих. Знатан број песника управо кажујући своје песме доводи језик до мелодијске експресивности која припада само поезији. То је, поред осталог, одувек разликовало поезију од других жанрова и родова, па и доводило до тачке где она надилази облик школски схваћене књижевности.

Метрички стих, дакле, круцијална је детерминанта поезије, онтолошки принцип песничког говора. Ту језик пева себе у препрекама, иманентном музиком учествује у усложњавању семантичких слојева стиха. Слободан стих је велика опасност за ауторе који се нису окушали у метричком и ту остварили конкретне резултате. Као што можемо казати и супротно, песници метричког стиха нису потпуно реализовани уколико не владају и слободним, са осећањем музичких валера језика и њихових градитељских (исцелитељских) моћи у структури песничког текста. Онако како је рекао Милош Црњански, „место јамба и трохеја граматике, јамб и трохеј душе.“

БАШТИНА

АДАМОВ, ПАВЛЕ МАРКОВИЋ

Збиру бисера српске књижевности из друге половине деветнаестог и с почетка двадесетог века припадају дело и живот Павла Марковића Адамова. Приповедач, романсијер, песник, драмски писац, преводилац, новинар, публициста, професор, уредник, потпредседник књижевног одељења Матице српске и председник Друштва српских књижевника, новинара и уметника. Рођен 1855. године у Срему, у Сасама (данас Новим Карловцима), после основне школе у родном месту, похађа чувену новосадску, а потом и пожунску (братиславску) гимназију. У Грацу уписује студије права, али их напушта, и у Прагу и Бечу зачиње и завршава студије класичне филологије.

Као двадесетпетогодишњак, обасјан неколиким талентима, пун знања и великих амбиција, Павле Марковић долази у Сремске Карловце у којима борави све до своје смрти, од 1880–1907. године. За нешто више од четврт века живота у чувеном месту, оставио је неизбрисиве трагове. Агилан, даровит, образован, зналац неколико европских језика. Немачки, на пример, говорио је перфектно, преводио дела германских писаца, али и са српског језика на руски, чешки, словачки и словеначки. У најстаријој нашој гимназији предавао грчки и латински, српски језик и књижевност. Био је и педантни библиотекар чувене гимназијске библиотеке у Сремским Карловцима, у којој се, ево, налазимо данас, стално бринуо о проширењу фондова и читаности књига.

Посебно значајна беше његова мисија везана за Бранка Радичевића. Чак је и свом сину наденуо име по великом песнику. Адамов је био на челу Одбора за пренос Бранкових земних остатака 1883. године из Беча на Стражилово. Први

покушај, пет година раније, пропао је због сукоба Лазе Костића и Јована Јовановића Змаја. Свечани чин преноса Бранкових костију, догађај од националног значаја, један енглески часопис тада назива највећим културним догађајем у Европи. Опчињен Радичевићем и његовом поезијом, Адамов је конкретним акцијама у Сремским Карловцима допринео да се трајно установи култ великог песника српског романтизма. Без дилеме, и са великим поносом, данас можемо казати да је Павле Марковић Адамов установио конкретан темељ за постојање и данашње институције и манифестације Бранково коло.

С Јованом Грчићем (не с песником Миленком), Павле Марковић Адамов је уређивао обновљени часопис *Сържилово* од 1892. до 1894. године. Но, прави уреднички посао животно ће надахнути Адамова одмах после гашења новосадског *Сѣражилова*. У Сремским Карловцима, 1895. године, Павле Марковић Адамов, сад као власник, покреће чувени лист за забаву, поуку и књижевност, *Бранково коло*. Целу деценију биће уредник овог незаобилазног листа модерног сензибилитета, који је излазио двадесет година. У првој половини свога трајања, дакле, лист *Бранково коло* био је култивисан пример савремене књижевне периодике, врхунски бедекер кроз литерарне и културне догађаје на укупном српском, али и јужнословенском, па добрим делом и европском простору.

У једном тренутку, у првих пет-шест година, пре појаве *Српској књижевној иласника* у Београду, *Бранково коло* је, изузимајући кратковеки *Српски џреїлед* Љубомира Недића, био једини релевантан књижевни лист на укупним српским просторима, једина широко постављена трибина литературе. Ту се појављују и преводи са многих језика, озбиљни прилози прозе и поезије, прикази књига и позоришних представа, те разноврсне рубрике и богати „ковчежићи“, коментари, културни водичи и вести – све што је било у каледоскопу особеног уређивачког концепта Павла Марковића Адамова. Критика не беше битнија страна *Бранковој кола*. Можда зато што је Адамов волео да истакне „критичарску настраност и пакост“. „Идеална поштењачина“, могло се чути за Павла Марковића Адамова.

У редакцију *Банкової кола* која се налазила у Адамовљевој кући у Карловцима, данас у Змај Јовиној 4, навраћали су Стеван Сремац, Симо Матавуљ, Бранислав Нушић, Драгутин Илић, Јован Грчић, Милан Савић и други. Најзаступљенији песник у *Бранковом колу* је Алекса Шантић, затим, Драгутин Илић, Милета Јакшић, Светислав Вуловић, Светолик Ранковић, Вељко Петровић и други. С почетка песме објављују и Јован Дучић, Сима Пандуровић, Милан Ћурчин, Милорад Митровић, Силвије Страхимир Крањчевић, Антун Густав Матош и други. Од страних песника ту су Љермонтов, Бајрон, Хајне, Петефи, Бодлер, Ендре Ади, Рилке, Леконт де Лил и други.

Најјача страна *Бранкової кола* били су прозни писци, међу првима Јанко Веселиновић, Симо Матавуљ, Радоје Домановић, Ксавер Шандор Ђалски, Вељко Петровић, Антун Густав Матош, Светолик Ранковић и други. Данас посматрано, најистакнутије место припада Стевану Сремцу, који је у *бранковом колу* премијерно објавио дела *Вукагин*, *Пој Ћира* и *пој Ћири*, и *Кир Герас*, као и Бори Станковићу чија је *Кошћана* по први пут изашла управо код Адамова. И не само та дела.

Није прошла ни једна велика годишњица везана за српску и светску књижевност, а да на озбиљан начин није обележена у *Бранковом колу*. Посебно место су налазили вредни прилози из књижевне историје и грађе захваљујући понајвише Тихомиру Остојићу. За нормално излагање *Бранковом колу*, Павле Марковић Адамов је zaloжио цео иметак свога оца и тиме показао до које мере је посвећен општем културном интересу српског народа и са колико судбинског и безграничног жара ради на одржању *Бранкової кола*.

Павле Марковић Адамов био је непоновљив и самосталан дух, који је пазио да не упадне у дневнополитичке маказе лисичијег закерања, „писличарења“, како је волео да каже за страначка чангрисала тога времена, која се не разликују од данашњих. Кад је након осам година више него успешног рада *Бранкової кола* увидео да губи мецене, да нема средства за нормалан излазак *Бранкової кола*, 1903. године, у писму пријатељу Милану Шевићу, писцу и преводиоцу, професору и педагогу,

пише: „Мислио сам, искрено да ти кажем, промениће се патријарх, па ће доћи некакав писменитији, који ће увидети да није право ни пред Богом ни пред људима да један сиромашан професорчић шћерда тековину свога бабе за књижевне цели, те ће ми алатити дуг – бар онај штампарији. Ја сад осећам да дотле нећу моћи истрајати.“

Скрхан болешћу и, потом, прераном смрћу 1907. године, он ће предати *Бранково коло* Милану Будисављевићу, Драгутину Илићу и Милану Котуру. Они ће живот чувеног листа продужити све до 1914. године до почетка Првог светског рата. Истина, тај период излажења *Бранковој кола* био је обележен падом квалитета, лист се спустио на гране провинцијског и малограђанско-конзервативног гласила. Више него очигледно, недостајала је Адамовљева животна енергија, посвећеничка вера у мисију *Бранковој кола*, безрезервна љубав према литератури, визија опстанка српске културе и народа.

У Адамовљевим писмима проналазимо важне и, често, непознате погледе и увиде, реаговања на живе теме и разне проблеме тога времена. Мноштво писама је још необјављено и требало би све учинити да до тога напокон дође. Писана су уредно, лепим рукописом, лако су читљива. Пре свега, Адамовљева писма поседују свест о будућем добу, али су и кардиограм откуцаја актуелног времена. Та писма су, у исти мах, врцави, топли и искрени пропламсаји упућени пријатељима којима је, директно и са аргументима, увек говорио истину, неким мање или више лепу. Из писама се види да их не пише књижевни чиновник, већ талентовани писац који уме да се нашали и на сопствени рачун, детаљиста који увек има квалитетне предлоге и виђења.

Интелектуалац највишег ранга, Павле Марковић Адамов, брани сељачку и паорску природу човека из Срема, доказујући његову мудрост, особену и другачију у односу на остала поднебља. У писму Милану Савићу, из 1883. године Адамов каже: „Има баш у нашем народу идеја, има карактера те још каквих. Треба бити само момак па их разумети; па да видиш, какав би се ту користан роман могао написати. Сети се Ауербаховог

Луцифера и других његових приповедака. Наравно роман из српског паорског живота не би могао представити паркета и салона. А српски роман написати тешко је и с тог, па с тог баш и теже, што у њему морају бити Срби људи и људи Срби. Писац тог романа не сме никоме имитовати, ни Росегеру ни Тургењеву. Већ мора ново створити, бар толико ново, у колико се разликују народ од народа. А разлика има.“ Затим додаје да му је главни циљ био да покаже да у народу има „карактера обележених, да има и идеја“.

У писму из Загреба, упућеном Јовану Грчићу 1886. године, Адамов каже да Еуген Кумичић не може, колико су добре, „дота да ми нахвали моје приче“. „Молим те, немој да ме укориш хвалисањем“, каже Адамов Грчићу у реченици у загради. А затим додаје да је Кумичић рекао да „тако треба да се пише и тако треба да се зна језик“. У истом писму додаје: „Змаја Јакшића и Бранка дижу сви у звезде. Признају да немају таквих песника, ни приповедача као Лазаревића и (опрости!) Адамова. (Јово, не хвалим се, сами ми то признају).“ Затим наводи да је критичар Шрепел наурио у тамошњем *Вијенцу* писати студију о Лазаревићевим и његовим приповеткама.

По повратку из Загреба, убрзо ће доживети разочарење. Миливој Шрепел га жестоко напада говорећи да у његовим причама читалац ће „узалуд уходити траг дубљој психологији“ и да у њима нема „мушкога хумора“. То је животно погодило Адамова, показао је чудну преосетљивост. А кад је Милан Савић био намерио да пише о његовим причама у листу *Ошацибина*, Адамов у писму из 1887. године каже: „Молим те одустати од тога. Молим те озбиљно, братски. Боље је нека остане на овоме, што је до сада било. Ја не желим да се икада више говори о мени као приповедачу. Ако хоћеш дакле да посведочиш своје пријатељство према мени, ја ти опет и озбиљно велим, окај се тога и окај се мене, па пиши штогод паметније.“ Адамов говори притом да се књиге Јанка Веселиновића расуше као алва, а он своје није ни продавао тек „колико да покријем поштарину око растуривања“. „Боље дакле перо затурити у дупе“, разочарано вели.

Адамов одлучује да прекине са писањем и сав се посвећује уредничким пословима. Ако нешто и објави, то је под псеудонимима. У то време умире му супруга Софија, а одмах затим обе младе кћерке, Смиља и Нада. Требало је после такве трагедије смоћи снаге па опстати у животу са болешљивим сином Бранком. Милан Савић пише о његовим приповеткама и каже да је Адамов „најдушевнији у описима природе и природних појава, а најснажнији у приказу психологије сељакове... да захвата у пуно врело народнога живота и да износи оданде ситно овејано бисерје.

О нападима Јована Скерлића, од чијег су пера у то време зависиле многе судбине, Павле Марковић Адамов у својим писмима каже: „Тај човек чисте памети напада мене и све што је од мене. А видим раскорачио се тамо по Београду, па он води главну реч, он сазива на зборове кога хоће, он је – већ и као професор српске књижевности на универзитету узео под своје критику и књижевност и српску и светску. А највише се окомио на *Бранково коло* и мене.“

Овде се могу видети замици разлога зашто је Павле Марковић Адамов до данашњих дана на изванредан начин остао полусветљен као писац. Павле Марковић Адамов несумњиво је антологијски приповедач однегованог стила, мајстор кратке уметничке реченице, писац богате лексике, у суптилним нијансама тематско-мотивских кругова, другачији од својих савременика.

О Адамову афирмативно пишу Драгутин Ј. Илић и Војислав Ј. Илић – млађи. Овај други се директно супротставио Скерлићевим оценама. О Скерлићу Адамов даље пише: „У њему сад кулминира она клика прекосавска, која у нама *йречанима* ништа добро не види, која и не уме да паметно суди о нашим приликама, те и књижевности и књижевницима. Чини ми се да он без француских рецепата и бланкета, што их је купио онде док је компилирао своје студије о француској књижевности, не уме ни написати ништа па ни у српској књижевности. Чини ми се да тај Скерлић онде, где је положио докторат о књижевности, да је затражио какво место, не би га

добрио ни за професора књижевности у каквој трговачкој академији или шегртској школи; а у Београду је одмах проглашен за врховног судију српске књижевности.“

Дакле, Адамов и Скерлић су се у много чему разликовали. Пре свега, Скерлић се школовао и интелектуално развијао на крилима француског језика и културе, а Адамов у оквиру немачке и прашке школе. Затим, Скерлић је по вокацији био историчар књижевности, критичар и публициста, а Адамов, пре свега, чист писац, белетриста, дакле. Имао је оно што Скерлић нема – поглед изнутра на књижевно дело, из епифанијске ватре стваралачког процеса. То је била његова предност. Затим, сам је створио институцију *Бранково коло*. Скерлић је имао отворена врата у свим београдским листовима и часописима за добре хонораре. Концепција *Бранковог кола* била је заснована на пре свега књижевно-уметничкој димензији, лишена страначког уплива и патетично-горљиве дневнополитичке и идеолошке повице. Скерлић је био прамац једра у које је дувала политика тога времена, имао је јасан идеолошки концепт заснован на нужном друштвеном погледу и заносу. Адамов је као писац стварао прозу чији јунаци нису били само у равни свакодневнице, већ су домаштавали своје животе и отварали тихе просторе фантастике. То Скерлићевом поимању литературе није одговарало, обрушавао се на примере таквог писања, све што је имало наглашен индивидуални печат, поготово песимистичне провенијенције, било је метом његовог напада и елиминисања.

Адамов је, дакле, сметао Скерлићу и као писац и као уредник *Бранковог кола*. Једноставно, Павле Марковић Адамов је био већ довољно самородна и, у једном периоду, књижевно моћна личност, актер и посленик вредан поштовања, а тиме и опонент ономе ко би желео да на другачији начин артикулише и дефинише целину српске књижевне и културне сцене. Адамовљева мисија кретала је из Сремских Карловаца, из епицентра стражиловске линије певања, са конкретним резултатима на плану афирмације роја концентричних кругова таквог лирског амблема у целини српске и јужнословенске културе и књижевности.

Павле Марковић Адамов одлично је познавао и друге уметности. Када говори о позоришном животу, истиче да је потребно „да се извучемо једампут из којекаквих туђих лакрдија и болесних драма, које иду само за ефектом, па да приближимо наш прост свет, наш паорски живот к срцу наше *више* класе.“ Адамов истиче да разлику између то двоје „дели читав по-нор“: „Нашу интелигенцију, тај наш *виши* свет делим ја у двоје: у праву интелигенцију и надриинтелигенцију. И једни и други су јако измакли испред народа, поготово су се отуђили од њега. Најпосле ћемо дотле дотерати, да ће нам права интелигенција писати и радити у духу за којим је паор ужасно заостао; а надриинтелигенција ће се наслађивати туђинштином“

Павле Марковић Адамов је ретка списатељска и људска судбина, поета у прози са темама из живота обичног човека и мотивима доведеним до универзалних значења, културни прегалац какав се ретко рађа у једном етносу, непоновљива личност која је после Бранка Радичевића у Сремским Карловцима несумњиво била највећа. Све што је радио, било је на ползу српског народа, широког погледа и изван локалних домашаја, у радости досезања стваралачке и личне слободе. На нама је да у распонима својих моћи и дарова непрестано чинимо конкретне и јасне потезе у част и корист јединственог дела Павла Марковића Адамова.

*(Беседа на свечаном уручењу награде „Павле Марковић Адамов“ у
Сјомен-библиотјеци Карловачке гимназије, 11. марта 2009. године)*

НА ПРЕЛОМУ ВЕКОВА

О листу *Бранково коло*

У Сремским Карловцима, 6. јула 1895. године изашао је први број Бранково коло, листа за забаву, поуку и књижевност. Излазио је двадесет година. Лист је покренуо Паја Марковић Адамов, образовани Карловчанин, који је гимназију учио у Сремским Карловцима и Новом Саду, права у Прагу и Грацу, а филозофију у Бечу. Писао је сентименталне песме, приповетке и позоришне комаде. О томе како је покренуто Браанково коло, у загребачкој Новој Европи од 1. фебруара 1924. године, пише Ј. Јеремић:

„У једном ужем кругу карловачких интелектуалаца осетила се, у оно време, потреба издавања једног књижевног листа, и то у Карловцима. Одржано је о тој ствари неколико конференција, на којима је превлађивало мишљење, да би издавање, и нарочито уређивање, листа имало да буде у рукама једног одбора, дакле као нека књижевна моба. Ово су мишљење заступали понајвише директор гимназије Рада Врховац и професор богословије прота Милутин Јакшић. Ја сам био томе противан, и наговарао сам покојног Пају Марковића Адамова, да се никако не упушта у књижевну мобу, већ да сам узме ствар у своје руке, а његово књижевно име даје доста јемства и препоруке за овакав потхват. Паја је и сам нагињао овакову схватању о покретању листа, па ме је утолико лакше послушао. Конференције су конферисале неколико дана, и остајале 'на решењу, да се реши', а Паја је смишљао и размишљао о тому како да самостално што пре покрене лист. Као обично код нас, ствар је дефинитивно застала на питању финансирања листа. Лист је већ имао и име, – Паја Адамов назвао га је *Бранково коло*. Али је требало наћи штампарију која ће га штампати, и то на причек;

и требало је наћи гаранцију, управо мецену који би био спреман попунити евентуални мањак, дефицит листа. Паја се је о томе са многим саветовао, јер сам ја тада био управитељем Манастирске Штампарије, а био сам и, што се каже, *persona grata* код патријарха Георгија Бранковића. Загарантовао сам Паји, да ће Манастирска Штампарија штампати *Бранково коло* на почек, а рекао сам му да ћу и молити патријарха, да прими на себе евентуални дефицит листа... И тако ствар би решена. После десетак дана, први број *Бранкова кола* већ је био у штампи.

За време уредниковања П. М. Адамова, који је десет година водио лист, *Бранково коло* је имало велики углед. Лист се појавио кад у Војводини и у Србији готово и није било других листа за књижевност. Концепцијски садржајан и богат лист је био право огледало бурног времена на прелому два века. Уредник Адамов нарочито је бригу поклањао књижевности и свакодневном културном животу. *Бранково коло* је постало широка јавна трибина савремене литературе око које су се у импозантном броју окупљали сарадници, не само из Војводине, већ и из осталих југословенских крајева, нарочито из Хрватске. Лист је имао велик број претплатника и кретао се до хиљаду и шесто. Прве деценије излазио је недељно, а потом двонедељно и ређе.

У првих десетак година нарочито до појаве *Српској књижевној иласника* (1. фебруара 1901) *Бранково коло* је имало модерну концепцију која се огледала у широкој лепези рубрика што су многоструко сликале културне и друштвене прилике онога времена, доносећи увек свеже и ретке прилоге и информације. После Паје Марковића Адамова, лист су уређивали Милан Будисављевић (1905–1911), професор Карловачке гимназије, писац и преводилац с грчког и латинског језика, затим Драгутин Илић (1912) из чувене песничке куће Илића и, на крају, Душан Котур (1913–1914), културни посленик који се није, попут претходника, бавио стваралаштвом.

У другој деценији свога излагања *Бранково коло* све више губи одлике модернога листа, те постаје провинцијска публикација конзервативне малограђанске оријентације у уметности, науци и друштву. Наравно, поједине рубрике и

даље доносе вредне и запажене прилоге, међутим, у целини проматрајући, лист је био много слабији од онога што га је покренуо Паја Марковић Адамов.

Од почетка *Бранково коло* је, осим савремене белетристике (приповедака, песама, драма) доносило мноштво преведених текстова са руског, немачког, енглеског, француског, италијанског, пољског, чешког, словачког, мађарског, те многих скандинавских језика а драгоцени су и преводи са грчког и латинског језика. Ту се *Бранково коло* максимално отварало и постајало европским листом. Оно је, на пример, чекало приспеће нових Толстојевих књига и одмах објављивало преводе. Тако на страницама *Бранковој кола* читамо радове Љермонтова, Хајнеа, Бајрона, Петефија, Игоа, Рилкеа, Чехова, Горког, де Лаила и других. Значајне рубрике овог листа биле су „Књижевност и језик“, „Историја“, „Етнографија“, „Позориште и уметност“, те „Ковчежић“, рубрика необично интересантна и жива, а садржавала је, између осталог, књижевне оцене и приказе, књижевне белешке, просветни и друштвени кутак (гласник), читуље, редовне прилоге о музици, сликарству, науци и друго.

Посебну улогу „Бранково коло“ је одиграло објављујући реалистичку прозу. Сусрећемо данас већ антологијска остварења Јанка Веселиновића, Стевана Сремца, Симе Матавуља, Иве Ћипика, Вељка Петровића, Светозара Ћоровића, Антуна Густава Матоша и других. Поезија је представљала слабију страну листа, мада су своје место нашла одлична остварења Алексе Шантића, најзаступљенијег песника, Милете Јакшића, Вељка Петровића, Јована Дучића, Силвија Страхимира Крањчевића, Антуна Густава Матоша, Симе Пандуровића, Милорада Митровића и многих других данас сасвим анонимних аутора.

За илустрацију живе концепције *Бранковој кола* послужимо се неколиким примерима. У броју од 4. септембра 1897. године наилазимо на приказ *Летописа Майице српске*. „Летопис овакав какав је, није оно што треба да је. Преобразити га неће нико, па ма ко био уредник његов, док год се не преиначи начин издавања матицом награђених предмета. Из оваког Летописа не може се видети право стање наше

књижевности, а камо ли што опширнији преглед целокупног нашег културног живота. Време је да се поради како да се згодније удеси с књижевним публикацијама Матичним и да Летопис буде оно што му је намењено већ и по имену.”

Бранково коло с подједнаким интересовањем прати рад Српског народног позоришта у Новом Саду и Хрватског земаљског казалишта у Загребу. У броју од 13. јуна 1902. године пише: „Српско народно позориште отишло је из Новог Сада у Сентомаш крајем јануара о. г. Онда се бавило месец дана и дало је двадесет приказа. Како се сентомашка омладина јако заузела била, ту је позориште у Сентомашу врло лепо прошло. Било је сувишка 2178 круна. Из Сентомаша је отишло у Сомбор где се бавило од 2. марта до 23. априла. За то време је приказивало 39 комада, међу овима и три новине (драму *Франсиљон*, лакрдију *Кинемаџоџо* и комичну оперу *Проба за оперу*). У Сомбору је било сувишка 659 круна. Из Сомбора дружина је отишла у Вел. Бечкерек, где се бавила преко наших Духова. Из Вел. Бечкерек бахнуло је на неколико представа у Темишвар. О репертоару Хрватског земаљског казалишта *Бранково коло* пише: „Репертоар у прошлом мјесецу био је обилат и пун красних оперних и драматских дјела, а додамо ли к томе, да је гостовала славна талијанска пјевачица Ђема Беличиони, онда можемо с правом тврдити да је прошли мјесец био мјесец умјетничког уживања, што га је пожртвовна управа својој публици пружила.”

Лист је помно пратио живот Николе Тесле у Америци. У броју од 27. новембра 1907. године стоји: „Име Николе Тесле у Америци популарно је у нижим и уважено у вишим научним круговима. Име „Тесла“ даје се тамо посебним врстама чаја, шешира, лампи итд., а људи га од науке овековечују тим што га дадоше једној речици где се сад тражи злато.”

Бранково коло често прелистава иностране листове и преноси занимљиве вести. Тако из *Цариградског гласника* (бр. 39) преноси: „Прослављени и омиљени песник српски, др Јован Јовановић Змај, од неко доба доста заболоо. Сада јављају из Змајевца, из Каменице у Срему, где песник у новије време борави, да му стално иде набоље и да се надају потпуном оздрављењу.”

СО СВЈАТИМИ УПОКОЈ

Пренос костију Вука Стефановића Караџића из Беча у Београд; дочек у Новом Саду и Сремским Карловцима

Пренос костију Вука Караџића представља један од највећих културних чинава крајем прошлог века у нас. Српско академско друштво „Зора“, издавањем прогласа, покренуло је акцију да се, тридесет три године после смрти великана наше литературе, Вукове кости пренесу из Беча у Београд. Цела 1897. година протекла је у знаку преноса посмртних остатака „старине Вука“. Министарство просвете у Београду, које је решило да се кости пренесу о државном трошку, цео посао поверило је Српској Краљевској Академији, која је врло брзо формирала одбор у чији састав су ушли најугледнији културни радници.

Четрнаест година после преноса костију Бранка Радичевића из Беча на Стражилово, ето, следио је још један сличан догађај који је ширином одјека и организације превазишао онај из 1883. године, када је један енглески лист, за пренос Бранкових посмртних остатака, написао да је посреди највећи културни догађај на Балкану. Пренос Вукових костију подстакао је надлежне у Београду да обнове и померен гроб Доситеја Обрадовића, поред којег ће пред Саборном црквом бити и Вуков, те да уреде запуштену хумку Ђуре Даничића код Маркове цркве. Но, што је најзначајније, свечаност преноса Вукових костију била је спојена са преносом посмртних остатака Јернеја Копитара из Беча у Љубљану. Дакле, истог дана, 29. септембра (11. октобра, по новом рачунању времена) 1897. године, кости ученика и његовог учитеља кренуле су у домовину. Симболика је, одиста, велика и значајна.

Многи листови и часописи, наши и страни, пратили су ток припрема и реализације ове велике културне манифестације.

Као и приликом преноса Бранкових костију, јављали су се разни предлози како и на који начин, по други пут, сахранити кости Вука Карацића. Овом приликом издвајамо један који се појавио седам месеци пре ископавања посмртних остатака. Један професор Треће београдске гимназије, у листу *Народ*, пише: „Кад се Вукове кости пренесу у Београд, наравно добро замотане у памук, биће огромна штета по науку, ако их у земљу, па где било, сахране. Зар не би боље било, да се цео Вуков костур смести у мртвачком сандуку са стакленим поклопцем у Вукову собу, где ће перманентно стајати уз његов негдашњи намештај с осталим стварима? Зашло да се тако драгоцену успомену вечито не види, него да се место његова тела гледа у хладан камени монумент који посматрача готово нимало не узбуђује.“ Искрена, патетична жеља једног од поштовалаца Вуковог дела није услишена.

Петнаест дана пре доласка Вукових костију пред Саборну цркву у Београду, по трећи пут сахрањени су и посмртни остаци Доситеја Обрадовића. Место новог гроба Доситеја Обрадовића удаљено је за један метар од пређашњег, у десно од краја врата са десне стране. Вуков гроб је с леве. Изузетно су интересантни следећи детаљи: 11. септембра (тачно на шездесетогодишњицу друге Доситејеве сахране), у његовом костуру, у „стаклету са зејтином“, на пергаменту пронађен је запис „књиговесца и књигопродавца“ Глигорија Возаревића. Овако више: „Мили роде и потомство, јављам ти да ова цедуља у овом стаклету са зејтином стоји у сандуку у сред костију блаженопочившег нашег српског Анахарзиса Доситеја Обрадовића. Кости су 8. септембра, у 11 сати, по немачком сату (за разлику од турског сата по којем се 1837. године у Београду такође рачунало – прим. Н. Г.) извађене из земљице црне и у торањ црквени остављене, а 11. септембра, у 11 сати опране и у води и у вину црном и у жуту дамашну завијене и у сандук постављене сопственим мојим рукама...“. Последња реч је нечитка. Без овог записа било је немогуће распознати Доситејеве кости, приликом друге сахране, које су биле у костурници око темеља Саборне цркве. Стога, имајући у виду значај записа, помињемо га у овом тексту.

У Бечу, на гробљу св. Марка, у недељу, пре подне, 28. септембра 1897. године, из старих гробница ископане су кости Вука Караџића и Јернеја Копитара. Вуков костур био је неоштећен, у металном сандуку. Фес са кићанком, онакав каквог је Вук носио по кући и јавно, чарапе и још неки делови одеће били су очувани. Све то поново је сахрањено с Вуком. Чувени професор пластике Дил узео је отисак Вукове лобање у гипсу и фотографисао је с неколико страна. Поред одра окићеног „цвећем и зеленилом“, те великим бројем венаца „српских, словеначких, хрватских и чешких дружина у Бечу и разних „корпорација“, одржани су свечани говори и изведен леп програм. Поред осталих говорио је и градоначелник Беча, чије је говор праћен овацијама. Рекао је и ово: „Вук је човек којим се Срби с правом поносе. Од ничега попео се на највише. Па и немачки народ је поносан, јер су с Вуком друговали Грим, Хумболд, Гете и многи други. Вуку захваљују ови, пак, што их је упознао са српским народним песмама које Немци врло читају и то у преводима својих великана... Беч се може поносити што је сачувао тако драгоцене кости. А сад нека путују оба леса с остацима да се чувају у својој рођеној земљи и да сведоче да бар још у једном подручју влада мир, у подручју науке.“

Преко Будимпеште воз са Вуковим ковчегом стигао је у Нови Сад 29. септембра у двадесет сати. Небројено много света закрчило је прилазе новосадској станици. Перон је био тако крцат „да је једно друго све носило“. Чиновници на станици разрогачено су проматрали шта се догађа, губећи контролу над несвакидашњом ситуацијом. Лист *Браник* овако описује догађај: „Још много пре доласка воза је сав тај свет прекрили перон, за који су све карте за тренут ока разграбљене. Сваки је са осећајем пијетета у души чекао да стигне воз који носи кости Вукове. У то звизну локомотива, и воз се помоли. Сад је наступио свечани тренутак. Сви присутни мушки поскидаше шешире и гологлави чекају земне остатке Вукове. А у тај мах, прво тихо па све јаче чујаше се тужни гласови оне божанствене песме *Со свјатими ујокој*. То је појало наше честито читаоничко певачко друштво, које је само енергичним заузимањем свога

председника (Пере Матића – прим. Н. Г.) могло да добије дозволу, да као корпорација уђе на перон и тамо поји. Затим је одмах отпевано мртвачко *Госїоди їомилуї*, па *Вїечнаїа їамїаїї*. Са певачким друштвом су појале и наше гимназисте, па и остали народ, који је дошао да се поклони костима Вуковим. Бурни усклик из млађаних грла: *Слава Вуку Караџићу*. Кад воз стаде, наступи величанствени приказ, који је старије до суза дирнуо. Омладина, не обазирuћи се на строге прописе за железничке станице, појури вагону, у ком беше мртвачки одар са Вуковим костима, окићен венцима. Они, пак, који су били за оградом што дели перон од станичне зграде, прескочише за тили час ограду, и сад настаде толико гурање око вагона, да се оно неколико полицајаца показали сасвим немоћни, да отклонe од воза одушевлeну омладину, која се испињала на вагон, да ма само један тренут види одар, у коме су кости великога учитеља нашег. Многи су улазили и унутар у вагон и целивали су Вуков одар.“

У Новом Саду воз се задржавао дванаест минута, пет више од дозвољеног времена. На интервенцију полиције и железничких чиновника тешком муком отклоњен је „силни народ“ и воз је, уз пратњу песме „Свјати Боже“, наставио пут. Пратњи су се прикључити др Л. Станојевић, председник Друштва за Српско народно позориште, са своја два сина доктора, Браниславом и Станојем. Сава Петровић, секретар Матице српске, професори Александар Сандић и Стеван Милованов, представници Српске гимназије и други. Сутрадан, у 10 сати, новосадска гимназија, пригодним програмом, обележила је успомену на Вука. Управник гимназије Васа Пушибрк објаснио је ученицима којим су поводом окупљени, а професор Тихомир Остојић одржао је предавање којим је оценио Вука као човека са „гвозденом вољом и вредноћом“.

Од почетка саме иницијативе за пренос костију Вука Караџића Карловчани су се живо занимали и интересовали за сваки детаљ. Имајући драгоцено искуство приликом преноса Бранкових остатака из Беча на Стражилово, Карловчани су се на неки начин сматрали позванима да што директније учествују

у акцији преноса „праха Вуковога“. Лист *Бранково коло*, који је у то време одлично уређивао Паја Марковић Адамов, имао је конкретан предлог: „Кости би се донеле железницом из Беча, до Карловаца, на Карловачкој Дунавској обали примиле би га српске лађе. Овде би га дочекао народ из ових крајева. Из Београда и из целе Србије дошло би на сретање певачких дружина и народа на више лађа Српског Бродарског Друштва. На српској лађи пренело би се Вуково тело у Београд, дочекано народом из Србије и испраћено народом одуд. О појединостима и шта би се у Карловцима том приликом дало и требало учинити у почаст Вукову, може се тачније одредити у споразуму с преносачким Одбором. А зашто у Карловцима? Шта је Вук за живота свога често долазио у Карловце, што је овде гроб митрополита Стратимировића, с којим је он био у књижевном додиру, што је ту гроб духовног посинка Вукова, Бранка Радичевића, итд. и што, иначе, на овом земљишту не би било сметње да се то изведе. Надамо се да ће се позвани у Београду, а и наше новинарство и с оне и с ове стране Саве и Дунава хтети осврнути на овај предлог; има нас овде више који стојимо на услузи буде ли потребе ради договора.“

Овај предлог *Бранково коло* шаље Српској Краљевској Академији. Убрзо, уредник *Бранковој кола* добија одговор с потписом председника Академије М. Ђ. Милићевића: „Поштовани Господине. Одговарајући на Ваше поштовано писмо од 11. (23.) септембра ове године, част ми је јавити Вам да смо се и ми овде бавили мишљу да посмртне остатке Вукове пренесемо водом, па смо морали ту мисао са свим напустити. И тако је сада утврђено да се пренос врши железницом, да пође из Беча 29. о. м. ујутро, у Земун да стигне тога дана увече, и онда преноћи па 30. око 9 сата, да стигне у Београд. Ово се више мењати не може.“

Карловчанима је тешко пало што је њихов предлог одбијен. Међутим, да би показали своју љубав према Вуку, штампали су, у сусрет доласку воза са Вуковим ковчегом, овакав позив: „Суграђани, Карловчани! У понедељак 29. септембра (11. октобра) о. г. у четири и по сата после подне проћи ће железницом,

из Беча, последњи земни остаци оца српске књижевности Вука Стеф. Карацића поред Карловаца, где ће се неколико минута и задржати воз... Суграђани! Пијетет и благодарност, којом је велики покојник задужио цело Српство, отворивши му широм врата на богатој ризници народног блага, позива нас, да му овом приликом – кад нам се тако згода даје, да и ми на прагу Карловаца, камо је Вук првим кораком, жељан науке, долазио и ту две године ђаковао – одамо својим начином скроман знак свога поштовања. С тога вас молимо и позивамо, да тога дана у 4 сахата после подне, изволите изаћи у што већем броју, и мушко и женско, и старо и младо, на перон овдашње железничке станице, где ћемо гологлави одати пошту праху најзаслужнијега српског књижевника после св. Саве. Звоно на Саборној Цркви огласиће се у 4 сата, а сва звона звониће у част Вукова праха од четири и по до пет сати“.

Сваки Карловчанин одазвао се позиву. Владала је пријатно напета атмосфера. Данима се само о томе разговарало. Ђаци основне школе, гимназије и богословије припремили су свако по стручак цвета да га положи на Вуков ковчег. На дан доласка воза чуло се да ће каснити чак четири сата. Међутим, народ није веровао па је изашао на перон у предвиђено време. Трговци, гимназија и занатлије изнели су своје велике венце. Лист *Бранково коло* описује несвакидашњу атмосферу: „Но тек у вече у осам и по добише Карловчани прилику, да се поклоне праху Вуковом. Тог се вечера окупи силан број интелигенције, грађана и ђака на станици са народном тробојницом и упаљеним буктињама. Неописиво беше одушевљење кад се брзи воз појавио. Сви из гласа запојаше *Вечнаја ђамјай*, а кад воз стаде заори се урнебесно *Слава Вуку! Слава!*, а заставник се трипут поклони са заставом праху Вуковом. Кад воз оде, народ се врати у варош певајући и на пијаци пред двором, који беше сав електриком осветљен, остави на гомилу запаљене буктиње, да ту сагоре“. Из Сремских Карловаца, као званични представници, у Београд су отишли заступници патријарха, архиђакон Димитрије Бранковић и ђакон Данило Пантелић, директор Карловачке гимназије Радивој Врховац, уредник *Бранковој кола*

П. М. Адамов, те представници богословије и десетак Карловчана. Патријарх Георгиј Бранковић одржао је „парастос у спомен Вуков“, а о Вуку „прикладну реч с полетом“, говорио је професор гимназије Ђорђе Магарашевић.

Касно у ноћ воз је стигао у Земун, где је и преноћио. Сутрадан, 30. септембра, београдске улице су биле закрчене „силним светом из Србије, Босне, Херцеговине, Македоније, Црне Горе, Далмације, Хрватске и Славоније, Срема, Бачке и Баната“. У Београду је био врхунац свечаности, где „све умом просвећено дисаше тим расположењем“. После говора министра просвете Андре Николића, у „12 и четврт“ ковчег с костима Вука Караџића положен је у саркофаг од рипањског гранита.

ЊЕГОШ БЕЗ ДРЖАВЕ

Хвала Ти, Господи, јер си ме на земљи наг милионима и душом и шијелом украсио – колико ме од моја ђеџинсџва Твоје нејосџијимо величесџво џојило у џимне Божесџвене радосџи, удивленија и велеђејоџе Твоје, џолико сам биједну судбину људску са ужасом размаџирао и оџлакивао.

(Из Тесџаменџа Пеџра II Пеџровиџа Њејоша)

Велика годишњица рођења Петра II Петровића Његоша протиче, ипак, у обиљу програма и свечаности на све стране. Примедбе да се држава Србија није часно укључила, односно, да се повукла и одбила да обележи 200. годишњицу Његошевог рођења, делимично су тачне. У Србији, несметано, разне институције и установе обележавају велику годишњицу на сва зовна. Мало ли је? И јесте и није. Увек може више и боље, али добро је – свест о Његошу је ту, око нас и у нама. Не може српски језик без Његоша.

Не припада увек државним (читај, политичким, у нашем случају) механизмима да прослављају велике песнике. Боље је да држава није умешала прсте, јер би било којекакве (трагикомичне) цензуре и препакованог приказивања великог српског песника у кукавички прилагођеном политичком тренутку. Било би можда нешто више новца, али и прања пара, па тиме и вештачког дувања у дипле јавности.

Није Његош чивија коју забијамо силом у рупу, па да је искривимо ударцима чекића по глави – да таква виси на зиду каквог самодршца, придржавајући портрет за пролазног му вакта и мандата. Не да се Његош таквим експериментима и

понижењима. Шта ће му у двестотој годишњици рођења држава која не зна докле јој допиру географске границе? И држава која се плаши Косовског завета? *Сѣрах живоѣу каља образ чесѣо.*

Живимо у времену великих турбуленција, убрзаног мењања сваковрсних опција и погледа. Све је добило замах какав човечанство никад није познавало. Политички потези постали су предвидиво аморални. Можда је одувек тако било, али моћ распрострања и деловања информације, у спектру технолошких иновација, медија и других чуда, добила је разорне могућности у манипулацијама јавним мњењем. Тумачење Његоша постало је расцепкано, како се коме *ћефне* у неколиким бана-државицама насталим распадом претходне Југославије. Генијално дело универзалних кругова сече се и транжира по налозима локалних газда.

Најновије черупање српскога језика и настанак нових, политичких, директно се преноси на интерпретативне махинације поводом Његошевог дела, који је рекао: „Лепо, липо, лјепо и лијепо, / бело, било, бјело и бијело, / листићи су једнога цвијета, / у исти се пупољ одњихали.“ Петар II Петровић Његош јасно је предочио духовну и географску мапу српскога језика и народа. У тектонским поремећајима историјских токова, кроз похаре и ратове, настају грабеж и отимачина, пленидба и пљачка, како на плану верских и религиозних уверења и привилегија, тако, и поготово, на плану језика, духовног и материјалног културног блага, а тиме и самога живота. „Зло се трпи од страха горега. / Ко се топи хвата се за пјену; / над главом се нададају руке!“

Феномен снаге српскога језика управо је у непрестаном расцветавању и давању крила другима на Балкану. Непојамна издашност једног народа! Вредно је помена запажање Владимира Јагличића у беседи на свечаном отварању 42. Бранковог кола: „Зар је случајност то што многи околни народи користе српски језик у свакодневном свом животу? То се не може прописати, већ говори о ванредним могућностима тог језика, од народског до академског. Таква пријемчивост је и могла изнедрити једну културу која се прелива ван своје просторне и

бројчане ограничености, са уверењем да је управо она наш главни допринос 'себи и свету'. То живота и кошта и вреди.“

Обележавање два века од рођења Петра II Петровића Његоша данас припада, пре свега, стручњацима, „побратимству лица у свемиру“ (Т. Ујевић), онима који држе до континуитета и божанског талента. Што даље од политике, данашње и будуће, не само код нас на Балкану већ и у Европи, у целога света! Курва-политика се усавршила и постала планетарна проститутка с окидачима за досад никад невиђену опасност за људски род. Постоји реална могућност суицида човечанства захваљујући апокалиптичној снази новог оружја, које се изнедрило као црни пандан најплеменитијим научним открићима с градивним потенцијалима и лепотом. Лице и наличје људског рода, његовог путештвија кроз време, и данас, и заувек, указују се као рингишпил измене двеју опција, ероса и танатоса, светла и мрака.

Његош би релативизовао сваки приступ песниковом делу који није живородан; такав је унапред осуђен на епизоду и пад. Он би и данас и те како „биједну судбину људску са ужасом разматрао и оплакивао“. Пред нашим очима – крпасте судбине минулих председника новкомпонованих државица на Балкану. У Његошевој визији из 1851, на корицама *Лажној цара Шћейана Малој*, у Загребу, било је исписано: у *ЈУГОСЛАВИЈИ*. И биле су у 20. веку две или чак три Југославије, па су се распале. Настале су државице, махом састављене од парчади прслог српског језика, истог оног који је Његош видео још у пупољку чудесног матерњег цвета.

Нека буде шћо бићи не може. Овај антологијски Његошев стих духовни је лек у тренуцима искушења и страдалништва, како појединца, тако и читавих народа. Момчило Настасијевић, осећајући тајну Косовског завета као духовног лајтмотива српске историје, у својим *Белешкама за стварну реч* каже поводом тога стиха: „Поставити себи тежи задатак него што се може решити... изван сопствене моћи, само не у границама ње.“ Нека буде оно што је човеку немогуће, а Богу могуће и могуће човеку који је с Богом: нека буде воља Божија.

Не само у симболичкој равни, већ у животној објави, катастрофа изражава аспект рушења, раскида, губитка, растанка, пораза и смрти. Али, дубина катастрофе нема само облик несреће, ма колико то чудно звучало, она скрива и позитиван аспект, који је важнији, а односи се на заснивање другачијег и новог живота, психичку трансформацију и друштвену промену, поновно рођење и слободу, и коначно – васкрснуће.

Није све у људској моћи. Његош каже: „Човјек бачен на бурну брежину / тајном руком смјелога случаја, / сиромашан, без надзиратеља, / под влијањем [утицајем, прим. Н. Г.] тајнога промисла.“ Објава материјалног вида живота читује се у духовном извору. У огледалу Божјега промисла сви људи су од једнаке важности.

Велики песник, владика и државник, Петар II Петровић Његош, пореклом Србин из Босне, од Зенице и Травника, одакле су његови преци пред турским зулумом побегли у Црну Гору, у време владавине (1471–1490) Ивана Црнојевића, припомаже нам да до краја, на дубљи начин, схватимо сеобе као силу „тајнога промисла“. И, оно потоње, чувено Црњанског, „има сеоба, смрти нема“.

Указујући на јединство неба и земље у човеку, Његош се пита: „Је л' му овдје двострука колјевка“. Страдање и потреба за одржањем на „бурној брежини“ живота, отварају и духовну димензију „смјелога случаја“, показују ауру великих промена у светлу „тајнога промисла“, утицаја нематеријалног извора живота на понашање човека у материјалном окружењу.

И шта су онда владари од земне твари данас, међу нама, и њихове одлуке да држава не обележи велику годишњицу Његошевог рођења? Председници балканских државица у српскоме језику мењају се и пролазе, топе у таблоидној пржионици истине. Напросто, они не постоје на дужу стазу, губи им се траг иза првог ћошка. А свакоме је дато да рођењем испуни Божји програм. Колико и куда, казаће се само. Јуначко и издајничко, памте се подједнако. „Свак је рођен да по једном умре, / част и брука живе довијека.“

(2013)

ОЈКАЧА КАО РАТНИ ПЛЕН

Познато је да је Хрватска, уз благонаклоно прихватање Унеска, као тобож своју баштину поставила ојкање (ојкачу) на Листу угрожених вредности културног наслеђа човечанства. Не помињући Србе као вековне баштинике ојкаче, Хрватска је начинила још један безобразлук (и аутогол, гледано на дуже време) на светској сцени. Она је, затим, на Репрезентативну листу Унеска, поставила и бећарац и нијемо (глуво) коло, иако су ова елемента културне баштине, најблаже речено, и српски. Хрватска управо номинује и (српску) гангу као своју и ничију више.

Некоректни гест хрватске државе нанео је нови бол на још незацељеној рани обескућеног и расутог, протераног и униженог српског динарско-крајишког света. На светском плану, крађом духовне баштине, последњег бастиона једног народа, обесмишљавају се живот и опстанак. Извршено је најопасније и најдубље етничко чишћење на овим просторима после Другог светског рата, које је свој завршни ударац добило управо отимањем и присвајањем српске динарско-крајишке баштине.

Из Србије нико се не супротставља Хрватској, све је препуштено нехају и нестајању. Осим ретких појединаца и њихових јавних реакција, држава није учинила ниједан корак како би Хрватској указала на недопустиве потезе. Може ли нам помоћи фамозна Европска унија, која је у своја недра недавно примила Хрватску, или ће и она прелазити преко свега као досад? И да ли ће нам ишта значити ако и сами постанемо чланови ове *sui generis* творевине? Или ће већ бити касно?

Као вековна вертикала психолошко-менталитетског, антрополошко-културолошког и социолошко-историјског профила, те као свепожимајући онтолошки амблем Срба Динараца-Крајишника данас, ојкача је пуним плућима масовно заживела у Војводини (Србији) и представља репрезентативни пример за препознавање идентитета и континуитета важног крила српског народа.

Наведено лицемерје Хрватске означава парадигматске случајеве отимачине, прогона и понижења српске културе, а под окриљем Унеска. То не смемо дозвољавати ни по коју цену. Морамо номиновати на листе Унеска, пре свега, ојкачу, гангу, бећарац и глуво коло, управо и зато што је Хрватска већ увелико нечасно упетљала своје прсте. То нам омогућава Конвенција Унеска и његов секретаријат. Што се ојкаче тиче, Србија то може одмах да уради, јер је ојкача уписана у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа Србије. Нико нас не спречава у томе осим сами себе.

Хрватска је, у ствари, као врсту ратног плена присвојила наведене елементе српског културног наслеђа. Таквом поступку, комшијској некоректности и саможивости припадају најжешћа критика и, рекосмо, отпор. Али, поновимо, велики део одговорности припада и институцијама државе Србије, њеној трапавости и незаинтересованости за конкретну проблематику.

Србија до јуче није имала у својим законима синтагму *нематеријално културно наслеђе*, то јест *духовно блага*, чиме нису били створени правни механизми за номиновање поменутих елемената на листе Унеска. У протекле годину-две, у Србији постоје извесни покушаји померања с мртве тачке, али без велике државне мотивације и агилног лобирања на светском плану. То је и даље веома јадна основа за рад, оличена у безначајном присуству Унеска у Србији, и обрнуто. То је трагично и недопустиво.

Како је могуће да Хрватска више од деценије несметано и организовано, динамично и распојасано, а законски регуларно у оквирима сопствене државе, номинује своје нематеријално

културно наслеђе на листе Унеска, а Србија чучи у ћошку и посматра без речи? И како је могуће да Хрватска има чак преко десет елемената на листама Унеска, а Србија ниједан? Није ли нечији план да нас разбаштини дошао са стране, да се Србима *измени свесћ* одрицањем од сопственог корена и традиције? И није ли део нашег културно-политичког естаблишмента прихватио такав *концепт* у корист сопствене штете? Или је нешто сасвим треће у питању, и даље на голему штету српског народа и његове културе?

После најновијег рата 1991–1995, у Србију је дошао огroman број Срба Динараца-Крајишника. Према званичном попису, у Србију је пристигло 617.000 избеглица и прогнаника, од којих је највећи број Срба. Од тога, преко пола милиона добило је држављанство Србије. Као легитимни грађани ове државе, они имају загарантована људска права, па тако и право да, према Конвенцији Унеска, живе сопствено културно наслеђе.

У историјског генези, важно је припоменути и велику државну колонизацију организовану после 1945. од стране СРЈ. Тада је у Србију, нарочито у њен северни део – у Војводину, највише из Босне и Херцеговине, али и из других југословенских република, пристигло на стотине хиљада Срба Динараца-Крајишника. Од тога времена, кроз неколико генерација до данас, на плану нематеријалног културног наслеђа у Србији су развијене многобројне заједнице, групе и појединци који негују нематеријалну културну баштину преносећи је с колена на колено, изражавајући тако свест о свом идентитету и континуитету.

Животне чињенице и непрестана динамика развоја елемента нематеријалног културног наслеђа, бројност и агилност присуства баштине Срба Динараца-Крајишника данас у Србији, налажу да ојкача, као *йоеџско-музички облик Срба Динараца-Крајишника у Србији*, с акцентом на књижевно обиље овог феномена оличеног у десетерачком римованом двостиху, буде схваћена у Србији као примарни елемент за номиновање на Унескову листу репрезентативне баштине човечанства.

Тиме би, парирајући Хрватској, Србија поступила по здравим принципима Конвенције Унеска, која препознаје значај и мобилни карактер елемената нематеријалног културног наслеђа, и уважава потребу за њиховим очувањем у ванредним околностима. Држава Србија би показала не само природно мајчинско крило заштите већ би учинила изванредан потез и с правне и етичке тачке на светском нивоу.

(2014)

Appendix

По конвенцији Унеска, и не само по њој, матерњи језик је најважнији елемент нематеријалног културног наслеђа (НКН) једног народа. Матерњи језик прожима и садржи многе друге елементе духовне баштине. Оно што се пева, на пример, увек је у песничком тексту, у језику. Из оваквог погледа произилази да би састав Националног комитета за нематеријално културно наслеђе сваке државе, па и наше, као приоритет, требало да има у своме саставу стручњаке и из ове области: врхунске песнике, писце, филологе, лингвисте, експерте из усмене (народне) литературе, књижевне историчаре, критичаре и теоретичаре.

Међутим, Комитет за НКН Србије далекео је од поменог. У њему се налазе два етнолога, два археолога, етнокореограф, историчар уметности – теолог, биолог и један саветник из ресорног министарства, из области стваралаштва младих на пољу аматеризма. Уз пуно поштовање сваког члана понаособ, овај збир стручњака не покрива најзначајније поље нематеријалног културног наслеђа – матерњи језик.

Може ли такав комитет да има резултате? Тешко. На опаске да у свој састав мора да укључи стручњаке језичаре и књижевнике, из самог врха Комитета стизали су одговори да то зависи пре свега од политичке подршке кандидату и припадности конкретним странкама. Запањујуће.

Без релевантних стручњака за српски језик, Комитет не може на практичан начин да продре у саму срж Конвенције

Унеска, о којој је, поред осталог, на плану матерњег језика, крајем прошле године у Београду говорио господин Рикс Сметс, запажени стручњак из Холандије, један од оснивача Конвенције Унеска за очување нематеријалног културног наслеђа. Његово излагање било је конкретно упутство за рад и сарадњу наших институција са Унеском. Али, ко то слуша? Ми немамо осмишљену сарадњу са Унеском и обрнуто. Дневно-политички визир закрилио је погледе чланова нашег Комитета, који, у већини, нису ни присуствовали, нити учествовали у разговору са господином Сметсом.

Дакле, Комитет нема снагу ни компетенцију да се постави према елементима српске духовне баштине засноване на лепоти матењег језика. На пример, према врхунској усменој поезији оличеној у ојкачи и бећарцу, песничким минијатурама у десетерачким римованим двостиховима. Оба ова елемента, Хрватска је присвојила као своје, игноришући српско културно наслеђе и његову вековну традицију. Нисмо чули ни за један једини гест, а камоли званични став нашег Комитета у прилог одбрани сопствене баштине на плану два поменутог елемента које је Хрватска беспризорно и саможиво поставила на листе Унеска.

Крајем марта ове године, до Комитета за НКН Србије, пристигао је припремљен материјал за номиновање крајишких традиција у Србији за листу Унеска "Регистар праксе добре заштите". Два дана пре истека рока за слање у Унеско, без јавног објашњења, наш Комитет је одбио да предложи предмет под називом "Искуство миграната – неговање културног наслеђа Срба Крајишника". Номинован је елемент под називом "Коло – традиционална игра у Србији". И то је сасвим у реду, припада му номиновање. Али није у реду да у Комитету седи и о томе одлучује (гласа) члан (етнореограф) који је и предлагач поменутог Кола. Класични сукоб интереса!

Бирократска хладноћа игнорисања динамичног присуства српске крајишко-динарке традиције у Србији, не припада паметном поступању према нашој баштини у светској арени Унеска, где Хрватска, истакнимо и то, има већ преко десет

уписаних елемената, а Србија ни један. Комитет за нематеријално културно наслеђе Србије не може избећи одговорност за такав дебакл. Његово тактизирање у корист сопствене штете, те рад у зони сукоба интереса, говори о недостатку професионалне одговорности. Потребан нам је нов Комитет, видљиво освежен стручњацима из области матерњег језика и других непокривених области. Неко мора да се ухвати у коштац са сштинским проблемима у овако важној области која говори о идентитету и континуитету једног народа.

А онда и ово! У припреми за номинацију елемената крајишке традиције у Србији, дошло је до ирационалног себичлука, међусобног саплитања и разлаза самих предлагача ове баштине. Неко је имао план да поремети племениту акцију. Присуство тзв. домицилних особа, далеко од суштинског разумевања динарског корена и љубави према крајишком *дивном чуду*, довело је до раскола и чегрсти међу распеваним Крајишницима. Алапаче су ступиле на сцену мењајући курс свакога дана. Истицала се логодијареична београдска дама, без дела и јавног угледа. Чула су се празна климактерична обећања о наступима у Паризу и којегде у свету, нуђене су олако куле и градови лаковерним Крајишницима. Изманипулисан је њихов незацељени бол за завичајем, који непрестано тиња за потребом здравог самопотврђивања у новој средини.

У тако замућеној атмосфери, изгубљен је компас и створена су Потемкинова села великих илузија. Свако је почео да сања за себе, да граби некакав фиктивни ћар изгубивши свест о српском крајишком јединству у целини пројекта на светском плану. Прорадиле с нереалне жеље заселака и сокака из завичајног миљеа без свести где се тренутно налазе – у Србији. Настало је отуђено и трагикомично лобирање са расцепканим локалним заставицама без смисла и домета. Раштимовани брод није могао да плови ка удаљеној луци.

И када је скрпљен коначан крајишки предлог за наш Комитет, било је то без слоге и концепта. Нестали су приоритети и визије, помешане су жабе и бабе. Испуштена је, поред осталог, из вида дубина генезе присуства крајишко-динарске

духовне баштине у Србији, која не почиње доласком најновијих прогнанника, наших сународника из БиХ и Хрватске. Ова баштина има дубљи корен оваплоћен у већ неколиким стасалим генерацијама крајишких Срба, понајпре у Војводини, а онда и у остатку Србије, који кроз цео двадесети век негују своју специфичну и богату духовну традицију.

О БОЖИЋНОМ НАДАХНУЋУ

Песници су одувек покушавали да опевају Божић. Неки су успевали више, неки мање. Не може се о Божићу импровизовати стих, он тражи целу песму из срца. Нема много антологијских песама посвећених Божићу. Али их ипак довољно има. Узмемо ли „Претпразничко вече“ Алексе Шантића као ишчекивање Божића, ето нам топле породичне слике оличене у мајчиној тишини: „Ко симбол среће, наша мајка бдије, / за скори Божић кошуље нам шије, / и каткад на нас благе очи диже.“ У тој антологијској песми отвара се читав један уређени свет породичног поноса и части, поштовања и реда.

Успомене у осами и напуштености бриде у тишини боног Шантића: „Кандило и сад пред иконом тиња, / и сад је позно предбожићње доба, / ал' глува јама сад је моја соба, / а ја лист свео под бјелином иња.“ Ето нам песничке снаге у дивном чуду ишчекивања Божића, далеко од најмилијих, оних којих више нема... Али бадње пахуље топло милују душу и доносе срећу над срећама. Све је дато по закону споја неба и земље.

Петар Петровић Његош је пак најживље насликао значај и лепоту Божића, у свега два стиха: „Нема дана без очнога вида / нити праве славе без Божића.“ Ово је ненадмашан двостих, који одређују дубину и смисао Божића. Не само на симболичном плану, Божић је породична (колективна) радост без премца: „Брда јече, врте се пецива, / гусле гуде, а кола пјевају... Све радощћу дивно наравњено.“

Свако од нас носи нешто од пламичка усхићености Божићем; нема православног Србина а да му се Бадње вече и Божић нису под кожу примили. У честим селидбама, као дете, до

своје шесте године, Божићу сам се радовао прво у Шајкашу код Новог Сада, а затим, до деветнаесте, у Гомјеници код Приједора. И једно и друго поднебље имају своје специфичности, своју боју и мирис, али свугде је рођење Господа Исуса Христа доживљавано на исти начин – у срцу.

Захвалан сам и мајци и оцу на топлем треперењу нада мношћом и сестром Надом, захвалан им на изненадним местима рођења, мом у Панчеву, сестрином у Новом Саду. Захвалан на задржавањима и краћим становањима у Земуну, Падинској Скели, Сибници и Новој Пазови. Свугде се догађао по један Божић. Тако су се године распоредиле. Захвалан сам на годинама проведеним у Босанској крајини, на Божићу у учараном амбијенту моје ране младости.

Иако сасвим млада, мајка Стоја је, од своје седамнаесте године у новој породици, показивала одану присност с Божићем, захваљујући наслеђеној топлоти своје мајке, моје баке Тодоре. Све се указивало у очима, у светлици зенице и осмеха, у аурима на длановима. Неки надземни тријумф физичке присутности најближих насељавао је душе и горео неугаслом радошћу рођењем Господа Исуса Христа.

Отац Драшко, ојкачки господин Поткозарја, и за Божић давао је одушка своме даровитом грлу да по сву ноћ и дан пева и игра у Старом козарском колу с рођацима и комшијама. Духовите опаске на тему дионизијског аспекта Божића могле су се чути у многим ојкачама. Памтим једну барабинску, искошену, на сопствени рачун домаћина, духовиту, онакву каква је ојкачка у својој природи, ојкачу која слави и жали даривање, голи живот, сиротињу и богатство: „Ој, Божићу, алај си бараба, / оде моја печеница цаба.“ Аспект паганског даје чар свакодневном ковитлацу живота кад се људи нађу скупа, на божићном славуљу, кад проговоре и запевају, отресу бриге и дају себи на вољу.

Како год било, на овоме свету, пре нас, с нама и после нас, Божић је био и остао неугасла душа кућнога прага, мир Божји посвуда и у свакоме, а понајвише у нама самима. Владика Николај Велимировић пева: „На земљу слеће, и радост јавља, / песмом и сјајем Бога прославља.“

Бадње вече сам скромно опевао у два сонета. И један и други сонет, у додиру, при читању, зближавају различите прос-
торе мога детињства, уливају се један у други и пламте роди-
тељском љубављу. Песма је остварена ако од ситних призора и
мрвица свакодневице створи умаласану планину/низију зна-
чења у матерњој мелодији језика. Тада је доживљај песме скоп-
чан с надахнућем које бане. Бадњи дан и Божић дају надах-
нућу пунији мисао, отварају унутрашње очи наших бића и
непрекидно, на задивљујући начин певају у славу Господа:
МИР БОЖЈИ, ХРИСТОС СЕ РОДИ!

(2013)

ТУГА И ОПОМЕНА ХРАСТА ЛУЖЊАКА

Затекао сам се на Илиндан у Марићкој код Приједора. То је једно од највећих српских села у моме завичају. Ту се на овај дан, поред брвнаре-цркве Светог пророка Илије, старе 143 године, одржава народно зборовање. И дубље оно понире у прошлост. Иначе, прва црква у овом крају саграђена је између 1650. и 1670. године. И много пре, народ би у кору каквог наочитог храста урезао крст и уз свештеника учинио молебан и духовно јачао као да је у цркви. Тиме би започело народно зборовање, а онда ојкачка певанија, такмичење и весеље по васцели дан и ноћ.

Чувено је зборовање и уочи Илиндана, поред ове цркве. У поткозарском крају, уз народни збор на Преображење код манастира Моштаница, овај у Марићкој је понајвећи. Још три цркве-брвнаре, подигнуте 1870, постоје у овом крају, у Јелићкој, Бусновима и Ракелићима. Срби су овде градили овакве цркве да би их, по потреби, пред турским зулумом и паљевинама могли ноћу брзо пренети на безбедније локације. Тако су чували свој идентитет и православну веру.

На свега неколико метара од цркве у Марићкој налази се чувени храст лужњак стар око шест стотина година. Стручњаци су 1989. утврдили да овај циновски храст има 589 година. Висок је 33 метра и двадесет људи га може обухвати рукама. Кажу да потиче из времена Косовске битке. У преломним временима, пред ратове, народ се окупљао око храста и тражио решење.

Култ храста привлачи људе одасвуд. Није случајно да се баш око храста одржава велики народни збор на Илиндан.

Најстарији је то храст у Републици Српској и шире. Сваке године гром удари у неколико храстова, али у овај – никад. Памти и зна старина храст много. Нарочито му прија ојкачка певанија, она му живот надахњује и даје снагу кроз време. Стари храст лужњак природно стари и ћути. На збору, понеко с њим немудрим језиком дуго у ноћ разговара.

На улазу у цркву-брвнару у Марићкој, налазе се дводелна велика храстова врата. Лево и десно крило сачињени су од широке основе вишестолетног храста. Требало је без икаквих машина, ручно обрадити и отесати тврдо дрво толике површине. Око цркава-брвнара народ се окупља да пронађе своју душу у еглену и песми, у радости и људикању с другима. Ту се замеће вековна ојкачка певанија, с богатим римованим десетерачким двостиховима: „Нема пјесме, нема даворије, / док не рукну старе бркајлије.“ Или: „Мој колега до мене си први, / своје би ти наточио крви.“ Па онда: „Види ти се по очима, мала, / да се не би пуно отимала.“

У касним подневним сатима, улазећи у столетно храшће око цркве-брвнаре, одмах сам, још из даљине, чуо несвакидашњу буку. Беше то грозоморна збрка разјапљених музичких звукова. Видим, свуда разапети шатори и шатре из којих прегласно избија различита и прегласна врева. Ко би то могао да надгласа? Нема групе људских гласова који би то надвисили.

Ту су и импровизовани бифе-барови с накинђуреним и полуразголићеним цурама које нуде пиће и дрмају се у ритму тзв. новокомпоноване и свачије музике. Иако је простор у храшћу отворен и широк, музика је толико гласна да је немогуће водити нормалан разговор с онима које након много година сретнемо у живописном завичају.

Одасвуд прасићи и јагањци на ражњу, сандуци, кутије и киштре разнога пића, алкохола и пива на све стране. Нека их, мора свет нешто појести и попити, али та згужвана атмосфера стварала је лавину тутњаве која се попут ништавила стрпоштавала на збланут свет, и млађи и старији.

Не видех смирен осмех и благост на лицима хиљада присутних. Сви се и сами чуде, и виде да то није то, није оно што су

очекивали, али су по некој инерцији и традицији дошли на збор у нади да ће окадити и напунити душе радощу поред храста лужњака. О лепоти тога негдањег, донедавно дивног ојкачког зборована, прича се чак и у нашој дијаспори на другим континентима.

Дошао сам на овај народни збор да чујем изворну ојкачу, да ускочим у старо козарско коло, да пуним плућима у лепоме покрету и окрету превиијеног, издуженог или увијеног живога кола, запевам у успомени на оца, чувеног певача, неки од гласовитих двостихова: „Мала моја, бркови ти црни, / де их мало ко баја завррни. // Јаој, моја шездесет и која, / нит их бројим нит се млађе бојим.“ Ово је иначе крај где ојкача данас живи на сваком кораку.

Памтим овај збор по врхунски певаној и играној ојкачи, по еху и одјеку у раширеном храшћу. Ту се господски орило и надгорњавало, трсило и јуначило, заљубљивало и отимало. Збор није ако се два накомострешена момка-витеза не потуку, па ком опанци ком обојци. Обично због девојке или каквог невидљивог разлога и престижа. А у ојкачком колу се натпевава и прси, води се прави мегдан стиховима – ко ће лепше и свежије риме одбрусити. Коло се шири, певанија букти, стихови као гроздови бујају и шире се у јабучицама распеваних грла. Окупљени народ ћули уши, све види и примећује, зна чија је песма најбоља, па се дуго, до наредног збора, о томе прича.

Код поменутог манастира Моштаница постоји Фестивал ојкаче, који је засновао многоврсни културни делатник и поета, вредни Симо Брдар, аутор светски признатог и награђиваног документарно-уметничког филма с темом Поткозарја кроз време. Међутим, на Илиндан у Марићкој код Приједора ни о од ојкаче. Отерали је шатори и рингишпили, бука и орљава трговачког и квазиестрадног расапа у храшћу. Дошли неки мутни издалека трговци и „менаџери“, довели ђавољи русвај буке пред цркву Светога пророка Илије. Разбежали се певачи ојкаче, не пада им на памет да запевају, многи нису ни навратили, не могу се натпевавати с халабучким урнебесом. А ојкача

током године нашироко живи у том крају, гласно бриди и пулсира, није нестала, напротив.

И вече уочи Илиндана, када силан свет пристигне, исто раскорењивање, иста гунгула и шизма. Бар да је један од два илинданска дана посвећен народном културном благу – вековној ојкачи по којој је овај крај надалеко познат. То би и те како годило и храсту старом шест векова.

Тик уз цркву, уз уски пут који обгрљује храстов гај, налази се месно гробље, подигнути су густе споменици разних величина и облика. Ту, уз саме гробове, тресе и удара демонски џумбус око цркве. Преврћу се кости предака и недавно преминулих мештана. А живи народ шета, лепо обучен и намирисан, као да нико од присутних никада умрети неће, баш уз то гробље, ухваћен у клешта ероса и танатоса. Хола укрот, јер нема куд, тим зборским путићем уз гробнице и хумке, поклопљен и прострељен вражјим таламбасима и дерњавом са звучника.

Осећа се у ваздуху да је неко други мимо воље тога света набацио халуцинантни јарам звукова на вратове људи и храшћа. Хипнотисан и омађијан, павши у самозабрав, као да није уз гробље, на моштима предака, тај народ, уловљен у клопку, утапа се у надреалну слику и б(р)уку, ускомешан и помешан с грехом оних који су дозволили да се оваква напаст одиграва на Илиндан поред чувене цркве-брвнаре и храста лужњака у Марићкој. На челу с најстаријим храстом лужњаком, све марићко храшће покуњило грање и крошње, као да сузе-љутице оних што их засадише падају на суву земљу жедну плача и молитве, опроста и кајања.

А тамо некакву дозволу за подизање шатри и шатора, рингишпила и свакојакних тезги, поред цркве у гају, поред најстаријег храста у држави, одобрава, дели и наплаћује месни парох у Марићкој. Кажу да је заменио свештеника који сада ради у селу Јелићка, у близини, где, где чуда, има спонтане и организоване ојкачке певаније, чују су предачки изворни звуци и песме из орних грла. Па откуд оваква збрка, обмана и брука у Марићкој? Како је могуће да нико не опомену овог

свештеника и не указа му на тешку грешку и големи грех? Зашто му то наша црква дозвољава? Видех огроман, црн луксузни аутомобил из којег пред црквом изађе тај српски православни свештеник.

У овоме крају рођен је епископ бањалучки Јефрем. Он потиче из угледне породице Милутиновић, из села Буснови, које се с једне стране додирује с Марићком, а с друге с Томашицом, у којој је рођен мој отац Драшко, и где сам као дете небројено пута, код деда Спасоја и бабе Зорке, долазио из Гомјенице. Пре коју годину био сам на свечаном отварању нове цркве, Свети Василије Острошки, у Томашици, на месту где је пре пет векова срушена црква. Том приликом чинодејствовао је угледни владика Јефрем. Зачело се и старо ојкачко коло, у које сам намах ускочио.

А овде, под старим храстом, седећи у буци, довикнух брату од тетке, који живи у Марићкој, вредноме домаћину Ради Кочићу, да је овакав народни збор недопустив, да раскорењује и уништава традицију и културно наслеђе до најситнијег трага. Да ће елиминисањем ојкаче и других видова културне баштине одавде, и све друго, материјално, бити склоњено и уништено, све оно што се чини опипљивим и постојаним; ништа препознатљивио и њихово на кућним праговима остати неће. Велим вичући своме рођаку да ћу обавестити владика Јефрема, да сам уверен да он нема потпуну информацију о свему овоме.

Ниједан народ не може опстати ни културно ни политички, ни верски ни духовно, ни економски ни историјски, уколико сам себе потире, свесно или несвесно, уколико сам себи брише корен зарад некаквог тренутног ћара. Ојкачка певанија у храшћу у Марићкој није некаква примитивна лудост, нити хир некаквих пијанаца, већ светла генетска шифра и снага, вековна одлика и духовни амблем српског рода на овим просторима. О томе сведочи и стари храст лужњак.

Уколико барабе и мангупи, трговци и зеленаши, на финту и превару, уз немилосрдан материјални интерес, безобзирно и мучки, затиру сопствену баштину на бесловесан начин, онда је

то апокалиптички знак духовног пада и краја једног поднебља. Ничим се не може оправдати оваква трагикомедија, срамотно припремљен и организован народни збор којим се гуши више-столетна духовна жила куцавица. Томе се мора стати у крај. Ономад Петар Кочић забележи ојкачу коју и стари храст лужњак памти: „Тешко части кад робује власти, / туђој власти у вријеме пропасти!“

(2013)

НЕМАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРНА БАШТИНА СРБА КРАЈИШНИКА У СРБИЈИ

Запажања и предлози поводом уписа елемената нематеријалног културног наслеђа Србије у Национални регистар и номиновања за листе УНЕСКА

Ојкача и ојкање

Стара српска крајишка певанија, ојкача, одређена је трима елементима: 1) десетерачким римованим двостихом, 2) специфичном мелодијом и 3) сценском ситуацијом. У једном свом елементу – мелодијском, ојкача подразумева и обухвата, на широком крајишко-динарском простору, многе концентричне кругове ове певаније.

Ојкача представља урођену и с колена на колено пренесену певанију која, ма колико то парадоксално звучало, истовремено изражава и тугу и радост. Често личи на плач (нарицање) иако, махом, обухвата ведар и духовит десетерачки двостих. На питање Владимира Дворниковића, средином четврте деценије прошлога века, упућено ојкачима у околини Книна, зашто је то певање такво, налик плачу и нарицању, они су му одговорили: „То је мушки плач за Косовом“.

Уз репрезентативни крајишки термин – ојкача, који значењски покрива целину ојкачког феномена, постоје слични, из исте семантичко-звучковне равни: ојкан, ојкалица, ојкавица, војкача, војкавица... Лепеза ових и сличних термина извире из глагола (в)ојкати, што значи – отегнуто и тужно певати. Постоје и други термини (синоними) за ову појаву: розгача, розгалица, потресалица, грохоталица, тркавица, пријекуша, самица, кратка...

Да би се до краја разумела ова певанија, која је више „феномен, него егзотика“ (Владо Милошевић), потребно је направити дистинкцију између ојкаче и ојкања. Ојкача целином

извођачког чина обухвата и ојкање, али ојкање ојкачу – не. То су два тек делимично комплементарна феномена.

Ојкање је музички рефренски украс или мелодијска вињета, својеврсни рефренски медаљон изведен после отпеваног или, каткад, декламованог десетерачког ојкачког (дво)стиха. Ојкање се одвија у подрхтавању тремолованог гласа који прераста у трилер, у треперење услед брзог понављања једног тона. Ојкање је „апсолутна мелодија“.

Само ојкање, да поновимо, не покрива структуру десетерца, не изражава се у песничком тексту, већ изван њега. У чину извођења, дакле, ојкање не осваја никакво семантичко поље текста, оно није реч, није у језику. Као манифестација људског гласа, ојкање тек повремено припада једном од три поменута елемента ојкаче – мелодији. И то не у њеној целини, дакле, већ као украсни тремоловани додатак мелодији десетерачког двостиха. Ојкача може да буде отпевана (изведена) и без ојкања.

С обзиром на то да ојкача није само певање, већ и објава песничког текста оличеног у десетерачком двостиху, она не може бити предметом интересовања искључиво етномузикологије, већ свакако и књижевне науке. Текст (десетерачки римовани двостих) чини нераскидиву компоненту целине изведбеног чина ојкаче. Уписом у Национални регистар НКН и номиновањем за листе Унеска, заштитом ојкаче, дакле, чува се и ојкање, али и, што је веома важно, други поменути елементи ојкаче (које ојкање не поседује), пре свега оригинална лирска минијатурна народна песма (десетерачки римовани двостих), која животворно динамизује изведбени ојкачки чин непрестано дајући нове и непредвидиве семантичке токове у односу на непромењиву (исту) мелодију која је том тренутку у употреби.

Десетерачки двостих има згуснута и надахнута лирска решења, непоновљива у хуморним и ироничним, често сатиричним и гротескним реминисценцијама, увек у загрљају са мудрим поимањем живота и света, пролазности и постојања, са осећањем човекове сићушности испод звезда.

Ојкача је детерминисана и трећим својим елементом – сценском ситуацијом. Најизразитији облик догађа се у *Старом*

козарском колу где се две групе непрестано натпевавају римованим десетерачким двостиховима који се никад не изводе истим редом. Прва група отпева десетерачки двостих, а друга га понови, затим прва група римује новим стихом, а друга понови Конкретно: *Сва су села ограђена жицом* (прва група); *Сва су села оірађена жицом* (друга група); Само моје плавом љубичицом (прва група); *Само моје љавом љубичицом* друга група).

И тако са новим примерима у недоглед. Ово је тзв. „парно натпевавање“ у ојкачком колу, где друга група увек прати стихове прве групе. Али, постоји и „укрштено натпевавање“ (које представља динамизовану градацију целине ојкачке певаније и изводи се обично у другој половини колског ритуала). Код „укрштеног натпевавања“ свака група пева свој независан десетерачки стих и само га она у натпевању римује, и тако склапа свој двостих. То изгледа овако: *Ми смо мали запјевати знали* (прва група); *Немој, мала, да би груіом гала* (друга група); *Кад смо седам година имали* (прва група); *Шіо је моја рука миловала* (друга група).

Старо козарско коло није што и тзв. „козарачко коло“ које идеолошки потиче из новијег времена. Чак придев „козарачко“ није правилан, јер се таквим обликом односи на Козарац, а не на Козару на који се мисли. Придев од именица Козара гласки – козарски. Старо козарско коло (за разлику од новокомпонованог „козарачког“ које иде у десну страну) започиње лаганим певањем ојкаче и кретањем у леву страну (табанањем „по трагу предака“) – да би се све више и више убрзавало сагласно темпу ојкачке пјеваније. Све време док траје натпевавање, коло се змијолико таласа и шири уласком нових играча (који не певају) из група окупљеног света што ужива у посматрању ојкачког ритуала. Коло се све више и више динамизује, виловито увија и превиија, улубљује и извија, примиче и одмиче, спаја и раздваја. Ту се објављује животворни агон гласа, текста и покрета, судар ероса и танатоса, ојкачки мегдан римованим дис-тисима од којих неки настају у тренутку.

Коло (*circulus* као *обруч*) као светски етнокорелолшки феномен, јесте енергетски круг – знак људске егзистенције, који

сведен на локалну заједницу емитује универзалне поруке. Ојкачко коло има апотропојонско дејство, обредно-магијску функцију, оно уклања, по веровањима, демонску енергију из места где се игра, оплеменењује и одржава заједницу, гони на борбу за оздрављење и опстанак.

Ојкачка певанија као „мултимедијална творевина“ присутна је на народним зборовима (саборима) о верским и државним празницима, на породичним славама, пировањима, свадбама, удадбама и женидбама, те поводом рођења детета, одласка и повратка из војске, одласка и повратка из печалбе. Ојкача се јавља, на пример, и у обреду покривања нове куће, „подизања новог шљемена“. Налазимо је и уз обичај „Чувари Христовог гроба“, који потиче из Далматинске Загоре, али се засновао и живи у својој пуноћи и у Србији. Ојкача прати и значајне годишње послове и породичне резултате, али се појављује и у свакодневним приликама, када је потребно „окадити“ душу од брига, загрлити се са ближњима и пријатељима, па и са незнатим путницима-намерницима и случајницима.

Грокталица или грохоталица

За ојкање постоје и други називи, који својом ономатопејском садржином припомажу у разумевању ове појаве: (в)ојкање, розгање, орзање, орзење, зерзавање, потресање, завијање... Један од назива за ојкање је и гроктање, који, нажалост, не покрива ономатопејску суштину феномена, већ улази у поље неадекватног, чак и непримереног именовања. Набрајајући синониме за ојкање, Људевит Куба крајем деветнаестог века не бележи назив гроктање, већ – грохотање! То је битан научни податак који по логичној ономатопејској линији указује на грохотање као гласовну изведбу налик грохоту.

Значење ојкања као грохотања можемо подупрети и синонимом розгање, који је настао од глагола розгати, односно, розготати. У основи поменутог глагола налази се именица – розгот, која буквално значи – грохот. Дакле, ојкање је грохотање,

а не гроктање. То је лако утврдити приликом слушања ојкања, односно, грохотања, то јест, розгања. Ево још изведеница из именице грохот: грохитати, гројитати, гроитати... Код Јована Јовановића Змаја проналазимо реченицу: „Гроитати гласом, или само гроитати значи дрхтати гласом при певању.“

Као творба речи према природним звуцима, ономатопеја има тежиште у музичким дојмовима, а изграђује се на законима понављања гласа или слога, односно, гласова или слогова. Када се скупови гласова или слогова консолидују у речи, тада говоримо о ономатопејској речи.

У културолошки деликатном амбијенту динарског дела Балкана, назив гроктање (грокталица) посве је пежоративан у својој ругалачкој намери. Настао у географском делу где живи православни, римокатолички и муслимански свет у основи истог језика, термин је могао заживети као ругалица за поредбу са свињским гроктањем. С обзиром на то да муслимани не употребљавају свињетину као храну, реч гроктање (грокталица) била је погодна као анегдотско-поспрдна ономатопејска слика упућена комшијама који ојкају: „Ено их грохћу (грокћу)!“

Са становишта гласовних промена и односа гласова, у одређеном социокултурном и националном разликовању језичког стандарда, српски православни свет није употребљавао сугласник „х“. Тако је, на пример, сугласник „х“ често прелазио у „в“ (ухо-уво) или „ј“ (кихати-кијати), односно у „к“ (грохот – грокот).

Колико је глагол *грокѡати* значењски бесловесан у односу на – *грокѡѡати*, односно – ојкати, довољно је погледати *Речник српскога језика* Матице српске и видети његово значење: „Испуштати гласове који се чују као грѡ, грок“; „роктати као свиња“; „гроктати као гавран“, „непрекидно и тешко дисати“... .. У речницима српскога језика нигде не постоји грокталица као врста песме, већ напротив – као „угојена свиња“ („Она грокталица имаће око 100 кила“). То је, сложићемо се, далеко од онога што зовемо грохотање, то јест, ојкање у најдубљем и најлепшем смислу речи.

Апатридна позиција крајишке баштине

Уношењем ојкаче у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа (НКН) Србије и номиновањем за репрезентативну листу УНЕСКА, евидентира се утемељен и феноменолошки независан елемент НКН, репрезентативан и богат у својој структури, а понад свега, постојан и жив у свакодневној збиљи.

У очувању нематеријалног културног наслеђа, Конвенција УНЕСКА, поред осталог, има за циљ и „да загарантује препознавање и поштовање оваквог наслеђа заједница, група или појединаца који то наслеђе баштине“. Номиновање ојкаче повезано је и са питањем заштите људских права, то јест избегавања сваке варијанте њиховог угрожавања.

Ово нематеријално културно наслеђе, стицајем специфичних друштвено-историјских прилика, кроз избегличке драме и ратне трауме на Балкану, доспело је у веома угрожену позицију. Услед медијски недовољно осветљеног и стручно објашњеног крајишког блага у Србији, данас постоји колективно и појединачно осећања апатридне хендикепираности и немоћи за успостављањем институционалног темеља за очување и заштиту не само ојкаче и ојкања, већ баштине крајишких Срба у целини. Можемо говорити чак о апатичном стању, отуђености и посусталости која не види решење, о дизања руку од било какве конкретне акције на овоме плану. Отуда, сматрамо да би, при постојећем Националном комитету за нематеријално културно наслеђе Републике Србије, било потребно основати специјални Истраживачки центар за очување и заштиту нематеријалног културног наслеђа Срба пореклом из Хрватске и Босне и Херцеговине.

Ентони Краус (УНЕСКО, Канцеларија у Венецији) у првом броју двојезичног (српски/енглески) нашег часописа *Нематеријално културно наслеђе Србије*, поред осталог, каже: „Нежељене последице можемо избећи тако што ћемо оспособити заједнице да преузму контролу над својим наслеђем и поставу учесници и творци медијских садржаја, а не њихови објекти.“ ... Током, и после, грађанског рата (1991–1995) на тлу

претходне Југославије, неколико стотина хиљада Срба избеглица и прогнанника из Хрватске и Босне и Херцеговине, сада независних држава, стигли су у Србију и представљају данас њене грађане са легитимним капацитетима држављанства. Они, поред осталог, испољавају културне потребе да негују разне облике и видове свога нематеријалног културног блага, организујући од прилике до прилике крајишке скупове и приредбе, али без озбиљнијег институционалног (државног) оквира и помоћи. У таквој ситуацији, непримећени и непрепознати као важан чинилац српског етничког корпуса, они се налазе „ни на небу ни на земљи“ на плану афирмације културног блага, стешњени па истиснути између остварења права мањина и права аутохтоног српског становништва.

Реаговања на неке номинације из окружења

Вредна запажања је реакција Оливере Васић (Факултет музичких уметности, Београд) у тексту „Нематеријална култура – како је заштитити?“, објављеном у првом броју часописа *Нематеријално културно наслеђе Србије*. Она експлицитно каже: „Немојмо направити грешку коју су учинили Хрвати заштитивши немо коло и ојачу, када је то наслеђе не само Словена Балкана, већ много ширег простора.“

Овакво реаговање засновано на стручном и животном погледу иде нам у прилог за институционалну ревалоризацију непрофесионалних (некоректних) потеза нашег окружења на плану регистравања и номиновања елемената НКН. Изван дневнополитичке инерције и идеолошко-националног заноса, имамо прилику, са стручне и животне тачке, за аргументовано довођење у питање појединих номинација. Ево изјаве Ирене Илић (Министарство културе Републике Хрватске), објављене такође у часопису *Нематеријално културно наслеђе Србије*, да је Хрватска за 2011. годину „израдила нове кандидатуре за бећарац, традицијски вокално инструментални напјев с подручја источне Хрватске и Нијемо коло Далматинске загоре.“

И, збиља, УНЕСКО је 27. новембра прошле године у Балију признао Хрватској бећарац и нијемо коло и поставио га на „Репрезентативну листу“ светске нематеријалне културне баштине.

Оба ова елемента нематеријалног културног наслеђа Хрватске, увелико припадају и српској културној нематеријалној баштини, не само на територији Хрватске, већ и у Србији, конкретно – у Војводини (па све до Темишвара) када је о бећарцу реч, али и у Босни Херцеговини, када је реч о „Нијемом“ или „Глувом колу“ (које се, узгред речено, изводи и у Србији, у Војводини, и другде на Балкану).

У истом тексту Ирене Ивић, „Нематеријална културна баштина у Републици Хрватској“, налази се и информација да је код УНЕСКА већ „на Листу угрожене нематеријалне културне баштине којој је потребна хитна заштита уписан Глазбени изричај ојкање.

Хрватска је, дакле, ојкање преузела као „ратни плен“, присвојивши га као своје наслеђе, не помињући Србе Крајишнике као вековне баштинике ове појаве. Ојкање је управо физичким непостојањем Срба Крајишника данас у Хрватској угрожено и прети му нестајање у тој здржави. То значи да Хрватска реално неће моћи у целини да очува ојкање, а што је услов да би се елемент одржао на Листи угрожених појава УНЕСКА као хрватски, јер од средстава које ова држава добија од УНЕСКА требало би да буде ревитализовано и сачувано ојкање од нестајања. За УНЕСКО је отуда важна информација да ојкање у великом капацитету живи и траје данас у Србији (Војводини). УНЕСКО треба да сазна пуну истину и генезу овог проблема (феномена), као и чињенице на терену. Свако ћутање и нечињење јесте деловање у корист сопствене штете, односно, свесна примопредаја сопствене баштине другоме.

Ово су само неки од примера еклатантног кршења људских права и заобилажења Конвенције УНЕСКА поводом заштите нематеријалне културне баштине. Сматрамо да Министарство културе Републике Србије и Национални комитет за нематеријално културно наслеђе Републике Србије треба да напакон реагују, са стручним и животом импрегнираним

чињеницама, да у разговору са Министарством културе Хрватске укажу на примере угрожавања људских права за очувањем нематеријалне културне баштине коју српска крајишка заједница препознаје као свој идентитет и континуитет.

Без реаговања и узајамне сарадње, и свести о заједничком простору Балкана, нарочито динарског рељефа, допустићемо *оштимачину* нашег нематеријалног културног наслеђа, како је 23. децембра 2011, у Етнографском музеју у Београду, на Промоцији нематеријалног културног наслеђа Србије, поздрављајући скуп, рекао Триво Инђић, председник српске националне комисије УНЕСКА.

Регистар добре праксе заштите

Важно је казати да Конвенција УНЕСКА, поред два основна нивоа заштите, Листе за *хитну заштити* и *Репрезентативне листе*, има и трећи – *Регистар добре праксе заштите*, који за сада, по речима Ентонија Крауса, није довољно познат и схваћен – с обзиром на то да омогућава државама и заједницама да ефикасно траже решење за своје специфичне проблеме.

Анализирајући изазове и перспективе заштите НКН, Ентони Краус је часопису *Нематеријално културно наслеђе Србије*, у свом тексту „Конвенција о заштити нематеријалног културног наслеђа из 2003. године: изазови и перспективе“ истакао:

„Култура не познаје границе, а људи се крећу носећи собом своју нематеријалну баштину, настављају се на једној или другој страни реке, планине, океана, а понекад односе неке елементе свог нематеријалног наслеђа далеко од места из ког су потекли. Препознати као један елемент нематеријалног наслеђа широко географско пространство на ком се он може наћи у одређеном тренутку, значи признати саму природу културе, њен мобилни карактер и способност прилагођавања разнородним контекстима са којима се њени носиоци срећу.“

Овај здраворазумски поглед на темељима *Регистра добре праксе заштите*, потпуно је комплементаран са проблемима

масовног нематеријалног културног наслеђа Срба из Хрватске и БиХ у Србији. И то не само после најновијег ратног сукоба и сеоба становништва на све стране, већ и са искуством и наслеђем стеченим у демографским променама и миграцијама после Првог светског рата, а поготово са државно организованом колонизацијом Срба Крајишника у Војводини после Другог светског рата.

Узевши све ово у обзир, при чињеници да у Србији (Војводини) живи преко два милиона Срба крајишко-динарског порекла, одавно су стечени животни услови да се институционално третира, чува и штити ово наслеђе, које је вишом силом своју егзистенцију засновало у новом географском и друштвеном амбијенту.

На простору бивше нам заједничке државе, у новије време, као што је познато, настало је неколико нових које инсистирају на својој културно-политичкој особености и ексклузивитету те врсте управо кроз нематеријално културно наслеђе, пре свега кроз језик, а онда и кроз све остало. И овде је од помоћи виђење Ентони Крауса:

„Чињеница да се слични изрази нематеријалног наслеђа могу наћи са свих страна државних граница отвара могућност за сарадњу. Надам се да ће *Релистар добре праксе заштите*, како се даље буде развијао, постати истинска платформа на којој ће државе моћи да уче једна од друге о ефикасним начинима заштите нематеријалног наслеђа.“

Србија, дакле, може да номинује ојкачу као елемент нематеријалног културног наслеђа Срба данас у Војводини (Србији). Такође, може да номинује и тражи измену одлуке УНЕСКА поводом ојкања с обзиром на све напред речено – да се оно не изводи (није изводило) само у Хрватској, већ масовно, уз БиХ (Републику Српску), практикује и на територији Србије (Војводине) и шире на Балкану.

Сетимо се и научног запажања Људевита Кубе с краја деветнаестог века, објављеног у Загребу, у „Зборнику за народни живот и обичаје Јужних Славена“, да је, на терену данашње Хрватске, ојкање као начин пјевања „у православним крајевима

особито обљубљено". Или, пак, текст Душана Умићевића „Ојкање у Босанској крајини“, објављен крајем четврте деценије прошлог века у Бањалуци, у којем аутор каже: „У свим крајевима где је ојкање сачувано ојка само православни свијет. Нисам могао чути да би заојкао католик, а тако исто ни муслиман. Стога се може рећи, да се ојка само у оним крајевима у којима живи народ православне вјере“. У предговору књизи Станка Опачића Ћанице *Народне њјесме кордуна*, која је објављена пре четири деценије у Загребу, пак, стоји: „А кад би се исцрпио репертоар тих новодонесених пјесама, обично би се прелазило на пјевање домаћих ојкача, што се звало и пјевање ћирилицом“.

У знаку подстицаја који долазе од Ентонија Крауса да „државе потписнице Конвенције заједно подносе мултинационалне номинације за упис на ове три листе“, прихватљиво и реално решење видимо у заједничком номиновању и ојкаче и ојкања од стране Србије и Републике Српске (Бих), уз фер разумевање, ако је то икако могуће, и подршку Хрватске. Затим, у знаку научних и животних чињеница, у договору са Хрватском, на бази Конвенције УНЕСКА, морао би се постићи природан компромис и поводом бећарца. Односно, Србија мора номиновати бећарац, иако је то Хрватска већ учинила.

Све то понајпре из разлога, поновимо, поштовања људских права и њиховог неугрожавања приликом регистровања и номиновања елемента нематеријалног културног наслеђа, као и уважавања идентификације заједнице са елементом баштине у којем она проналази и препознаје свој идентитет и континуитет. Поновимо да бећарац, поред наших, певају и Срби у Румунији. Поред познате антологије *Бећарац* Младена Лесковца, објављене у Матици српској, 1958. године, постоји и истоимена антологија Стевана Бугарског и Светозара Маркова, објављена у Букурешту пре тридесет година. Дакле, у номинацију бећарца могла би се укључити и Румунија, где Срби као мањина проналазе свој идентитет и континуитет.

Као позитиван пример *Регистра добре љраксе зашћиће* у ширим размерама, може нам послужити прошлогодишња номинација и проглашење једног народног обичаја из Кине за

светску нематеријалну културну баштину. Номинујући тај елемент нематеријалне културне баштине, Кина је истакла да обичај на њеној територији изводи народ Ујгури. Тако је, дабоме, требало да уради и Хрватска поводом номиновања ојкања. Могла је бар да каже – ојкање изводе и Срби.

Да би се разумели и предупредили неспоразуми који могу настати медијским манипулацијама, а поводом планетарног престижа и значаја уласка локалних примера нематеријалне културне баштине на светске листе усвојене од стране УНЕСКА, потребно је имати у виду још једно запажање Ентонија Крауса: „Иако су медији важан партнер у развијању свести о значају заштите нематеријалног наслеђа, претерана медијска пажња може довести до ненамерно изазваног незаконитог присвајања или погрешног тумачења одређених нематеријалних добара и заједница у којима су настала.“

Уколико је то незаконито присвајање изазвано ненамерно, како вели Краус, до коначног решења требало би лакше да се дође. Но, уколико је незаконито присвајање нематеријалне културне баштине изазвано намерно, тада је потребно правним путем и правним средствима доћи до истине. Уколико нас овај други пут (начин стицања до истине) очекује у будућности, од њега никако не би требало одустати.

У знаку остваривања програма УНЕСКА „Живети људско наслеђе“, сматрамо да се наше државне институције морају озбиљно позабавити предоченом проблематиком и на том пољу постићи конкретне резултате и успехе. Истина, сами смо себи поставили запреку, оличену у непостојању појма „нематеријално културно наслеђе“ у законима Републике Србије. Тиме смо, и поред формирања Националног комитета за нематеријално културно наслеђе Србије, хендикепирани и онемогућени да и ове године номинујемо елементе српске нематеријалне баштине за листе УНЕСКА.

Но, назначени правци активности Националног комитета за нематеријално наслеђе Републике Србије уливају поверење и наду да је успех ипак могућ, уз опаску да као један од фактора угрожавања елемената нематеријалне културне баштине

Срба Крајишника у Србији може бити и сама Комисија за упис елемената у Национални регистар, уколико она у свом саставу нема најшири спектар стручњака, укључујући и књижевнике који се озбиљно баве нашом нематеријалном културном баштином и традицијом, односно, уколико Комисија негује и форсира бирократско-административну свест изнад креативне и живе плодности духа, уколико у својим редовима има недовољно компетентне, троме и сујетне чланове, који не виде да су они пре свега стручни сервис наклоњен „живим чуварима баштине“, него форсирајући своја лична тзв. открића за упис у Регистар, улазе уствари у школски пример сукоба интереса, онемогућавајући аутентичне заједнице, групе и појединце да своје елементе НКН упишу у поменути Регистар. Таквим понашањем и неразумевањем Конвенције УНЕСКА, Комисија сноси прворазредну јавну одговорност и мора бити подложна измени свога састава.

По конвенцији УНЕСКА, у односу на кабинетске и универзитетске стручњаке и научнике, на њихова залеђена теоријска и практична знања, приоритет у очувању, номиновању и упису елемената НКН има невладин сектор, односно, живе заједнице, групе и појединци који с колена на колено преносе елементе баштине, „обликујући их увек изнова и дајући идентитет и осећај трајности заједницама, групама или појединцима који га практикују“, како истиче Душица Живковић, председница Националног комитета за НКН Републике Србије, у тексту „Инплементација Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа у Републици Србији“, објављеном у првом броју поменутог часописа.

Ако желимо, са становишта Конвенције УНЕСКА, регуларно и легитимно деловати, у знаку животворних чињеница на терену, у конкретним државама, заједницама, групама и са појединцима, онда је нужно створити нови амбијент где ћемо једни другима, пре свега у Србији, релаксирано показати и разменити искуства и садржаје, подржавати их и усвајати као своје, а онда и на ширем балканском простору, са новоствореним државним границама, отворено и са узајамним

уважавањем понудити платформу *Реџисџра добре љраксе зашџиџиџе* УНЕСКА, у чијем оквиру се могу решавати наслеђе-ни проблеми. У противном, нематеријална културна башти-на Срба Крајишника имаће и даље специфичне, трајне и снажне факторе угрожавања.

(Предавање одржано 11. аџрила 2012. џодине у Еџноџрафском музеју у Беоџрагу)

ЧИЈИ ЈЕ БЕЋАРАЦ?

Поводом проблематичне номинације ојкања (ојкаче) од стране Хрватске без помињања крајишких Срба, а затим и бурних реакција после признавања овог древног певања за светску нематеријалну културну баштину на листи УНЕСКА, на ред је дошао и – бећарац. Наиме, Хрватска се опет, не узимајући у обзир комплементарност овог феномена са српском културном баштином на Балкану, припремила да номинује и бећарац као искључиво своје наслеђе.

Ирена Илић (Министарство културе Републике Хрватске) изјављује, у првом броју часописа *Нематеријално културно наслеђе Србије*, да је Хрватска за 2011. годину „израдила нове кандидатуре за бећарац, традицијски вокално инструментални напјев с подручја источне Хрватске и нијемо коло Далматинске загоре.“

Оба ова предложена елемента нематеријалног културног наслеђа увелико припадају и српској баштини, не само на територији Хрватске, већ и у Србији и БиХ (Републици Српској). Када је о бећарцу реч, он се пева у Војводини, у Срему, Бачкој и Банату, све до Темишвара у Румунији. А када је о „нијемом“, односно, „глувом колу“ реч, онда је без Босне и Херцеговине (РС) немогуће замислити комплетну мапу овог културног блага, које се, узгред речено, изводи и у Србији, нарочито у Војводини код српског становништва пореклом из крајишко-динарских предела.

Значајна је реакција Оливере Васић (Факултет музичких уметности, Београд) објављена такође у поменутом часопису: „Немојмо направити грешку коју су учинили Хрвати заштитивши

немо коло и ојкачу, када је то наслеђе не само Словена Балкана, већ и много ширег простора “

Оваква реаговања, заснована на објективном, стручном и животном погледу, дају могућност за институционалну ревализацију некоректних потеза нашег окружења на плану регистрације и номинације елемената нематеријалног културног наслеђа. Изван дневнополитичке инерције и идеолошко-националног заноса, имамо прилику за аргументовано довођење у питање појединих номинација. Тај посао до краја може да изведе Министарство културе Србије, односно, Национални комитет за културно нематеријално наслеђе Србије.

Младен Лесковац, аутор познате антологије *Бећарац* (Матица српска, Нови Сад, 1958, 1979) истиче да је, нема сумње, бећарац настао у Срему, Бачкој и Банату „па се онда преко Славоније а кроз Шокадију, и са чврстим а плодно сочним стаништем у њој, спушта ваљда тамо негде ка Кордуну и Лици, да би онде, као заустављен каквом преградом од кордона Војне границе, као пресечен, нагло устукнуо и умукао“.

Ово Лесковчево виђење је важно поводом бећарца и представља полазну тачку у разматрању овог феномена. Поред музичког елемента (три различите мелодије), бећарац поседује и књижевни – десетерачки двостих који, за разлику од мелодије, није „пресечен“, нити је „нагло устукнуо и умукао“, већ се наставља управо преко Кордуна, Баније, Босанске крајине, Лике и Далматинске Загоре све до Јадранског мора импрегниран другом мелодијом – ојкачком!

Прве забележене примере бећарца Младен Лесковац налази у песмарици Петра Вукичевића из Сомбора (1844), у *Бачванским ђесмама* Стевана Бошковића (Нови Сад, 1862, 1879), те у *Банашким ђесмама* П. Т. (Нови Сад, 1863, 1866). У Рукописном одељењу Матице српске постоји песмарица православног свештеника са Баније, Николе Беговића (1821–1895), који је у Костајници, радећи у Српској основној школи (1842–1843), забележио примере бећараца у великом броју. Позната су дела овог вероучителја, песника и историчара: *Народне ђјсме крајишких Срба*, *Живош и обичаји Срба Крајишника* и друго.

Примере бећарца проналазимо и у Вуковом *Рјечнику* (1852), као и *Црвеном бану*, збирци еротске поезије, која се појавила тек 1979. године. Драгиша Живковић наводи утицај бећарца на српске песнике романтичаре, Бранка Радичевића, Ј. Ј. Змаја и Лазу Костића. Примере бећарца, међутим, можемо пронаћи и много раније, под плаштом пословица и клетви у десетерачком римованом двостиху, у збиркама Јована Мушкатиновића (Беч, 1789, Будим, 1807).

Важно је казати да УНЕСКО-ова Конвенција, поред два основна нивоа заштите, Листе за хитну заштиту и Репрезентативне листе, има и трећи – Регистар добре праксе заштите, који по речима Ентонија Крауса (УНЕСКО, Канцеларија у Венецији), омогућава државама и заједницама да ефикасно траже решење за своје специфичне проблеме: „Култура не познаје границе, а људи се крећу носећи са собом своју нематеријалну баштину, настањују се на једној или другој страни реке, планине, океана, а понекад односе неке елементе свог нематеријалног наслеђа далеко од места из ког су потекли.“

На простору бивше Југославије настало је неколико нових држава, од којих неке манифестно инсистирају на својој културно-политичкој особености, па и на ексклузивности управо кроз нематеријално културно наслеђе, пре свега кроз језик, а онда и кроз све остало. Од помоћи је опет виђење Ентонија Крауса: „Чињеница да се различити изрази нематеријалног културног наслеђа могу наћи са свих страна државних граница, отвара могућност за сарадњу.“

У знаку позитивних подстицаја да „државе потписнице Конвенције УНЕСКА заједно подносе мултинационалне номинације за упис на ове три листе“, решење видимо у заједничком номиновању бећарца и глувог кола од стране Србије, Хрватске и БиХ (РС). Тиме ће бити поштована људска права регистравања и номиновања елемента нематеријалног културног наслеђа, као и уважавање идентификације српске заједнице са елементом културне баштине у којој она проналази свој идентитет и континуитет.

У новом амбијенту у региону, ослобођени себичлука и потребе за отимачином, релаксирани могућношћу да заједнички

номинујемо неке елементе културне баштине, моћи ћемо на дугу стазу решавати наслеђене проблеме. А док год су комшијске жеље и захтеви естрадно засновани на дневнополитичком грабежу и фалсификовању чињеница, и док наше државне институције показују снисходљив и пасиван положај у односу на предочено, српска нематеријална културна баштина имаће нерешен и болан велики проблем.

ДВА ЗАВИЧАЈА

Пловећи кроз прохујало доба и успомене, у снажној стваралачкој потреби да премости заборав – да време не затре трагове личног и колективног, Коста Дувњак нам представља и своју другу завичајну хронику, обимну књигу која после *Хронике кућрешкої села Доњи Малован* следи као логични наставак његовог животног путовања – *Хроника бачкої села на Дунаву, Младеново* (Букин).

Високообразовани привредни стручњак, па онда и финансијски, аутор бројних књига, студија и научних радова из тих области, др Коста Дувњак, већ увелико пензионер, не доколичарећи уз комшијско картање или шах, користи своје златно време за оваплоћење старих, никад усахлих амбиција да се оствари и као писац у сфери која није строго везана за његову струку. Као основни погон двеју хроника јесу, пре свега, сеобне фантазмагоричне силнице, слике и призори из детињства, трагови сазревања и школовања, путеви егзистенцијалног сналажења и опстанка, сећања и приче са колена на колено, предања и историјски погледи везани за главне теме, те голе чињенице свакодневног живота, подизања и стварања.

У Војводини готово да нема места где се, у последњих стотинак година, нису настанили људи из прекодринских крајева, нарочито крајишки Срби после Другог светског рата, али и у најновије време, крајем прошлог века. Мада Косту Дувњака занима широка платформа селидбене приче, он акценат ставља на велику колонизацију у организацији нове југословенске државе у периоду од 1945. до 1947. године. Историјску причу тога

времена своди на Букин (Младеново), место које представља репрезентативан узорак колонизације.

Прво организовано путовање колониста од Купреса до Букина, с јесени 1945. године, на пример, трајало је дванаест дана. Коста Дувњак се сећа да је као шестогодишњи дечак почетком 1946. године са својима стигао за – шест дана: „У Новом Саду је организовано преноћиште, у данашњем хотелу *Војводи-на*, који је служио за прихват колониста. Већ идућег дана се возом ишло до Гајдобре или Бачке Паланке, одакле смо камиони-ма превожени за Букин – Младеново.“

Иво Андрић је записао да „сеоба разголићује живот човеков до у најскровитије појединости“ и додао да су сеобе нешто „најтужније у људском животу“. Кроз миграциону тугу, ето, увек неко дечје око примети и запамти за цео свој век ситнице које живот значе. Понекад се догоди да у позним годинама рука тога ока запише и овековечи све.

Долазак деветочлане породице Дувњак са Купреса, на челу са оцем Дамјаном и мајком Станом, са рођацима Ђоком и Стеваном, и њиховим седмочланим и деветочланим домаћинствима, представљају иницијални креативни пламен Косте Дувњака за нову књигу, за намеру да на ту тему буде написана хроника Младенова (Букина). Конкретан живот импрегниран јаким садржајима, великом сеобом из босанског у бачки амбијент после Другог светског рата, представља непресушан мајдан из кога исијавају и воде путеви ка обликовању овог пројекта.

У новој књизи *Хроника бачког села на Дунаву, Младеново (Букин)*, у уводном делу који претходи слици панонског амбијента као новог завичаја, писац осветљава стари крај. Он купрешкој области придодаје Босанску Крупну и Гламоч, два географска простора који, с првим, сачињавају главнину досељеног становништва у Букин (Младеново). Он се бави географским положајем ових крајева у Босни, њиховом историјом, климом, хидрологијом, биљним и животињским светом, саобраћајем и, пре свега, становништвом, говором, песмама, обичајима и ношњама.

На сличан методолошки начин, обрађен је и Букин (Младеново), од историјата и незаобилазних података, све до времена саме колонизације и њеног тока – до данашњих дана, када је ово место преображено до непрепознатљивости у односу на време досељавања. Предочен је почетак заједничког живота, организација власти и изградња села, привреда, шумарство, лов и риболов, имовинско стање и социјалне прилике, здравство, школа и просвета, култура и спорт, све до прве деценије овога века када су, на пример, 2002. године освештани крстови подигнути на куполу новог православног храма Светог пророка Илије.

„Језик је жива снага са којом је везана не само култура него и сâмо постојање једног народа“, записао је Андрић. У том погледу, интересантно је опажање Косте Дувњака поводом српског језика и његовог растакања кроз време. Он цитира Јозефа Винклера, аутора књиге *Историја ојшџине Букин*, која се појавила 1912. године на немачком језику. У то доба Винклер је био учитељ и управник школе у Букину. Књига је објављена поводом стогодишњице освећења и обнове цркве Јована Крститеља. Писац *Историје Букина* Јозеф Винклер каже: „Није познато на ком језику је држано богослужење у доба настанка жупаније. Од 1649. године се зна да се проповедало на српском језику и овај језик се одржао до досељења Немаца. Да, чак и после досељења дуже време се наизменично користио немачки и шокачки језик. У међувремену наши шокачки суграђани усвојили су немачки језик, тако да се данас богослужење на шокачком језику све више ограничава на читање јеванђеља недељом и празницима“.

Коста Дувњак коментарише: „Овде господин Винклер изједначава шокачки и српски језик, вероватно што је Шокце сматрао да су изворно Срби. Дувњак каже да се под синтагмом „шокачки суграђани“ могу сматрати Срби римокатоличке вере, и додаје: „Овај цитат је констатација једног аутохтоног Швабе-Немца о српском језику, која може да буде веома интересантна за професионалне историчаре српског језика и народа“ Но, одговор на предочену старобукинску тему дао је и сâм Коста

Дувњак: „Немачки колонисти су у Букину затекли Србе православне и Србе католичке вероисповести. Православци Срби су разним маневрима власти, да би се направио простор за насељавање немачких колониста, исељени углавном, одмах преко Дунава, у Срем. Становници околних места су дуго после овог српског померања-сеобе и немачког досељавања на њихово место говорили: *Ошли Сремци, дошли Немци...* Србима католичке вероисповести дозвољено је да остану у селу са новодосељеним истоконфесионалним Немцима. Они су после готово двовековног заједничког живота са немачком већином, изгубили свој српски језик и углавном се асимиловали.“

На основу списка пореских обвезника с почетка 18. века, пре доласка Немаца у Букин, Коста Дувњак уочава траг српског етноса у језику. То су пре свега презименима Букинац, Букичан или Букинчанин, затим, Сремац, Врбашки. Црвенчанин, Иванчанин, Љубинац, Божин, Ружичин, Митровић, Станимировић и други. „Језик је архив историје“, рекао је Ралф В. Емерсон. Да, језик памти и оживљава, постаје медијум за разумевање историјских метаморфоза и токова, узрока и последица. Наш Милован Данојлић каже: „При наглим променама места и начина живота, неки кругови речи потамне, одумру, пређу у чежљиво сећање.“ Ово би се могло применити и на запажања Косте Дувњака.

Слажемо се Костом Дувњаком да је проблем српског језика тема за филологе, књижевнике и културологе, тема која је нарочито актуелна у новије време поводом настанка новокомпонованих језика на простору бивше Југославије, на уштрб једног – српског, пре свега у Босни Херцеговини и Црној Гори, а раније и у Хрватској и Македонији.

О тим новокомпонованим језицима прецизно говори угледни лингвиста Драгољуб Петровић: „Они су само политичка чињеница. Не постоји на просторима штокавштине ниједан други језик осим српског, то је лингвистичка чињеница, при чему је и *бошњачки* нова измишљотина будући да је *Бошњак* старо име за Србе; тога су свесни и неки *Бошњаци*, па сада хоће *босански језик*. Све су то *језици* које је утемељио Вук Караџић.

И сви су они никли на српској ливади. Када су ту ливаду поделили са својим комадићем могли су да раде шта су хтели, али им језик увек запире у грлу: могу они променити и име и нацију и веру, али не могу језик. Он остаје власништво онога ко га је утемељио, то јест Срба. А о *хрвајском, бошњачком и црнојорском* језику моћи ће се говорити тек кад се проговори *аустријским или америчким или сличним језицима*.“

Предочавајући долазак колониста у Букин, писац хронике наглашава разлике које су постојале међу досељеницима из Купреса, Босанске Крупе и Гламоча. Не истиче, дакле, одмах разлике између досељеника и староседелаца, јер су оне биле више него очигледне. Разлике трију досељеничких група биле су, пре свега, на плану говора. Све три енклаве из Босне имале су другачији изговор истих или сродних речи. На пример, синтагму „лепо дете“ Купрешани су изговарали као „липо дите“, Крупљани као „лијепо дијете“, а Гламочани – „љешве“, „ђете“. Или – „деда“, изговарано је као „дид“, „дјед“ и „ђед“. То је чудило и староседеоце, мада су им сви досељеници били исти – Босанци, нису с почетка међу њима уочавали разлике. Сви су им били виолентни, весели и преки, непредвидиви и чудни, с јаким сјајем у очима и снагом у рукама и ходу; животворни људи што су се довикивали с краја на крај села не заборављајући своје завичајно „ој“ – с брда на брдо, у осами и деверању, при каквом послу или у обиласку краја. Сви су, дакле, донели, не само своју специфичну лексику на три плана, већ и различите обичаје и културу, другачију одећу, менталитетске и карактеролошке особине.

Још средином деветнаестог века, имајући свест о генези и лепези српскога језика, Петар Петровић Његош је, указујући на егзистенцијални смисао нашег етноса, записао чувене стихове: „Лепо, липо, лјепо и лијепо,/ бело, било, бјело и бијело,/ листићи су једнога цвијета,/ у пупољ се један одњихали.“

Првих година у Младенову биле су учестале туче у кафани између досељеника; донели су тај „витешки“ обичај са својих зборована и ракијања: „Мојој мајци додијало прело/ перућ` моје крваво одијело“. Често „под гасом“, уз коју чашицу

више завичајне шљивовице или мештанске дудоваче, све је прштало у кафани, чак су и столице и флаше разбијане о леђа и главе. А онда често, певанија и братско грљење до зоре.

Био је то свет из Босне преко којег су прегрмеле све фашистичке офанзиве, људи попаљених огњишта, у сталним збеговима, народ без својих најмилијих што су изгинули у суровом рату, у биткама, у логорима и јамама, учесници партизанског покрета, многи – тзв. „споменичари“. Беше то сиротињска српска раја с брдâ и планина, која није заборавила османлијску владавину и потурчењаке што су богато живели уз веће реке у долинама, у лепо уређеним варошима. Нису заборавили ни аустријску окупацију, памтили су завет чувене Кочићеве мисли: „Ко искрено и страсно љуби истину, слободу и отаџбину, слободан је и неустрашив као Бог, а презрен и гладан као пас.“

То је динарски тип човека што је ојачком певанијом изражавао у исти мах и радост и тугу, ерос и танатос. Каже се да је ојкача у својој дубини, ма где се Крајишник налазио, својом необичном мелодијом, без обзира на речи, увек „мушки плач за Косовом“ (В. Дворниковић). Она дубоко припада српској културној традицији у динарском појасу на Балкану. Колонисти из тих предела никад нису заборавили своје корене: „Преко Срема танка жица јавља,/ мене моја Купрешка поздравља.“ Држећи до образа и части, крајишки поглед на вековно робовање изражен је чувеним ојачким двостихом из времена Петра Кочића: „Тешко части кад робује власти,/ туђој власти у вријеме пропасти“.

Временом, крајишки досељеници су се у Младенову уједначавали и проналазили у екавском изговору, махом задржавајући завичајне нагласке. Укрштали су своје особине и навике, прво међусобно па онда с мештанима, полако налазили заједничка решења која је сам живот доносио и налагао кроз послове у задругама, кроз акције и мобе, у женидбама и удадбама. „Има сеоба, смрти нема“, рекао је Милош Црњански. „Сеобе се настављају вечно“, додао је аутор чувеног романа *Сеобе*. То су мисли које објашњавају појаву и феномен досељавања Срба из Босне у Букин, будуће Младеново, названо по легендарном лекару, партизанском хероју са Козаре, Младену

Стојановићу, пореклом из чувене свештеничке породице, интелектуалцу који је чудним сплетом судбине, до краја нерешене позадине његовог мучког убиства, рано окончао свој живот у Јошавци на Козари 1942. године.

Књига Косте Дувњака и његових сарадника, поред низа географских карата, фотографија и докумената, доноси и прецизан списак досељених Срба из Босне у Букин, али и преосталих староседелаца. Тако видимо списак 587 досељених породица које понаособ броје од два до десет, па и више, чак – петнаест чланова (Митар Свитлица). Списак староседелачких породица, пак, садржи 108 домаћинстава са члановима од један до осам. Као што је познато, Букин је место које је било насељено махом Немцима-Швабама. Они су планом аустријске колонизације ових крајева Букин населили у периоду од 1749. до 1752. године. Стицајем историјских турбуленција и поразом Трећег Рајха, Немци су, као што је познато, напустили Букин и овдашње крајеве завршетком Другог светског рата и вратили се у своју постојбину. Њихова прича о Букину имала би, такође, своју специфичну боју и поглед. Коста Дувњак се у књизи бави и генезом немачког питања у Букину, служећи се постојећим изворима на ту тему. Наводи податак да су се букински Немци пред крај рата потукли пред римокатоличком црквом у селу, због неслагања да ли треба остати или отићи.

Нова књига Косте Дувњака, као и претходна хроника, написана је са видљивом прилежношћу и љубављу, на махове са амбицијом која надилази почетне намере. И сâм дететом, учесник велике колонизације, он цео догађај и потоње време доживљава као личну попудбину, види себе као једног од мноштва реалних јунака ове књиге. Болно откидање од завичаја и долазак у непознат и другачији амбијент оличава се и у прекогнитивном двостиху Бранка Миљковића, написаном у епифанији ко зна којег детаља, дефинише селидбени удес и помаже да разумемо драму колонизације: „Не знају куће куд одоше људи,/ нит` позна јутро оне које буди.“

Хроника бачкої села на Дунаву, Млагеново (Букин) на аутентичан начин потврђује причу о укрштању и симбиози

динарског и панонског менталитета, крајишког и бачког (шајкашког) сензибилитета оличеног у вековном граничарском искуству. Кроз интимну драму раног детињства у великој колонизацији, аутор успева да локални миље подигне до универзалног, до опште метафоре сеоба као иницијацијског преласка живих душа из једног у друго стање. Метаморфоза материјалног вида живота очитовала се и у духовном облику. Селидба представља и начин изражавања закона иманентне правде и последица људског чина у времену.

Овакве књиге су веома значајне, јер остављају снажне трагове о једној несвакидашњој, ћопићевски речено, „осмој офанзиви“. Оне показује колико индивидуалних преобразби и судбина постоји изван великог ока јавности. Књига тако постаје значајан бедекер кроз једно историјско време, показује колико је животни калеидоскоп раскошно умножен изненадним призорима и чудима. Надахнут до напетих граница чулности, аутор се труди да не испусти ни један детаљ, ни једну емоцију, а у исти мах да искаже и свест о сопственој емоцији и интимном дамару. Он је свестан да ће толико тога личног и туђег, засенченог и скровитог, и поред најбоље намере, остати и даље незабележено. Отуда у књизи наилазимо на фрагменте и пасаже који се неконтролисано понављају, симултано избијају на површину узбудљиве хронике. Међутим, магистрални пут ове велике приче успешно је насликан. Писац и његови помагачи у сакупљању и дописивању материјала за књигу, показују људску и друштвену меру једног историјског догађаја, неуништивост напора једне заједнице да се одржи, опстане и изгради ново животно станиште за себе и поколења.

Немирно море живота, са сталним плимама и осекама, доноси искушења пред којима, и са којима, човек показује своју снагу и опстојност, потребу да се одупре смрти и нађа новом рођењу. Али, „живот није што и поље прећи“ (А. Блок). Често, није све у рукама човека. Каткад успева, а каткад не. Коста Дувњак показује на конкретној мапи човекову моћ да истраје и оствари се као победник, да пређе из колективне несреће

у смисаони облик постојања и на тренутак дотакне срећу која има своје релативне амплитуде.

Отуда, ваља призвати стихове из Његошеве *Луче микрокозма*, који обзнањују да је „човјек бачен на бурну брежину/ тајном руком смјелога случаја,/ сиромашан, без надзиратеља,/ под влијањем тајнога промисла.“ Ма колико на први поглед књига Косте Дувњака била далеко од Његошеве, што она по својој жанровској и феноменолошкој структури јесте, не може се, са антрополошко-онтолошке тачке, искључити метафизичко-религиозни аспект теме којом се аутор бави, чак и када актери хронике и њених збитија немају свест о томе.

Нагон за одржањем на „бурној брежини“ живота и потреба за хармонизовањем човека са природом и социјалним токовима опстанка после драматичних ратних дагађаја, отварају дакле и духовну човекову димензију, показује ауру велике селидбе у светлу „тајнога промисла“, утицаја нематеријалног извора живота и космичких законитости на понашање људи и људске врсте на земљи, па ма у којим географским котама и координатама живели и као атеисти. У огледалу Божјега промисла сви људи су од једнаке важности.

Ево лековитог Његошевог, сада већ реторичког, питања vezаног за човека и свет: „Је л` му овдје двострука кол`јевка? “ Тако се пита велики песник, владика и државник, и припомаже да до краја, на сложенији начин схватимо велику сеобу Крајишника Срба предочену у новој књизи Косте Дувњака, аутора чији је двоструки завичај, купрешки и бачки, нема сумње, дао му за право да се упусти у авантуру истраживања животних тачака и линија додира различитих судбина и менталитета, затечених у конкретној стварности са задацима и резултатима људског претражавања.

АО, ДАНЧЕ, АЛА СИ МИ БЕО...

Трајом славе Бранка Радичевића, Приједор

Обележавања великих песничких годишњица представљају значајне културне чинове око којих су се, из данашњег амбијента гледано, одувек плеле ретке занимљивости. На пример, прослава стогодишњице рођења Бранка Радичевића догодила се у Приједору далеке 1924. године. Откуд? – упитаће се неко не знајући генезу факата. Овај податак са фотографијом проналазимо у *Илустрированом листу* (Београд, 22. јуни 1924). Испод фотографије, на српском, хрватском и словеначком језику, пише: „Бранко и вила – са прославе стогодишњице у Приједору (Босна). Виде се лепа дјевојка, вила, и бранковски младић, песник.

Знамо да су се у Сремским Карловцима, у најстаријој српској гимназији, као и у чувеној православној богословији, школовали многи Срби Крајишници, из Лике и Далматинске загоре, са Кордуна и Баније. Неки међу њима били су и Приједорчани. Један од њих је и Душан Зеленика, актер оснивања гимназије у Приједору 1922. године. Нема сумње да је Зеленика 1924. године на конкретан начин, из Сремских Карловаца и са Стражилова, пренео култ Бранка Радичевића у Приједор подно Козаре. У прослави стогодишњице учествовало је и Српско пјевачко друштво „Вила“ у Приједору, основано 1885, а почело са радом 1902. године.

У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца излазио је угледни *Илустрирани лист* који је 1924. године великим делом био посвећен прослави стогодишњице Бранковог рођења. У реченом броју, на другој страни, налази се девет фотографија које обухватају разне теме и мање знане детаље из Бранковог

живота и после смрти. На фотографијама су споменици Бранку у Бечу и на Стражилову, затим песникова лобања, снимљена приликом преноса његових земних остатака из Беча на Стражилово 1883. године. Ту је и један деликатни „портрет“ Бранка Радичевића, рад сликара Јована Поповића. У потпису је примећено да је тај Бранков лик у ствари аутопортрет сликара: „Један недавно нађени портрет српског сликара Ј. Поповића за који се мислило да је Бранков (из музеја г. Ј. Вујића, Сента)“ Испод те фотографије, лист доноси нову са потписом: „Аутопортрет Јована Поповића, сликара, савременика Бранкова, који је радио горњу слику за чудо сличну са аутопортретом“. Проналазимо, затим, и портрет Ђуре Даничића, верног побратима Бранка Радичевића, те портрет Кнеза Михаила Обреновића, добротвора великог песника: дао му је стипендију да студира медицину у Бечу. Види се, потом, и један рељеф у бронзи са Бранковим ликом, рад М. Ђурића и, напokon, као девета, фотографија испод које пише да је прослава стогодишњице одржана у Приједору.

На првој страни илустрованог листа се налазе три Бранкова портрета, од којих је у врху један непознат, који показује не баш лепог песника, као што, иначе, романтизовано предочавају два испод, нарочито онај, с лева, који је радила Мина Карацић. Све у свему, мистични велови из Бранковог живота и мита шире своје концентричне кругове све до данашњих дана. Тако ће бити и убудуће. „Е, па дотле, а докле ћеш више“, закликтао би вечно млади Бранко и додао: „Ао, данче, ала си би бео, још бих дуго гледати те хтео“.

ДУПЛИ НОТЕС

КАРПАТСКЕ СЛИКЕ И ЗВУЦИ

Путовати железницом која је дика румунског саобраћаја, па још и дању, и то великом брзином, значи директно у пулсу осетити крупне пределе равнице или, пак, красоте карпатског комађа с неба спуштене природе што одише особеном снагом и мистиком. Сама се прелиставају сећања на 14. век, кад су створене независне кнежевине: Влашка под кнезом Басарабом, Молдова кнеза Драгоша и Ердељ или Трансилванија. Између 16. и 17. века, влашки кнез Михал Храбри успева да окупи већину румунских земаља које ће се коначно ујединити тек након Првог светског рата.

На географском рељефу данашње Румуније, уз извесна одступања, с почетка другог века, негдања Дакија пала је под управу Римског царства и тако постала последња земља коју је тадашња империја освојила. О Румунима у Дакији, потом, веома дуго, све до краја 12. века, нема конкретних извора, мада се у 10. веку помињу на Балкану. Касније, нарочито, у 19. и 20. веку, убрзано се развија ритам друштвених и културних збивања.

У познатом културно-туристичком и монденском месту Куртеа де Арђеш, од 9. до 18. јула ове године, одржан је девети по реду међународни песнички фестивал који је окупио значајне поете из преко двадесет земаља. Домаћини фестивала, Каролина Илика и Јон М. Думитру, познати румунски песници, на челу су Фондације и интернационалне академије *Оријентис*ок. Свеже штампана антологија (на 474 стране), „Венера и Мадона“, са бројним песама свих учесника фестивала, говори о значајном подухвату домаћина. Антологија доноси песме на румунском, али и на енглеском језику.

У прошлости, Румуни су у писаној књижевности користили црквенословенски, односно, старословенски као државни и верски језик. Први целовит текст на румунском језику, писан ћирилицом, сачуван је из 1521. године. У 17. веку Турци превладавају тим крајевима, али Румуни никад нису пали у потпуно ропство попут Бугара, Срба или, пак, Грка. Ћирилско писмо одржало се све до 1860. године, када је уведена латиница.

Михај Еминеску је лирски епицентар румунске књижевности. На фестивалу затичемо изложбу сонета, односно, Еминескуових цртежа из 19. века поводом обиља његових песама исписаних у овој старој форми. У епископској палати, а уз цркву која се управо грађевински обнавља и дотерује, српском песнику Милану Ненадићу свечано је уручена повеља поводом његових препева (заједно са Илеаном Урсу) поезије Михаја Еминескуа. У Куртеа де Арђешу, старој влашкој престоници, показујући да смо научили румунски, насмејано смо се частили са *буна зиуа* (добар дан) или, пак, *норок* (живели!).

У манастиру Бисерика из 14. века, необично образована и духовита старија жена пантомимски наређује да се не сме фотографисати ни једна фреска, због светлости апарата који, како тврди, оштећује површ уметничког дела на зиду. Бисерика је манастир сличних архитектонских решења попут наше Грачанице или, пак, Студенице, очигледно рађен у дослуху са ширим просторима православља. Помињу се и конкретни контакти са Србима.

Дракулин замак на Карпатима посећују туристи са свих континената. У чувеном замку живео је Влад Цепеш (1431-1476), чије презиме значи *колац*. Он је том „справом“ на разне начине кажњавао своје поданике. Млади водичи показују просторије на два-три спрата, неке су повезане и тајним пролазима. Ту је и у црном дрвету Дракулин намештај, кревети, столоваче, те златно и сребрно посуђе и пехари, слике и разни предмети. У дворишту замка је велики бунар наткривен металним обручевима. Дубок, изазива најежену машту. Одмах уз двораци навелико се продају најразличитији предмети и адиђари везани за карпатског крвопију.

Румунски песник Глигор Сава, један од домаћих писаца на фестивалу, на махове својим духовитим гестовима демистификује протокол целог догађаја. Из дана у дан пресвлади се, час у лепа одела с краватом, час у бели кимоно. Дамама љуби руке, умаче им прст у вино, а онда попут мачка облизује. Неко му у шали додацује да личи на Дракулу.

Италијански песник Клаудио Пацани говори песму бу-сајући се у груди, испушта необичне звуке и прави несвакидашње сценске покрете. Лејла Ханахем, песникиња и сликарка из Туниса, буцкаста и детињаста (где год је прилика, боса хода) имитирала је у разним приликама Италијана и изазивала провалу одушевљења. Прискакао јој је у помоћ и јордански песник Муса Хавемдех, са истуреним брком који је претио да спадне с усне. Са Езатом Ал Камхавијем из Египта, певали су песме свога поднебља.

С обзиром на то да директорка фестивала одлично пева румунске старе песме, даровити појци су забрујали на разним језицима. Чувши нашу песму „Магла паднала в долина“, Немица Петра Нагенкегел, видно је плакала и молила да јој преведемо стихове: „Кроз трепке брашно да сејеш,/ со слзи да го замесиш,/ на груди да го развијеш,/ со душа да го испечеш“. Исто је било и са крајишким ојкачама. Сеад Беговић из Загреба успевао је, уз нашу помоћ, да у пар наврата узбуђено отпева сплет далматинских песама. Албанка Олимби Велај тргла се из очаравајућих лепота сусрета и отпевала две-три песме свога рода.

Владимир Пасантез из Еквадора, који тренутно живи у Букурешту, студира оперско певање. Швеђанин Томас Тидолм, који живи на селу, свира фрулу коју је дан раније купио. Сантоз Лопез из Венецуеле поклања домаћинима пар малих традиционалних бубњева. Руске песникиње, Ирина Ермакова и Елена Исајева, нежно, готово стидљиво, певуше руске баладе. Петер Блајкнер из Беча окупљивао нас је сонговима из Брехтове песмарице, духовито, са гримасама на лицу.

На фестивалу бриди култно поштовање поезије, висока мисија која не признаје импровизације. Чи Тунг из Вијетнама, поезију казује крупно шапућући, унесено прати лепрш сваке

речи. Румунски песник и академик Аурел Рау вешто говори песму у којој се игра словима свога имена. Присећамо се Румуна Исидора Изуа, оснивача летризма у Француској. Дабоме, помињемо и Тристана Цару, такође славног Румуна, зачетника дадаизма у Паризу. Неко додаје: „А Ежен Јонеско?!“

Поред Музеја књижевности у Букурешту стоји у белом мрамору споменик подигнут Никити Станескуу, песнику преминулом пре десетак година, аутору чувеног стиха: „Ја сам мрља крви која говори“. Недалеко одатле, налази се, на наше изненађење, рад Ивана Мештровића, огроман, у црном мрамору, споменик у част Јона Братјануа (1864–1927), једног од румунских трибуна. У раскошној вили „Флорика“, у планинском делу Куртеа де Арђеша, сусрећемо се тек са обилним траговима чувене породице Братјану која је, поред осталог, дала за редом шест министара финансија у разним владама Румуније. Вински подрум подсећа на чувене сремскокарловачке.

Пред вилом „Флорика“, у сумрак, наново се чула песничка вавилонска кула језика гостију фестивала: Хорхе Мигуела Кокма (Мексико), Наима Араидија (Палестинца из Израела), Мерцедес Роф (Аргентина), те најниже растом, веселог Василије Таратеануа (Румуна из Украјине), Бакуа Имерија (Албанца из Македоније), Мехмета Атиле Мараша (Турска), Ане Сантоликвидо (Италија), Нађе Попов (Бугарска), Влада Збаркиога (Молдавија), Марте Канфелд (Уругвај), Хајмеа Б. Росе (Шпанија), који је заједно са Браниславом Прелевићем приредио антологију наше поезије на шпанском језику *Песници свегоци једној раџа*.

Вече пред растанак било је посвећено традиционалним играма и песмама Румуна. Њихова изворна песма је дрхтурава, понорна у висинама, чулна, пуна ероса и туге, истовремено, моћна и недостижна у мелодијским скалама. Румуни свирају најчешће у гајде, тилику и кавал (врста флауте), букум, кобзу и друго. Присутствујемо игри „Периница“ са марамом. Девотка у средини кола држи мараму, игра и окреће се у круг, нагло прилази мушкарцу у колу, набацује му рубац око врата и повлачи к себи. Ставља мараму на тло, где обоје чучну и љубе

се. Затим, младић узима мараму, игра и чини исто, бира девојку. И тако у недоглед.

Једно од најстаријих народних остварења јесте *ѿесма јела*, обичај да се рано умрли младић испрати младом посеченом јелом. Готово да не постоји ниједан значајнији румунски песник, а да није потражио изворе надахнућа у народном усменом стваралаштву (Василие Александри, Јон Креанга, Михај Еминеску, Георге Кошбук, Шт. О. Јосиф, Михај Садовеану, Каролина Илика). На памет нам пада Васко (Василие) Попа који је, управо, у фолклорној магији српске културе пронашао зденце за светску поезију.

Пред одлазак из Букурешта у Србију, у неколико сати проведених у великом парку, открива се паралелни свет у по бела дана: макрои, проститутке, трансвестити, хомосексуалци, наркомани, просјаци... Група пубертетлија, дечака и девојчица, у брзом покрету, дувају лепак у кесама. То исто чини на клупи, посувраћених очију, са укоченим ногама у ваздуху, и младић налик боксеру Тајсону, којем испод каиша виरे пластичне боце некаквих хемикалија. У парк улази полиција у аутомобилу, кружи и одузима кесе, пиће и сумњиве предмете.

Избијамо на семафор, прелазимо улицу на којој више нема или су тек једва видљиве некад беле „зебре“. Нису ли и оне нужан услов за улазак у Европску унију? Транзиционо пресвлачење навика и живота са истим западним банкама, мењачницама и билбордима какве сусрећемо и код нас. Која ли је империја дуговечнија, она од пре две хиљаде година или ова данашња? У купеу за спавање точкови моћно откуцавају сад већ незаборавне успомене из Куртеа де Арђеша.

(2005)

БЕРЛИНСКИ НОТЕС

22. 11. 2002.

Из Новог Сада крећем у 11,45 часова. На сурчинском аеродрому сам у 13,30. Лет за Берлин је на време, у 15,25. Леп, ведар дан. Ја сам на седишту 14Ф Боинга 737–300. Љубазни стјуарди и стјуардесе. Часте нас богатом закуском и пићем. Летим изнад облака, белих и живих: да, они су бића!

У Берлин стижем за деведесет минута. На аеродрому Ше-нефелд дочекују ме Стеван Тонтић и Младен Манојловић, наш успешни земљак код којег ћу боравити два-три дана. Он је пореклом из Приједора. На вратима куће дочекује нас његова лепа и насмејана жена Мира. Одмах нас угошћавају ракијом и црним вином, уз богат сто хране. Кућа им је на спрат, велика, имају подстанаре Немце.

Наступам исте вечери, у 20 часова, у Српском културном клубу, једном од многих са разним именима. Овај је по својим активностима највреднији, окупља много нашег света.. Књижевно вече се одржава у салонском простору. У публици су интелектуалци, писци – наше горе вукови и љубитељи поезије. Лепо ме примају. Представља ме Стеван Тонтић. Говорим песме махом из књиге *И ошац и маши*. Почињем песмом *Недеља*. Осећам да примају поезију, видим то по дошаптавањима, по аплаузима. У другом делу говорим љубавне песме. Опет добро, једни другима намигују на уво. Стеван ме моли да кажем коју реч и о народном благу Крајине, о ојкачи. Казујем неке примере. Моле ме да отпевам ако унем. Стеван подстиче, прихватам: *Сићно ђјевам, далеко се чује, / има л`ико да ми*

се *рагује*. Затечен сам количином одушевљења. Онда питања, разна, и одговори. Атмосфера надахнута и топла, креативна, необична, такву не доживех.

Приређују ми мали коктел. Сви желе контакт, разговор, да се боље упознамо. Траже књиге. Добијам и њихове збирке на поклон. Један земљак части ракијом из Поткозарја. Разговарам и са љупком сликарком родом из Смедеревске Паланке. Дошла у Берлин пре четврт века. Разводи се, вели. Ту је и једна Бањалучанка, лепе зелене светлости из крупних очију. Ту је већ тридесет година. Говоре да Немачка није више јака и да ће пропасти.

Младен нас вози кући. С нама је и земљак Ђорђе који је частио ракијом. Пријатна вечера, разговор о књижевности, па о животним судбинама. Стеван с осмехује, задовољан. Казују ми доста појединости о Берлину које ретко где могу прочитати. Али, наравно, истичу и да ту живи три и по милиона људи. Срба има око тридесет хиљада, Руса стотину хиљада. За Русе кажу да су јаки у Берлину, да имају огранке моћне мафије, да су им зидови од мрамора, да у кући држе послугу. Има и Пољака око сто хиљада, Турака – више, а онда и Шиптара, и кога све не. Метропола са обиљем људи одасвуд. Стеван говори о Тишминој слави у Немачкој. Највећи немачки књижевни критичар, Раницки, у више махова је у гледаној телевизијској емисији *Литерарни квартејл*, и не само ту, похвално говорио о познатом моме суграђанину.

*

23. 11. 2002.

Домаћини су пробудили Стевана и мене око 11 часова. Касно смо стигли, а до зоре разговарали. Лепо нас госте. Срдачни су и мили. Долазе им комшије Немци, рођаци и њихова деца. Кћерка са момком из Њујорка, младићем који је, поред осталог, живео у Перуу четири године. Ручамо у стану, опет мало одмарамо.

Књижевно вече почиње у 19 часова у Црквенонародном дому. Вози нас Младен кроз Берлин састављен од великих

четврти и целина. Широки булевари, импозантне зграде и архитектура. Осећа се да је из овога града грмела историја.

Умало да закаснимо. Љубазно нас прима Отац Драган Секулић, пореклом из Лознице, и с њим млађи свештеник, Отац Вељко Гачић, родом из Теслића, школован у Карловачкој богословији. Петнаестак минута касни и Костас Папанастасиу, глумац, песник и музичар, познат у немачкој по телевизијској серији у којој је играо Грка, оног који и јесте.

У препуној сали започињем књижевно вече. Говорим десетак песама. Ту је и добро озвучење. Опет ме лепо публика прима. Затим Стеван казује четири моје песме на немачком језику. Утом, говори и три-четири своје. Костас узима гитару и пева нашу песму *Болујем ја, болујеш ти*. Казује и своје песме. Пева и враћанске: *Зајги, зајги*.

Као Грк у Немачкој, он нас части српском душом. На крају пева и грчке песме. Стеван ме моли да отпевам једну ојкачу. Куд ћу поред Костаса да певам? Он још има и гитару. И из публике Младен ми узбуђено даје знаке да отпевам, то чини тако да, као – морам отпевати. Учиним то, отпевам двостих: *Која моје очице намаме,/ мамиће ја и са`раниће ја*. Пролома се дуг аплауз, не престаје. Изненађен, клањам се публици, аплауз не јењава. Прилазим микрофону, отпевам: *Ој, барабо, ко ти кућу чува?/ Вјешар гува ја ми кућу чува!* Аплауз још јачи! Шта да радим? Певам и трећу ојкачу. Аплауз налик позиву на бис. Одлучујем у трену да не отпевам, већ да сад кажем народне стихове: *Ево дође га зајјевам ође,/ код овоја дома ђошћеноја,/ ево сада ја ојеш некада*. Опет снажан и дуг аплауз, али, коначно, за као крај мога наступа. Коктел! Публика тражи књиге. Имао сам само три примерка *Ојкаче*. Да их је било не знам колико, све би било разграбљено.

Костас нас води у свој чувени ресторан-галерију *Терцо мондо* у центру Берлина. Части пилетином. Ја желим пиво, немачко баш. Током ноћи, до два сат, прикључују се и долазе за сто многи наши људи који су били на књижевној вечери. Већ нас је петнаестак: новинари, филозофи, професори, лекари, телевизијски монтажери... Неки су у Берлину већ тридесетак

година, има и новијих. Радост у разговору. Певамо. Стеван тражи да отпевам једну косовску песму. Да, али врањанску *Мајла ђагнала в долина*. Филозоф Златомир, који је пре четврт столећа отишао из Србије, унесено коментарише и анализира. Сви се диве лепоти текста: *Кроз ђрејке брашно да сејеш, со слзи да ђо замесиш, на ђруди да ђо развијеш, со душа да ђо исџечеш...* Обасјања у царском еглену. Смех. Очи пуне пријатељске ватре и зачас створене љубави. У ресторан стално улазе нови људи. Конобарице лепе, из Грузије, вели ми Стеван, јер Костас у ту земљу често носи хуманитарну помоћ. И Костасов син је конобар, висок, наочит, са фазонираном брадом, питко насмејан, снажан, сличан оцу. Лепо, све по мери сусрета.

*

24. 11. 2002.

Данас је у Црквенонародном дому слава хора *Свети Сава* из Берлина. Мој домаћин Младен Манојловић вози ме кроз пространи Берлин. Подне је и дан је ведар. Сад боље видим овај град у којем се осећа чудо историје и културе. Младен ми прича о Немцима, о њиховом егизму, о разликама које и даље постоје између источних и западних Немаца после рушења чувеног Зида. Успут ме води у своју фирму *Мазека*. Показује ми велико складиште зачина латиноамеричке хране. Он се специјализовао за тај посао: зачини за мексичке и аргентинске ресторане.

Уводи ме у огромну просторију која је, заправо, велики замрзивач. Затим у другу која је велика соба-фрижидер. Каже да се ту тренутно налази роба у вредности од пола милиона марака. Заљубљен је у свој посао и прецизно га води. Видех и две савремено опремљене канцеларије у којима ради седам људи. Младен поседује и три камиона-замрзивача. Каже, никад није желео да уништи свога конкурента, већ увек гледа да направи компромис и, тако, полако тече зарада, не брзо – преко ноћи.

У нашој цркви, која је купљена од евангелиста, преуређења и дотерана, и која је највећи храм српске православне

цркве у дијаспори, доминира икона Свете Богородице Тројеручице, иначе, од пре две године, и заштитнице српске поезије и песника. Стеван нас је већ чекао испред цркве, пушећи. Унутра се управо завршавала литургија. Много нашег света. Моме домаћину прилазе сестра и брат, имају око двадесетак година. Она се зове Дубравка, стигла синоћ из Хамбурга. Поклањам јој *Сновиље*.

Отац Драган позива на ручак. Упознајем девојку из Книна, из Врлике родом. У Београду завршила факултет, сада ради као секретарица код једног руског лекара. Жели да купи неку моју књигу, узима *Сновиље*. Стеван прилази са једним старијим психијатром који, такође, пита за књигу. Дајем му с посветом, а он из новчаника вади педесет евра. Ја одбијам, али он инсистира и успева да ме убеди. Стеван каже да је и њему исто чинио. Стеванов осмех, притом.

Ручак је припремљен у виду богатог шведског стола. Узимама две врсте сарме, немачко пенушаво пиво и добре колаче. Ту, уз десетину врста јела, смешкају се наше жене, махом чланице хора. Оне су припремиле ово обиље хране. Уз мене седају Пера Бонасера, успешан бизнисмен, говорљив и врцав, бивши боксер из Шапца, и Душан Јовановић, стоматолог и виолиниста, родом из Лознице. Кажем Бонасери да сам пре десетак дана имао песничко вече у Шапцу, посећено и лепо. Видео је, вели, у *Подринском џласу* који му редовно стиже у Берлин. Прочитао је интервју са мном. Цитира место да се таленат не сме издати. Кад је, каже, чуо исту реченицу током моје књижевне вечери овде, учинило му са да сам ја украо мисао из тог интервјуа тамо неком песнику. Кад, оно, ја тај песник. То га је обрадовало. Представља се као бивши млади криминалац из поправног дома у Краљеву. Хвали се да је тад тукао, поред осталих, и чувеног Земунца. Поносан је на свој надимак. Имао је, истиче, среће са женом Љубицом из Сијековца, родног места Душка Трифуновића, код Босанског Брода. Имају две кћерке, од тридесет и двадесет година. Љубица моли да поздравим Душка. Инсистирају да се за два дана нађемо, да ме изведу на вечеру, где год желим. Прихватам.

Душан Јовановић, необично духовит, скоро па четрдесетогодишњак, фантастично свира виолину. Убрзо, са двојцом хармоникаша, то је и показао. Он приказује високоразредну музичку уметност. Годинама је свирао на Скадарлији. Насмејано, попут глумца, прича животне анегдоте. Црнпураст, мршуљав, а повисок, звонког гласа, каже да је у време највеће омразе на Србе, у просторијама Рајхстага, на једној свечаности, одсвирао на виолини *Марш на Дрину* и да му нико ништа потом није рекао, нити је било икаквих проблема због тога. Видела га је пре десетак година млада Немеца како свира виолину и рекла себи да ће баш он бити њен муж.

Младен није могао остати на ручку. До његове куће, касније, вози ме Душан. На задњем седишту је његов син Никола који одлично свира клавир. Успут ми Душан интелигентно прича о политици. Помиње и једног свог пријатеља који је, оженивши такође Немецу, узео њено презиме.

Од сутра ћу бити смештен у ресторану *Морава*, у центру Берлина, који је власништво Лесковчанина Славољуба Данковића – тако ми је данас рекао Отац Драган. У кући Манојловића чекају ме Марко Бундало и његова супруга, Мађарица родом из Куле. Размењујемо реченице о завичајима. Примећују да сам уморан. Поподне је, одлазим да легнем. Одма-рам се пун утисака. Младен ми предлаже да погледам вечерњу емисију српске телевизије у Берлину, у којој ће бити и прилог о моме наступу синоћ. Прилог је леп, говорим целу песму *Крајина*, чује се неколико мелодија ојкаче, заправо све што сам по жељи публике отпевао. У прилогу су заступљени и Стеван и Костас.

Одмах после одгледане емисије одлазимо у центар Берлина, у ресторан *Терцо монго*. Успут певамо севдалинке. Мира има одличан слух. Код Костаса затичемо Стевана, филмског монтажера Петра Марковића, родом из Зрењанина, и Небојшу, његовог помоћника, мршуљавог момка палестински тамкастог лица, родом из Тузле. Плавооки Марковић, боемски, румен у лицу од које чашице вина, прича анегдоте из свога монтажерског искуства. Помиње Зорана Радмиловића, великог глумца

који је одбио да говори текст када га камера слика одозго. Прилази нам Костас, поклањам му *Сновиље*. Он листа и пита о чему пишем. Говорим, а Тонтић му појашњава. Костас сутра путује у Амстердам.

За столом је и Владан Ракић, новинар и песник, дописник наших листова и електронских медија. Одједном ми овај четрдесетогодишњи младац, одевен у светле и свечане боје, поклања ни мање ни више до четири своје књиге и додаје да су му још четири у штампи у отаџбини. Каже да су га ојадили неки писци и издавачи из Србије и Републике Српске. Узели му велики новац за штампање. Једну књигу је у целости посветио Рускињи Емилији за којом је изгубио главу. Песме су му, у мери како тема налаже, доста патетичне, пуне истинског љубавног бола и чудних искорачења у чуду језика. У књизи *Берлинска божурења* има наслов *Српско вечилишће*. Предлажем: *Српско лечилишће!* Тонтић се смеје на сав глас. Владан, упирући испијени поглед у мене, вели како прави песник одмах реагује на речи. Смејућимо се и веселимо заједничком дружењу, уживамо у тренуцима раздраганих упадица.

Владан додаје да је његова љубљена Емилија била увучена у руску мафију у Берлину и да му је рекла да ће неко од њих двоје изгубити главу ако се не разиђу. Пропатио је за њеном дугом косом и још дужим ногама и, вели, пише роман с њеним именом у наслову, опет. Одвраћам га од поновне употребе њеног имена у наслову. Подсећам га на збирку *Емилијаде* попа Ђујића, која је тридесетих година прошлог века изашла у Сремским Карловцима, где је млади песник похађао Богословију. Владан договара за сутра разговор са мном за Радио Београд.

*

25. 11. 2002.

Данас би требало да пређем у центар Берлина, где ћу бити смештен на новом месту. Устајем опет покасно, у пола једанест. У празном сам стану Манојловића, у лепом и чистом.

Младен и Мира су на послу. Она ће доћи нешто пре дванаест. На столу, у кухињи, у облику великог елипсастог правоугаоника, чека доручак: мед, кисело млеко и црни хлеб. Дружим се са мачком Томом којег су донели из Приједора. Паметан је и умиљат. Велик, седефаст. Кажу да чисти негативне и уравнотежује позитивне силнице у кући. Двапут се склупчао на мом кревету док сам био у граду. Затекли смо га на где спаваху моје груди. Енергетска тајна.

Мира је стигла. Чекамо и свештеника Драгана Секулића да дође до пола два да ме одвезе до ресторана *Морава*, где ћу наставити боравак. Нешто га нема, касни. Рекао ми је да ће у десет часова на аеродрому дочекати једанаестогодишњег дечака из Новог Сада којем ће у Берлину бити пресађено срце. То кошта четрдесет хиљада евра. Ето, наша црква и у томе помаже Србе у дијаспори.

Долази Младен. Позива мобилним телефоном Оца Драгана. Договарају се да ме, ипак, Младен пребаци до *Мораве*, где ћемо се потом наћи сви. Стижемо после четрнаест часова. Још нема Тонтића. Прима нас љубазна газдарица Љубица у уређеном ресторану. Насмејана је, лепа и крупних црних очију, а пореклом из Лакташа код Бањалуке, моја земљакиња.

На самим вратима, при уласку, човек налик Васку Попи, мало млађи, излазећи, представи се готово сетно, спикерски лепог баршунастог гласа: *И ја сам ђесник!* Иако је кренуо из ресторана, просто се залепио и сео уз нас. Елегантно обучен, скоцкано, осмехује се као тужно дете. Жали што се није остварио као песник. Све говори стидљиво, дечји обешеног тамног погледа, помало умиљат, али меланхоличан до дубине срца. У крупним очима све му се види, и доброта и некаква величанствена наива. Хемичар је, вели, ради за једну фирму из Грчке. Час је у Берлину, час у Београду. Каже да је написао око четрдесетак песама, али да не жели да објави књигу. Плаши се да му песме нису завршене и да их тек мора дорађивати. Видим у њему добричину, некога кога је нешто големо одвукло од поезије, можда жена, можда посао, ко зна шта. Толико жала на нечијем лицу не видех одавно. Обазриво тражи примерак моје

књиге, дајем му *Сновиље*. Он плаћа десет евра, ја одбијам, али он инсистира. Чита две моје песме у себи, подиже главу и као дете трепће и диви се. Патетично, али истински, из душе. Или ми се само чини. Каже, опет, као дечарац који први пут види аутора књиге: *Ви сте велики ђесник*. Одмахнем. Онда, инспирисан и ојачан прочитаним песмама, он испишује две своје. Чита их и поклања ми. Ко ли је тај човек?

У том стиже Стеван. И он упада у овај необични разговор. Наш нови поета се представља као Станко, али додаје да му је право име Милутин Пановић. Има и унучад од сина и кћерке, у Београду. Каже да их све издржава и да му то, сад у њиховим годинама, више није мило. Ја већ ручам печену гушчетину и пијем, ето ти чуда, кока-колу.

Долази газда ресторана, Славољуб Данковић, јутрос је у девет стигао из Србије. У Берлину је већ тридесет пет година. Обогатио се, вредан и довитљив. Чудно поскакује кад говори, помало се криви и клати, и стално анегдотски појашњава сваки покрет. Има два сина и унучад у Берлину. Упознао сам му сина Оливера, студента, веома лепог момка у уређеној брадици, личи на мајку. Славко је народни козер, шаљивџија, на потпуно оригиналан, мени досад невиђен начин. Одмах чита своју здравицу за нашим столом, већ је начуо да ми казујемо песме. Клима се лево-десно док говори, здравицу је донео сад из завичаја. Потом прича вицеве, а онда нам чита имена наших бивших политичара, која, све до једнога, имају асоцијацију на нешто лоше: Сиротковић, Убипарип, Поздерац... Затим препричава прилике у којима се затицао, а да никад није био преварен, већ обрнуто, он је побеђивао и извлачио добит. Каже да је реч *локал* настала од глагола локати. Видевши какав је то човек, без двоумљења поклањам му један једини примерак *Ојкаче*. Одмах је завирио у њу, а увече, док смо ми преостали седели и вечерали, он је за шанком, са огромном пажњом, са великим наочалима, али и испод лупе, стојећи читао књигу која га је, очигледно, занела. Фотографисао сам га док чита са лупом.

После двадесет часова у *Морави* се окупило друштво од синоћ, из Косатасовог ресторана. Разговори насушни у лепим

осмесима. Сад највише разговарам са Владаном Ракићем који је пуних дванаест година у Берлину. Жели да оснује своју телевизију. Показује ми папире за то. Поново ми се жали на неке наше писце који су му узели доста новаца за штампање песничких књига. Опет прича о Емилији, фаталној Рускињи која му је живот растурила, а онда о Марији с којом се лечио, а недавно, такође, раскинуо, јер је била у инцестоидној вези с братом.

Стеван упорно пије црно вино. Одлази раније. Сутра поподне требало би да видимо Рихарда Питраса, песника којем Стеван преводи песме. Планирамо да му код нас штампамо књигу. Окупљенима причам о Бранку Радичевићу, о Мини Караџић, о преносу Бранкових костију из Беча на Стражилово... Слушају пажљиво, прате пикантерије из романтичне епохе. Договарам се са Владаном да ми у четвртак покаже Берлин. Сутра сам на Хумболтовом универзитету, на славистичкој катедри. Растајемо се, одлазим на шести спрат. Два су сата после поноћи. Кроз прозор видим велику зграду на којој се у ноћи окреће огромни светли знак *Мерцедеса*.

*

26. 11. 2002.

Одмах после доручка у *Морави*, прошетао сам до центра Берлина. Уредно је и чисто. Саобраћај педантан, геометријски тачан. Сви поштују семафоре, чак и у слепим улицима где ауто не залази. Град већ украшен Божићним позлатама, месец дана раније. Низ стабла, пуштене струне и ланци веома ситних жабуља. Крвоток дрвећа избачен на коре стабала!

Враћам се након непун сат у *Мораву*. Тек ћу да обилазим сутра Берлин у пратњи Владана Ракића. У тринаест часова се у *Морави* налазим са Тонтићем и Питрасом. Утврђујемо ствари за штампање Питрасове књиге у Тонтићевом препеву. Питрас помиње да ће и Гетеов институт бити укључен. Радујемо се припреми његове књиге изабраних песама *Мегена шиба*. Ручамо, Рихард плаћа тридесет евра, а газда части пићем. Већ је шеснаест часова.

Питрас ме вози својој кући. С нама у колима је и Стеван који ће успут изаћи до немачких пријатеља где је био неколико дана смештен. То је фини млађи брачни пар који проучава и на немачки језик преводи текстове монаха Исаије. Стеван у деветнаест часова има воз за Бремен, боље рећи, за једно село код овога града, које је својеврсна уметничка колонија где се налази десетак стипендиста из разних земаља, међу којима је и он као песник. Остали су сликари, филозофи, интелектуалци...

Питрас ме вози, даље, до стана у источном делу Берлина. Често му је насмејана седкаста брада. Има троје велике деце, двоје живи самостално, а он је са млађим сином. Жена Моника му је умрла пре шест година. То сам сазнао од Стевана. Улазимо у обновљену лепу зграду, свеже окер боје. На другом и поспрату, врата нам отвара, случајно затечена у стану, Питрасова двадесетогодишња кћерка која телефонски разговара. Рихард ме је упозорио пре доласка да је стан неуредан.

Авај, у три-четири просторије хиљаде и хиљаде књига. И у картонским великим кутијама на сред собе. Претрпане полице уза зид готово и не рачунам, подразумевају се. Књиге, књиге, само књиге, брда разбацаних које силазе са полица и формирају брежуљке. Једва пролазим кроз товарице наслова. Ту нема простора за нормално становање. У предсобљу, поред телефонског сточића, опет књиге, али и неуобичајено много старих ципела и чизама једних преко других. Не знам где Рихард спава, нигде не видех кревет, ни сто за ручак, нема кухињског ни делића намештаја. У највећој соби са хиљадама књига и десетинама великих картонских кутија, седам на књиге, а Питрас ми показује своју нову, необичних димензија – 70x70 цм. Она је, у ствари, мешавина песама и графика. Око десетак, на дебелој жуткастој хартији. Корице су сиве. Књига предочава својеврсну песничку и ликовну причу о остацима Берлинског зида. Очигледно, зид је и даље опсесивни мотив, не само Питрасов.

Показује ми Рихард, затим, старе брошуре поезије које су пре коју деценију, у источном Берлину, излазиле у едицији *Песнички албум*. То је заправо ниска светских песника којих је

изашло преко стотину педесет на немачком језику. Питрас је био уредник едиције. Поклања ми песме Оскара Давича. Видим и брошуре Неруде, Вилијамса, Сефериса... Однекуд долази у тетрапаку свеж сок од јабуке.

Показао ми је нови компјутер који је почео да користи пре пола године и који га чини срећним, иако га је, као и ја, на све начине избегавао. Напокон излазимо из катакомби књига. Вози ме назад, али убрзо застајемо код јединог преосталог дела Берлинског зида у дужини од око педесетак метара, ни толико од стотину километара срушеног. Фотографише ме тик испред историјске муке немачког народа. Вози ме до *Мораве* и ту се растајемо. Прижељкујемо да се поново сретнемо, ето баш у Новом Саду, где смо се, заправо, и први пут сретли у ресторану *Лиџа* пре петнаест година. Ту су се Стеван и он, такође, упознали. Имам једну фотографију из тога времена на којој се поред њега виде Душко Трифуновић и Иван Негришорац.

Одмарам се тек пола часа. У деветнаест и тридесет долази Пера *Бонасера*. Желео је да ме угости. Биће то баш у *Морави*. *Бонасера* је обучен у фантастично лепо и ново тамноплаво одело са сличном краватом, са белим ситним детаљима. Уз њега ме крај стола чека и незаобилазни Владан Ракић. Вечерамо рибу и веселичасто разговарамо. Понавља ми да поздравим Тадију Качара. Пера је власник фирме која се бави вентилацијом. Сад управо ради послове у дрезденској Опери после великих поплава. Одлична зарада. Каже да су му радници Немци, а не Срби, јер наши неће да слушају Србина газду. Прича како је и рођеној кћерки дао отказ баш због тога што је подразумевала власника оца. Било му је тешко, грло се стезало, али посао је посао, а ракија-ракија. Отказ!

Изненада нам се прикључује, тихо и господски, новооткривени поета Пановић, Станко. Блед је и неиспаван, испијен. Појашњава да целу ноћ није спавао премјећући питања о поезији, која су му се, ето ти, након дужег времена, нашом заслугом, наметнула. Растајемо се сат пре поноћи. Желим раније да легнем. Сутра имам важан наступ на Хумболтовом универзитету.

*

27. 11. 2002.

После лепог доручка који ми припрема Љубица, око пола једанаест узимам такси, који је одмах ту уз *Мораву*, и одлазим на Хумболтов универзитет. Таксиста је Турчин и узима ми десет евра, нешто мало више, но ја немам ситно, он се љути, али ипак одустаје да потражује ситниш. Попримио Турчин немачку цепидлачку прецизност. По изласку из аута, закључујем да ме је довезао неколико бројева раније, на адреси Dorotheen str. 65. Но, сналазим се, враћам триста метара назад. Весна Цидилко ће ме чекати до пола дванаест, а наступ за студенте славистике требало би да траје од дванаест до четрнаест часова. Хумболтов универзитет је у источном делу Берлина.

На петом спрату проналазим Весну Цидилко која овде већ неколико година ради као лектор. Куцам на врата број 411. Затичем је са две студенткиње. По нагласку препознајем да су из Босне. Разговарам кратко са Тамаром и Ољом, које одлазе да заврше неки послић еда би потом стигле на песнички сусрет. Весна показује две моје књиге, *Чистицац* и *Живу душу*. Пре коју годину добила од Тонтића. Ја јој потписујем *Сновиље* и *И ошцац и маши*. Весна помиње да јој је гост био и Михајло Пантић. Мало причамо и о Попи, она је докторирала на његовој поезији. Одлазимо у другу зграду која је, испоставља се, тамо где ме је таксиста оставио. Ту се налази семинар. Студенти махом Немци, онда Пољаци, па нешто са наших страна. Углавном девојке, тек неколико младића. Међу њима и један седамдесетогодишњак, Алдо, пола Немац, пола Црногорац, како се представља. Заправо, неколико година је провео у Црној Гори.

Весна Цидилко ме представља. Говори на немачком о мојој поезији. Замолила ме је да песме говорим на српском, полако. Сви су добили моје фотокопиране песме на српском, укупно седам: *Негеља*, *Лабуг*, *Sestina lirica* (*Љубавна скаска*), *Оловка*, *На коленима*, *Светилица* и завршни сонет из венца *Тајац*. Напамет казујем песме. Успут понешто додам о песми.

Затим, Весна чита песме на немачком. Говорим затим нових седам-осам песама. Студенти запитују. Оља пита да ли је сонет ограничена форма. Одговарам – не, и сликовито поредим сонет са пехаром вина које увек може бити другачије, бело, црно, фрушкогорско, италијанско, француско, испијано у различитим приликама, из разних руку и увек преко другачијих усана. Допада им се то. Помињем и звоно сонета, музику коју ова форма мора имати. Тамара надахнуто коментарише и пита колико је превод аутентична слика оригинала. Сама закључује да је немогуће дословно превести, односно, препевати песму. Укључује се и стари Немац који истиче да није песимиста и да верује да је могућ превод песме. Није било тешко понешто додати свему овоме.

Студенти узимају неколико мојих књига. Прилази ми Бојана из Новог Сада. Насмејаној и лепој, са тамном косом свезаном у реп, потписујем јој књигу. Остављам и телефон да се јави кад дође у Нови Сад. Каже да планира за Нову годину. Стари Алдо ме расположено фотографише. Весна, Тамара и Оља одводе ме у кафић до семинара. Уз музику пијуцкају кафу, ја кока-колу и коњак, разговарамо о свему. И ту се фотографишемо. Весна мора на час, Оља иде до момка, а Тамара остаје. Настављамо причу о језику и превођењу. Тамара пати од недостатка живог српског језика у Берлину, мало јој је то што сретне неког из завичаја. Изненађује ме луцидним запажањима. Предлаже ми да одемо до Иване, њене пријатељице која сутра води програм посвећен Балкану.

Одлазимо у Студентски град. Идемо железницом – горњом. Има и подземна – метро. Саобраћај дише у милинама тачности, као сат. Проналазимо Ивану на другом спрату. Ивана, мршуљава, црна, лепа, радосних лирских очију, изненађена. Тамара јој је приредила мој долазак, ненајављен. Долази и једна висока Немица, студенткиња филозофије. Плава, такође насмејана. Весели се сусрету. Ивана студира германистику, на постдипломским је предавањима. Из Београда је стигла овде. Окретна је и пријатна. Сутра води балканско вече, замишљено као програм калеидоскопског садржаја. Позива ме да наступим

са две песме. Пита ме да ли ћу да попијем шљивовицу, белу или жуту. Тражим ову другу. Пијемо по чашицу. Добра је, ох-охо. Ракију је испекао њен отац, а деда јој је био пинтер. Помињем и свога оца, и песму *Каца* коју, затим, говорим. Видим да им се допада. Казујем још неколико. Тамара жели да отпевам неколико старих српских песама. Ивана је подстиче. Певам, оне разгаљене. Ту буде још једна чашица ракије. Ивана се заруменела. Каже да ракију доноси због прехладе. Тамара није попила ни кап. Договарамо се за сутрашњи наступ.

Тамара ме вози назад. Причамо о љубави. Поверава ми се о вези са мушкарцем старијим од ње двадесет осам година. Разумевам је и слушаам. Понешто и кажем, али пажљиво и добронамерно, онако да се осети да ми је све то однекуд познато. Лепе су јој крупне плаве очи испод наочара што јој добро стоје на правилном носу изнад напућених усана. Довози ме тачно до *Мораве*. Поздрављамо се рукама, њена хладна, моја топла. Мало их задржавамо. Она наставља даље.

Владан Ракић стиже у *Мораву* око двадесет часова. Вече-рамо, иако овај ресторан среду узима за нерадни дан. Газда проценио да се у тај дан одигравају многи спортски догађаји, па тако одлучио. Али, Славко и Љубица су толико добри и пажљиви да не дају да вечерамо другде. Владан распакује камеру и прави са мношћом полусатни разговор за српску телевизију у Берлину.

Одлазимо до Костаса. Успут ми показује најпознатије ресторане и места у центру Берлина. Неки су празни. Није као некад. Немачка је све више у кризи. Ми претерујемо кад из Србије гледамо на Немачку, мислећи да тамо теку мед и млеко. Евро-новац је изазвао скупоћу. Ноћу више не горе сва градска светла, нема ни осветљења великих робних кућа до зоре. Ни божићни украси на улицама не светле сву ноћ. Они највећи гасе се око поноћи. Знак да Запад болује.

Код Костаса који, како је устврдио Стеван, личи на Зевса, седамо за његов сто. Руке су нам на великој, скоро па ромбоидној дрвеној површини жуте боје. Костас је отпутовао у Амстердам. Недостаје нам његово насмејано, у седој бради,

лице са дужом, помало рашчупаном косом у седим праменовима. Пристижу Марковић и Небојша. Боемски разговори теку – доливају их ова двојица. Марковић се жали на Финца који је сам одвео две Рускиње и Бразилку на вечеру, а које су стигле као припомоћ за монтирање финског филма. Утом, Марковићу стиже мобилна порука са Дедиња. Јавља му се његова нова девојка. Послала ласцивну поруку. Ја му пишем сличан двостих који он, уз смех и зебњу, узвраћа девојци. Она опет одговара, ја наново припомажем.

Владан ме води кроз ноћни Берлин. Опет ми указује на ноћну штедњу струје, показује ми највећу робну кућу *KaDeVe Berlin* (Kaufhaus des Westens Berlin – Трговачка (Робна) кућа Запада, Берлин) без иједне упаљене сијалице. Ветрић је лаган и свеж. Пролазимо поред великог Мерцедесовог излога нових аутомобила. Чуо сам већ да је тешко продати полован ауто, односно купити нов. Божићне јелке опет искрсавају и најављују Нову годину. Владан ми показује на трећем спрату једне граде уски прозор иза којег живи његова опевана љубав, фатална муза, Рускиња због које се једва опоравио. Изгледа да је ипак дошао к себи. То видим по начину како коментарише прозор. Сутра ћемо после доручка у целодневни обилазак Берлина.

*

28. 11. 2002.

По договору, у јутарњим сатима, Владан и ја крећемо у обилазак Берлина. Он ће ми бити нека врста водича. Он је у том граду преко десет година, новинар је, пуно зна. Прво сам пожелео да кћерки Милици купим добар шал за зиму. Владан ме води у најпознатију робну кућу, ону у којој у касним сатима гасе светла. Огромна је, обиље свега, па и шалова сваке врсте. И овде се осећа предбожићна атмосфера – по већ увеликом пристиглим новогодишњим снижењима. Мноштво украса свуд около. Не налазим шал који би Милици одговарао. Толики је избор да не препознајем прави. Пребирем по мноштву оваких, онаких,

дугих, кратких, шарених, једнобојних, од вуне, кашмира, мешаних... Милици би, по моме, одговарао онај који је истовремено модеран и класичан, младалачки, девојачки, све одједном и више од тога. Она се необично облачи, другачије од својих вршњакиња. Припомаже ми Владан и проналазим коначно један шал од кашмира. По ширини је допола белкасто-драп, а отпола светло плав и сивих уздужних пруга што се претачу у ресе. Тако ће имати две врсте шала, зависно коју страну савије уз врат.

Одлазимо до једне од многобројних продавница сувенира. Тражим комадичке Берлинског зида, који су и даље најпродаванији.. Зид као извор бизниса. Најмањи комад зида, величине дугмета, кошта 3,90 – па онда све до 49,90 евра, са разним додатним украсима и адиђарима. Ту је и мала макета култног источњоноемачког аута *Трабанџ*, и мини-фотоси зида и других знаменитости уз каменчић. Гле, разгледница на којој се директно у уста љубе Брежњев и Хонекер, а на средини уграђена стакленаста округла кутијица са делићем зида! Купујем пет комада каменчића у провидној, попут широке потковице, савијеној пластици. Узимам и три проспекта Берлина разних величина, обећао сам једној пријатељици, професорици немачког језика, која петнаест година није била у Берлину. Купујем и две лепе мале чаше за ракију са уцртаним амблемима Берлина. Нек се нађу уз оне крајишке, из завичаја. Онда, црну чашу, јако ми се допала, за млеко или чај, на којој, наравно, пише – Берлин.

Желим да драгим бићима напишем десетак разгледница из Берлина. Ракић ми показује неколико изванредних места где напосто цвета обиље разних формата разгледница са најразличитијим мотивима. Невероватан избор. У рају колор-разгледница, специјалитети су и црно-беле. Чудесна решења и облици. И на њима се осети да се Берлин увек градио и дограђивао, а сада, види се, пуном паром прибира најсавременија урбана и архитектонска решења. Купујем разнолике и чудне. Ракић на трен прекида ритуал куповања и уводи ме у једну интернет-радњу, мора у Београд, у лист *Национал*, да пошаље прилоге са дискете. Док он то ради, ја већ пијем чај и

ломим не баш укусан, мада изгледом леп, колач којег нисам могао до краја појести. Исписујем разгледнице. Радим то као дечак. На два метра од мене седе и на албанском језику узбуђено разговарају тројица.

Одлазимо у велику пошту. И ту се осећа немачка педантност. По разгледници, трошак је за маркицу пола евра. Владан ми је као сестра при руци. Познаје Берлин као свој џеп. Још ако му успе да покрене своју телевизију, их! Али плаши се да неће добити дозволу: био је у затвору због неке Немеце која му је наместила тзв. силовање. Кад је требало да изађе из затвора, Владан није хтео. То запањило домаћине – неће Србин да изађе из затвора, па ето ти, годи му још. Покушавали су недељама да га умилоствe, доносили разна решења и варијанте његовог огрешења, али Владан Ракић – не и не, никог није силовао и – тачка! Ништа није потписао, никакав њихов папир. Сад има неку чудну казну, забрану неизласка(?) из Немачке неколико година. Немци све памте и примењују. А наши радници, узгред речено, масовно добијају отказе. Неки се, већ остарели, покушавају преквалификовати. Криза, дубока и њихова. Владан већ дуго није био у завичају, од тог експеса. Необично и тешко. Каже да не пише ником у Србију.

Успут се фотографишемо код једног од многих медведа, у разним изведбама, иначе познатог симбола Берлина. *Златни медвед* – филмска награда, на пример. Овај крај којег смо урађен је у фараонском стилу, египатска варијанта берлинског медведа. Обилазимо књижаре. Нешто се најдуже задржавамо поред оних са књигама из ликовне уметности, избор је фантастичан. Владан говори већ више пута да ће ускоро прокликати, да мора и тако да се изрази, уметник уљаних боја.

Одлазимо до Бранденбуршке капије. Сумрак је већ увелико. Пролазимо поред невиђено велике и луксузне руске амбасаде. Здање које се, заиста, мора видети да би се разумела оваква списатељска опаска. Помишљам на Андрића и Црњанског који су, сваки на свој начин, боравили у Берлину у својим *ембахагама*. Неко ми је неки дан из аута показао амбасад у којој је *сћоловао* Иво Андрић. А поред Бранденбуршке капије – много

туриста. Сви шкљоцају фотоапаратима. Пролазимо између огромних камених стубова и удесно идемо ка Рајхстагу. И ту се фотографишемо. Замишљам слику Хитлерових трупа које, на врхунцу моћи, марширају овуда, парадно, уз хистеричне узвице и команде свога фирера. У Немачкој се сваки дан појави на стотине исписаних страница о њиховом учешћу у Другом светском рату, односно, о њиховој кривици која је прерасла у горки грех, комплекс и кајање. Разна се виђења плету око тога.

Дан је тмуран, таквих има доста у Берлину. Само један беше сунчано прошаран облачићима откад сам овде. Монтажер Марковић ми неки дан рече да би само због тог сивог неба желео да оде из Берлина, у који је послом дошао из ведре Грчке. Владан и ја се враћамо у *Мораву* и одоцнело ручамо, опет богато, захваљујући Љубици. Навраћа земљак Ђорђе са женом, на жалост, не могу дуго с њима, јер морам бар пола сата да одморим да бих у деветнаест часова могао наступити, опет на Хумболтовом универзитету, али сада на Балканској вечери, у просторијама интернационалног клуба *Орбис*. Но, у *Морави* се појављује стар и крупан господин, наше горе лист, који је 1941. године ошао у Немачку. Да бих ја чуо, помиње Нови Сад и своју бабу, и њене кревете са дебелим покривачима, и плаче.

Владан и ја узимамо такси и журимо на Хумболтов универзитет. На другом спрату левог круга здања долазимо међу првима. Ивана и Тамара у шпицу припрема. Ту су и веће количине хране и пића, а све у знаку наше гастрономије – да би се и појачало присуство Балкана. Публика су студенти разних усмерења и година. Ту су представници извесних дипломатских кругова. Једна Немица, председница клуба, поздравља скуп, Ивана Станковић отвара Балканско вече словом о теми. Сала са столовима је пуна. Друга половина сале је подигнута за пола метра. Тамара Стјепановић и једна немачка студенткиња читају Гетеов превод наше *Хасанаџинице* на српском и немачком језику. Затим слушамо прозу нашег нобеловца Андрића, такође, на српском, па на немачком. Флаутисткиња Станислава Бараћ изводи две музичке нумере. Наша девојка, Весна, родом из Вршца, послужује присутне и ставља наше

специјалитете на столове. Видим да је рано, да то није добро усред програма, и већ почиње тихо шапутање, па све јачи жамор. А програм тече.

Мораћу нешто учинити кад наступим, на мене је ускоро ред. Смислио сам како да зауставим шушкање гласова у публици која све халапливије једе. Предлажем Тамари да од две предвиђене песме кажем једну, да ће то бити довољно, јер песма ће се се чути на два језика. Она се слаже, Ивана већ најављује две моје песме: *Снеї* и *Ореол на љрају*. Готово је, помислим, и останем при својој замисли коју нисам открио ни Тамари. Она обе песме казује на немачком, ја на српском језику, а онда одмах након последње речи друге песме, не правећи ни најмању паузу, запевам ојкачки двостих: *Мој драіане, моја лудоријо, / све сам чула шїа си јоворио!*

Аплауз после тишине, такав да сам се неколико пута захваљивао. Потом је пуштен филм о бившој Југославији, оној из Титовог времена, као – да публика осети што више Балкана. Промичу предели свих бивших република, море, равница, планине, а уз музику различитих етноса, па обичаји ови, они, амблеми, симболи... Све у свему, лепо и дирљиво, богатство у слици и звуку. Филм траје петнаест минута. А онда је поновљен? Чује се музика Горана Бреговића из звучника са стране, уз исти филм који је трећи пут пуштен без звука. Ивана ми честита што сам изненада отпевао ојкачу, иако то није било планирано у синапсису који је она саставила. Неко од присутних немачких дипломата тражи моју песму *Снеї* на немачком. Прилази ми један Арапин, округластог лица, као да личи на своју мајку, и вели да је и он песник и да пише слично мени. На здрављамо чашама вина. Он је већ био мало више попио. Ивана ме на трен одваја и спасава.

Тамара је са једним витким црнпурастим Немцем, насмејаним лепотаном. Зове се Мартин. Не знам зашто, припомињем стихове једног анонимног египатског песника од пре три и по хиљаде година, из списка *Разіовор уморноіа од живошїа са гушом*. Тамара, смејући се, каже да је Мартинов отац Египћанин. И он се смешка. О, каква прекогнитивна коинци-

денција. Још неки желе да чују песму *Снеї*. Ивана ми доноси те вести и односи песму у дубину сале: *Пага снеї./ Ко ѿо види?/ Нико нишѿа не види./ А и ако види,/ неће га види./ Ми који за-исѿа видимо,/ ђушѿимо и не видимо/ Зашиѿо бисмо видели?*

Наједном упознајем Бугаркињу Нину, насмејану студенткињу публицистике. С лица јој зрачи питомина и нешто дечје што ће целог живота носити. Вршчанка Весна, лепих зуба, сићушна, прича ми о свом момку у Шпанији. А онда њена другарица, с момком Немцем који је добро научио српски. Весела је и једна руменкаста Словенка, воли да попије. Фотографишемо се, свако са сваким, са мном обавезно. (Касније у Новом Саду видех да имам и фотографије са Арапином, па са Мартином, са скоро свима.) О, једна млада Францускиња пије много вина! Повила се ниско, до паса. Флаша јој се клати у руци. Ту је и суптилна Јапанка. Много више девојака него младића, закључујем. Све време, Ракић снима за телевизију *Делѿа*. Лепо се дружимо, мој сто је пун драгих бића. У амбијенту *lucida intervalla* стигох на салвети да напишем сонет *Берлински нокиѿурно* са Иваниним именом у акростиху. Она је била истински затечена и збуњена, поготово када сам јој, после њеног и мог читања, рекао да прочита одозго на доле почетна слова стихова. Погледала ме је раширених очију и захваљивала неколико пута.

Тамара је отишла раније, уморна. Показала ми је жуљ на јагодици кажипрста, белкаст и напучен, настао од жестоког ритма припремања хране за Балканско вече. Отишла је с Мартином који ми је дао визит-карту и пожелео да прочита моје песме на енглеском. Тамара је позвала и мене, да ме превезе до *Мораве*, али сам хтео још да останем. Тако је и настао сонет посвећен Ивани. Владан је, такође, писао разнолике стихове, мени посветио једну, па још две песме. Опет видех његове чудно узавреле конструкције речи, пуне неочекиваних коловрта и волшебних изненађења, са метафорама што упорно носе патетични блесак. Живо ткање поезије са некаквом дечјом и боемском игром која плени присутне. Одлазимо бусом до центра Берлина. Ту се растајемо, ја таксијем до *Мораве*, он новим бусом у другом правцу. До сутра.

*

29. 11. 2002.

Спремам се за повратак у Нови Сад. Пакујем ствари, да не заборавим нешто. Гледам да уредно наместим кревет у соби. По томе се човек у много чему препознаје. Љубица и Славко су и даље љубазни и насмејани. Доручкујем, односно, ручам тек у 12,30 часова. Пристиже Владан Ракић, доноси фото-апарат који одмах израђује фотографије. Један од оних које сам као чудо доживљавао у пубертету на мору у Макаарској, док плажом језди фотограф и мами на сликање. Владан жели да уради фотос за наше популарне новине у дијаспори, *Весџи*, али и за *Национал*. Фотографише нас Славко, Ракић стимулише разговор уз микрофон. Не успева брзи фотос: обојици затворене очи! Славко доноси свој апарат сличних способности. Ради неколико фотографија. Ракић бира две. У том стиже и Младен Манојловић. И он доноси преко тридесет свежих фотоса које је урадила његова супруга Мира док смо се сви скупа налазили којекуда првих дана. Лепе фотографије, ту су Тонтић, Костас, Ракић, многи познати и непознати ликови. Затим знаменитости Берлина. Неки снимци су и из аутомобила. Радујем се бедкеру фотоса.

Младен ће ме возити на аеродром. Сви су ми тако прируци, срдачни и добри. Осећам да су ме узели као свога и да желе до краја да ми буду на услузи. Диван је осећај да је боравак протекао без и једне мрље. Авион полеће и 16,05 часова. Требало би доћи бар сат раније. Младен жели да идемо крај његове куће – да поздравим Миру, а то је успут. Но, управо у *Мораву* пристиже Жарко Булајић који ме је пре који дан замолио да његовом брату у Нови Сад понесем депешу. Жарко ради у администрацији Бундестага, један је од петнаест запослених Срба. Задужен је за униформе запослених, за одећу и обућу. Али, он је и диригент хора Бундестага, који је основан 1951. године. Једно време хор није радио, па је тек Булајевићевим личним ангажовањем поново почео. Говори ми да је изучавао

прошлост Берлина – да је то град којег су у дванаестом веку основали Лужички Срби. Они и Пруси. Некада је на том прос-
тору била велика сточна пијаца. Из тог амбијента где су бога-
ти размењивали и продавали своје сточно благо настао је Бер-
лин. Прича ми и да је многе оперске певаче и музичаре са
наших страна довео у Берлин да наступају. Задржава ме више
него што сам планирао, али беше драгоцено.

Младен вози. Миру затичемо у дворишту њихове велике и
лепе куће. Купи лишће. Поново ми показује дрвену зградицу
иза куће, у којој су јој ствари из детињства и завичаја. Све личи
на крајишки амбијент. Предлажем да још прибави и преслицу.
Ту су старо посуђе, играчке, плетене ствари... Опраштамо се и
рачунамо на сусрет на пролеће.

СТИЖЕМО НА АЕРОДРОМ ШЕНЕФЕЛД. Грлим се с Младеном,
обећавамо нови сусрет, негде. Грешком одлазим на шалтер за
Скопје. Чекам, ипак, на правом месту, први сам на шалтеру за
Београд. Мало сам се одмакао од своје торбе. Убрзо ми прила-
зи старији полицајац и пита да ли је то моја торба. Потврђујем
и схватам да Немци имају појачане мере безбедности због тзв.
светског тероризма. Љубазан је и не прави ми проблем. Ни на
царинској контроли није било проблема, осим што сам морао
да скинем кожни огртач и пустим га кроз *ренгџенски* пролаз.

УПОЗНАЈЕМ ПРЕДРАГА, МЛАДИЋА КОЈИ СЕ НАКОН ТРИ МЕСЕЦА
враћа из Хамбурга. Није могао, ипак, да остане на постдиплом-
ским студијама, јер до краја не зна добро немачки језик. Теш-
ко прати предавања. Чуди се како је уопште добио стипендију.
Враћа се, вели, девојци у Београд. Прилази ми млађи човек и
каже: *Ви сѐе ђесник, био сам на вашој књижевној вечери у*
Црквенонародном дому! Он се враћа са тромесечног курса у
Берлину, у оквиру саобраћајних постдипломских усавршавања.
Заправо, ради у Лондону, одакле је стигао у Немачку. Сада се
враћа у Руму код својих, на кратко. Говори о одличној храни у
Берлину, за разлику од оне у Лондону која је, како вели, ката-
строфална. Сарма у Немачкој га је вратила у живот спрема веш-
тачких комадичака хране у Енглеској. Истиче да Немци не
воле енглески језик којим он одлично влада. И он вели да му

је недостајао шири германски вокабулар за успешније разумевање науке, али се некако снашао.

У авион поред мене седају два минијатурна младића, висине око метар, они што раде по циркусима. Схватам да у Немачкој зарађују за живот управо на своме хендикепу. Стјуардесе опет љубазне и опет одлична закуска. Деле и дневне новине. Узимам *Полиџику*. Недостајала ми је осам дана. У Берлину сам пратио лист *Весџи*. Ту сам прочитао да је на путу Нови Сад – Зрењанин погинуо певач Хашим Кучук Хоки.

На сурчински аеродром слећемо у 19,45 часова. Убрзо сам у Новом Саду. Пред вратима свога стана кроз шпијунку назирем светло. Да нисам заборавио угасити сијалицу? Стављам кључ у браву. Не иде. Врата се сама отварају. Иза њих насмејана сестра Нада. А стан блиста, наново окречен, у три различите свеже боје: светлоплава, жута и светлозеленкаста. Много изненађен, радујем се и чудим. Она и Горан, њен муж, искористили су дане мога одсуства да ме обрадују и почасте. Све блиста. Ту је и нова завеса на великом прозору. Купила Миа. О, Боже, милине! Хвала им свима на пријатном изненађењу и дару. Сутра до 11 часова требало би да предам текст на две и по шлајфне Ђорђу Писареву, за недељни *Дневник*. О, како да стану силни утисци и слике из Берлина у тако мали текст? У недељу ће се појавити текст под насловом *Берлин, окићен божићном џозлашом*. А наредне суботе још један, сличне дужине, у *Полиџици*, под насловом *Писмо из Берлина: Калеџоској судбина*. Кад ли ћу поново у Берлин? Можда на пролеће.

НАПОМЕНА

Текстови у овој књизи објављивани највећим делом су у *Полицици*, *Вечерњим новостима*, *Дневнику*, *Гласу Српске*, *Блицу*, *Нину*, *Козарском вјеснику* и *Беоноу* (електронско издање), те у *Лейојису Машице српске*, *Књижевној речи*, *Књижевним новинама*, *Пољима*, *То јесћу*, *Праву и друштву*, *Књижевном прегледу* и *Повељи*.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Ненад Грујичић рођен је 12. септембра 1954. године у Панчеву. Основну и средњу школу завршио у Гомјеници и Приједору. На Филозофском факултету у Новом Саду дипломирао књижевност.

Био је главни и одговорни уредник студентског књижевног листа *То јесћ* (1978–1980) и уредник поезије у *Гласу омладине* 1980–1981. године. Као професор, радио у Војној гимназији у Београду. Председник Друштва књижевника Војводине (1993–1997) и председник Савета Међународног салона књига и „Дана Лазе Костића“ у Новом Саду (2000–2004). Живи у Новом Саду и ради као директор Бранковог кола у Сремским Карловцима.

Песничке књиге: *Мајтерњи језик*, Књижевна омладина Србије, Београд, 1978; *Линије на глану*, Просвета, Београд, 1980; *Врвез*, Матица српска, Нови Сад, 1985; *Царска намијуша*, БИГЗ, Београд, 1990; *Јагац*, Српска књижевна задруга, Београд, 1993; *Пустиа срећа*, Просвета, Београд, 1994, 1995, 1996; *Мајтерњи језик и ђесме љри руци*, Књижевна омладина Србије, Београд, 1995; *Лої*, Време књиге, Београд, 1995; *Цвасћ*, Просвета, Београд, 1996, 1997; *Сновиље*, Глас српски, Бањалука, 1998; *Жива душа*, Просвета, Београд, 1999; *Шајкашки сонетји*, Прометеј, Нови Сад, 2008. и *Вијагукѝ*, Прометеј, Нови Сад, 2011.

Избори поезије: *Чисћиац*, Просвета, Београд, 1997; *И оѝац и маѝи*, Матица српска, Нови Сад, 2002; *Млеч*, Глас српски, Бањалука, 2004; *Свејлосѝ и звуци*, Српска књижевна задруга, Београд, 2005. и *Дарови*, Орфеус, Нови Сад, 2009; *Неко ми узе реч*, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопје, 2014.

Објавио књиге разних жанрова: *Прокрусѝова ѝосѝеља* (есеји и критике), Стражилово, Нови Сад, 1988; *Плес у неѝама*

(есеји и критике), Просвета, Београд, 1998; *Полемике и одушци*, Ослобођење, Сарајево, 2004; *Бранко* (монографија), Књижевна заједница Новог Сада и Завод за уџбеника и наставна средства, Београд, 1984, 1985, 1990. и 1992; *Аух, шћо живошћ ушима сћри-же* (алманах стихова), Стражилово, Нови Сад, 1990; *Чишћај Тракла* (драма), Радио Нови Сад, 1983; *Ојкача* (студија и антологија), Књижевна заједница Новог Сада, Задужбина Петар Кочић, Бањалука – Београд, Музеј Козаре, Приједор, Вечерње новости, Београд 1988, 1992, 1996, 2002, 2003, 2004, 2014; *Приче из ѿшћаје*, Прометеј, Нови Сад, 2007; *Мужа душа* (роман), Прометеј, Нови Сад, 2009; *Приче за романе*, Културни центар Новог Сада, 2012; *Аншћолошћија срћске ѿезије (1847–2000)*, Бранково коло, Сремски Карловци, 2012, 2013; *Да гојевам ѿојак овај све-шћи* (панорама поезије), Бранково коло, Сремски Карловци, 2013.

Добитник је признања: *Бранкова наћрада Маћшћице срћске*, Милан Ракић, *Вукова наћрада*, Скендер Куленовић, *Печаш варо-ши сремскокарловачке*, Кондир Косовке девојке, *Сћражилово*, *Кочићево ћеро*, Грб Сремских Карловаца, Павле Марковић Адамов, *Пјесма над ѿјесмама*, Лазар Вучковић, *Захвалница Срћској филозофској друшћива*, *Злашћна значка Кулшћурно-ћросвешћне заједнице Србије*, *Шушћар* и *Дневникова наћрада*.

САДРЖАЈ

О првој и последњој реченици	5
На хоризонту	7
Како је настао (и нећао) књижевни лист <i>То јесџ</i> ?	9
Лисје на хоризонту	19
О наградама	29
Анегдотско и песничко	51
Људикање са животом	55
Господин са вискијем	59
Играо се ветар...	63
Лепотица и Давичо	67
Запис о Сретену Стојановићу	69
Старина с младим лицем	73
Добри барабин	77
Дубина трагизма	79
Варнице	81
Чудо с грешком	83
Без лица панонског	87
Скица за портрет импотентног нихилисте (1)	91
Скица за портрет импотентног нихилисте (2)	101
Нема једа, није греда	125
Хрпе празних речи	129
Онтологије међу зеленкадама	139
Хамбургераш и фатални превиди	143
Неписмени битак и тубитак	149
Килава намера антологичара	157

Антологијски Фарисеј	161
Пендрек без ероса	165
Дежурни црв на делу	169
Дно бившег песника	189
Пев матерњег језика	193
Алва Јепа	197
Дневни перформанс једне номинације	199
Прање грбаче народа	205
Пигмеј на хашишу	209
Главом кроз закон	217
Видовити ерос	221
Божанско и демонско	223
Безњеница Лазе Костића	227
Звонки драгуљи језика	231
Изазови дипломатије: Дучић	235
Видовити ерос	239
Срећа ти певала, читаоче	243
Прича за памћење	245
О поезији	249
О песничкој речи	251
О бесмртности поезије	255
О поезији и души	259
О таленту и греху	263
О поезији, времену и смрти	267
О читаности поезије	273
О слободном стиху	279
БАШТИНА	281
Адамов, Павле Марковић	283
На прелому векова	291
Со свјатими упокој	295
Његош без државе	303
Ојкача као ратни плен	307
О Божићном надахнућу	315
Туга и опомена хрasta лужњака	319

Нематеријална културна баштина	
Срба Крајишника у Србији	325
Чији је бећарац?.	339
Два завичаја	343
Ао, данче, ала си ми бео...	353
Дупли нотес.	355
Карпатске слике и звуци	357
Берлински нотес	363
Напомена	387
Белешка о писцу	389

Ненад Грујић РУКУ НА СРЦЕ | Издавач Јавно предузеће
Службени гласник | За издавача Радош Љушић, в. д.
директора | Директор Сектора за издавање књига Никола
Вујчић | Коректура Аутор | Дизајн Милорад Митић
| Техничко уређење Срђан Ђурђевић | Београд, 2014 |
www.slglasnik.com

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
